

การศึกษาเปรียบเทียบการปฏิรูปทางสังคมของชนชั้นล่างสุดในสังคมสยามสมัยรัชกาลที่ ๕
(พ.ศ.2411-2453) กับของญี่ปุ่นสมัยเมจิ (พ.ศ.2411-2455)

ปริญญานิพนธ์
ของ
โนบุนะ โนกูชิ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ไทย
กันยายน 2543
ลิขสิทธิ์เป็นของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

305.56

น 931 ก

ร.3

การศึกษาเปรียบเทียบการปฏิรูปทางสังคมของชนชั้นล่างสุดในสังคมสยามสมัยรัชกาลที่ ๕
(พ.ศ.2411-2453) กับของญี่ปุ่นสมัยเมจิ (พ.ศ.2411-2455)

บทคัดย่อ
ของ
โนบุยะ โนกุชิ

27 ก.พ. 2544

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ไทย
กันยายน 2543

147592

โนบุยะ โนกุชิ. (2543). การศึกษาเปรียบเทียบการปฏิรูปทางสังคมของชนชั้นล่างสุดในสังคมสยาม สมัยรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ.2411-2453) กับของญี่ปุ่นสมัยเมจิ (พ.ศ.2411-2455) .

ปริญญาณิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์ไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม : รองศาสตราจารย์ วุฒิชัย มูลศิลป์, รองศาสตราจารย์ ณรงค์ พวงพิศ.

ปริญญาณิพนธ์เรื่องนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาผลการเลิกทาสของไทย และการเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น โดยเปรียบเทียบนโยบาย การวางแผน การดำเนินการของทั้งสองประเทศ พร้อมทั้งศึกษาความเป็นมา สถานภาพของชนชั้นในสมัยนั้น โดยวิธีการศึกษา เน้นการวิจัยทางประวัติศาสตร์ จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่ตีพิมพ์แล้ว และยังไม่ได้ตีพิมพ์ เนื้อหาที่สำคัญสรุปได้ดังนี้

ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ประเทศไทยมีชนชั้นมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ซึ่งต่อมาชนชั้นล่างได้เปลี่ยนมาเป็นทาส ในสมัยอยุธยาการแบ่งประเภทของทาสชัดเจนขึ้น เช่น ทาสสินไถ่ ลูกทาส ในเรือนเบี้ย ทาสเชลย ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงมีพระราชดำริที่จะพัฒนาประเทศ ประกอบกับไม่ต้องการให้ชาวต่างชาติ ดูหมิ่นดูแคลนว่าประเทศไทยป่าเถื่อน จึงทรงดำเนินการเลิกทาส ซึ่งนโยบายของพระองค์ เต็มไปด้วยความรอบคอบ คำนึงถึงผลได้และผลเสียของทั้งทาสและนายทาส พระองค์ทรงใช้เวลาานานกว่า 30 ปี จึงเลิกทาสเป็นผลสำเร็จโดยไม่มีการสูญเสียเลือดเนื้อแต่อย่างใด

ชนชั้นล่างสุดของประเทศญี่ปุ่นกำเนิดขึ้นจากพวกซอทาน คนทรงเจ้า และคนเป็นโรคเรื้อน ส่วนใหญ่เป็นคนทำความสะอาด เก็บซากศพ ซากสัตว์ บ้างก็ทำหนังสัตว์ บ้างก็เป็นทาสรับใช้ข้าราชการ ไม่สามารถทำอาชีพอื่นได้เช่นเดียวกับสามัญชน นอกจากนี้ยังถูกจำกัดให้อยู่ในพื้นที่จำเพาะ ในทัศนะของคนญี่ปุ่นสมัยนั้น จัดชนชั้นล่างสุดเหล่านี้เป็น “สัตว์” มิใช่ “คน” ในปลายสมัยเอโดะซึ่งตรงกับไทยปลายสมัยรัชกาลที่ 4 ญี่ปุ่นเปิดความสัมพันธ์กับประเทศทางตะวันตก ขณะเดียวกันชะมูไรในหัวเมืองต่างๆ ยึดอำนาจจากโชกุนและตั้งรัฐบาลใหม่เปลี่ยนเป็นสมัยเมจิ รัฐบาลใหม่นี้ต้องการงบประมาณจำนวนมากเพื่อใช้ในการปราบปรามผู้ที่ยังสนับสนุนรัฐบาลเก่า และปรับโครงสร้างการปกครองเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ บางส่วนก็เพื่อรองรับชาวต่างชาติที่เข้ามา จึงเริ่มปรับปรุงภาษีที่ดิน กำหนดราคาซื้อขาย และให้สิทธิชนชั้นล่างสุดสามารถซื้อขายที่ดินได้ ขณะเดียวกันก็เก็บภาษีที่ดินของชนชั้นล่างสุด ซึ่งแต่เดิมพื้นที่เหล่านั้นส่วนใหญ่ไร้ค่า และไม่ต้องเสียภาษี นโยบายดังกล่าวทำให้ต้องประกาศยกฐานะชนชั้นล่างสุดขึ้นเป็นสามัญชน อนุญาตให้ทำไร่นาและงานอาชีพอื่นได้ การกระทำนี้เร่งรีบและไม่มีแบบแผน กลุ่มสามัญชนใหม่และสามัญชนเก่าจึงเกิดการทะเลาะวิวาทกัน ปะทะกันจนนองเลือดเมื่อเกิดความไม่เข้าใจกัน นอกจากนี้รัฐบาลยังไม่รับผิดชอบ การเลิกชนชั้นล่างสุดจึงไม่บรรลุผลและยังเป็นปัญหาต่อมา

สรุปแล้วการเลิกทาสของไทยและชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่นต่างกันอย่างชัดเจน ทั้งที่ สาเหตุในการเริ่มต้นของทั้งสองประเทศบางส่วนได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ แต่่นโยบาย การดำเนินการและการแก้ปัญหาต่างกัน ผลจึงแตกต่างกันด้วย

THE COMPARATIVE STUDY IN SOCIAL REFORM OF THE LOWER CLASS
BETWEEN SIAM IN THE REIGN OF RAMA V (1868-1910)
AND MEIJI PERIOD OF JAPAN (1868-1912)

AN ABSTRACT
BY
NOBUYA NOGUCHI

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Arts degree in Thai History
at Srinakharinwirot University
September 2000

Nobuya Noguchi. (2000). *The Comparative Study in Social Reform of the Lower Class Between Siam in the Reign of Rama V (1868-1910) and Meiji Period of Japan (1868-1912)*. Master thesis, M.A. (Thai History). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assoc. Prof. Wutdichai Moolsilpa. Assoc. Prof. Narong Puangpis.

The objective of the thesis is to study the social reform of the lower class between Siam and Japan. It was compared in all aspects i.e. the policy, planning and development processes of the two countries including background and social status of the people at that time. The methodology used is historical research. The documents in this thesis are both published and unpublished. The research is as follows :

According to historical documents, There had been a social class in Siam since Sukhothai era. Later the lower class was transformed into slaves. Slavery had been recognized since the Kingdom of Ayutthaya where slavery diversified such as slaves to money, slave's offsprings and slaves of war etc. At the Ratanakosin or Bangkok period, King Chulalongkorn (Rama V) ascended to the throne with progressive activities of reforming the country administration. Since he did not wish to be looked down upon by Westerners as barbarian, One of the first deeds was abolishing slavery, His policy was planned circumspectly, considering advantages and disadvantages to both slaves and owners. It took the country over 30 years to abolish the slaves.

The lower class in Japan was originated from beggars, devils and leprosy patients, The majority of them was cleaners, corpse and dead animal keepers. Some made leather and some became slaves to official authorities. They had been confined to do the work and also to live in certain areas. According to the Japanese during that period, the lower class was regarded as 'beast' not 'human being'. Before the end of Edo era, which was about the later period of King Rama IV, Japan had opened the country to the Westerners. Also at that time the Samurais in many cities revolted against Shogun and set the new government name Meiji. The new Government needed a lot of money to eradicate people who supported the old Government and reform the administration in concurrent to the situation, partly for the sake of Westerners. The large amount of money came from adjusting land taxation, followed by setting land selling price and permitting the lower class to sell and purchase the land. At the same time, the lower class was required to pay the land tax. In the past, These people lived in the wilderness and had never paid any tax. The policy of selling land and taxation

introduced was to transform the lower class to citizen. Moreover, they were allowed to do their own farming and other jobs. Unfortunately, the policy was not well planned and rather in a hurry as the result a great conflict among the new citizen and former groups had seriously arisen. The incident was widespread and became bloodshed. Meanwhile, the Government did not take any action and responsibility. The abolishment had proved to be a failure and turned out to be a significant country's problem later.

In conclusion the abolishment of the lower class in Siam and Japan was completely different. Even though both countries' policies were originated from the influence of the Westerners, the method, administration process and solution were far in similarity. Therefore, the consequence was not in common.

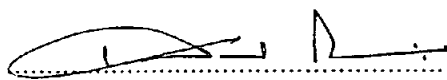
ปริญญานิพนธ์
เรื่อง

การศึกษาเปรียบเทียบการปฏิรูปทางสังคมของชนชั้นล่างสุดในสังคมสยามสมัยรัชกาลที่ ๕
(พ.ศ.2411-2453) กับของญี่ปุ่นสมัยเมจิ (พ.ศ.2411-2455)

ของ

นายโนบุนะ โนกูชิ

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ไทย
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

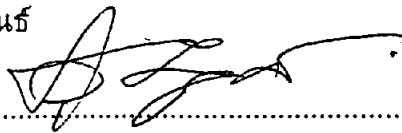

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศวลาภรณ์)

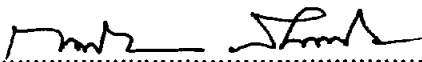
วันที่ ๑๙ เดือน กันยายน พ.ศ. 2543

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

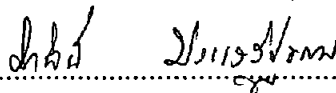
ประธาน

(รองศาสตราจารย์ วุฒิชัย มูลศิลป์)

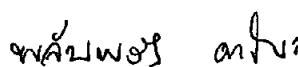
กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ณรงค์ พ่วงพิศ)

กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มาลินี ประเสริฐธรรม)

กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลัปปึง คองชนะ)

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีอาจสำเร็จได้ หากผู้เขียนมิได้รับความกรุณาและความช่วยเหลือจากรองศาสตราจารย์ วุฒิชัย มุลศิลป์ อาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัย ซึ่งตลอดเวลาได้ให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้เขียนในทุกๆ ด้าน ตั้งแต่คำแนะนำในการหาแหล่งค้นคว้าเอกสารและหนังสืออ้างอิง ตลอดจนได้มอบหนังสืออ้างอิงที่หายากให้ผู้เขียนด้วย และในระหว่างควบคุมการวิจัย อาจารย์วุฒิชัยได้สละเวลาตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้หลายรอบ ผู้เขียนรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณของอาจารย์วุฒิชัยเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ณรงค์ พ่วงพิศ อาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัยอีกท่านหนึ่ง อาจารย์ณรงค์ได้ให้กำลังใจและสนับสนุนการวิจัยของผู้เขียนตั้งแต่ต้นจนจบ และได้ให้ความช่วยเหลือในด้านหนังสืออ้างอิงและคำอธิบายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยเป็นอย่างมาก นอกจากนี้อาจารย์ณรงค์ยังได้สละเวลาอันมีค่ามาตรวจและแก้ไขในวิทยานิพนธ์ให้หลายรอบอีกด้วย ผู้เขียนรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณของอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ผู้เขียนขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ มาลินี ประเสริฐธรรม ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการสอบเค้าโครงและให้คำแนะนำในการเขียนและข้อมูลวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งยังสละเวลาช่วยรับหน้าที่เป็นกรรมการสอบปากเปล่าให้ผู้เขียนด้วย และต้องขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลับพลึง คงชนะ ที่ได้ให้คำแนะนำในเรื่องเกี่ยวกับข้อมูลประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่สอบเค้าโครง และยังสละเวลาช่วยรับหน้าที่เป็นกรรมการสอบปากเปล่าให้ผู้เขียนด้วย ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทั้งสองท่านนี้ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ในโอกาสนี้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณอาจารย์ผู้สอนวิชาประวัติศาสตร์ทั้งไทยและเอเชียทุกท่าน ที่ให้อุดหนุนช่วยเหลือและส่งเสริมให้กำลังใจในการเขียนวิทยานิพนธ์โดยตลอด ผู้เขียนรู้สึกประทับใจเป็นอันมาก จึงขอขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่าน ณ ที่นี้ด้วย

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์กิตติมศักดิ์ ดร.Takejiro Tomita แห่งมหาวิทยาลัยโอซาก้าวิชาต่างประเทศ ที่ช่วยสนับสนุนการศึกษาในประเทศไทยของผู้เขียนและให้ความรู้ทางด้านทั้งภาษาและประเทศไทยอย่างมาก และขอขอบพระคุณอาจารย์ Shoji Sato และครอบครัวของอาจารย์และคุณ Toyohiko Fukuda ที่อุดหนุนช่วยเหลือให้กำลังใจ พร้อมทั้งอำนวยความสะดวกในการศึกษาในประเทศไทยโดยตลอด และผู้เขียนต้องขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ Koji Nozu แห่งมหาวิทยาลัยเทนริ ท่านได้ให้ความช่วยเหลือในการศึกษาในประเทศไทยของผู้เขียนและสละเวลาช่วยรวบรวมข้อมูลวิทยานิพนธ์ให้ผู้เขียนอย่างมาก ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ ทั้งสี่ท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ผู้เขียนขอขอบพระคุณคุณอุษณีย์ พึ่งปาน คุณอาสาฬหสิริ วงศ์เทศ คุณพิทักษ์ เปงอินทร์ คุณรุ่งราตรี อุปรี คุณMichihiro Inui ที่ช่วยแก้ไข ขัดเกลาภาษาวิทยานิพนธ์ให้ผู้เขียน พร้อมทั้งเพื่อนที่เรียนในภาควิชาประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ทุกคนที่ช่วยรวบรวมข้อมูลและให้กำลังใจโดยตลอด ผู้เขียนต้องขอขอบพระคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

พร้อมกันนี้ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ฝ่ายต่างประเทศและหน่วยงานที่
เกี่ยวข้องทุกท่านที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการศึกษาที่ประเทศไทยให้ผู้เขียนไว้ ณ ที่นี้ด้วย

โนบุนะ โนกูชิ

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทนำ	ก
ภูมิหลัง	ก
ความมุ่งหมายของการวิจัย	จ
ความสำคัญของการวิจัย	ฉ
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ฉ
ขอบเขตของการวิจัย	ช
นิยามศัพท์	ช
วิธีดำเนินการศึกษา	ช
แหล่งศึกษาค้นคว้า	ช
1 โครงสร้างของสังคมไทยและญี่ปุ่น.....	1
โครงสร้างสังคมของไทยก่อนการเลิกทาส	1
✓โครงสร้างสังคมของญี่ปุ่นก่อนสมัยเมจิ.....	11
2 ความเป็นมาชนชั้นล่างสุดของไทยและญี่ปุ่น	27
ความเป็นมาของทาส	27
✓ความเป็นมาของชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น.....	32
3 สาเหตุในการเลิกทาสของไทยและชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น.....	40
สาเหตุการเลิกทาสของไทย.....	40
✓สาเหตุการเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น	47
4 การเลิกทาสของไทยและชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น	57
การเลิกทาสของไทย	57
1 นโยบายของการเลิกทาสของไทย.....	57
2 แผนและการดำเนินการเลิกทาสของไทย	61
การเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น.....	74
✓1 นโยบายของการเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น.....	74
✓2 การวางแผนและการดำเนินการยกเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น	78
5 ผลและปัญหาของการเลิกทาสของไทยและชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น.....	83
ผลและปัญหาการเลิกทาสของไทย.....	83
1 ผลของการเลิกทาสของไทย.....	83
2 ปัญหาของการเลิกทาสของไทย	84
✓ผลและปัญหาของการเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น	86

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
5 (ต่อ) 1 ผลของการเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น	86
2 ปัญหาของการเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น.....	88
6 สรุป	97
บรรณานุกรม.....	101
ภาคผนวก.....	111
ประวัติย่อผู้วิจัย	123

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 เปรียบเทียบอัตราค่าตัวเดิมและใหม่ของทาสชาย	62
2 เปรียบเทียบอัตราค่าตัวเดิมและใหม่ของทาสหญิง	63

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 ที่อยู่ของอินิง ขอทาน คนโรคเรื้อน	19
2 ที่อยู่ของอินิง	19
3 อาชีพของอินิง พานักโทษตระเวนประจานทั่วเมือง	21
4 นักโทษและอาชีพของอินิง	21
5 อาชีพของอินิง การประหารชีวิต	22
6 อาชีพของอินิง ฝัดคอดูแลศรัษะนักโทษ	22
7 เซะกิโซะโระ	38
8 โมะโนะโยะชิ	38
9 หนังสือที่บันทึกกฎระเบียบเรื่องเกี่ยวกับชนชั้นล่างสุดของจังหวัดโออิตะ	39
10 กฎระเบียบเกี่ยวกับการไว้ทุกข์	39
11 ประกาศการยกเลิกพวกเอตะ อินิง	82

บทนำ

การเลิกระบบชนชั้นล่างสุดโดยเปรียบเทียบระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ซึ่งได้เริ่มขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(พ.ศ.2411-2453)ของไทยกับในสมัยเมจิ(Meiji,พ.ศ.2411-2455) ของญี่ปุ่น ซึ่งในช่วงนี้เป็นระยะเวลาสำคัญของทั้งประเทศไทยและญี่ปุ่นที่ต้องเร่งรีบปรับประเทศเพื่อให้รอดพ้นจากการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก และการยกเลิกระบบชนชั้นล่างสุดนี้มีส่วนช่วยทำให้ทั้ง 2 ประเทศได้รอดพ้นจากการคุกคามนั้นได้สำเร็จ นอกจากนี้แล้วการยกเลิกชนชั้นล่างสุดนี้มีลักษณะพิเศษที่เหมือนกันสำหรับ 2 ประเทศนี้ก็คือมีจุดเริ่มต้นจากฝ่ายผู้ปกครองประเทศ ซึ่งแตกต่างจากประเทศตะวันตกที่เริ่มต้นการยกเลิกชนชั้นล่างโดยการเคลื่อนไหวหรือพลังจากชนชั้นล่าง พร้อมทั้งเป็นระยะเวลาที่ผู้ปกครองทั้งสองประเทศได้เริ่มต้นพูดถึงเรื่องสิทธิมนุษยชน โดยได้รับอิทธิพลความคิดของชาวตะวันตกไม่มากนักน้อย การยกเลิกระบบชนชั้นล่างสุดของประเทศไทยกับญี่ปุ่นนี้ มีส่วนที่ทำให้รอดพ้นจากการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก และทำให้มีผลกระทบต่องสังคมแต่ละประเทศต่อไปด้วย

ชนชั้นล่างสุดของสังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ คือทาส ซึ่งในสมัยนี้องค์ประกอบของสังคมไทยประกอบด้วยสถาบันกษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนางข้าราชการ ไพร่ ทาส และพระสงฆ์ ส่วนสังคมของประเทศญี่ปุ่นในสมัยเมจิ ประกอบด้วย 4 ชนชั้นได้แก่ นักรบผู้ปกครอง(ซามูไรหรือซามูไร Samurai) ชาวนา ช่างฝีมือ พ่อค้า นอกจากนี้แล้วยังมีอีกพวกหนึ่งที่อยู่นอกชนชั้นคือ เอตะ(Eta แปลว่าผู้มีความแปดเปื้อนมาก) ฮินิง (Hinin แปลว่าอมมนุษย์)¹ ซึ่งถือกันว่าเป็นพวกอยู่ชนชั้นล่างสุดของสังคมญี่ปุ่น แต่ความคิดหรือประเพณีวัฒนธรรมที่มีต่อชนชั้นล่างสุดของสองประเทศนั้น มีความแตกต่างกันอย่างมาก

ทาส ซึ่งเป็นชนชั้นล่างสุดของประเทศไทยมี 7 ประเภทคือ “ทาสได้มาด้วยทรัพย์” “ลูกทาส เกิดในเรือนเบี้ย” “ทาสได้มาแต่บิดามารดา” “ทาสมีผู้ให้” “ทาสอันได้ด้วยช่วยกังวล” “ทาสทุกขแห่งคนอันต้องทนทโทษ” “ทาสอันได้เลี้ยงไว้ในกาลเมื่อเข้าแพง” และ“นำธงไชยไปรบศึกแล้วแลได้มาเปนทาสชะเลย”² นอกจากนี้แล้วยังมีทาสอีกประเภทหนึ่งคือ “ทาสที่ช่วยมา

¹ Satoshi Uesugi. (2534). *Meiji Ishin to Senmin Haishirei (การปฏิวัติสมัยเมจิ และการเลิกเซ็งมิน(Senmin))*. p.7 ตามตัวอักษรแปลว่า “เอะ” หมายถึงความแปดเปื้อน “ตะ” หมายถึงมากมาย.

² กฎหมาย ลักษณะ ทาส ตั้งเก่าใหม่รวมเป็นเล่ม ๑. (2433). หน้า 1.

แต่ต้องสำเนา¹ ทาสในประเทศไทยนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้เชื้อชาติเดียวกันกับสามัญชน ยกเว้นทาสเชลย สังคมทาสของประเทศไทยไม่เหมือนกับสังคมทาสในประเทศตะวันตกที่มีแต่ทาสเชลยหรือทาสคนละเชื้อชาติ และทาสของไทยนี้ยังมีลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งก็คือ สามารถหลุดพ้นจากสถานะทาสได้หลายวิธีทาง เช่น การไถ่ตัว บวชเป็นพระ(ต้องได้รับอนุญาตของเจ้าทาส) แต่งงานกับเจ้าทาส² ฯลฯ อย่างไรก็ตาม การเป็นทาสจึงต้องมีภาระของทาส เช่น ถูกเขียน ถูกลงโทษแทนเจ้าทาส ถูกเกณฑ์ทหารแทนเจ้าทาส³ ต้องอยู่ใต้บังคับบัญชาเจ้าทาส ไม่มีอิสระและไร้สิทธิมนุษยชน มีชาวต่างชาติรายงานว่าในปลายสมัยรัชกาลที่ ๓ ทาสมีจำนวนถึง 1 ใน 3 ของประชากรทั้งหมด⁴

ส่วนชนชั้นล่างสุดของประเทศญี่ปุ่น เรียกว่า เอตะ อิโนะ นั้น เอตะ เป็นชนชั้นเชิงทาสในสมัยกลางและสมัยใหม่⁵ แต่ในสมัยกลางยังเป็นชนชั้นในเชิงประเพณี ไม่ได้เป็นระบบชนชั้นในสังคมที่เป็นตายตัว พอมาถึงสมัยใหม่ตอนต้นและกลาง จึงถูกจัดเป็นระบบขึ้นมาเป็นชนชั้นในระบบชนชั้นสังคมเจ้าขุนมูลนาย โดยถูกกำหนดสถานะ ที่อยู่ และอาชีพ ตั้งแต่นั้นมาเอตะไม่สามารถหลุดพ้นจากสถานะเอตะได้ และต้องอาศัยอยู่ในสถานที่ที่รัฐบาลกำหนดและคบหาสมาคมกับสามัญชนไม่ได้ ยกเว้นในเวลาไปติดต่อค้าขายสิ่งผลิตจากหนังสือพิมพ์ พร้อมทั้งต้องประกอบอาชีพเก็บซากสัตว์ หรือเป็นคนรับใช้ของตำรวจ เช่นทำการจับ กักขัง ลงโทษนักโทษ การที่รัฐบาลเอโดะ(Edo, 2146-2410) จัดชนชั้นนี้ขึ้นมาเพื่อใช้เป็นวิธีหนึ่งในการควบคุม

¹ แหล่งเดิม. หน้า 5.

² กฎหมายตราสามดวง เล่ม 2 หน้า 331.

³ แหล่งเดิม. หน้า 295.

⁴ วอลเตอร์, เอฟ. เวลลา. (2530). แผ่นดินพระนั่งเกล้า หน้า 45 (อ้างอิงจาก Mgr. Pallegoix. (1854). *Description du Royaume Thai ou Siam*. Book 1. p. 298.).

⁵ นักประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นยังถกเถียงกันอยู่บ้างในการแบ่งสมัย อย่างเช่นสมัยการปกครองของโอะตะ โนะบุนะงะ(Oda Nobunaga)ได้ปกครองทั่วประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่เมื่อใดและจะนับว่าเป็นสมัยกลางหรือสมัยใหม่ดี เป็นต้น แต่พอสรุปการแบ่งสมัยได้ดังนี้ สมัยโบราณคือนารา(Nara)และเฮอัง(Heian, 1253-1735), สมัยกลางคือคะมะคุระ (Kamakura)และมุโระมะชิ(Muromachi, 1735-2116), สมัยใหม่คือเอโดะ (2146-2410), สมัยใกล้ปัจจุบันคือตั้งแต่เมจิถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 (2411-2488), สมัยปัจจุบันคือตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา.

ประชาชนให้เชื่อฟังปฏิบัติตาม เพราะนักโทษสามัญชนจะถูกกำหนดสถานะเป็น อินิง ซึ่งอยู่ใต้การควบคุมของเอตะ¹

อินิง เดิมเป็นชื่อเรียกของคนทรงเจ้าหรือผู้รับใช้ของวัดชินโตและพวกขอลานที่ถือกันว่ามีสถานะต่ำต้อย แต่ยังไม่ได้เป็นชนชั้นที่ตายตัว พอมาถึงยุคใหม่ จึงถูกจัดเป็นระบบขึ้นเป็นชนชั้นล่างสุดของสังคม และเมื่อปีพ.ศ.2265 ผู้ควบคุมชนชั้นเอตะชื่อดังชะอะมง(Danzaemon) ได้ยื่นรายชื่อพวกเอตะและอินิงต่อรัฐบาล และในบัญชีรายชื่อนั้นระบุไว้ว่าอินิงอยู่ภายใต้สังกัดของเอตะ รัฐบาลจึงยอมรับการยืนยันของเขา และตั้งแต่นั้นมาอินิงก็อยู่ได้บังคับบัญชาของเอตะชนชั้นอินิง ถูกบังคับไม่ให้ประกอบอาชีพ ต้องดำรงชีวิตด้วยการขอทาน หรือบางครั้งก็ได้ถูกใช้เป็นแรงงานในการทำความสะดวกสถานที่ประหารชีวิตที่ใช้แล้ว หรือลากนักโทษภายในเมืองหรือเป็นยามรักษาดูแลควบคุมนักโทษผู้ไร้ที่อยู่อาศัยหรือคนไข้โรคระบาด อินิงประกอบด้วย 1. ผู้ที่เกิดจากพ่อแม่ชนชั้นอินิง 2. ผู้ถูกลงโทษลดสถานะเป็นชนชั้นอินิง 3. สามัญชนที่ยากจนลดสถานะเป็นชนชั้นอินิง ซึ่งกรณีที่ 3 นี้อินิงสามารถหลุดพ้นจากสถานะได้เมื่อมีการรับประกันของญาติพี่น้องภายใน 10 ปีหลังจากถูกลดสถานะเป็นชนชั้นอินิง อนึ่งพวกอินิงนี้ ยังถูกกำหนดในด้านวัฒนธรรมด้วย เช่น เมื่อใส่เสื้อกิโมโน (Kimono) ต้องมีความยาวแค่หัวเข่า ไม่ให้มัดผม เป็นต้น² อาจพูดได้ว่าชนชั้นทั้งเอตะกับอินิงซึ่งถูกเรียกโดยทั่วไปว่าเซ็งมิน (Senmin) นั้น เปรียบได้กับพวกจัณฑาลของอินเดีย³ จำนวนคนของชนชั้นทั้งสองในสมัยเมจิตอนต้นนั้น ประมาณ 502,000 คน⁴ จากจำนวนประชากรทั้งหมดประมาณ 30 ล้านคน⁵

อย่างไรก็ตาม ระบบทาสของไทยและเซ็งมินของญี่ปุ่นนั้น ได้ยกเลิกไปในสมัยเดียวกันด้วยความปรารถนาของผู้ปกครองของแต่ละประเทศ แนนอนทั้งสองประเทศหรือผู้ปกครองของทั้งสองประเทศนั้น มุ่งเน้นที่จะพยายามปรับปรุงประเทศให้เจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ทัดเทียมกับประเทศตะวันตก แม้ว่าจุดมุ่งหมายในการปรับ

¹ Nihon Rekishi Dai Jiten Henshu linkai. (1985). *Nihon Rekishi Dai Jiten Dai 2 Kan* (พจนานุกรมใหญ่ ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น เล่ม 2). p.42.

² Nihon Rekishi Dai Jiten Henshu linkai. (1985). *Nihon Rekishi Dai Jiten Dai 8 Kan* (พจนานุกรมใหญ่ ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น เล่ม 8). p. 212-213.

³ Moriaki Araki. (2526). *Bakuhanseishakai no Seiritsu to Kozo* (การก่อตั้งและโครงสร้างของสังคมรัฐบาลบะคุฟุและระบบปกครองเจ้าเมือง). p.14.

⁴ Satoshi Uesugi. (2534). เล่มเดิม. p.45.

⁵ Tomohiko Harada. (1973). *Hisabetsuburaku no Rekishi* (ประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านบะคุที่ถูกแบ่งแยก). p.172.

ประเทศคล้ายคลึงกันก็ตาม แต่ขั้นตอนในการเลิกชนชั้นล่างสุด ตั้งแต่นโยบาย การวางแผน และวิธีการการยกเลิกชนชั้น มีความแตกต่างกันอย่างมาก อย่างเช่น ประเทศไทย การกำหนดนโยบาย การวางแผนในการเลิกทาส หรือการดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องการปรับปรุงประเทศ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงจัดตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน สภาที่ปรึกษาในพระองค์ เป็นผู้ดำเนินการเรื่องการเลิกทาสและประกาศเรื่องเกษียณอายุลูกทาสหรือกำหนดค่าตัวลูกทาสเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2417² และประกาศเรื่องทาสฉบับสุดท้ายเมื่อวันที่ 9 มกราคม ร.ศ. 123 (พ.ศ.2447)³ ซึ่งใช้เวลารวมทั้งหมด 31 ปี ทั้งนี้ก็เพราะพระองค์ทรงห่วงใยประชาชนว่า “การที่ผลิตเปลี่ยนธรรมเนียมจะให้แล้วไปในครั้งเดียวคราวเดียวนั้นไม่ได้ ต้องค่อยคิดเปลี่ยนแปลงไป ตามเวลาที่ควรแก่กาล ที่จะเปลี่ยนแปลงได้ บ้านเมืองจึงจะได้มีความเจริญสมบูรณ์ยิ่งขึ้น”⁴ ไม่เพียงแต่เท่านั้น พระองค์ยังได้หาวิธีดำเนินชีวิตให้แก่พวกหลุดพ้นจากสถานะทาส โดยส่งเสริมการศึกษา⁵ และรับเป็นข้าราชการ ฯลฯ ด้วยการเลิกทาสจึงดำเนินการมาโดยแทบไม่มีอุปสรรค และผลที่ได้มาจากการเลิกทาสก็เป็นที่น่าพึงพอใจ คือทาสได้หมดไปจากประเทศไทยและการดูถูกดูแคลนบุคคลที่เป็นลูกหลานทาสก็ไม่มี ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการเลิกทาสเป็นก้าวที่สำคัญที่ทำให้ทุกคนในสังคมมีความเท่าเทียมกัน

ส่วนประเทศญี่ปุ่น ได้มีการประกาศการเลิกชนชั้นล่าง เอตะ อินิง ให้มีอิสระในการประกอบอาชีพเมื่อปีพ.ศ.2414 พร้อมกับการยกเลิกการปกครองด้วยระบบเจ้าเมือง(ไดเมียว, Daimyo) หลังจากได้มีการยกเลิกระบบชนชั้นนักรบผู้ปกครอง ชาวนา ช่างฝีมือ และพ่อค้า⁶ อย่างกระชั้นชิดโดยไม่มีนโยบายและวางแผนในการเลิกชนชั้นล่างสุดแม้แต่น้อย⁷ ทั้งนี้ก็เพราะชนชั้นล่างสุดและที่อยู่อาศัยของชนชั้นล่างสุดนั้นเป็นอุปสรรคในการเปลี่ยนระบบการเก็บภาษี

¹ ราชกิจจานุเบกษา ในรัชกาลที่ 5 เล่มที่ ๑. (2540). หน้า 3.

² แหล่งเดิม. หน้า 208.

³ วิชัย เสวมาตย์. (2509) การเลิกทาสในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. หน้า 88 (อ้างอิงจาก “พระราชบัญญัติลดค่าตัวทาสในมณฑลบูรพา,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 21 (มกราคม ร.ศ. 123), หน้า 747).

⁴ ราชกิจจานุเบกษา ในรัชกาลที่ 5 เล่มที่ ๑. (2540). หน้า 54.

⁵ วุฒิชัย มูลศิลป์. นโยบายการจัดการศึกษาของไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2512) หน้า 57.

⁶ Masayuki Asahina and others. (1987). *Shinhen Nihonshi* (ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น ฉบับเรียบเรียงใหม่). p. 162.

⁷ Ryotaro Shiba. (1989). *Meiji to Iu Kokka* (ประเทศที่มีชื่อว่า “เมจิ”). p.100-101.

ใหม่ของรัฐบาลญี่ปุ่นสมัยเมจิ กล่าวคือเอตะอิโนะงิไม่มีอิสระในการเลือกอาชีพจึงเสียภาษีน้อยหรือไม่เสียภาษีเลย และสถานที่อยู่อาศัยเกิดน้ำท่วมได้ง่ายหรือสภาพเลวร้ายจนทำการเกษตรได้ยาก ผู้ปกครองจึงไม่เก็บภาษีที่ดินจากพวกนั้นมาตั้งแต่อดีต รัฐบาลเมจิจึงเร่งรีบเลิกชนชั้นล่างสุดออกไปด้วยการประกาศครั้งเดียว เพื่อจะรีบเก็บภาษีจากประชาชนทุกคนรวมไปถึงชนชั้นเอตะ อิโนะงิให้มากที่สุด การยกเลิกชนชั้นอย่างกะทันหันของรัฐบาลญี่ปุ่นนั้น ทำให้เกิดความสับสนในสังคมและเกิดความไม่พอใจของชาวนา จึงได้มีการปะทะกันจนถึงขั้นนองเลือดระหว่างชาวนา กับเอตะอิโนะงิ เช่นที่ "หมู่บ้านบุระคุพิเศษ(Tokushu Buraku)" ของชนชั้นเอตะอิโนะงิ 30 แห่งในจังหวัดโอคายามะ(Okayama) ถูกทำลาย 51 หลังคาเรือน ถูกวางเพลิง 263 หลังคาเรือน มีผู้บาดเจ็บ 11 คน เสียชีวิต 18 คน นอกจากนี้ในแง่ความมีอิสระในการประกอบอาชีพนั้น รัฐบาลจะไม่ให้พวกชนชั้นนี้ผูกขาดอาชีพทำหนังสือตัวต่อไป และไม่รับจ้างเป็นยามหรือเป็นผู้รับใช้ของตำรวจที่เป็นอาชีพหลักของพวกนั้นอีกต่อไป นอกจากนี้เอตะ อิโนะงิยังต้องเสียภาษีเหมือนสามัญชนโดยทั่วไป ซึ่งทำให้ชีวิตของพวกนี้ลำบากมากขึ้นกว่าเดิม แต่ก็ต้องยินยอมต่อความกดขี่อันไม่เป็นธรรมหรือไม่ยุติธรรมเพื่อความอยู่รอด ผลการการเลิกชนชั้นล่างสุดจึงปรากฏออกมาในลักษณะตรงข้ามกับประเทศไทย คือชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่นสมัยนั้นไม่สามารถหมดไปจากสังคมได้ เพียงแต่เปลี่ยนชื่อเรียกจากเอตะอิโนะงิมาเป็นสามัญชนใหม่(Shinheimin)เท่านั้น แต่ในทางกลับกันได้ทำให้เกิดความคับแค้นใจระหว่างสามัญชนกับสามัญชนใหม่มากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งทำให้มีความรู้สึกดูถูกดูหมิ่นต่อพวกสามัญชนใหม่นี้ หลงเหลือมาจนถึงทุกวันนี้

การเลิกชนชั้นล่างสุดของทั้งสองประเทศนี้ มีความสำคัญต่อการปฏิรูปประเทศและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในการเลิกชนชั้นล่างสุดของทั้งสองประเทศนั้น แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในความคิดของผู้ปกครองที่มีต่อประชาชนหรือชนชั้นล่างสุดของทั้งสองประเทศด้วย แต่น่าเสียดายที่เดียวที่ญี่ปุ่นมีการวิจัยถึงเรื่องทั้งสองเรื่องนี้น้อยเหลือเกิน และในประเทศไทย การวิจัยถึงการเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่นนั้นแทบไม่มี ทั้งนี้เพราะประเทศญี่ปุ่นเองพยายามปกปิดความจริงเหล่านี้ ไม่ให้ผู้คนทั้งประเทศญี่ปุ่นและต่างประเทศทราบจนทุกวันนี้¹

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบสถานะของชนชั้นล่างสุดของไทยและญี่ปุ่น

¹ Satoshi Uesugi, Nobuaki Teraki and Kenji Nakao. (1998). *Burakushi o Yominaosu* (อ่านประวัติศาสตร์หมู่บ้านบุระคุ ใหม่). 2nd ed. p.248-252.

2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบนโยบาย วิธีการและการดำเนินงานในการเลิกทาสชั้นล่างสุดของทั้งสองประเทศ

3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบผลของการดำเนินการในการเลิกทาสชั้นล่างสุดของทั้งสองประเทศ

ความสำคัญของการวิจัย

ผลการวิจัยจะทำให้มีความรู้ความเข้าใจและปัญหาเรื่องเกี่ยวกับทาสชั้นล่างสุดและการยกเลิกทาสชั้นล่างสุดของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเปรียบเทียบกับของญี่ปุ่นสมัยเมจิ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานศึกษา “การศึกษาเปรียบเทียบการปฏิรูปทางสังคมของชนชั้นล่างสุดในสังคมไทย สมัยรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ.2411-2453) กับของญี่ปุ่น สมัยเมจิ (พ.ศ.2411-2455)” โดยตรงยังไม่มีสำหรับงานที่ศึกษาการเลิกทาสชั้นล่างสุดของไทยหรือญี่ปุ่นได้แก่

ชาติชาย พณานานนท์ *Siamese “Slavery” : The Institution and Its Abolition.* (Ph.D.Diss. Mich. University. 1982). ผลของการวิจัยพบว่า การเลิกทาสของไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นทั้งความพยายามตั้งพระราชอำนาจสู่สถาบันกษัตริย์และเป็นการควบคุมทรัพยากรต่างๆ ที่มีผลต่อความเจริญทางเศรษฐกิจ เนื่องจากปัจจัยทั้ง 2 ประการเกิดขึ้นอย่างประจวบกันพอดี จึงทำให้การเลิกทาสไม่ก่อให้เกิดความรุนแรงใดๆ

วิชัย เสวระมัตย์ *การเลิกทาสในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* (สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ พ.ศ.2509) ผลของการวิจัยพบว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลิกทาสด้วยเหตุผลทางมนุษยธรรมเป็นสำคัญ และมีการดำเนินงานในการเลิกทาสแบบค่อยเป็นค่อยไป เพื่อจะสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของทาสและเจ้าของทาส และในที่สุดทาสก็ได้หมดไปจากสังคมไทย โดยไม่มีการนองเลือดแต่อย่างใด

ลิขิต วีรเวทิน *การพัฒนาของประเทศญี่ปุ่น เอกสารทางวิชาการหมายเลข 29 (การศึกษา การวิจัยและการถ่ายทอด).* (คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2529) ผลของการวิจัยพบว่า ญี่ปุ่นสามารถปรับเปลี่ยนระบบเจ้าขุนมูลนายมาเป็นระบบประชาธิปไตยภายใน 10-20 ปี ทั้งนี้เพราะผู้นำหรือฐานอำนาจผู้นำมีความมั่นคงพอที่จะกำหนดทิศทางของสังคมได้ แม้จะมีอำนาจอื่นขัดขวางบ้างเล็กน้อย และผู้นำญี่ปุ่นยังมียุทธศาสตร์ให้ประเทศก้าวไปสู่การเป็นมหาอำนาจ ขณะเดียว ชาวญี่ปุ่นมีพื้นฐานในเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับสังคมญี่ปุ่นโดยคนญี่ปุ่น นอกจากนี้ชาวญี่ปุ่นยังมีพื้นฐานทางด้านจิตใจคือความมีระเบียบวินัย ความขยัน ความภักดี ซึ่งเป็นอุปนิสัยและบุคลิกภาพที่ก่อตัวขึ้นในยุคเอโดะ ส่วน

ประเทศไทยผู้นำหรือฐานอำนาจของผู้นำในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีความแตกต่างกับญี่ปุ่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์เมื่อพระชนมายุ 15 พรรษาและต้องมีผู้สำเร็จราชการ แม้พระองค์ทรงบรรลุนิติภาวะแล้วยังยังถูกต่อต้านจากกลุ่มพลังอำนาจอื่น จึงต้องใช้เวลาในการปรับปรุงประเทศ และในการปฏิรูปมีจุดเน้นที่การรักษาเอกราชมากกว่าการยกฐานะเป็นมหาอำนาจเพราะเงื่อนไขและสภาพแวดล้อมไม่อำนวย

อุเอะซูกิ, ซะโตะชิ (Uesugi, Satoshi) *Meiji Ishin to Senmin Haishirei (การปฏิรูปสมัยเมจิและการเลิกเซ็งมิน)* (Kaihou Books 1991) ผลของการวิจัยพบว่า การยกเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่นนั้น ไม่ได้เกิดจากความเห็นใจต่อชนชั้นล่างสุดหรือในแง่มนุษยธรรม แต่เกิดจากสาเหตุด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ คือรัฐบาลสมัยเมจิพยายามหาวิธีการเก็บภาษีที่ดินจากประชาชนทุกคน และรัฐบาลยังได้ดำเนินการการเลิกชนชั้นล่างสุดอย่างกระตือรือร้น จึงทำให้เกิดความปั่นป่วนในสังคม มีปัญหาเศรษฐกิจของชนชั้นล่างสุดมากขึ้น และเกิดความเหลื่อมล้ำต่ำสูงระหว่างสามัญชนกับผู้ที่เคยเป็นชนชั้นล่างสุดมากขึ้น อุเอะซูกิยังได้ชี้จุดอ่อนผลการวิจัยของผู้อื่นว่า การวิจัยการเลิกชนชั้นล่างสุดส่วนใหญ่ ผิดจากความจริงเพราะเกิดจากการวิเคราะห์ข้อมูล หรืออาจเกิดจากความงมงายมองข้ามสาเหตุที่แท้จริงเพื่อจะยกย่องผู้นำในสมัยเมจิ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้จะศึกษาเกี่ยวกับทาสของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและเกี่ยวกับเอตะฮิโนงของญี่ปุ่นในสมัยเมจิอย่างละเอียดโดยวิเคราะห์เปรียบเทียบในแง่นโยบาย การดำเนินการและผลของการปฏิรูปของชนชั้นดังกล่าวในประเทศทั้งสอง

นิยามศัพท์

คำว่า “สยาม” กับ “ไทย” ในที่นี้ มีความหมายอย่างเดียวกัน

คำว่า “ชนชั้นล่างสุดของไทย” ในที่นี้หมายถึงทาส และ “ชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น” ในที่นี้หมายถึงพวกเอตะฮิโนง

คำว่า “เซ็งมิน (Senmin)” แปลว่าพวกทั้งต่ำต้อยและเลวทรามโดยทั่วไปใช้เรียกพวกเอตะฮิโนง

วิธีดำเนินการศึกษา

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบการปฏิรูปทางสังคมของชนชั้นล่างสุดในสังคมไทยสมัยรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ.2411-2453) กับของญี่ปุ่นสมัยเมจิ (พ.ศ.2411-2455)” จะใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) แล้วนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าในเรื่องการเลิกทาสในประเทศไทยจะใช้ข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) เป็นหลัก และใช้ข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นรอง

(Secondary Sources) ประกอบ ส่วนในเรื่องการยกเลิกชนชั้นล่างสุดของประเทศญี่ปุ่นนั้น เนื่องจากเจ้าของเอกสารชั้นต้นเกี่ยวกับชนชั้นล่างสุดในสมัยเมจินั้น ระมัดระวังในการเปิดเผยข้อมูลเหล่านี้อย่างมาก เพราะอาจทำให้ส่งผลเสียต่อความเป็นอยู่ของคนบางกลุ่มในปัจจุบันนี้ ด้วย ประกอบกับผู้จัดทำการวิจัยในประเทศไทย จึงจะใช้ข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นต้นที่ปรากฏใน เอกสารชั้นรองและเอกสารชั้นรองเป็นหลัก

แหล่งศึกษาค้นคว้า

1. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร
2. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร
3. สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
4. สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
6. หอสมุด มหาวิทยาลัยศิลปากร
7. สยามสมาคม
8. หอสมุด มหาวิทยาลัยเทนรี เมืองนารา ประเทศญี่ปุ่น
9. หอสมุด ศูนย์วัฒนธรรมญี่ปุ่นแห่งประเทศไทย
10. แหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ ระบบออนไลน์ (Online)

บทที่ 1

โครงสร้างของสังคมไทยและญี่ปุ่น

โครงสร้างสังคมไทยและญี่ปุ่นก่อนการเลิกชนชั้นล่างสุด ทั้งสองประเทศมีการแบ่งชนชั้น มีฝ่ายผู้ปกครองกับฝ่ายผู้ถูกปกครอง ซึ่งฝ่ายผู้ปกครองมีอำนาจเหนือผู้ถูกปกครองมาก แต่เนื่องจากความเป็นมาของทั้งสองประเทศมีความแตกต่างกันและองค์ประกอบของโครงสร้างสังคมเช่น ดินฟ้าอากาศ ภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม ศาสนา ความคิดและนิสัยใจคอของผู้นำประเทศและประชาชนพร้อมกับปัจจัยอื่นๆ ของทั้งสองประเทศมีความแตกต่างกัน เป็นเหตุให้ฐานะ หน้าที่ในสังคมของชนชั้นล่างสุด หรือความคิดของคนในชนชั้นอื่นที่มีต่อชนชั้นล่างสุดทั้งสองประเทศ จึงมีความแตกต่างออกไปมากดังจะกล่าวต่อไป

โครงสร้างสังคมของไทยก่อนการเลิกทาส

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น โครงสร้างของสังคมไทยไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลง ตั้งแต่สมัยอยุธยา กล่าวคือ องค์ประกอบของสังคมประกอบด้วยสถาบันกษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนางข้าราชการ ไพร่ ทาส และพระสงฆ์ โดยที่กษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนางข้าราชการเป็นฝ่ายปกครอง ส่วนไพร่และทาสเป็นฝ่ายถูกปกครอง ซึ่งพูดได้ว่าเป็นสังคมที่มีชนชั้นผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองโดยมีสถาบันพระสงฆ์เป็นที่ปรึกษาหรือที่พึ่งทางใจของทั้งสองฝ่าย ผู้มีชนชั้นหรือฐานะสูงสุดในสังคมสยามนี้ คือพระมหากษัตริย์ และผู้ชนชั้นล่างสุดคือทาส พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของที่ดินทั่วประเทศ ซึ่งเรียกว่าพระเจ้าแผ่นดิน และส่วนทาสนั้นมีศักดิ์นาหรือสิทธิครอบครองที่นา 5 ไร่ ซึ่งมีสิทธิต่ำสุดเท่ากับยาจกและวนิพก¹

พระมหากษัตริย์สมัยนี้ เป็นผู้ควบคุมดูแลประชาชนโดยยึดถือพระธรรมศาสตร์เป็นหลักและทรงรักษาทศพิธราชธรรม โดยมีการปกครองแบบพ่อปกครองลูกแฝงอยู่ และยังเป็น การปกครองแบบสมัยอยุธยา ที่เป็นการปกครองแบบที่พระเป็นเจ้าอวตารลงมา พระมหากษัตริย์จึงได้รับการยกย่องเทิดทูนไว้สูง จนกระทั่งราษฎรธรรมดาไม่สามารถจะเข้าถึงได้ แต่ความเป็นทวารวาก็ค่อยๆ เจือจางลงไป ในสมัยนี้ กล่าวคือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงรับสั่งให้คนไปทำลายศิ่วลึงค์ที่เป็นสัญลักษณ์ของพระคิ่วะ เพราะการบูชาศิ่วลึงค์เป็นการกระทำของคนด้อย หรือในพิธีการถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ให้ข้าราชการมาเคารพบูชาพระพุทธรูปแทน กล่าวกันว่าพิธีการบูชาพระบรมรูปพระมหากษัตริย์องค์ก่อนๆ ก่อนที่จะมีการ

¹ กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. (2515). หน้า 277.

เคารพบูชาพระพุทธรูปนั้นเป็นการกระทำที่ไม่เคร่งศาสนา¹ แสดงให้เห็นว่าให้ความสำคัญต่อพระพุทธรูปมากกว่าพระมหากษัตริย์องค์ก่อนๆ ที่เป็นสมมติเทพ

รัชกาลที่ 2 (พ.ศ.2352-2367) ทรงสั่งห้ามยิงดวงตาคนที่เงยหน้าขึ้นมองพระมหากษัตริย์ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินผ่าน ในสมัยรัชกาลที่ 3 พระองค์ทรงจัดกลองใบใหญ่ไว้ให้ราษฎรผู้ซึ่งต้องการจะถวายฎีการ้องทุกข์ต่อพระองค์ได้มาตี² รัชกาลที่ 4 (พ.ศ.2394-2411) ทรงโปรดให้ประชาชนออกมานอกบ้านเพื่อเฝ้าและถวายความเคารพในขณะที่เสด็จออกนอกพระราชฐาน³ พระองค์ได้ทรงมีพระกระแสรับสั่งซักถามทุกข์สุขของราษฎร และเสด็จออกรับฎีกาจากราษฎรด้วยพระองค์เองเดือนละ 4 ครั้งและทรงสนพระทัยในด้านตุลาการเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งหลักฐานทั้งหมดที่ได้กล่าวมานี้ เป็นพฤติกรรมที่ขัดกันกับหลักกรรมเรื่องเทวราชาที่ยกองค์พระมหากษัตริย์ไว้เหนือราษฎร กษัตริย์ในสมัยรัตนโกสินทร์นี้ ปกครองประชาชนด้วยความเมตตาธรรม ความห่างกันระหว่างพระมหากษัตริย์และประชาชนจะใกล้ชิดมากขึ้น

ถึงกระนั้นก็ตาม ขณะเดียวกัน การปกครองสยามสมัยนี้เป็นการปกครองระบบสมบูรณาญาสิทธิราช กษัตริย์ เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด เป็นเจ้าแผ่นดิน ผู้มีอำนาจสูงสุดของประเทศ มีหน้าที่จะต้องรักษาเอกราชของประเทศ กษัตริย์จึงมีความจำเป็นจะต้องควบคุมดูแลกำลังคนหรือไพร่พล เพราะในสมัยนั้น กำลังคนเป็นแหล่งผลิตความมั่นคงของประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมือง พระองค์จึงควบคุมไพร่พลโดยแบ่งความรับผิดชอบให้กับพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนางข้าราชการ โดยแบ่งเป็นส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ส่วนกลางมีตำแหน่งสมุหพระกลาโหม เสนาบดีกรมท่า สมุหนายก ให้สมุหพระกลาโหมดูแลหัวเมืองภาคใต้และหัวเมืองชายทะเลฝั่งตะวันตก ส่วนเสนาบดีกรมท่าดูแลหัวเมืองชายทะเลตะวันออก สมุหนายกดูแลหัวเมืองเอกภาคเหนือโดยมีนครบาล ธรรมาธิกรณ์ โกษาธิบดี เกษตราธิการ ควบคุมจัดสุขตมภ์ตามหัวเมืองภูมิภาค ส่วนภูมิภาคนั้นแบ่งเป็นหัวเมืองชั้นใน หัวเมืองชั้นนอกและหัวเมืองประเทศราช กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นโดยแต่งตั้งขุนนางและข้าราชการออกไปปกครองตามชนบท มอบสิทธิในการครอบครองที่ดินเรียกว่า คักดินา

คักดินาเป็นการกำหนดอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบของคนตามคักดินาเล็กน้อย แต่เดิมกล่าวกันว่า “กรรมสิทธิ์ที่ดินให้บุคคลเป็นเจ้าของที่นาได้มากและน้อยกว่ากันตามยศ เป็น

¹ อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. (2527). สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์(พ.ศ.2325-2416) . หน้า 65.

² พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ. พระธรรมเทศนาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว. หน้า 92.

³ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 (พ.ศ.2394-2400). หน้า 281-287.

กันว่า พระมหาอุปราชจะมีนาได้เพียงแสนไร่เป็นอย่างมาก และเจ้าพระยาจะมีนาได้ไม่เกินหมื่นไร่ และลดอัตราลงตามยศบุคคลโดยลำดับ จนถึงไพร่สามัญกำหนดให้มีนาได้เพียงคนละ 25 ไร่¹ “ และระบบศักดินานี้โดยมีจุดประสงค์เดิมที่ว่าไม่ให้ขุนนาง ข้าราชการผู้มีอำนาจมีที่นามากเกินไปจนราษฎรไม่มีที่ทำกิน แต่ภายหลังมาเอาเกณฑ์ศักดินาตามกฎหมายนี้ไปใช้เป็นหลักในการอย่างอื่นอีกหลายอย่าง ที่สำคัญนั้นคือ เอาไปใช้เป็นอัตราสำหรับปรับไหม อย่างเช่น ผู้ทำผิดในลักษณะเดียวกัน ถ้ามีศักดินา 5,000 ไร่ ก็ต้องปรับมากกว่าผู้มีศักดินา 500 ไร่ หรือจะปรับไหมให้แก้กันในคดีอย่างเดียวกัน ถ้าไพร่ทำผิดต่อไพร่ ก็ปรับตามศักดินาไพร่ ถ้าไพร่ทำผิดต่อขุนนางต้องเอาศักดินาของขุนนางมาปรับไพร่ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้น้อยเคารพยำเกรงผู้ใหญ่ ในกรณีที่ขุนนางทำผิดต่อไพร่ให้ปรับตามศักดินาของขุนนางก็เพื่อจะให้ขุนนางไม่กดขี่ข่มเหงผู้น้อย และยังเป็นเครื่องกำหนดในการตั้งทนายในการเป็นความกันในโรงศาล ผู้มีศักดินาตั้งแต่ 400 ไร่ขึ้นไป สามารถแต่งตั้งทนายว่าความแทนตัวได้ ส่วนผู้มีศักดินาต่ำกว่านี้ไม่มีสิทธิรวมทนายต้องหาว่าเป็นกบฏด้วย

ในอีกทางหนึ่ง ศักดินานี้บอกให้ทราบถึงจำนวนไพร่หรือผู้ที่อยู่ใต้ปกครองของนาย กล่าวคือข้าราชการพ้นจากตำแหน่งไปแล้วนั้น ถ้าหากยังคงมีไพร่อยู่ในครอบครองก็จะได้รับอนุญาตให้ถือศักดินาได้ครึ่งหนึ่งของศักดินาเดิมเมื่อครั้งยังรับราชการอยู่ ส่วนศักดินาของไพร่ 15 ไร่นั้นอาจเพิ่มขึ้นเป็น 20 หรือ 25 ไร่ได้เมื่อไพร่นั้นมีครอบครัว ส่วนศักดินาของทาส 5 ไร่นั้นไม่มีการเปลี่ยนแปลงเพราะลูกของทาสเป็นทรัพย์สินของนายเงิน²

อย่างไรก็ตาม ศักดินากลายเป็นสิ่งที่แสดงถึงอำนาจครอบครองผู้คน สิทธิ ชนชั้นของผู้ถือศักดินา และผู้ที่ชนชั้นสูงสุดหรือถือศักดินาสูงสุดก็คือพระมหากษัตริย์ รองลงมาด้วยมูลนายเชื้อพระวงศ์ เช่น เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า หม่อมเจ้า หม่อมและหม่อมราชวงศ์ พระเชษฐา และพระอนุชามีศักดินา 20,000 ไร่ แต่เมื่อพระราชทานทรงกรมแล้วเพิ่มเป็น 50,000 ไร่ พระราชโอรสศักดินา 15,000 ไร่ และเพิ่มเป็น 40,000 ไร่เมื่อได้รับทรงกรม หรือเจ้านายพระองค์ใดที่ได้รับพระราชทานเป็นมหาอุปราชแล้ว ศักดินาจะเพิ่มเป็น 100,000 ไร่ เป็นต้น มูลนาย เชื้อพระวงศ์ไม่สามารถขายตัวเป็นทาสได้ และตั้งแต่หม่อมราชวงศ์ลงมา ถือว่าเป็นคนสามัญชน

¹ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมราชชนนี. (2511). ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ สร้างตลาดสำหรับเมือง สร้างเมือง. หน้า 19.

² อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. (2527). สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์(พ.ศ.2325-2416) . หน้า 36.

มูลนายอีกประเภทหนึ่งคือมูลนายโดยการดำรงตำแหน่ง ได้แก่ ขุนนางข้าราชการที่ได้รับมอบหมายให้ควบคุมไพร่ตามอำนาจความรับผิดชอบของตำแหน่ง และพวกนี้ศักดินา สิทธิ และอำนาจก็ขึ้นอยู่กับตำแหน่ง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวปรากฏว่า มียศลำดับตั้งแต่สูงสุดจนถึงต่ำสุดดังนี้ คือ สมเด็จเจ้าพระยา เจ้าพระยา พระยา พระ หลวง ขุน หมื่น และพัน เช่นสมเด็จเจ้าพระยาที่ไม่ใช่เจ้านายถือศักดินา 30,000 ไร่ เจ้าพระยาที่เป็นเสนาบดีถือศักดินา 10,000 ไร่ ศักดินาจะลดหลั่นกันลงมาจนถึงพัน ถือ ศักดินา 100 ไร่

มูลนายทั้ง 2 ประเภทดังกล่าวนี้ ยังแบ่งออกเป็น 2 ฐานะด้วยกันคือมูลนายที่เป็นระดับสูงและระดับล่าง มูลนายที่มีศักดินา 400 ขึ้นไป ซึ่งมีทั้งเจ้านาย ขุนนาง พระภิกษุ พราหมณ์ ผู้รู้ศิลปศาสตร์ รวมทั้งพระมหากษัตริย์ด้วย¹ เป็นมูลนายระดับสูง และมีสิทธิพิเศษคือเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ขณะเสด็จออกว่าราชการและลูกมูลนายระดับสูงได้รับการยกเว้นไม่ต้องสักเป็นไพร่ ส่วนมูลนายระดับล่างนั้น มีศักดินาระหว่าง 30-400 ไร่ มูลนายระดับสูงเป็นผู้แต่งตั้งให้มาช่วยราชการ ทำหน้าที่ควบคุมไพร่โดยอยู่ใต้บังคับบัญชาของมูลนายระดับสูงอีกทีหนึ่ง ได้รับสิทธิพิเศษไม่ถูกสักเป็นไพร่

ส่วนผู้ถูกปกครองมีไพร่และทาส ไพร่คือราษฎรสามัญทั่วไป ถือศักดินา 10-25 ไร่ เป็นคนส่วนใหญ่ของราชอาณาจักร ต้องสังกัดมูลนาย เพื่อแลกเปลี่ยนกับความคุ้มครอง ไพร่มีความจำเป็นต้องจดทะเบียนไว้ใต้บังคับของมูลนาย ไพร่ไม่อาจขอความช่วยเหลือจากหลวงโดยไม่ผ่านนายหรือมูลนาย² และถ้าไม่ได้สังกัดมูลนายจะต้องถูกลงโทษ พระราชกำหนดในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชคือ พระราชกำหนดปี พ.ศ. 2317 ได้กำหนดไว้ว่า “ให้สักนามเมืองแลชื่อมูลนายไว้ในข้อมือ ไพร่ฟ้าประชากรข้าท้าวท้าวท้าวทั้งปวงดังนี้ เพื่อจะให้ทำราชการทั่วหน้ากัน... ทำเหล็กปลอมสักแลขโมยเหล็กของหลวง ไปสักแต่อำเภอใจ หาผู้ลუნั่งมิได้ ต้องด้วยบทพระอัยการว่าปลอมพล โดยโทษนั้นถึงตายสิ้นทั้งโคตร...”³ กล่าวคือให้ไพร่ทุกคนต้องสักชื่อตามนายและตามเมืองที่ตนอยู่ และยังระบุไว้ว่า “ผู้ใดที่ปลอมเข็มสักหรือสักไพร่

¹ กรมศิลปากร. (2521). *เรื่องกฎหมายตราสามดวง*. หน้า 108-178.

² อकिन รพีพัฒน์, ม.ร.ว. (2527). *สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์*(พ.ศ.2325-2416) . หน้า 33.

³ พระราชกำหนด พ.ศ.2317(พระราชกำหนดเก่า 34). *ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 เล่ม 3*. หน้า 231-232.

ปลอมว่าเป็นไพร่ของตนจะต้องได้รับโทษถึงตาย¹ เพื่อให้ทุกคนรับราชการ เป็นสักไพรันับว่า เป็นกาวที่สำคัญในการควบคุมไพร่พล²

ไพร่สามารถแบ่งออกตามที่ตั้งกตเป็น 2 ประเภทคือไพร่หลวง และไพร่สมดังนี้คือ

ไพร่หลวง คือไพร่หลวงที่ถูกเกณฑ์แรงงานหรือส่งส่วยให้แก่รัฐบาล ไพร่ที่ต้องรับราชการที่เรียกกันว่าเข้าเดือนออกเดือน³ เพราะไพร่เกณฑ์แรงงานปีละหกเดือนหรือเดือนเว้นเดือน⁴ ในสมัยรัชกาลที่ 1 รับราชการปีละ 4 เดือน เข้าเดือนหนึ่งออก 2 เดือนเพื่อให้ไพร่มีเวลาทำมาหากิน ในสมัยรัชกาลที่ 2 ถึงรัชกาลที่ 4 รับราชการปีละ 3 เดือน เข้าเดือนออก 3 เดือน และเมื่อมาถึงต้นสมัยรัชกาลที่ 5 ไพร่จะรับราชการปีละ 3 เดือน หรือเสียเงินแทนปีละ 18 บาท จนพ.ศ.2440 จึงลดลงเหลือปีละ 6 บาท ส่วนไพร่ส่วย คือไพร่หลวงซึ่งไม่ถูกเกณฑ์แรงงาน แต่ต้องส่งส่วยเป็นการตอบแทน ส่วนใหญ่เป็นไพร่หลวงที่ไม่สะดวกในการเข้ารับราชการหรือทางการไม่ต้องการแรงงานเพราะไม่มีการให้ทำ หรือเพราะต้องการส่วยสิ่งของเพื่อไปค้าสำเภาด้วย ไพร่ส่วยจะต้องส่งส่วยเป็นรายปีและส่งในกรณีพิเศษด้วย หรือในบางครั้งก็ต้องรับราชการเมื่อมีความจำเป็น

ไพร่สม เป็นไพร่ของขุนนางข้าราชการ ไพร่ที่อยู่ภายใต้การควบคุมของขุนนางข้าราชการจะได้พระราชทานจากพระมหากษัตริย์ เพื่อจะใช้งานตามความต้องการของมูลนาย จุฬเป็นสมบัติของมูลนาย แตกต่างกับทาสตรงที่ว่า ไพร่สมนั้นไม่ใช้มรดกตกทอด เมื่อมูลนายถึงแก่กรรมหรือไพร่จะฟ้องมูลนายของตนแล้วมูลนายผิดถูกลงโทษแล้ว ไพร่สมจะถูกโอนเป็นไพร่หลวง และไพร่สมจะต้องรับราชการปีละ 1 เดือนในสมัยรัชกาลที่ 5

ลักษณะพิเศษของชนชั้นไพร่ในสมัยนี้ คือไพร่มีโอกาสเป็นขุนนางได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้มีประกาศว่า ให้พวกไพร่ทั้งหลายทั้งปวงได้มีสิทธิถวายตัวเป็นมหาดเล็ก อาจเป็นเพราะสาเหตุมาจาก “ทุกวันนี้ผู้คนร่วงโรยกว่าแต่ก่อน บุตรและหลานทำราชการ ผู้มีชาติตระกูลเคยทำราชการนั้นมีอยู่น้อย...” ทศนคติของพระองค์ที่ว่า ชาติตระกูลไม่สำคัญเท่าความดีที่บุคคลมีอยู่ในตัวเอง เป็นการทรงคำนึงที่นำสมัยอย่างเด่นชัด⁵

¹ แหล่งเดิม.

² อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. (2527). *เล่มเดิม*. หน้า 83.

³ ขจร สุขพานิช. (2519). *ฐานันดรไพร่*. หน้า 28.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 35.

⁵ แหล่งเดิม.

ตรงกันข้าม มีไพร่ที่ตกเป็นทาสมากมาย เนื่องจากไพร่ทำมาหากินด้วยการเกษตรกรรมเป็นหลัก ต้องอาศัยดินฟ้าอากาศโดยธรรมชาติ เมื่อดินฟ้าอากาศผิดปกติขึ้น ฝนน้อยแห้งแล้งบ้าง ฝนตกมากจนน้ำท่วมบ้าง ทำให้กระทบกระเทือนต่อผลผลิตทางเกษตรกรรม นอกจากนี้ ไพร่ชายฉกรรจ์ที่เป็นแรงงานอันสำคัญในการทำมาหากินก็ต้องรับราชการ จึงขาดแรงงานทำให้ผลผลิตทางเกษตรกรรมน้อยลงยิ่งขึ้น และเมื่อผู้หญิงรับผิดชอบงานการแล้ว กล่าวคือไพร่หญิงสังกัดกรมกองเช่นเดียวกับไพร่ชาย¹ การมีสังกัดเพื่อความสะดวกในการแบ่งบุตรให้ขึ้นสังกัดตามบิดาหรือมารดามากกว่ามีจุดมุ่งหมายจะเกณฑ์แรงงานไพร่หญิง แรงงานไพร่หญิงส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่ให้ประโยชน์ทางอ้อม คือ การทำมาหากิน การทำนา ทำไร่ ระหว่างไพร่ชายถูกเกณฑ์แรงงานทำราชการ²

เมื่อผู้หญิงรับผิดชอบการทำมาหากินของครอบครัวแล้ว ไพร่ชายส่วนหนึ่งก็ติดการพนัน การสูบบุหรี่ติดเมื่อกลับมาจากการเกณฑ์แรงงาน ซึ่งทำให้ความเป็นอยู่ของไพร่นั้นลำบากมากขึ้น และครอบครัวไทยในสมัยนี้ ผู้ชายที่เป็นเจ้าของบ้านจะสามารถมีภรรยาได้หลายคน และสามียังเป็นหัวหน้าครอบครัวตามกฎหมายจะเป็นผู้กุมอำนาจเหนือสมาชิกในครอบครัว ภรรยาและบุตรเป็นทรัพย์สินของสามี ฉะนั้นกฎหมายจึงให้อำนาจสามีในการที่จะขายภรรยาและบุตรของตนไปเป็นทาสได้³ นอกจากนี้ไพร่อาจติดโรคระบาดที่เกิดจากติดเชื้อเมื่อเข้าป่าในการศึก ทำให้ไพร่ชายเสียชีวิตอย่างมาก ซึ่งประมาณปี พ.ศ.2331 ลาตูแบร์(La Loubere) ประมาณไว้ว่า คนที่ขึ้นทะเบียนหลวงซึ่งเก็บไว้อย่างดีมีเพียง 1,900,900 คนเท่านั้น⁴ ราวพ.ศ. 2372 บาสเซียน(Bastian) ได้กล่าวถึงจำนวนพลเมืองที่ลงทะเบียนไว้ว่ามีอยู่ 4,000,000 คน⁵ หรือจอห์น ครอว์ฟอร์ด(John Crawford) หัวหน้าคณะทูตที่มาถึงกรุงเทพฯในพ.ศ.2365 ได้กล่าวไว้ว่า “พลเมืองทั้งหมดเท่าที่ข้าพเจ้าได้รวบรวมมาจากหลักฐานที่ดีที่สุดมีจำนวนประมาณ 5,000,000 คน⁶ ด้วยเหตุที่ดังกล่าวข้างต้นนี้ ทั้งไพร่และครอบครัวของไพร่จำนวนมากต้องตกเป็นยากจนต้องกู้ยืมสินและลดฐานะลงเป็นทาส

¹ กรมศิลปากร. (2519). *เรื่องกฎหมายตราสามดวง*. หน้า 182-183.

² ควอริช เวลส์ (2519). *การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ*. หน้า 72.

³ *ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 เล่ม 2*. (2515). หน้า 74.

⁴ อकिन รพีพัฒน์, ม.ร.ว. (2527). *เล่มเดิม*. หน้า 27.

⁵ อकिन รพีพัฒน์, ม.ร.ว. (2527). *เล่มเดิม*. หน้า 28 (อ้างอิงจาก H.G. Quaritch Wales, (1965). *Ancient Siamese Government and Administration*. หน้า 8).

⁶ อकिन รพีพัฒน์, ม.ร.ว. (2527). *เล่มเดิม*. (อ้างอิงจาก John Crawford. (1915). *The Crawford Papers*. หน้า 102).

ไม่เพียงแต่เท่านั้น เนื่องจากไพร่หลวงต้องรับราชการ และยังต้องรับใช้ของมูลนายที่ตนสังกัดอยู่ ทำให้การทำงานของไพร่หลวงหนักกว่าไพร่ส่วยและทาสด้วย จึงมีการหนีเข้าป่าบ้าง ขายตัวเป็นทาสบ้าง หรือหลบหนีไปได้สังกัดมูลนายที่เป็นใหญ่ แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าความเป็นทาสนั้นจะดีขึ้นกว่าไพร่หลวง แต่เหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการกดขี่ข่มเหงของมูลนายจะหนักขึ้น เพราะยังมีการหนีทั้งไพร่และทาส

ชนชั้นผู้ถูกปกครองอีกประเภทหนึ่งคือทาส มีสถานะเป็นสมบัติของผู้เป็นนายเงิน ผู้ถือศักดินา 5 ไร่ สถานะจะเกิดจากการเป็นมาแต่กำเนิด เชลยศึก ผู้ที่ขายตัวหรือถูกขายตัวเป็นทาส ทาสมีสภาพ 7 ประเภทคือ “ทาสไถ่มาด้วยทรัพย์” “ลูกทาส เกิดในเรือนเบี้ย” “ทาสไถ่มาแต่บิดามารดา” “ทาสมีผู้ให้” “ทาสอันไถ่ด้วยช่วยกังวลธุระทุกข์แห่งคนอันต้องทนทโทษ” “ทาสอันไถ่เลี้ยงไว้ในกาลเมื่อเข้าแพง” และ“นำธงไชยไปรบศึกแล้วแลไถ่มาเปนทาสทะเล”¹ นอกจากนี้แล้วยังมีทาสอีกประเภทหนึ่งคือ “ทาสที่ช่วยมาแต่ห้องสำเภา”²

ทาสไถ่มาด้วยทรัพย์นั้นมียู่ 3 ประเภทคือ ทาสที่ซื้อในราคาไม่ขาดค่า ทาสที่ซื้อมาด้วยขาดค่า และทาสที่ซื้อมาแต่ไม่ได้ใช้ ทาสที่ซื้อในราคาไม่ขาดค่านั้นเป็นการขายฝากโดยมีผู้ประกัน เมื่อทาสประเภทนี้จะหนีไป ผู้ซื้อจะเรียกค่าเสียหายจากผู้ขายหรือผู้ประกันได้ ทาสที่ซื้อมาด้วยขาดค่าคือซื้อมาในราคาเต็มตัวของทาส โดยไม่มีประกัน ดังนั้นเมื่อทาสประเภทนี้หนีไปก็ไม่สามารถเรียกค่าเสียหายแก่ผู้ขายได้ ทาสในประเภทนี้จึงมีน้อยมาก ทาสที่ซื้อมาแต่ไม่ได้ใช้นั้น ซื้อมาจากผู้ขายหรือทาสเจ้าตัวนั้น แต่ให้ทาสนั้นดำรงชีวิตอิสระต่อไป เพียงแต่รับดอกเบี้ยเป็นรายเดือนหรือตามข้อตกลงกัน อย่างไรก็ตาม มีการซื้อขายทาสกันดูจะเป็นการซื้อขายสินค้าโดยทั่วไป และด้วยเหตุนี้เอง “ทาสไถ่มาแต่บิดามารดา” ทาสเป็นมรดกของนายเงิน จึงตกทอดถึงลูกหลานและ “ทาสมีผู้ให้” ทาสดูเป็นสินค้าจึงซื้อขายกันได้และให้แก่กันและกันได้ด้วย ส่วน “ทาสอันไถ่เลี้ยงไว้ในกาลเมื่อเข้าแพง” เมื่อนายเงินจะช่วยคนในยามที่คนคนนั้นตกทุกข์ได้ยาก ก็ต้องเกิดการผูกหนี้ อาจส่งผลต่อการที่ลดฐานะเป็นทาส

“ทาสอันไถ่ด้วยช่วยกังวลธุระทุกข์แห่งคนอันต้องทนทโทษ” คนผู้ทำความผิดถูกดำเนินคดี และศาลตัดสินให้เสียค่าปรับตามสมควรแก่โทษ เมื่อไม่มีเงินเสียค่าปรับ ต้องถูกจำคุก ถ้าจำคุกอยู่นานเกิน 3 เดือน ไม่มีญาติมาเสียค่าปรับให้ ถ้าผู้ใดมาไถ่ไปก็ให้เป็นทาสของผู้นั้นเหมือนซื้อมาจากห้องเรือ (ทั้งลูกและสามีหรือภรรยาของเขาก็ตกเป็นของผู้ไถ่)³ หรือทาส

¹ กฎหมาย ลักษณะ ทาส ดังเก่าใหม่รวมเป็นเล่ม ๑. (2433). หน้า 1.

² แหล่งเดิม. หน้า 5.

³ กฎหมายตราสามดวง เล่ม 2. (2515). หน้า 316.

ไทยลักลอบเป็นชู้กับภรรยาคนอื่น เมื่อถูกจับได้ ต้องเสียค่าปรับเป็นเงิน ถ้าไม่มีเงินจ่าย จะต้องตกเป็นทาสสามียของหญิงนั้น¹

“ลูกทาสเกิดในเรือนเบี้ย” ก็คือลูกของทาสขณะที่ทาสนั้นยังมีฐานะเป็นทาสก็ต้องเป็นของนายเงิน และพ่อแม่ของลูกทาสมีนายคนละคนแล้ว ลูกทาสก็เป็นสิทธินายเงินของฝ่ายแม่ เพราะ “หญิงทาสีท่านหนึ่ง สมรสด้วยชายทาสท่านแห่งหนึ่ง เกิดบุตรด้วยกันมากน้อยเพียงใด ท่านให้ลูกมันเป็นสิทธิแก่นายเงินแห่ง ทาสหญิงจนสิ้น อุปะมาดังแม่โคอันปล่อยและเกิดลูกเท่าใด ให้เป็นสิทธิแก่นายโคตัวเมียนั้น”²

นอกจากนี้ ยังมี “นางงาช้างไปรบศึกแล้วแลได้มาเปนทาสชะเลย” เนื่องจากการกวาดต้อนกำลังคนในการสงคราม ทำให้ทาสชะเลยเพิ่มขึ้น ทาสชะเลยในสมัยอยุธยาเป็นทาสชะเลยต้องเป็นทาสตลอดชีพเช่นเดียวกับทาสขายขาด แต่เมื่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ 1 กลายมาเป็นทาสสินไถ่ด้วยการพระราชประกาศใน พ.ศ.2344 มีกฎหมายว่าด้วยกฎเกณฑ์ราคาทาสในเรือนเบี้ย ทาสที่ซื้อมาพร้อมกับมารดา และทาสที่เป็นชะเลย จึงมีสิทธิไถ่ตัวออกจากฐานะทาสเมื่อจ่ายค่าตัวตามกฎหมาย

ทาสส่วนใหญ่ในสมัยนี้เป็นทาสประเภททาสซื้อในราคาไม่ขาดค่าทั้งสิ้น³ อย่างไรก็ตาม ทาสมีทางที่จะหลุดพ้นจากสถานะเป็นทาสคือได้แก่ ทาสไถ่ตัวเองโดยจ่ายค่าตัวของตน ตามสารกรมธรรม์หรือทาสที่ไม่มีค่าตัวก็ต้องเสียค่าตัวเทียบตามกฎหมาย ทาสหญิงได้แต่งงานกับนายทาส กล่าวคือ นายได้ทาสหญิงเป็นภรรยาแล้ว ถือว่าทาสหญิงนั้นได้ความเป็นไท แม้สามีจะตายไป หญิงนั้นก็ยังคงเป็นไทต่อไป⁴ หรือนายทาสได้ภรรยาของทาสเป็นภรรยาตน ต้องปล่อยทาสชายผู้สามียของทาสหญิงให้เป็นไท⁵ เมื่อทาสไปราชการสงครามแทนนายทาส กล่าวคือทาสที่นายใช้ให้ไปราชการสงครามแทน และถูกจับเป็นชะเลยในสงครามและรอดชีวิตกลับมาได้ในเวลาต่อมาจะพ้นจากความเป็นทาส⁶ เมื่อทาสชนะในกรณีพิพาทแต่เป็นกรณีที่ทำได้ยากมากเพราะนายทาสที่มีอำนาจเหนือกว่าจะง่ายแก่การกลับเรื่องร้ายให้เป็นดี และกรณีที่เมื่อทาสบวชเป็นพระ แม้ว่าทาสจะลาสิกขาออกจากพระศาสนาก็ดี เจ้าทาสจะเอาทาสคืนมิได้ ถ้าเจ้าหนี้

¹ แหล่งเดิม หน้า 215.

² แหล่งเดิม หน้า 340.

³ อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. เล่มเดิม . หน้า 149.

⁴ กฎหมายตราสามดวง เล่ม 3. (2515). หน้า 28.

⁵ กฎหมายตราสามดวง เล่ม 2. (2515). หน้า 225-226.

⁶ กฎหมายตราสามดวง เล่ม 4. (2515). หน้า 291-292.

ลูกหนี้ ยอมให้ขายแล้ว จะเอาคืนมิได้¹ หรือ ทาสที่นายโปรตและไม่ใช่แล้ว ทาสที่นายโปรตให้
 บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ให้แก่พราหมณ์ ภิกษุด้วยกันจะเรียกกันว่าเป็นทาสไม่ได้
 ผู้ทรงศีลมาอาศัยอยู่ด้วย จะตู่ว่าเป็นทาสไม่ได้ และผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตของตน จะตู่ว่าเป็นทาส
 ไม่ได้² อย่างไรก็ตามก็ต้องได้รับอนุญาตของนายเป็นสำคัญ

พระมหากษัตริย์ทรงมีพระเจตนารมณ์ของพระองค์ในการปกครองที่ปรากฏชัดในพระ
 ราชกำหนด พ.ศ.2328 ว่า หน้าที่สำคัญของพระมหากษัตริย์ ที่มีต่อราษฎรของพระองค์ คือให้
 ความคุ้มครอง³ พระองค์จึงจะทรงแจกจ่ายไพร่พลของพระองค์ให้อยู่ใต้ปกครองของข้าราชการ
 โดยกำหนดโทษข้าราชการผู้ซึ่งไม่ดูแลเอาใจใส่ผู้คนที่พระมหากษัตริย์ทรงมอบหมายให้อยู่ใน
 ความดูแลอย่างเพียงพอ⁴ แต่ข้าราชการที่เป็นนายของไพร่พลหรือทาสก็มีหน้าที่จะต้องส่งตัว
 ไพร่และทาสไปตามที่หลวงต้องการ นายเป็นผู้เกณฑ์ไพร่และทาสใต้ปกครองของตนให้มารับ
 ราชการหรือให้ไปรบ ตามกฎหมายนายจึงมีอำนาจเหนือไพร่ทาสอย่างมาก นายมีสิทธิในการ
 บังคับบัญชาและมีอำนาจที่จะลงอาญาไพร่ของตนเป็นส่วนตัวได้ ดังในมาตรา 89 ไพร่ยอมถูก
 จำคุกหรือปรับได้(หรือทั้งสองประการ) ถ้าหากไพร่ขาดความเคารพเชื่อฟังนาย ด้วยการปฏิเสธ
 ไม่กระทำตามคำสั่งนาย⁵ มุลนายที่เป็นข้าราชการมีฐานะสูงกว่า มีอำนาจมากกว่าไพร่ทาส
 พร้อมทั้งมุลนายข้าราชการยังมีสิทธิเก็บเงินค่าธรรมเนียมทุกชนิดจากการที่ตนได้ทำหน้าที่
 ตัดสินคดีพิพาท ทำหน้าที่จดทะเบียนที่ดิน จดทะเบียนไพร่พล⁶ ยังสั่งให้ไพร่ทำงานธรรมากรกิจส่วน
 ตัวให้ตนได้ด้วย ถ้ามีเรื่องเงินทอง เรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องกันด้วยแล้ว ย่อมมีโอกาส
 กตขี้ข่มเหงผู้อยู่ใต้ปกครองหรือพวกไพร่มากขึ้น

ยิ่งไปกว่านั้น ทาสเป็นผู้อยู่ใต้อำนาจของนายเงิน ดุจเป็นสินค้าจึงมีการค้าขายกันได้
 หรือการที่ลูกทาสต้องเป็นสิทธิของเจ้าทาสหญิงอย่างกับลูกโคเป็นสิทธิของเจ้าของโคตัวเมีย ซึ่ง
 ในกรณีนี้ทาสดุจเป็นสัตว์เลี้ยงชนิดหนึ่ง และทาสจะต้องรักษาผลประโยชน์ของนายทาสอย่าง
 เต็มที่ เมื่อทำให้เสียประโยชน์ก็จะถูกลงโทษอย่างหนัก กฎหมายตราสามดวงได้ระบุไว้ว่า “ผู้ใด
 ชิงเคียดแค้นค่าคนตนใช้ ท่านให้ตีแต่พอให้หลาบปราบแต่พอให้กลัว ท่านมิให้ล้มตายเลย ถ้ามัน

¹ กฎหมายตราสามดวง เล่ม 2. (2515). หน้า 318.

² แหล่งเดิม. หน้า 286.

³ อติน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. เล่มเดิม . หน้า 112.

⁴ ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 เล่ม 2. หน้า 423.

⁵ ประมวลกฎหมายรัชการที่ 1 เล่ม 2. หน้า 418.

⁶ อติน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. เล่มเดิม . หน้า 104.

คนร้ายนั้นสอนมิได้ ให้ขายมันไปเสีย ถ้าตีมันตาย ให้ไหมโดยสักรมือ ไม่ และเหล็กนั้นแล”¹ นายเงินจะลงโทษถึงแก่ความตาย จะต้องรับโทษตามความเหมาะสมของเหตุ แสดงว่านายเงินจะได้รับโทษตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายบ้างก็ตาม พูดได้ว่าชีวิตของทาสอยู่ในกำมือของนายเงิน

ตรงกันข้ามมีกฎหมายที่ดูเหมือนว่าพยายามรักษาปกป้องความเสียหายของทาส เช่น สำหรับการลงโทษแก่ทาสไถ่ฝากนั้น เมื่อลงโทษถึงแก่ความตายแล้ว นายทาสก็ถูกลงโทษถึงตายเหมือนกันคือ “ ทาสไถ่ฝาก ถ้าเจ้าเบี้ยนายเงินซึ่งไกรธ ทุบตีได้ แต่อย่าให้พิการ ถ้าตีถึงฉีกหักพิการเป็นสาหัส ค่าอันได้นั้นให้แบ่งเป็น 3 ส่วน หักเสียสองส่วน ให้คืนส่วนหนึ่งแก่ผู้ไถ่ ถ้าตีถึงสิ้นชีวิต ให้ตกไปตามกัน”² และมีกฎหมายระบุว่า “ผู้ใดบังอาจว่าตนมีเรี่ยวแรง มีเพื่อนหลายคนก็ดี ผู้เดียวก็ดี ไปกุมเกาะเบาะแฉลงหญิงทาสท่านด้วยแรงตน แลหญิงทาสนั้นร้องแรกขัดขวาง มีคนรู้เห็นได้ยิน ช่มชืดหญิงนั้นได้ถึงชำเราก็ตี มิได้ถึงชำเราก็ตี พิจารณาเป็นสัจ ให้ไหมโดยพระราชกฤษฎีกาเดิม ถ้าช่มชืดหญิงทาสมีบาดเจ็บ ให้ไหมโดยบาดเจ็บอีกโสดหนึ่ง พวกซึ่งไปด้วยกันนั้นให้ไหมกึ่ง ถ้าชายหลายคนช่มชืดทรมเอาหญิงนั้น ให้ลงโทษแก่ชายนั้นด้วยลวดหนึ่งคนละ 30 ทีและให้ไหมตามบันดาศักดิ์ เพราะเข้าในระหว่างกันโซกชานเมืองท่าน”³ ซึ่งกฎหมายนี้แสดงให้เห็นว่า ทาสเป็นผู้ที่มีสถานภาพต่ำในสังคม ใครจะคิดทำร้ายคงทำได้โดยง่าย ดูเหมือนว่าเพื่อให้สวัสดิภาพแก่ทาสหญิง ไม่ให้ถูกรังแกทางเพศจึงได้บัญญัติกฎหมายเรื่องนี้ด้วย

แต่การที่กฎหมายไทยได้บัญญัติการลงโทษผู้กระทำผิดไว้รุนแรงนั้นด้วยมีเจตนาน่าจะมีให้กระทำผิดมากกว่าจะเป็นการลงโทษจริงดังที่บัญญัติไว้ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ได้ทรงอธิบายว่า คนชั้นเก่าบัญญัติโทษเอาไว้รุนแรงจริง แต่ไม่เคยปฏิบัติรุนแรงเท่าที่บัญญัติไว้เลย⁴ ดังนั้น การที่ทาสถูกลงโทษจนตายหรือเป็นพิการหรือจะเป็นการเสียหายเพียงใดหรือทาสหญิงจะเสียหายปานใดก็ตาม ผู้มีฐานะ มีศักดิ์มีเงินทั้งหลาย จะไม่ถูกลงโทษตามที่กำหนดไว้ และอีกประการหนึ่ง เมื่อนายทาสซึ่งผู้มีเงิน มีฐานะ มีสิทธิทั้งหลายจะติดอยู่กับเจ้าหน้าที่ การที่หาความเป็นจริงที่ว่า นายทาสมีความผิดจริงนั้นยากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ศาลไทยก่อนได้รับการปฏิรูปในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มิได้ขึ้นอยู่กับกระทรวงยุติธรรมดังเช่นศาลทุกศาลในปัจจุบัน กล่าวคือ ศาลต่างๆ มีสังกัด

¹ กฎหมายตราสามดวง เล่ม 2. (2515). หน้า 291.

² แหล่งเดิม. หน้า 317-318.

³ แหล่งเดิม. หน้า 342.

⁴ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์. (2444). พระราชบัญญัติในปัตติยาน เล่ม ๑. หน้า 2.

ที่แตกต่างกัน เช่น ศาลในหัวเมือง ฝ่ายเหนือขึ้นอยู่กับสมุหนายก ศาลในหัวเมืองฝ่ายใต้ขึ้นอยู่กับสมุหกลาโหม ศาลของหัวเมืองชายทะเลขึ้นอยู่กับกรมท่า เป็นต้น ในกรุงเทพมหานครนั้นอำนาจในการตั้งศาลอยู่ที่เจ้ากรมแต่ละกรม ส่วนศาลในหัวเมืองอำนาจในการตั้งศาลอยู่ที่เจ้าเมืองหรือกรมแต่ละกรม ส่วนศาลในหัวเมืองอำนาจในการตั้งศาลอยู่ที่เจ้าเมืองหรือกรมการเมือง การมีสังกัดศาลมีแตกต่างกันเช่นนี้ ทำให้เกิดการล่าช้าในการพิจารณาคดี และยังเกิดความไม่ยุติธรรมด้วย เพราะส่วนมากแล้วศาลที่จำเลยเป็นคนในสังกัดกรมมักจะเข้าข้างจำเลยอยู่เนืองๆ และนอกจากนี้ การยอมให้ฝ่ายบริหารเข้าเกี่ยวข้องในเรื่องตุลาการ มักทำให้การพิจารณาคดีไม่ดำเนินไปตามสมควรอีกด้วย

ด้วยเหตุที่เกิดความไม่ยุติธรรม ก่อขึ้นมเหงของชนชั้นถูกปกครอง ทำให้ทั้งไพร่และทาสหลบหนีไปจากผู้สังกัดหรือนายเงินมากขึ้น แม้แต่ในสมัยรัชกาลที่ 4 เอง ก็ยังมีการหลบหนีทาสไพร่ “... ว่า ทุกวันนี้มีที่หลายแห่ง คือวังเจ้าบ้านขุนนางใหญ่ๆ ที่คนเล้าพาเป็นที่ยำเียงเกรงขาม เมื่อผู้คนป่าวไพร่ทาสลูกนี้ของคนบันดาศักดิน้อยแลราษฎรสามัญหนีเข้าไปแอบอิงอาศัยอยู่ เจ้าหมูลนายถึงรู้จะไปติดตามไม่ได้ จะว่าเป็นดังที่ช่องที่เขาวงก็คล้ายกัน”¹ เป็นการประกาศไม่ให้ผู้ใหญ่ช่วยผู้หนีด้วยอำนาจของผู้มีศักดิ์โดยเด็ดขาด แสดงให้เห็นว่า ในสมัยนี้เองก็ยังมีไพร่และทาสจำนวนมากหลบหนีหายจากเจ้าขุนมูลนายไป แสดงว่าการเป็นทั้งไพร่และทาสมีความลำบากทรมาน และเป็นที่ดูถูกเหยียดหยาม เป็นเรื่องอูญติธรรมในสังคมมากจนกระทั่งไพร่และทาสก็หนีไป

โครงสร้างสังคมของญี่ปุ่นก่อนสมัยเมจิ

สังคมของประเทศญี่ปุ่นในเอโดะ(Edo², 2146-2410) เป็นสังคมที่มีชนชั้นประกอบด้วย 4 ชนชั้นได้แก่ นักรบผู้ปกครอง(ซามูไร, Samurai) ชาวนา ช่างฝีมือและ พ่อค้า นอกจากนี้แล้วยังมีพวก เอตะ(Eta แปลว่าผู้มีความแปดเปื้อนมาก) ฮินิง (Hinjin แปลว่าอมมนุษย์)³ เอตะฮินิงนั้นถือว่าเป็นผู้อยู่นอกชนชั้นในสังคมญี่ปุ่น แต่ในขณะเดียวกันพวกนี้ก็เป็นผู้ประกอบสังคม

¹ ราชกิจจานุเบกษา ในรัชกาลที่ ๔. (2540). หน้า 96.

² การทับศัพท์ภาษาญี่ปุ่นในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ตามหลักเกณฑ์การทับศัพท์ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2535 เป็นหลัก ยกเว้นทับศัพท์ที่ชาวไทยได้คุ้นเคยกันมานานแล้ว เช่น คำว่า โอซาก้า(Osaka) ตามหลักเกณฑ์แล้วต้องเขียนว่า“โอชะกะ” เป็นต้น.

³ Satoshi Uesugi. (2534). *Meiji Ishin to Senmin Haishirei* (การปฏิวัติสมัยเมจิ และการเลิกชนชั้นเลวทรามต่ำช้า). หน้า7 ตามตัวอักษรแปลว่า “เอะ” หมายถึงความแปดเปื้อน “ตะ” หมายถึงมากมาย.

ญี่ปุ่น ถูกใช้เป็นแรงงานของสังคมญี่ปุ่นเช่นเดียวกัน เป็นพวกชนชั้นต่ำชนชั้นจึงเป็นนับว่าเป็นพวกชนชั้นล่างสุดของสังคมญี่ปุ่น ชนชั้นชะมูไรเป็นฝ่ายปกครองชาวนา ช่างฝีมือ พ่อค้าและเอะตะฮิงเป็นฝ่ายถูกปกครอง ส่วนจักรพรรดิญี่ปุ่นที่ได้สืบเชื้อสายมาแต่โบราณกาลนั้น ถูกโชกุนรุกรอนอำนาจในทางการเมืองโดยสิ้นเชิง และฐานะความเป็นอยู่ก็เท่ากับเจ้าหัวเมืองเล็ก กล่าวคือมีดินแดนถือครองเพียง 3 หมื่นโคะคุ¹ โดยเฉพาะในสมัยของจักรพรรดิเมะอิโช (Meisho, 2176-2185) สิทธิพิเศษที่คงเหลืออยู่ เช่น สิทธิการมอบยศ สิทธิบัญญัติชื่อรัชสมัย หรือเก็งโง² ก็ถูกก้าวร้าวจากโชกุนอีกด้วย

ภายในบรรดาชะมูไรที่เป็นนักรบและฝ่ายปกครองของสมัยนั้นก็มีการแบ่งชนชั้นด้วยตระกูลและตำแหน่งหน้าที่อย่างชัดเจน ผู้มีอำนาจสูงสุดคือโชกุนซึ่งในสมัยเอโดะตระกูลโทะกูงะวะ (Tokugawa) จะครอบครองหน้าที่โชกุนโดยตลอด โชกุนมีดินแดนถือครองโดยตรง 4,100,000 โคะคุและมีดินแดนที่แบ่งปันให้แก่ชะมูไรผู้สังกัดโชกุนเรียกว่า ฮะตะโมะโตะ (Hatamoto) และโกะเกะนิง (Gokenin) ทั้งหมด 3,000,000 โคะคุ พร้อมทั้งควบคุมเมืองใหญ่ ทั้ง 3 เมืองคือ เอะโดะ (Edo, ปัจจุบันเป็นโตเกียว, Tokyo) โอซาก้า (Osaka) และเกียวโต (Kyoto) ยังบริหารเหมือนแคว้นสำคัญๆ เช่น เมืองทงซะโดะ (Sado, เป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดนิจิงะตะ, Niigata ปัจจุบัน) เมืองเงินต่าง ๆ มีสิทธิการหล่อเงินตรา และควบคุมการค้าขาเข้าและขาออกในเมืองทานะงะซะกิ (Nagasaki) ด้วยเหตุนี้ โชกุนมีความมั่งคั่งในด้านเศรษฐกิจอย่างมาก และยังคงควบคุมไต่เต้าผู้สวามิภักดิ์ในหัวเมืองต่าง ๆ และราษฎรด้วยการระบียบอย่างเข้มงวดกวาดขันดังต่อไปนี้

การจัดรูปแบบการปกครองในสมัยนี้ เรียกว่า ระบบบะกุฮัง (Bakuhun) คำว่าบะคุมา จากคำว่าบะกุฟุคือรัฐบาลที่เป็นศูนย์รวมอำนาจ ส่วนฮังหมายถึงระบบผู้ถือครองที่ดินในหัวเมืองต่าง ๆ หรืออาจจะเทียบเท่ากับแคว้น โดยมีไคเมียว (Daimyo) เป็นผู้ปกครอง ไคเมียว ผู้ซึ่งสวามิภักดิ์ต่อโชกุนที่ได้รับสิทธิครองครองที่ดินมากกว่าหนึ่งหมื่นโคะคุจากโชกุนโดยตรง ไคเมียวก็นำแบ่งออกเป็น 3 ประเภทด้วยกันดังนี้คือ ผู้ซึ่งมีเชื้อสายตระกูลโทะกูงะวะเช่นไคเมียวแห่งโอะวะริ (Owari, ส่วนด้านทิศตะวันตกของจังหวัดอะฮิชิ Aichi ในปัจจุบัน) คิอิ (Kii, ส่วนหนึ่งของจังหวัดวะกะยะมะ Wakayama กับ มิเอะ Mie ในปัจจุบัน) และมิโตะ (Mito) เรียกว่าชิมบิง

¹ โคะคุ หรือโคะคุตะกะเป็นหน่วยนับปริมาณการผลิตข้าวรายปี 1 โคะคุก็เท่ากับ 180.39 ลิตร.

² เก็งโง (Gengo) เป็นชื่อรัชสมัยแห่งสมเด็จพระจักรพรรดิ ก่อนถึงสมัยเมจิ จักรพรรดิบางพระองค์ ทรงเปลี่ยนชื่อรัชสมัยหลายครั้ง แต่ในปัจจุบันจะมีการใช้ชื่อสมัยสำหรับรัชสมัยของจักรพรรดิ แต่ละพระองค์เพียง 1 ชื่อ.

(Shinpan)พวกนี้ส่วนใหญ่จะได้รับตำแหน่งสำคัญๆ ของบะกุฟุ ประเภทที่ 2 คือผู้ที่เคยเป็นฝ่ายโชกุนโทะกูงะวะมาตั้งแต่แรกเรียกว่าฟูได ไดเมียว ที่เป็นบิรารสวามิภักดิ์กันมาแต่บรรพบุรุษของโทะกูงะวะ ทั้งหมด 176 คน ได้รับการอนุเคราะห์จากอิเอะยะซุและได้รับแต่งตั้งในการปกครองระดับสูงตามตำแหน่งฐานะของตน อีกประเภทหนึ่งเรียกว่าโทะซะมะ ไดเมียวหรือขุนศึก "ชั้นนอก" บรรดาไดเมียว ผู้ซึ่งเข้ามาสวามิภักดิ์เมื่อภายหลังสงครามขึ้นเด็ดขาดแห่งเซกิงะฮะระ (พ.ศ. 2143) มีจำนวนทั้งสิ้น 86 คน โทะซะมะถูกกันออกไปจากการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการปกครอง และได้รับอนุญาตให้ใช้เขตอิสระบางส่วนแทนในกิจการของตระกูล ในปลายสมัยเอโดะปรากฏว่า มีไดเมียวที่ถือครองที่ดินมากกว่า 500,000 โคะกุ 7 อันเท่านั้น ไดเมียว ที่ถือครองที่ดิน 200,000 โคะกุขึ้นไปมี 15 อัน 100,000-200,000 โคะกุมี 32 อัน 50,000-100,000 มี 46 อัน และ10,000-50,000 มี 166 อันตามลำดับ

ส่วนซะมุไรที่เป็นนักรบก็มี 2 ประเภทใหญ่ๆ ด้วยกันคือ จิกิซัง(Jikisan) เป็นซะมุไรที่สังกัดโชกุนโดยตรงแต่ได้รับการแบ่งปันที่ดินถือครองหรือได้รับเบี้ยหวัด(ค่ารับใช้รายปี)จากโชกุนโดยไม่เกินหนึ่งหมื่นโคะกุมี 2 ประเภทคือ สะตะโมะโตะและโกะเคะเน็ง สะตะโมะโตะสังกัดโชกุนโดยตรง ได้รับสิทธิครอบครองที่ดินหรือค่ารับใช้รายปีตั้งแต่ประมาณ 100 โคะกุถึงหนึ่งหมื่นโคะกุ และมีสิทธิเข้าเฝ้าโชกุนด้วย ส่วนโกะเคะเน็งนั้นได้รับค่ารับใช้น้อยกว่า 100 โคะกุและไม่มีสิทธิเข้าเฝ้าโชกุน ในปีเคียวโฮ(Kyoho)ที่ 7(พ.ศ.2265)มิจิซังจำนวนรวมทั้งหมดสองหมื่นสองพันคน เป็นพวกรักษากองทัพของโชกุนบ้าง หรือได้รับภาระหน้าที่ทางราชการทหารหรือการเป็นตำรวจเป็นต้น ซะมุไรอีกประเภทหนึ่งเรียกว่า ไบชิง(Baishin) คือซะมุไรที่สังกัดไดเมียวในแต่ละภูมิภาค เป็นทหารนักรบของในแต่ละท้องถิ่น โดยได้รับเบี้ยหวัดจากไดเมียวที่ตนสังกัดอยู่

ภายในซะมุไรที่อยู่ใต้การปกครองของไดเมียว ก็ยังมีการแบ่งชนชั้นตามตระกูลหรือตำแหน่งหน้าที่ด้วย อย่างเช่น ชิบุง(Shibun) อะชิเงะรุ(Ashigaru) ชูเก็ง(Chugen) เป็นต้น ชิบุงมีดินแดนของตนซึ่งได้รับมอบจากไดเมียวที่ตนสังกัดอยู่ เพื่อปกครองราษฎรในดินแดนและเก็บข้าวส่วยต่างๆเป็นภาษี ชนชั้นชิบุงนี้สืบทอดถึงชั่วลูกชั่วหลานเป็นส่วนใหญ่ ส่วนอะชิเงะรุ ชูเก็งนั้น เป็นผู้ที่ได้รับเบี้ยหวัดรายวัน เรียกว่าฟูชิไผะโตะริ(Fuchimaidori ฟูชิหมายถึงเบี้ยหวัด ไผะหมายถึง ข้าว โตะริหมายถึงรับ) เป็นต้น

บะกุฟุ หรือรัฐบาลโทะกูงะวะไม่เพียงแต่แบ่งชนชั้นบรรดาซะมุไร เพื่อจะควบคุมไดเมียว โดยให้ก้าวร่างกายซึ่งกันและกันเท่านั้น ยังใช้ระบบตรวจสอบและรักษาดุลยอย่างมีความชำนาญยิ่ง โดยการแยกย้ายบรรดาบิรารสที่สวามิภักดิ์กันมาแต่บรรพบุรุษหรือฟูได ไดเมียว ไปตามสภาพภูมิศาสตร์ ให้อยู่ในหมู่ขุนศึกชั้นนอกหรือโทะซะมะ และโดยใช้ระบบ ชนคินโคไทหรือระบบตัวประกัน ที่ได้ปรับปรุงใช้ให้สมบูรณ์โดยโชกุนอิเอะมิตสึ โชกุนคนที่ 3 ในปี พ.ศ.2177 โดยกำหนดว่าไดเมียวทุกคนต้องอาศัยในเขตปกครองของตนและในเอะโตะสลับกันไป และ

ต้องทั้งภรรยาและครอบครัวของตนไว้เบื้องหลังที่เมืองหลวงในฐานะเป็นตัวแทน และในการเดินทางระหว่างเอโดะกับที่เขตปกครองของตนต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างสูงมาก เพราะรัฐบาลได้กำหนดผู้บริวารที่ติดตามเจ้านายมาด้วย ถือถ้าเป็นไคเมียวที่ถ่อครองที่ดินมูลค่า 100,000 โคเกะ จะต้องมีบริวารที่ขี่ม้า 170 คน ผู้ถือปืน 350 คน ธนู 60 คน หอก 150 คน ผู้ถือธง 50 คน รวมทั้งหมด 780 คน นอกจากนี้ ยังมีผู้ติดตามอีก 500 คน คนงานผู้ถือสิ่งของต่างๆ เช่น โซริ(Zori, รองเท้าแตะแบบญี่ปุ่นที่ทำโดยถักหนัง ไม้ไผ่ หรือฟาง) เสื้อกันฝน แคร่ ตะกร้า กล้องสมบัติ และเสื้อเกราะ รวมทั้งสิ้น 2,000 คน

นอกจากนี้แล้วเพื่อไม่ให้ไคเมียวมีกำลังและอำนาจในท้องถิ่นต่างๆ มากเกินไป บะคุฟุ หรือรัฐจะใช้วิธีหลายอย่างด้วยกันเช่นคุนิเงะเอะหรือการย้ายที่ปกครอง เมื่อไคเมียวจะย้ายดินแดนที่ปกครองก็ต้องนำบรรดา ชะมูไรทุกคน จึงต้องเสียค่าใช้จ่ายจำนวนมากและความผูกพันระหว่างราษฎรกับเจ้านายหรือไคเมียวก็เจือจางลง หรือให้ไคเมียวทำการช่วยราชกิจ เช่น ทำสวนในวัง การก่อสร้าง ดูแลรักษาประสาทเอโดะ ทำการก่อสร้าง ควบคุมดูแลวัดชินโต แห่งนิคโค(Nikko) ทำถนน ทำการก่อสร้างควบคุมแม่น้ำบ้าง ตัวอย่างเช่น ในการทำงานโยธา ควบคุมจุดแม่น้ำสามสายไหลเข้ารวมกันคือแม่น้ำคิโซะ(Kiso) แม่น้ำนะงะระ(Nagara)และแม่น้ำอิบิ(Ibi) ซึ่งอยู่ในชินะโนะ(Shinano, จังหวัดนะงะโนะ Naganoในปัจจุบัน) ประมาณอยู่ตรงกลางของญี่ปุ่นนั้น รัฐบาลไม่ได้สั่งให้ไคเมียวที่ควบคุมในเขตนั้น แต่สั่งไคเมียวแห่งซะชิมะ(Satsuma,ส่วนทิศตะวันออกของจังหวัดคะงะชิมะในปัจจุบัน) เป็นไคเมียวซึ่งอยู่ทิศใต้สุดของญี่ปุ่นมาทำงานด้วย ซะชิมะจึงไม่เพียงแต่ต้องเสียค่าใช้จ่าย 4 แสนเรียว(Ryo)¹ ยังต้องส่งกำลังคนจำนวน 1,000 คนไปยังท้องถิ่นที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน และด้วยความยากลำบากแสนสาหัสในการทำงานนี้ ทำให้ผู้เสียชีวิต 33 คนด้วยโรคภัยไข้เจ็บ และผู้ที่ฆ่าตัวตายด้วยความไม่พอใจ โกรธแค้นหรือความยากลำบากจนหมดหวังต่อการงานมี 52 คน และเมื่อทำงานเสร็จสิ้นเมื่อโฮเรคิปีที่ 5 (พ.ศ.2298) โดยใช้เวลา 2 ปี หลังจากรับการตรวจเช็คของรัฐอย่างเรียบร้อยแล้ว ผู้ควบคุมงานชื่อ ฮิระตะก็ฆ่าตัวตายด้วย ²

ส่วนผู้ถูกปกครองคือชาวนา ช่างฝีมือ พ่อค้า และเอตะฮิโนงะ เมื่อโทะโยะโทะมิ ฮิเดะโยะชิ (Toyotomi Hideyoshi) ขึ้นเป็นโชกุนแล้ว เริ่มปรับปรุงแก้ไขการปกครองใหม่ กล่าวคือ ฝังวัดที่ดินในทั่วประเทศ ให้แต่ละหมู่บ้านฝังวัดที่นาและบ้านเรือน กำหนดลำดับเป็นชั้นๆ ตาม

¹ 1 เรียวเป็นมูลค่าข้าว 1 โคเกะ(180.39 ลิตร) เท่ากับ 400,000 เรียวเท่ากับข้าว 72,156,000 ลิตร.

² Kezo Kojima. (1996). *Boshin Senso kara Senan Senso e* (จากสงครามโบะชิง ไปยังสงครามเซนัน). หน้า 4-5.

คุณภาพของที่ดิน และลงทะเบียนความกว้าง ชั้นที่ดินพร้อมด้วยเจ้าของที่ดินในสมุดรังวัดที่ดิน เพื่อเป็นหลักการเกณฑ์แรงงานและภาษี เป็นการก้าวแรกของการควบคุมชาวนาหรือหมู่บ้านอย่างมีระเบียบกฎเกณฑ์ตายตัว การรังวัดที่ดินนี้จะใช้เวลา 16 ปี ตั้งแต่พ.ศ.2125 ถึงพ.ศ. 2141 และเมื่อปีเทนโช(Tensho) ที่ 16 (พ.ศ.2131) ประกาศห้ามไม่ให้ชาวนา พ่อค้า ช่างฝีมือ และเอเตะอิโนงุพกดาบหรืออาวุธต่างๆ เพื่อเป็นการแบ่งชนชั้นให้ชัดเจนขึ้น คือ นักรบผู้ฝ่ายปกครอง ชาวนา ช่างฝีมือ พ่อค้าและเอเตะอิโนงุและเพื่อจะป้องกันไม่ให้ราษฎรระดมกำลังต่อต้านรัฐและให้ความสะดวกแก่การรังวัดที่ดินอีกด้วย พร้อมกันนี้ เมื่อพ.ศ.2134 ได้ประกาศกฎควบคุมชนชั้น ไม่ให้ชะมูไรเปลี่ยนฐานะเป็นชาวนาหรือไม่ให้ชาวนาทำการค้าขาย โดยชะมูไร พ่อค้าและช่างฝีมือจะอาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ หรือเรียกว่าโจคะมะชิ(Jokamachi, เมืองอยู่ใต้ปราสาท) ชาวนาจะอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน

รัฐบาลโทกะกูวะระก็ได้รับสืบทอดระบบควบคุมราษฎรดังกล่าวนี้มาแต่สมัยโทะยะโตะมิ และปรับปรุงให้มีความเป็นระเบียบแบบแผนมากขึ้น นอกจากนี้แล้วยังบังคับไม่ให้มีความอิสระในการนับถือศาสนา ไม่เพียงแต่เท่านั้นยังกำหนดให้ราษฎรทุกคนต้องสังกัดใต้ควบคุมของวัดในแต่ละท้องถิ่น โดยลงทะเบียนเป็นศาสนิกชนของวัด และเมื่อจะแต่งงานหรือย้ายที่ก็ต้องมีใบประกันตัวของวัดเรียกว่าเตะระอุเคโซมง(Teraukeshomon) ถือว่าราษฎรหรือบรรดาผู้ถูกปกครองไม่มีอิสระในการประกอบอาชีพ การย้ายที่อยู่ และเปลี่ยนฐานะที่มาจากกำเนิดโดยหลัก การ และยังถูกควบคุมด้วยกฎระเบียบอย่างเข้มงวดกดขี่ดังต่อไปนี้

ชาวนาในหมู่บ้านจะต้องเสียภาษีในอัตรา รัฐ 4 ราษฎร 6 หรือร้อยละ 40 จากการเก็บเกี่ยวทั้งหมด(ภายหลังเพิ่มเป็นร้อยละ 50) และภายในหมู่บ้านมีชาวนาอยู่ 3 ประเภทใหญ่ๆ ด้วยกันได้แก่ ฮงเบียะคุโซ(Honbyakusho) ที่ถือที่ดินของตน ต้องรับผิดชอบการเสียภาษีให้แก่ผู้ใหญ่บ้านโดยตรง รองลงมาเรียกว่า มิซุโนะมิเบียะคุโซ (Mizunomibyakusho) เป็นชาวนาที่ทำไร่นาโดยเช่าที่ดินจากฮงเบียะคุโซและต้องเสียภาษีเป็นข้าวหรือผลผลิตจากการไร่นา 6 ส่วน 10 ให้แก่เจ้าของที่ดิน(ในร้อยละ 60 นี้เจ้าของจะเสียให้เจ้านายร้อยละ 37)¹ และอีกประเภทหนึ่งคือชาวนาชั้นต่ำ ซึ่งเป็นชาวนากึ่งทาสมองฮงเบียะคุโซ และในแต่ละหมู่บ้านนั้นมีผู้ใหญ่บ้านซึ่งเรียกกันว่านะนุชิ (Nanushi)² ผู้ดูแลควบคุมชาวนาในหมู่บ้าน เป็นตำแหน่งหน้าที่ของฮงเบียะคุเซียวที่มีประวัติในหมู่บ้านจะสืบทอดไปยังชั่วลูกชั่วหลาน หรือในบางที่ชาวนาจะเลือก

¹ Kiyoshi Inoue. (1997). *Nihon no Rekishi 20 Meijiishin*(ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น 20 การปฏิรูปสมัยเมจิ). หน้า 234.

² นะนุชิ เป็นชื่อเรียกผู้ใหญ่บ้านในภาคตะวันออกของญี่ปุ่น ภาคตะวันตกเรียกว่าโชยะ(Shoya) ภาคอีสานเรียกว่า คิโมะอิริ(Kimoiri).

ตั้งกันเอง นะนุชิมีหน้าที่รวบรวมภาษีจากชาวนาในหมู่บ้านส่งให้เจ้านาย รับคำสั่งข้าราชการ หรือเจ้านายแจ้งให้ชาวนาทราบ หรือถ้าจะมีเรื่องต่อรองกันกับรัฐหรือหมู่บ้านอื่นๆ ผู้ใหญ่บ้าน จะทำหน้าที่เป็นผู้แทนของชาวนาในหมู่บ้าน และในสมัยนี้ชาวนาจะยังถูกควบคุมด้วยระบบ โกะนิงงุมิ(Gonungumi) หรือควบคุม 5 คนเป็นกลุ่มหนึ่ง กล่าวคือ บ้านชาวนา 5 หลังคาเรือนคิด เป็น 1 กลุ่ม เพื่อจะดูแลควบคุมซึ่งกันและกันในการเสียภาษีหรือความสงบสุขของหมู่บ้าน เพราะถ้ามีผู้ใดผู้หนึ่งในกลุ่มนั้นทำผิดระเบียบหรือฝ่าฝืนรัฐบาลแล้วทุกคนในกลุ่มจะได้รับการ ลงโทษไปด้วย ในแต่ละกลุ่มมีหัวหน้ากลุ่มคนหนึ่งเรียกว่า คุมิงะชิระ (Kumigashira) มีหน้าที่ ควบคุมดูแลภายในกลุ่มและยังเป็นผู้ช่วยงานของนะนุชิอีกด้วย และมีอีกตำแหน่งหนึ่งเรียกว่า เฮียะคุโซได (Hyakushodai, ผู้แทนชาวนา) ซึ่งมีหน้าที่ตรวจการงานของนะนุชิและคุมิงะชิระ แทนชาวนาในหมู่บ้าน ฮงเบียะคุเซียวจะเปิดประชุมตั้งกฎระเบียบหมู่บ้านของตน เช่น กฎ ระเบียบเกี่ยวกับการดูแลรักษาชลประทานหรือการใช้ทรัพยากรในที่สาธารณะในหมู่บ้าน และ เมื่อมีชาวนาผู้ใดฝ่าฝืนกฎระเบียบของหมู่บ้านจะถูกลงโทษ เช่น ไม่มีผู้ใดคบหาสมาคมกันกับผู้ ฝ่าฝืนจะถูกถอนชื่อออกจากทะเบียนสามโนะคริว คนเหล่านี้เรียกว่า มุซุคุ(Mushuku, ไรที่หัก แรม) ซึ่งเท่ากับว่าผู้นั้นจะหมดหนทางทำมาหากินในหมู่บ้านหรือหมู่บ้านอื่นๆอีกต่อไป อย่าง ไรก็ตาม ระบบการควบคุมชาวนาโดยควบคุมดูแลซึ่งกันและกันนี้ และการเก็บภาษีอันหนักมาก ที่เคยมีรายงานว่ “เก็บภาษีในอัตรา 4 ส่วน 10 นั้นชาวนาพอมีพอกินบ้าง แต่ถ้าจะเก็บในอัตรา 5 ส่วน 10 แล้ว ชาวนาจะต้องอดตาย จึงจะเก็บ 4 ส่วน 10 ไม่ให้ตายไม่ให้เป็นก็แล้วกัน”

ส่วนพ่อค้าและช่างฝีมือนั้น เนื่องจากรัฐบาลจะให้มารวมตัวอาศัยอยู่ในเมืองรอบ ปราสาท โดยผู้ประกอบการอาชีพประเภทเดียวกันอยู่ในแถวเดียวกัน จึงเรียกว่าคนเมือง ใน บรรดาคนเมืองนี้ก็มีการแยกฐานะหรือชนชั้นเช่นเดียวกัน เจ้าของที่ดินหรือผู้ที่มีเจ้าบ้านเรือนมี สิทธิเข้าร่วมการปกครองในเมืองของตน ส่วนผู้ที่ทำการค้าขายโดยเข้าสถานที่หรือบ้านเรือนนั้น ไม่มีสิทธิเข้าร่วมการปกครองเมืองของตน และคนเมืองก็ถูกปกครองด้วยโกะนิงงุมิเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ ยังต้องเสียภาษีโรงเรือนและที่ดิน ภาษีการค้า และภาษีเมียวงะ(Myoga, หมายถึง ภาษีแสดงความรู้สึกขอบคุณต่อรัฐบาลที่จะช่วยทำให้พ่อค้าเราทำการค้าได้) ซึ่งเป็นภาษีที่ ภาระเบากว่าชาวไร่ชาวนา พร้อมทั้งในสมัยนี้ เนื่องจากรัฐบาลในสมัยนี้ได้ควบคุมราษฎรอย่าง เข้มงวดรอบคอบ การศึกสงครามภายในหรือระหว่างประเทศจึงไม่ค่อยเกิดขึ้น สังคมญี่ปุ่นใน สมัยนี้ จึงมีความสงบสุขเป็นเวลายาวนาน ทำให้การค้าขายเจริญรุ่งเรืองมาก พร้อมทั้งยังทำให้ เกิดช่างฝีมือหรือผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ เพิ่มขึ้นและปลื้มก่อก่อออกไปในสาขาต่างๆ อีก ด้วย

รัฐบาลได้จัดแบ่งชนชั้นขึ้นดังได้กล่าวมานี้เพื่อจะให้ความสะดวกต่อการควบคุม ราษฎรในทั้งการเก็บภาษีและรักษาความสงบหรือความมั่งคั่งของรัฐบาล ราษฎรผู้ซึ่งประกอบ อาชีพชาวนาชาวไร่ พ่อค้า และช่างฝีมือรวมทั้งชะมูไรนักรบที่สวามิภักดิ์ต่อรัฐนั้นจึงเป็นผู้มี

ประโยชน์ ผู้ประกอบความมั่งคั่งของสังคมหรือรัฐบาลในสมัยนั้น และด้วยการที่ความคิดเหล่านี้กระจายออกไปสู่ในสังคมโดยทั่วไปแล้วจะทำให้เกิดทฤษฎีติดทั้งหรือจัดผู้ไร้ประโยชน์ต่อสังคมออก หรือดูถูกหยามผู้อยู่นอกชนชั้นซะมูไร ชาวนา ช่างฝีมือและพ่อค้า ความคิดนี้ในหนังสือ คะเซียวคิ(Kashoki) ได้เขียนไว้ดังนี้ “ในทั่วประเทศมีทรัพย์สินสมบัติอันมีค่าอยู่มากมายก็จริง แต่บุคลากรเป็นสมบัติที่สำคัญอันดับแรก ในบุคลากรที่เป็นทรัพย์สินสมบัติมีเพียง 4 ประเภทก็คือ ชิ-โน-โค-เซียว(Shi-No-Ko-Sho) ชิหมายถึงผู้รับใช้ของรัฐ โนก็คือชาวนา โคหมายถึงช่างฝีมือ ส่วนเซียวนั้นเป็นพ่อค้า นอกจากราษฎร 4 ประเภทนี้เป็นชาวเทียวเตรไม่ได้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด ดังเป็นเพียงหนู” ซึ่งพูดได้ว่ารัฐบาลจะอนุมัติฐานะและสิทธิของผู้ประกอบอาชีพซะมูไร ชาวไรชาวนา ช่างฝีมือและพ่อค้าอย่างเป็นทางการพร้อมกับให้แบกภาระหน้าที่ของแต่ละกลุ่มด้วย และส่วนผู้ประกอบอาชีพนอกจาก 4 ประเภทดังกล่าวนี้ หรือพวกเอตะฮิโนงั้น จะถูกแยกออกจากสังคมโดยทั่วไป

ตั้งแต่สมัยกลาง ผู้อยู่นอกสังคมโดยทั่วไปมีอยู่หลายพวกด้วยกันโดยในนามว่า “ฮิโนง” แต่ฮิโนงในสมัยนี้มีความแตกต่างกับฮิโนงในสมัยเมจิ ในสมัยกลางนั้นเป็นชื่อเรียกของพวก “ตั้งแต่คนขอทาน คนโรคเรื้อน ส่วนเอตะและพวกที่ถูกเรียกด้วยนามเกี่ยวกับอาชีพคือ คิโยะเมะ (Kiyome หมายถึงการชำระ) นิวะโมะโนะ(Niwamono, คนสวนชนชั้นต่ำที่อยู่ใต้บังคับของบะคุฟู สมัยมูโรมะชิ ทำงานเกี่ยวกับจัดและทำความสะอาดในสวนของบะคุฟู) ไชคุ(Saiku แปลว่างานฝีมือประณีต ในที่นี้จึงหมายถึงพวกประกอบอาชีพหัตถกรรม) เอะโตะริ(Etori) โทะชะ(Tosha) เซียวมงจิ(Syomonji) เซ็นซุบันไซ(Senzubanzai) ซัมไมฮิจิริ(Sammaihijiri¹) สึรุเมะโซะ (Tsurumeso) อินุจินิง(Inujinin) โฮเม็ง(Homen, นักโทษที่พ้นโทษแล้ว) และยังมีพวกที่ถูกเรียกด้วยนามเกี่ยวกับลักษณะที่อยู่อาศัยคือ ซานโจะ(Sanjo) คะวะระโมะโนะ(Kawaramono, พวกอาศัยอยู่ที่ข้างแม่น้ำ) ซะคะโนะโมะโนะ(Sakanomono, พวกอาศัยอยู่ที่ตลาด) ทะนิโนะโมะโนะ(Taninomono, พวกอาศัยอยู่ที่หุบเขา) ฮิเด็นอิง(Hidenin, สถานที่รับดูแลผู้ยากไร้หรือเด็กกำพร้าตามคำสอนศาสนาพุทธ) โกะกุชู(Gokushu, นักโทษ)” เป็นชนกลุ่มที่ถูกแบ่งแยกออกจากสังคมโดยทั่วไป² พวกนี้ส่วนใหญ่เป็นคนที่ถูกกักขัง หรือตีตัวออกห่างจากสังคมที่ตนเคยสังกัดอยู่ ด้วยโรคภัยไข้เจ็บหรือสาเหตุต่างๆ แต่พวกนี้ก็ต้องทำมาหากินเพื่อเลี้ยงชีพ คนเหล่า

¹ ซัมไมฮิจิริ ซัมไมแปลว่าสมาธิ ทับศัพท์ภาษาสันสกฤต ฮิจิริ เดิมหมายถึงพระสงฆ์มีบุญสูง แต่พอมาถึงสมัยเอ็งทอนกลางกลายเป็นชื่อเรียกนักพรต นักบวชที่ไม่มีที่สังกัด หรือพวกหนีโลก

² Yoichi Saito. and Oishi, Shinzaburo. (1998). *Mibun Sabetsushakai no Shinjitsu* (ความจริงแห่งสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงชนชั้น). p.62.

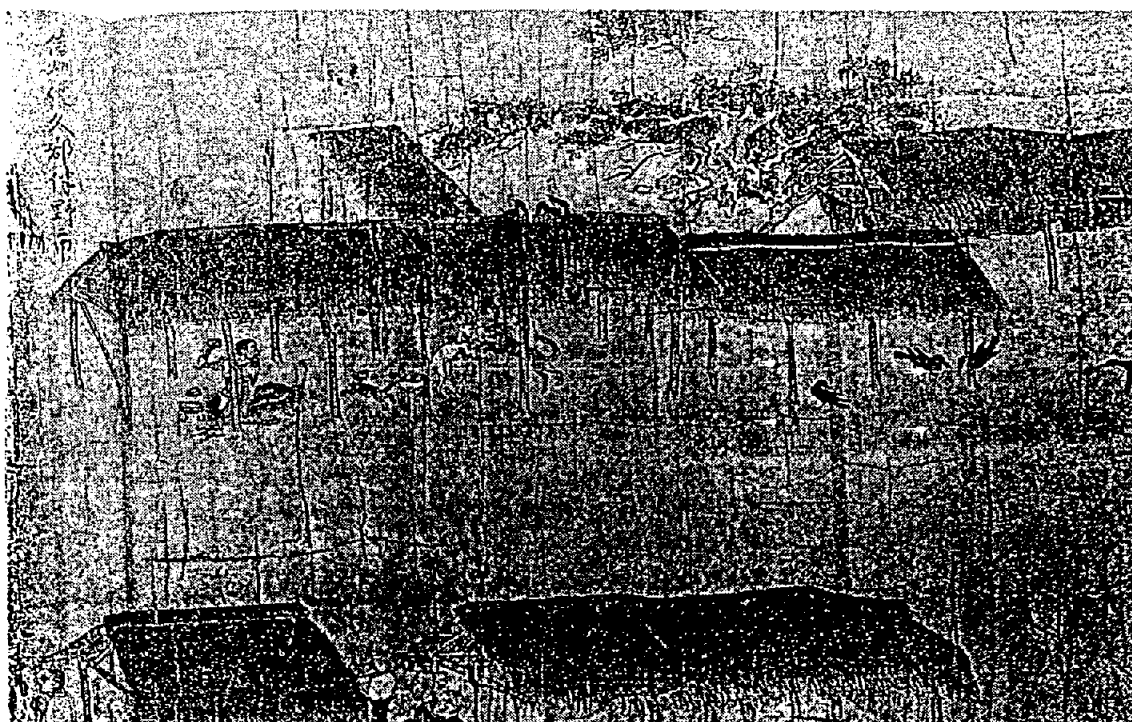
นี้จึงมารวมกันอาศัยอยู่สถานที่ที่เป็น “ขันฑลสีมา” หรือ “ไร่ความเกี่ยวดองกัน” เช่น ที่ลาดชัน ที่พัก ท่งหญ้า ถนน และทำงานเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ เช่น ทำความสะอาดในพระราชวัง วัด พุทธและวัดชินโต เกี่ยวกับความแปดเปื้อนแห่งความตาย เช่น งานศพ งานจัดการเก็บศพม้า วัวควาย ทำงานเกี่ยวกับสิ่งที่แปดเปื้อนแห่งบาปกรรม เช่น จับอาชญากร ทำการประหารชีวิต หรือทำงานเกี่ยวกับสิ่งที่แปดเปื้อนแห่งโรคพยาธิ เช่น ดูแลคนโรคไข้เรื้อน คนขอทาน หรือแม้แต่การเกี่ยวกับไสยศาสตร์เช่น ปัดรังควาน เป็นต้น ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข่งกันอย่างลึกซึ้งกับการชำระและความแปดเปื้อน ทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้พวกเหล่านี้ถูกเรียกอีกในนามที่ว่า “อินิงแห่งการชำระ” ด้วย

ปลายสมัยกลางคนที่ถูกแยกออกจากสังคมโดยทั่วไปเหล่านี้ซึ่งเป็นผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับการชำระความแปดเปื้อน” ทั้งหลายจะปลีกย่อยออกไปในอาชีพต่างๆ เช่น ผู้ที่ทำหนังสือ ผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับความบันเทิง เป็นต้น และเมื่อมาถึงในสมัยเอโดะ รัฐบาลก็จะให้พวกนี้ประกอบอาชีพโดยเฉพาะ อย่างเช่น เมื่อประมาณปีเคicho(Keicho)ที่ 6-9 (พ.ศ.2144-2147) รัฐบาลจะสั่งให้ตั้งชะเอะมง(Danzaemon,ผู้ควบคุมเอตะอินิงในภายหลัง)ส่งส่วยเป็นหนังสือหรือไคเมียวในแคว้นคะงะ (Kaga,ทิศใต้ของจังหวัดอิชิคะวะในปัจจุบัน) อีกทั้งได้แจ้งให้ชาวนาชาวเมืองทราบว่างานเก็บศพม้าควายจะให้ชะเอะมงโงะโร(Saemongoro)แห่งร้านหนังสือ ชะเอะมงโงะโรคนี เป็นคะวะตะ (Kawata,เป็นชื่อเรียกของผู้ทำหนังสือในบางภูมิภาคของญี่ปุ่น)ที่ได้รับเชิญมาจากฮะริมะ(Harima, ส่วนทิศใต้ของจังหวัดเฮียวโงะ Hyogoในปัจจุบัน) เพื่อจะจัดงานเก็บศพสัตว์ม้าและวัวโดยเฉพาะ ด้วยนโยบายทางการเมืองของรัฐบาลหรือไคเมียวต่างๆ ทำให้สิทธิทำหนังสือได้ผูกขาดกับคนที่เรียกว่า”เอตะ”หรือ”คะวะตะ”ในที่สุด อย่างไรก็ตาม ผู้ชนชั้นล่างสุดหรือชนชั้นต่ำด้อยสมัยนี้ มีหลายพวก จึงมีหลายชื่อเรียกด้วยกัน แต่เอตะอินิงเป็นแกนกลางของผู้ชนชั้นล่างสุดในสมัยนี้ และมีจำนวนมากที่สุดในบรรดาผู้ชนชั้นต่ำด้อยนี้

อาชีพที่เอตะอินิงได้ถูกบังคับให้ทำนั้น นอกจากทำการเก็บศพสัตว์แล้ว ยังมีหลายประเภทที่คนสามัญชนจะรู้สึกรังเกียจดังต่อไปนี้ คือ การทำความสะอาดในที่สาธารณะ ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาด ทำการจับ คบคุม ลงโทษนักโทษ ผลิตภัณฑ์ค้าหนังสือ การงานที่ผู้รับใช้ของผู้ปกครองประเทศหรือแต่ละเมืองอันสำคัญและน่ารังเกียจได้แก่สายลับ ผู้ช่วยทำการประหารชีวิตและการเก็บศพนักโทษ การเป็นสายลับนั้น เนื่องจากอินิงที่เป็นโรคเรื้อน ไม่ได้คบหาสมาคมกับคนสามัญชน ไม่เป็นที่สนใจของสามัญชนและไม่มีคนรู้จักด้วย จึงเหมาะที่จะทำงานเป็นสายลับและเมื่อจับผิดของชาวไร่ชาวนาหรือชาวเมืองแล้ว แจ้งให้ผู้ควบคุมทราบเพื่อจะได้รับของตอบแทน ส่วนงานเป็นผู้ช่วยทำการประหารชีวิตนักโทษนั้นมีรายละเอียดดังนี้คือ เมื่อนักโทษจะออกจากเรือนจำ เจ้าหน้าที่จะให้นักโทษอมเหรียญเงินไว้ในปากและมัดตัวด้วยเชือกฟาง ส่งไปให้อินิง และเมื่อมาถึงประตูรั้วเข้าของสถานที่ประหารชีวิตแล้ว นักโทษจะเอาเงินที่

ภาพประกอบ 1 ที่อยู่ของพวกอิโนะ ซอทาน และคนโรคเรื้อน
ที่มา : Matsushita, Shiro (1992). *Minshuto Sabetsu no Rekishi*
(ประวัติศาสตร์แห่งความเหลื่อมล้ำต่ำสูงกับประชาชน) p.27.

ภาพประกอบ 2 ที่อยู่ของอิโนะ
ที่มา : Matsushita, Shiro (1992). แหล่งเดิม. p.20.

อมไว้ในปากให้แก่อิโนงโดยขอวิงวอนว่า “กรุณาล้างให้ด้วยนะ” นี่หมายถึงที่ตรงข้ามของที่ตัดศีรษะนั้น มีที่ตักน้ำ อิโนงจะล้างหน้าตาที่เต็มไปด้วยเลือดแดงโดยใช้น้ำในที่ตักน้ำนั้นให้ หลังจากนักโทษถูกตัดศีรษะแล้ว แต่ถ้าไม่ได้ให้เงิน อิโนงก็จะไม่ล้างหน้าให้ หลังจากได้รับเงินแล้ว อิโนงจะปิดหน้าตาด้วยกระดาษสีขาวโดยผูกเชือกฟางที่หน้าผาก หลังจากนั้น อิโนง 3 คนพานักโทษไปที่ตัดศีรษะซึ่งเรียกว่า“โดะทัมบะ(Dotanba)” ที่อยู่หน้าหลุมหลังเลือดให้นักโทษนั่งบนเสื่อหยาบทำด้วยฟางข้าวและถอดเสื้อ อิโนง 2 คนจะกดตัวนักโทษลงจากด้านหลัง นักโทษจึงหกดตัวก้มหัวลง เมื่อก้มหัวลงแล้วอิโนงอีกคนหนึ่งจะใช้มือสองข้างจับหน้าให้นักโทษเงยหน้าขึ้น และพร้อมกันกับอิโนงจะเอามือออกจากหน้า ชะมูไรผู้ซึ่งทำหน้าที่ตัดศีรษะจะฟันศีรษะนักโทษลงไป เมื่อศีรษะนักโทษตกลงไปด้านหลังแล้ว อิโนงจะกดบีบตัวนักโทษจากด้านหลัง จนกว่าเลือดจะออกจากร่างกายทั้งหมด อิโนงจะถอดเสื้อผ้าออกทั้งหมดจากศพ จึงปล่อยได้ จากนั้นเอาศีรษะมาให้ศพกอดอุ้มไว้และห่อศพด้วยเสื้อฟางที่นักโทษนั่งเมื่อก่อนจะถูกตัดศีรษะ และแบกเอาออกจากประตูรั้วด้านหลังในเวลาตอนเย็นไปฝัง¹ การงานเหล่านี้กระตุ้นจิตใจของสามัญชนทำให้รู้สึกเกรงกลัวและคับแค้นใจต่อพวกเอตะอิโนงอย่างแน่นอน

ในบางคนก็ประกอบอาชีพเป็นหมอ ขยาย อาจเป็นเพราะการเก็บศพหรือการงานเกี่ยวกับทำหนังสือศพนั้น ทำให้พวกเขาชำนาญในระบบเครือข่ายของร่างกายทั้งสัตว์และมนุษย์ด้วย อย่างเช่น ชูจิตะ เก็มปะกุ(Sugita Genpaku, 2276-2360) ชะมูไรผู้มีความรู้ทางการแพทย์ได้ตัดสินใจแปลหนังสือ“อะนาโตเมีย(Tafel Anatomia)” ของเยอรมัน เป็นภาษาญี่ปุ่นหนังสือชื่อ “สรีระศาสตร์” เขาได้เขียนในหนังสือ“การเริ่มต้นของสรีระศาสตร์” ว่าตอนไปดูงานผ่าศพเพื่อจะพิสูจน์ความรู้ในตำรา เริ่มแรกว่าเอตะโทะระมะสึ(Toramatsu)จะผ่าศพ แต่เขาไม่สบาย ปู่ของโทะระมะสึ ซึ่งอายุ 90 ปีจึงผ่าศพและอธิบายร่างกายของมนุษย์ให้ชูจิตะฟังปรากฏว่า สิ่งที่ชูจิตะได้อ่านในตำราอะนาโตมีกับที่ได้เห็นจากการผ่าศพตรงกัน เขาจึงได้ตัดสินใจแปลหนังสือเล่มนี้เป็นภาษาญี่ปุ่น² ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เอตะชราผู้นี้มีความรู้ในด้านสรีระของร่างกายอย่างดีพอที่จะอธิบายให้ชูจิตะได้ และในตอนนั้นชูจิตะไม่ได้ผ่าศพด้วยตนเองก็เพราะเขาเองก็เชื่อความคิด“ความแปดเปื้อนแห่งความตาย”เช่นเดียวกัน

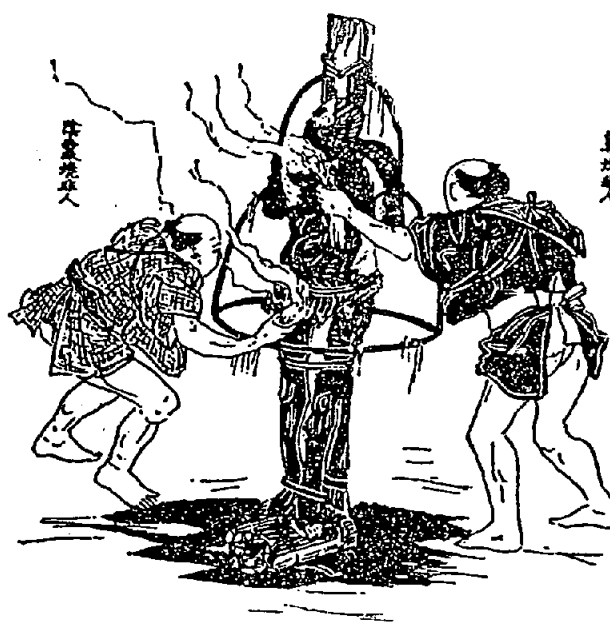
ความเชื่อที่ว่าการทำงานเกี่ยวกับศพ หรือกรรมแห่งความตาย ความแปดเปื้อนนั้น ทำให้เกิดความเหี้ยมหยามดูถูกเอตะอิโนงมากยิ่งขึ้น ทำให้พวกนี้แบ่งแยกออกจากสังคมโดยทั่วไปในทุกด้านดังต่อไปนี้ คือ การเก็บภาษีข่าวสารซึ่งเอตะอิโนงบางคนประกอบอาชีพทำนา เป็นไร

¹ Ryosuke Ishii. (1993). *Edo no Kebatsu* (โทษทัณฑ์สมัยเอะโดะ). 53th ed. หน้า 33-37.

² Yoichi Saito. and Shinzaburo Oishi. (1998). *op. cit.* p. 169.

ภาพประกอบ 3 อินิงพานักโทษ(ขี่ม้า) ตระเวนประจานทั่วเมืองก่อนประหารชีวิต
ที่มา : Ishii, Ryosuke. (1993). *Edo no Kebatsu* (โทษทัณฑ์สมัยเอโดะ). p.36.

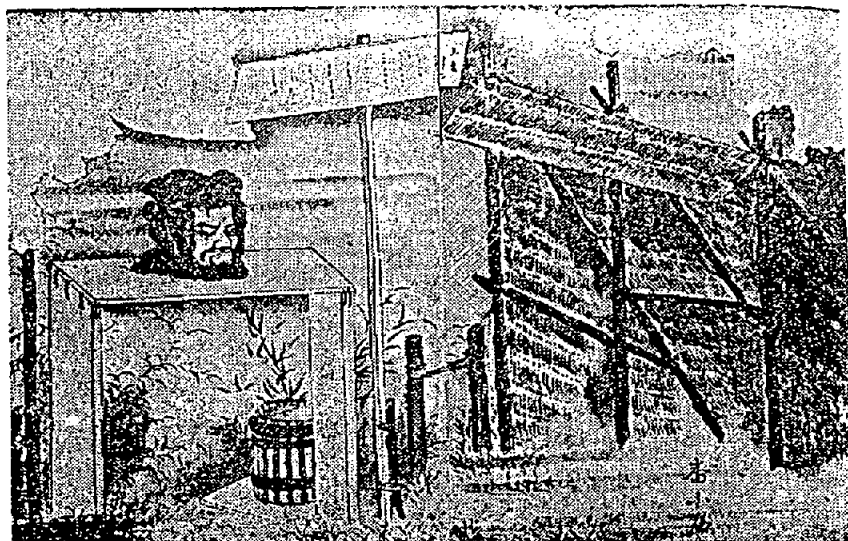

ภาพประกอบ 4 นักโทษก่อนประหารชีวิตด้วยการเผาไฟ และหลังจากถูกเผาจนตายแล้ว อินิงจะ
จุดไฟ ตรงจุมูกและถ่วงอันทะ เพื่อให้ตายแน่นอน
ที่มา : Ishii, Ryosuke. (1993). แหล่งเดิม. p.51-52.

147592 ร.3

ภาพประกอบ 5 การประหารชีวิต โดยอินิงจับตัวนักโทษจากด้านหลัง
ที่มา : Ishii, Ryosuke. (1993).แหล่งเดิม.p.36.

ภาพประกอบ 6 ศรีษะนักโทษถูกวางประจานไว้ อินิงจะต้องเฝ้าคอยดูแลที่นี่
ทั้งวันทั้งคืนในที่เฝ้าดูแล(อยู่ด้านขวาในภาพ)ที่ทำด้วยฟาง
ที่มา : Ishii, Ryosuke. (1993).แหล่งเดิม. p.47.

นาที่ชาวนาเจ้าของที่ดินปล่อยทิ้งเอาไว้ เพราะไม่มีคนเช่าหรือสภาพที่ดินไม่ดีหรือเป็นไรนาที่รัฐบาลอนุมัติให้ทำนา ในปีเคียวโฮ(Kyoho)ที่ 5 (พ.ศ.2263) รัฐบาลระบุประกาศกฎหมายให้เอะเตะเสียภาษีด้วยเงินตรา ในหนังสือ “บันทึกตัวอย่างในภูมิภาค”ของทะกะซะกิ(Takasaki)ยังได้อธิบายเหตุผลไว้ว่าภาษีของ”บรรดาเอะเตะอิโนะหรือองโบ”¹ นั้นเป็นสิ่งแปดเปื้อน จึงไม่ให้เสียภาษีด้วยข้าว และในปีถัดมา เงินที่พวกนี้ส่งมานั้นไม่ให้รวมกับภาษีของสามัญชน ให้แยกห่อและหน้าซองเขียนว่า “เอะเตะจ่าย” แต่กฎหมายเรื่องนี้ยกเลิกไปหลังจากประกาศไปอีก 2 ปีต่อมา ไม่ได้ระบุยกเลิกเพราะเหตุใด แต่คงจะเป็นเพราะไม่เพียงแต่รัฐบาลเท่านั้น สามัญชนก็คิดเหมือนกันว่าข้าวสารของเอะเตะอิโนะแปดเปื้อน ข้าวสารของเอะเตะอิโนะจึงเอาไปขายแลกเปลี่ยนกับเงินตราคงจะลำบากมากจนรัฐบาลต้องยอมจำนนให้เอะเตะเสียภาษีด้วยข้าวในที่สุด

สถานที่อาศัยของเอะเตะอิโนะอาศัยเป็นที่ห่างไกลออกจากหมู่บ้านหรือเมืองซึ่งเป็นที่อาศัยของคนสามัญชน หรือเอะเตะอิโนะที่ได้รับใช้เป็นผู้ช่วยราชการหรือคนชั้นต่ำต่ำด้อยที่เลี้ยงชีพด้วยการขอทานทั้งหลายจะเข้ามาอยู่ในเมืองใหญ่ๆ บ้างแต่ต้องห่างออกไปจากที่อยู่อาศัยของคนสามัญชนโดยทั่วไป ห้ามพวกชนชั้นต่ำด้อยคบหาสมาคมกับสามัญชน ไม่ให้อาศัยอยู่ปะปนกับสามัญชน มีอยู่ในหลายแห่งด้วยกันเช่น ในปีพ.ศ.2291 สำนักราชการในชะกะจิ(Sakagi) อำเภอฮะนิชิชะHanishina) เมืองชินะโนะ(Shinano,จังหวัดนะงะโนะ Naganoinปัจจุบัน) ได้ประกาศว่า “ในทุกวันนี้ เอะเตะโนะที่ต่างๆ ได้ทำตามใจชอบปะปนกับชาวนา² ใช้ไฟด้วยกันกับชาวนา³ และยังเข้าบ้านชาวนาโดยไม่ขออนุญาต⁴ เป็นเรื่องที่อดทนไม่ได้โดยเด็ดขาด” หรือประกาศกฎระเบียบการควบคุมบรรดาเอะเตะ อิโนะของรัฐในปีพ.ศ.2321 ว่า “เอะเตะ อิโนะและชะเซง(Chasen)ที่ปะปนอยู่กับชาวนาชาวเมืองนั้น ต้องลงโทษอย่างรุนแรง” หรือในคะงะ(Kaga, ส่วนทิศใต้ของจังหวัดอิชิคะวะIshikawaในปัจจุบัน)ยัง แจ้งให้ชาวเมืองทราบในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2319 ว่า พวกเอะเตะเป็น”คนนอกคน” ตั้งแต่เดิม จึงอย่าให้คบหาสมาคมกับคน

¹ องโบเป็นผู้ชนชั้นต่ำด้อยที่ทำงานเกี่ยวกับงานเผาศพและฝังศพเป็นส่วนใหญ่.

² ในบางที่มีกฎระเบียบว่าพวกชาวต่ำด้อยนั้น เมื่อพบกับชะมุไรหรือสามัญชนบนถนนต้องถอดสิ่งสวมอยู่บนหัว และก้มลงไปจนมือและหัวติดที่ดิน แต่ถ้า ถนนแคบจนทำเช่นนั้นไม่ได้ก็ให้พวกชนชั้นต่ำหลีกเลี่ยงตัวเข้าไปในนาในสวนแล้วก้มลงไปพื้นด้วย.

³ ไม่ให้ใช้ไฟร่วมกับคนสามัญชนเพราะเชื่อกันว่าความแปดเปื้อนจะติดต่อมา หรือไฟที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะแปดเปื้อน.

⁴ พวกเอะเตะอิโนะนั้น ถ้ามีความจำเป็นต้องไปบ้านชาวนาชาวเมืองแล้ว ต้องถอดรองเท้าแตะที่ข้างนอกก่อนและเมื่อเข้ามาในประตูก็ต้องนั่งลงแนบตัวลงบนพื้นคุยกัน ห้ามไม่ให้ยืนคุยโดยเด็ดขาด.

สามัญชนยกเว้นการค้าขายหนังสือ ในกรณียามรักษาการณ์อิชิเอะมง(Ichiemon)แห่งเอโดะ ให้ผู้หญิงชื่อเซง(Sen)อายุ 17 ปีเป็นลูกสาวของเอตะโชะเอะมง(Chozemon) มาขายตัวที่ ป้อมรักษาการณ์ จึงถูกประหารชีวิตในวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ.2235 และโชะเอะมงก็ถูก ประหารชีวิตวันที่ 25 ธันวาคมในปีต่อมา เหตุการณ์ดังเช่นนี้ได้เกิดขึ้นในที่ต่างๆ รัฐบาลจึง พยายามห้ามและลงโทษอย่างเข้มงวดด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ในภูมิภาคในบางแห่งมีการคบ หาสมาคมระหว่างสามัญชนกับชนชั้นต่ำด้วย และในบางที่เอตะที่เป็นหมอกับชาวนามิความ สัมพันธ์กันเป็นอย่างดีด้วย เช่น เมื่อประมาณปลายปีของศตวรรษ 18 ผู้มีชนชั้นเอตะที่เชี่ยวชาญ ทางด้านการแพทย์ และพวกชาวนาที่อยู่ในหมู่บ้านในละแวกนั้น เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยก็ได้รับการ รักษาเป็นอย่างดีจากเขาเป็นประจำ ชาวนาไปขอ บุกเงียวโชะ(bugyosyo)หรือสำนักราชการ ขอ ให้อเอตะคนนั้นขึ้นสถานะเป็นสามัญชน แต่ได้รับการคัดค้านจากหัวหน้าอิโนะซึ่งควบคุมเอตะอิโนะ อยู่ในละแวกนั้น และเรื่องนี้ได้ไปถกถึงที่ ดังชะเอะมงผู้ซึ่งควบคุมดูแลเอตะอิโนะระดับสูงสุดที่ อยู่อะซะกุซะ(Asakusa)ในเอโดะ และฐานะของผู้นั้นไม่สามารถขึ้นเป็นสามัญชนได้ในที่สุด โดย อ้างว่ากฎระเบียบแต่โบราณกาลว่าผู้เป็นเอตะนั้นไม่สามารถขึ้นสถานะเป็นสามัญชนได้ ซึ่งเรื่อง นี้ได้บันทึกไว้ในคู่มือ"โชะชิโยะโระ(Choshoyoryo)" เป็นคู่มือสำหรับข้าราชการในการตัดสิน คดีต่างๆ จึงเชื่อได้ว่าเป็นนโยบายส่วนหนึ่งของรัฐสมัยนั้นก็ว่าได้

สำหรับกฎระเบียบเกี่ยวกับการแต่งงานระหว่างชนชั้นต่ำต่อกับสามัญชน ไม่ได้ ปรากฏทั้งของรัฐและของหัวเมืองเขตปกครองของโตเกียว อาจเป็นเพราะข้อห้ามโดยเด็ดขาดที่ คนโดยทั่วไปปฏิบัติกันมาเป็นเวลายาวนานก็ได้ และพอจะได้รู้ว่าเป็นข้อห้ามจริงเพราะคนที่ ผ่าฝืนจะได้รับลงโทษอย่างหนัก เช่น อิมะบะริ(Imabari)อ้างในเมืองอิโยะ(Iyo, จังหวัดเอะฮิเมะ Ehimeในปัจจุบัน) เนื่องจากเอตะจิโรเอะมง(Jiroemon)ที่อยู่หมู่บ้านฮงโจะ(Honjo) กับ โยะชิ (Yoshi) ลูกสาวของโซเบ(Sobe)ที่เป็นพรานป่าได้แต่งงานแล้ว เมื่อปีพ.ศ.2237 จิโรเอะมงและ โยะชิถูกตัดสินจำคุกและโยะชิพร้อมกับบิดามารดาของโยะชิและพ่อสื่อชื่อซะคุเบ(Sakube)ก็ถูกลด ฐานะลงเป็นเอตะ ถือว่าเป็นการลงโทษ ที่หนักพอสมควร พวกเอตะจึงมีความจำเป็นต้องแต่ง งานกับเอตะด้วยกัน เพราะในบรรดาผู้ชนชั้นล่างสุดทั้งหลายนั้น มีการเหยียดหยามซึ่งกันและ กัน และเอตะเป็นพวกที่ถูกรังเกียจที่สุดภายในชนชั้นด้วย

ในสมัยนั้นมีระบบทำสำมะโนครัว หรือรายชื่อของคนในหมู่บ้าน โดยใช้วัดของแต่ละ หมู่บ้านเป็นสังกัดพวกเอตะอิโนะทั้งหลายก็ต้องสังกัดวัดเช่นเดียวกับคนสามัญชน แต่พวกนี้ ถูกระบุไว้ว่าอยู่ในฐานะเอตะอิโนะ หลังจากเสียชีวิตไปแล้วก็ยังถูกเหยียดหยามสิทธิมนุษยชนอีก ด้วยคือ ประเพณีทางพุทธศาสนาของชาวญี่ปุ่น เมื่อเสียชีวิตไปแล้วจะตั้งชื่อไคเมียว(Kaimyo, ชื่อในทางศาสนาพุทธภายหลังการตาย) ไคเมียวขึ้นอยู่กับสถานภาพทางสังคมและคุณภาพชีวิต ของผู้ตาย ไคเมียวมักจะมีการซื้อขายกัน ยิ่งจ่ายเงินก้อนใหญ่เท่าใด ก็จะได้ชื่อที่มีชื่อเสียงเท่า นั้น และไคเมียวของพวกเอตะมีการแบ่งแยกจากคนสามัญชนมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงเช่นเดียว

กัน ในหนังสือ “หินจารึกของบุระคุที่ถูกแบ่งแยก” ของคณะกรรมการการตรวจไคเมียวได้เขียนไว้ว่า มีไคเมียวดังต่อไปนี้คือ เจ็ง(Gen, 玄) ตะ(Ta, 田) เซงเทมง(Zenteimon 禪定門) ดูเหมือนว่าไม่มีอะไรพิเศษแต่อักษรจีนคำว่า เจ็ง(玄) ประกอบกับตะ(田) แล้วกลายเป็น ชิกุ (Chiku, 畜) ซึ่งมีความหมายว่าเป็นสัตว์ดิรัจฉาน บนหินจารึกอันเดียวมีสองคำว่า เซ็ง-ตะระองนะ(Sentara-Onna) และ เซ็งตะระ-โอะโตะโคะ(Sentara-Otoko) คงเป็นคู่สามีภรรยา เซ็งตะระเป็นคำแปลของคำว่าจันทาลของอินเดีย จึงมีความหมายว่า“ผู้หญิงจันทาล” “ผู้ชายจันทาล” หรือบางที่ใช้คำว่า “ฮ็องนะ(Hi-onna)” “ฮิโอะโตะโคะ(Hi-otoko)” คำว่า“ฮิ” เป็นคำปฏิเสธ จึงมีความหมายว่า “ไม่ใช่ผู้หญิง” “ไม่ใช่ผู้ชาย” ซึ่งคำเหล่านี้หมายถึงผู้ตายพวกนี้ไม่ใช่เป็นคนนั่นเอง

เนื่องจากดินแดนของประเทศไทยติดอยู่กับดินแดนของประเทศเพื่อนบ้าน มีศึกสงครามระหว่างประเทศบ่อยครั้งตั้งแต่สมัยอยุธยา จนกระทั่งอยุธยาได้ถูกพม่าทำลายอย่างย่อยยับ แต่พระมหากษัตริย์ของไทยยังทรงบำรุงพุทธศาสนา และยึดถือพระธรรมศาสตร์เป็นหลักและทรงรักษาทศพิธราชธรรมมาตลอด การปกครองของประเทศไทยจึงไปในทางประนีประนอม ทำให้การแบ่งชนชั้นจึงไม่ค่อยเข้มงวดมาก มีโอกาสเลื่อนฐานะได้ อีกประการหนึ่ง การกดขี่ข่มเหงจากผู้ปกครองมีน้อย เพราะทรัพยากรมีมากพอที่จะแบ่งปัน จึงไม่เกิดการปะทะระหว่างชนชั้น เพราะผู้ใดไม่พอใจต่อเจ้านายก็หนีเข้าป่าและดำรงชีวิตไป เจ้านายก็ไม่ตามไปฆ่าฟัน แสดงว่าการกดขี่ข่มเหงของเจ้านายนั้นไม่รุนแรงถึงกับเอาชีวิต และความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนั้น ถือการอุปถัมภ์เป็นหลัก เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลฐานะสูงกว่ากับบุคคลฐานะต่ำกว่า ฝ่ายฐานะต่ำกว่าพยายามเอาใจ ประณีบัติ หรือรับใช้งานของฝ่ายฐานะสูงกว่า และฝ่ายฐานะสูงกว่าก็จะดูแลฝ่ายฐานะต่ำกว่าเป็นการตอบแทน

ส่วนญี่ปุ่นนั้น เนื่องจากมีการศึกสงครามภายในประเทศมาโดยตลอดจนกระทั่งโทะกูงะวะ อิเอะยะซุได้ครอบครองอำนาจ การปกครองจึงต้องควบคุมไคเมียวอย่างเข้มงวด และรัดรอน อำนาจของไคเมียว โดยตลอด เมื่อรัฐจะพยายามควบคุมเข้มงวดมากเกินไป ผู้ไคเมียวได้รับความควบคุมของไคเมียวก็ได้รับความเดือดร้อนเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ โทะโยะโตะมิ อิเตะโยะชิกับ โทะกูงะวะ อิเอะยะซุ ต่างก็เกิดในบ้านตระกูลชะมุไรชั้นต่ำทั้งนั้น และได้ไต่เต้าขึ้นเป็นโชกุนในที่สุดในสมัยศึกสงครามของญี่ปุ่น จึงพยายามแบ่งชนชั้นออกอย่างชัดเจนไม่ให้ชนชั้นต่ำเลื่อนฐานะเป็นคนชนชั้นสูง และยังกลัวกำลังความสามารถของชาวนาซาวไร หรือผู้ไคเมียวได้การปกครอง โชกุนจึงพยายามให้สังคมหยุดนิ่งไม่ให้มีการเคลื่อนไหวอีกต่อไปเพื่อรักษาสถานภาพของโชกุน จึงได้มีการแบ่งชนชั้นตามลำดับอย่างเคร่งครัด พร้อมกับมีการลงโทษกำกับไว้ด้วย แต่นโยบายการปกครองของโชกุนเหล่านี้กลับทำให้เกิดปะทะระหว่างชนชั้นเกิดขึ้น เพราะผู้ไคเมียว

ได้การปกครองถูกกดขี่ข่มเหงหรือถูกเก็บภาษีหนักในขณะที่ไม่มีข้าวจะกินหรือสำรองเก็บไว้ใน
 ฤดูหนาว ชาวนาชาวไร่หรือผู้ยากจนต้องอดตาย ถ้าเรื่องจะมาถึงเขาเป็นเอาตายแล้ว ย่อมเกิด
 การปะทะกันเกิดขึ้น ทำให้ความไม่พอใจ ความโกรธ ความคับแค้นใจระหว่างชนชั้นในที่สุด
 ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนั้น จึงเป็นชนชั้นกับชนชั้น พวกชนชั้นสูงกว่าจะสั่งการโดยผ่านตัว
 แทนของพวกเขาชั้นต่ำกว่า ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลต่อบุคคล จึงไม่ได้เกิดขึ้น โดย
 เฉพาะชนชั้นล่างสุดหรือเอตะฮินิงแทบจะไม่มีโอกาสที่สัมผัสกับคนชนชั้นอื่น พร้อมทั้งนโยบาย
 การควบคุมประชาชนของรัฐ ยกย่องชาวนาชาวไร่และเหยียดหยามเอตะฮินิงเพื่อควบคุม
 ประชาชนส่วนมากได้ง่ายขึ้น สาเหตุเหล่านี้ทำให้เกิดความเชื่อว่าพวกเอตะฮินิงไม่ใช่เป็น
 มนุษย์ เป็นอมมนุษย์หรือเป็นสัตว์ดิรัจฉาน

บทที่ 2

ความเป็นมาของทาสของไทยและชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น

ความแตกต่างฐานะ หน้าที่ของชนชั้นล่างสุดในสังคมไทยและญี่ปุ่น ย่อมเกิดจากความเป็นมาของทั้งสองประเทศ ประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์ปกครองประเทศมาโดยตลอดระบบการปกครองไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงจนถึงรัตนโกสินทร์ ในสถานการณ์เช่นนี้ ฐานะหน้าที่ของทาสจึงมีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย และส่วนประเทศญี่ปุ่น พระจักรพรรดิเคยเป็นประมุขของประเทศได้ถูกโชกุนริตตรอนอำนาจทางการเมืองไป ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองไปด้วย ฐานะ หน้าที่ของชนชั้นล่างสุดก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน

ความเป็นมาของทาส

คำว่า “ทาส” นั้นหมายถึง “บ่าว” เดิมใช้คำว่า “ทาส” ข้าและทาสเป็นคำที่มีความหมายในทำนองเดียวกันเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ คือ เป็นผู้รับใช้ในทุกกรณีของคนกลุ่มหนึ่งในสังคม “ทาส” เป็นคำที่ใช้ในภาษามอญ เขมรหรือสันสกฤต ส่วนคำว่า “ข้า” เป็นคำที่ใช้ในภาษาไทย ลาว มีบ้างเหมือนกันที่ให้คำจำกัดความว่า ทาส คือคำที่ใช้เรียกคนที่เป็นทาสซึ่งเจ้าของสามารถยกให้เป็นกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น หรือเป็นทรัพย์สินในการซื้อขายได้

ความเป็นมาของทาสนี้ ถ้าหากมองย้อนไปในอดีตในบริเวณประเทศไทยในปัจจุบัน จารึกที่พบในพุทธศตวรรษที่ 13-14 ได้แก่ จารึกหินขอม 1 และ 2 ภาษาสันสกฤต กล่าวถึงการอุทิศที่ดิน ผู้คนและทรัพย์สินแก่ศาสนา จารึกบ่ออีกา อักษรขอมโบราณ ภาษาสันสกฤต จารึกในพุทธศตวรรษที่ 15 กล่าวถึง การอุทิศถวายสิ่งของและจารึกสดุดีก่อกรรม จารึกบ้านตาตทอง จารึกประสาทหินพระวิหาร เป็นต้น จารึกเหล่านี้กล่าวถึงการอุทิศ ทาส เป็นแรงงาน และทรัพย์สินให้ศาสนาเพื่อรับใช้ ทำการผลิตและอื่นๆ ทาสเป็นทรัพย์สินของชนชั้นสูง ซึ่งได้ทาสเหล่านี้มาโดยผลจากการสู้รบ และการซื้อขาย หากต้องการทาสดินนั้นต้องไถ่ถอนคืนเช่นกัน

ในสมัยสุโขทัยมีทาสหรือไม่นั้น ไม่ปรากฏหลักฐานชัด ยังเป็นที่ถกเถียงกันในวงวิชาการอยู่ บางคนกล่าวว่าไม่มีทาสเพราะทาสเป็นส่วนหนึ่งของระบบการปกครองแบบขอม ขณะที่ในสมัยสุโขทัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงปกครองด้วยระบบพ่อปกครองลูก หรือแม้แต่ในศิลาจารึกไม่ได้ปรากฏคำว่าทาส ถึงแม้ว่าจะมีบันทึกว่ามีการซื้อขายคนก็ตาม ทั้งนี้เพียงแต่ขายสิทธิปกครองหรือเปลี่ยนสังกัดเท่านั้น บางครั้งได้ยืมว่าไพร่ฟ้าหน้าใสหมายถึงทหารและไพร่ฟ้าข้าไทยหมายถึงข้าของไทย ข้าของอิสสระชน คือทาส หรือในการศึกสงครามเมื่อได้ชัยชนะแล้วกวาดต้อนผู้คนมา จึงหมายถึงคนที่ถูกบังคับมาจากอีกประเทศหนึ่งด้วยวิธีนี้นั้น ถึงแม้ว่าอยู่ใตระบบแบบพ่อปกครองลูกก็ตาม แต่ก็มีฐานะต่ำกว่าราษฎรที่เป็นเจ้าของประเทศ หรือศิลาจารึกหลักที่ 2 ด้านที่ 2 ปรากฏว่ามีการซื้อ ทาสปล่อยหนีไป

“เป็นต้นว่า คน อีกแพะ และหมู หมา เป็ดไก่ ทั้งห้าหนักหกปลาเนื้อฝูงสัตว์ทั้งหลาย”¹

พระมหาเถรศรีศรัทธาซื้อคนปลดปล่อยเป็นอิสระในขณะที่เดินทางจากสุโขทัยไปลำพูน หากเป็นเรื่องในตำนานแสดงว่าตำนานมีข้า ในขณะที่อยุธยามีทาส เมื่อพระในสุโขทัยมีข้าได้คนธรรมดาในสุโขทัยก็น่าจะมีข้าได้²

สังคมสมัยสุโขทัยการควบคุมไพร่โดยการมีสังกัดและถูกเกณฑ์แรงงาน หมายถึงราษฎรสามัญมีอิสระในการทำกิน แต่ต้องเสียภาษีให้แก่รัฐในรูปแบบต่างๆ และถูกเกณฑ์แรงงานลำดับขึ้นไป และต้องทำงานให้กับทางราชการ เช่นในมังรายศาสตร์กล่าวว่า

“... ไพร่สิบคนให้นายสิบผู้หนึ่ง ข่มกว่านผู้หนึ่ง ทำหน้าที่เป็นผู้ติดต่อบ่าวประกาศเรื่องงานการประจำนายสิบทุกคน นายสิบ 5 คนให้นายห้าสิบผู้หนึ่ง มีปากขวาและปากซ้ายเป็นผู้ช่วยรวม 2 คน นายห้าสิบ 2 คน ให้มีนายร้อยผู้หนึ่ง นายร้อย 10 คนให้มีเจ้าหมื่นผู้หนึ่ง เจ้าหมื่น 10 คนให้มีเจ้าแสนผู้หนึ่ง ปกครองเมืองแบบนี้เพื่อมิให้ขัดเคืองใจพระเจ้าแผ่นดิน...”³

สำหรับการควบคุมข้าทาส ในสังคมสมัยสุโขทัย ข้าทาสถูกปกครองโดยเจ้าข้า ที่อาจเป็นข้าราชการขุนนาง หรือไพร่แต่ข้าทาสไม่มีหน้าที่โดยตรงต่อรัฐ⁴

ต่อมาในสมัยอยุธยาได้รับอิทธิพลของขอมที่ปกครองด้วยระบบการที่บรรดาขุนนางและคหบดีต้องมีบริวารรับใช้ หลักฐานกำหนดทาส จึงพบในสมัยอยุธยา กล่าวถึงกฎเกณฑ์เงื่อนไขเกี่ยวกับทาสตามคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ ซึ่งเกิดจากการจัดระเบียบทางสังคมให้ง่ายต่อการควบคุมคน และใช้ประโยชน์จากแรงงาน โดยการลงทะเบียนไว้กับหัวหน้าซึ่งเรียกว่ามูลนาย จึงเกิดการแบ่งคนออกเป็น “นาย” “มูลนาย” และไพร่ ขณะเดียวกัน ทาสซึ่งเป็นแรงงานอีกประเภทหนึ่งไม่ได้ถูกควบคุมโดยการเกณฑ์แรงงาน เช่น แรงงานไพร่

การควบคุมแรงงานทาส

ในสมัยก่อนการควบคุมแรงงาน รัฐจัดหมวดหมู่คนให้สังกัด “มูลนาย” และเรียกคนในสังกัดว่า “ไพร่” นั้นมีลักษณะสำคัญคือ การมีสังกัดและการถูกเกณฑ์แรงงานไทยในสิบสองปันนา เรียกแรงงานว่าไพร่เมือง หมายถึง ราษฎรสามัญมีอิสระในการทำกิน แต่ต้องเสียภาษีให้แก่

¹ ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1. หน้า 73. 75.

² ประเสริฐ ณ นคร. (2534). งานจารึกและประวัติศาสตร์ของประเสริฐ ณ นคร. หน้า 37.

³ ประเสริฐ ณ นคร. (2521) มังรายศาสตร์หรือกฎหมายพระเจ้ามังราย. หน้า 2.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 2.

รัฐในรูปแบบต่างๆ และถูกเกณฑ์แรงงานลำดับขึ้นไป และต้องทำงานให้กับทางราชการ และสังคมสุขุขทัย การควบคุมแรงงานก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน

ในสมัยอยุธยา ปรากฏลักษณะของการควบคุมแรงงานเป็นแบบแผนขึ้น และในกฎหมายลักษณะรับฟ้อง เพิ่มคำว่าให้ไพร่ต้องมีสังกัด เลกทาสต้องมีทะเบียนหางว่าว พุทธศตวรรษที่ 21 ผู้ถือศักดินาสูงสุดคือ พระมหากษัตริย์โดยไม่กำหนดศักดินา และลดหลั่นลงมา จนถึงไพร่มีศักดินา 10-25 ทาส ยาก วณิก มีศักดินา 5 ทาสไม่ต้องเกณฑ์แรงงาน การควบคุมทาสกระทำผ่านนายเงิน นายเงินต้องรับผิดชอบในตัวทาสเช่นเดียวกับมูลนายควบคุมไพร่

ฐานะและบทบาทของทาส

ตามระบบการควบคุมมูลนาย ไพร่ดังที่ปรากฏในพระอัยการฉบับต่างๆ นั้นได้แสดงให้เห็นว่าฐานะและบทบาทของทาสสัมพันธ์กับเจ้านาย โดยที่ความสัมพันธ์เป็นในลักษณะของกรรมสิทธิ์เหนือตัวบุคคล ทำให้ทาสมีฐานะเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคล เช่นเดียวกับทรัพย์สินอื่นในลักษณะสิทธิของเจ้านายเหนือตัวทาส ดังเห็นได้จากนายทาสมีสิทธิในตัวทาส ให้ทาสรับโทษแทน หรือ ทำโทษทาสได้ รวมทั้ง ทรัพย์สินของทาสเมื่อตายต้องตกเป็นของนายทาส

✓ สิทธิของนายทาสเหนือทาสมียุ่ตราบเท่าที่ยังมีพันธะ ในการเป็นนายกับข้าอยู่ หากข้าหลบหนีไปอยู่กับผู้ใด เจ้านายต้องแจ้งภายใน 3 วัน หากมิได้แจ้งถือว่ามีความผิดให้ปรับไหมเจ้านายนั้น และในกรณีที่มิคนลักพา ข้าทาสหนีผู้นั้นมีความผิดหากนำข้ากลับคืนมา ให้นายทาสคิดค่าป่วยการที่ไม่ได้ใช้แรงงานจากทาสนั้น

จากความสัมพันธ์ระหว่างนายไพร่เน้นในเรื่องสังกัด และหน้าที่ต่อรัฐในกฎหมายมักปรากฏ เรื่องของ “ข้าหนีเจ้าไพร่หนีนาย” หรือทาสหนีเจ้าของ ความแตกต่างดังกล่าวยังเห็นได้จากกฎหมายควบคุมไพร่มิให้มาเป็นข้า มังรายศาสตร์ กำหนดว่าห้ามมิให้ขุนเอาไพร่เมือง 2 ประเภทเป็นข้า คือ ไพร่เมืองที่หลีกเลี่ยงหนีราชการเมือง และไพร่เมืองที่มีคดีเป็นถ้อยคำแพ้วความเขา การกำหนดเกี่ยวกับลูกข้า ลูกไพร่ก็เป็นส่วนหนึ่ง que แสดงถึงความแตกต่างและการแยกแยะระหว่างไพร่กับทาส โดยการกำหนดว่า ลูกซึ่งเกิดจากบิดามารดาซึ่งฐานะและสังกัดคือไพร่และข้ามีฐานะเป็นไพร่ หรือ ข้าในสังกัด

ในพุทธศตวรรษที่ 21 ปรากฏในพระอัยการตำแหน่งนาพลเรือน พระอัยการตำแหน่งนายทหารหัวเมือง ทาสมีศักดินา 5 ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับทาสเกี่ยวข้องกันในเรื่องที่เกี่ยวพันกับสังกัดของไพร่ การปันลูกทาสตามสังกัดพลเรือนและหากทหารเอาทาสฝ่ายพลเรือนเป็นเมีย เกิดลูก 4 คน ให้สิทธิเจ้าข้าฝ่ายพลเรือน ลูก 5 คนให้สิทธินายฝ่ายเลือก 1 คน ลูก 6 คนให้สิทธิฝ่ายพลเรือนเลือก 4 คน

ในสมัยอยุธยา ทาสเป็นแรงงานที่ทำหน้าที่เฉพาะต่อเจ้าทาส นายเงินใช้ทาสทำนาทำสวน ซึ่งถือเป็นพันธะหน้าที่ที่สำคัญของทาส จนกระทั่งมีข้อกำหนดว่าผู้ขายทาสจะไถ่ทาสใน

ช่วงฤดูทำนาไม่ได้ เพราะเป็นช่วงที่นายเงินใช้ทาสเพื่อประโยชน์ของตนต้องรอให้หมดฤดูทำนา จึงไถ่คืนได้

บทบาทของทาสอีกประการหนึ่งคือ ในด้านการเป็นสินค้าซึ่งซื้อขายได้ หรือเป็นหลักทรัพย์สินในการค้าประกันและสัญญาในการซื้อขาย ซึ่งเป็นพันธะระหว่างทาสกับนายเงินแต่เดิม เป็นการลดฐานะของผู้ถูกให้ตกอยู่ใต้อำนาจบังคับนายเงินตลอดไป ต่อมาในราวปลายสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ความผูกพันนี้ จึงมีการกำหนดชัดเจนขึ้น และมีขอบเขตเพียงการใช้หนี้เพียงทรัพย์สินมิใช่เหนือบุคคล การไม่ปฏิบัติตามสัญญาของฝ่ายหนึ่งเป็นการให้สิทธิแก่อีกฝ่ายหนึ่งเหนือทรัพย์สินสมบัติหรือตัวผู้ผิดสัญญา และระยะเวลาใช้หนี้สิ้นสุดลง

การเปลี่ยนแปลงของทาสในสมัยสุโขทัยและอยุธยา

ส่วนใหญ่ที่เห็นได้ชัดคือ การแปรสภาพของทาสเชลยซึ่งได้จากสงครามซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นสม่ำเสมอ การจัดสรรแรงงานของเชลยเกิดขึ้นในลักษณะของการแปรสภาพจากเชลยศึกมาเป็นทาสส่วนบุคคลโดยวิธีการพระราชทานจากกษัตริย์ทั้งนี้เพราะเพื่อเป็นการตอบแทนแก่ขุนนางแทนเบี้ยหวัดรายปี ซึ่งยังไม่มีธรรมเนียมนี้เกิดขึ้น ขณะเดียวกันทาสส่วนบุคคลก็แปรสภาพมาเป็นทาสหลวงโดยการทดแทนจากผู้กระทำผิด ทั้งนี้เพราะในสมัยอยุธยา มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองค่อนข้างสูง วิธีการดังกล่าวเท่ากับเป็นการถ่ายอำนาจแรงงานจากขุนนางกลับคืนสู่กษัตริย์

ทาสสมัยรัตนโกสินทร์

ภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อพ.ศ.2310 พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงฟื้นฟูบ้านเมือง และได้ทรงสร้างกฎหมายเกณฑ์มาตรการในการควบคุมกำลังคนด้วยการสัก มาตรการในการควบคุมกำลังคนสมัยธนบุรี และรัตนโกสินทร์มีความเข้มงวดกว่าเดิมหลายประการเป็นผลให้ทาสถูกควบคุมถึงเข้าสู่ระบบมูลนาย-ไพร่มากขึ้นด้วยเพื่อเป็นการกำหนดสังกัดและหน้าที่ของทาสให้ชัดเจนขึ้นมาตรการที่เข้มงวดขึ้นเห็นได้จาก มาตรการในการสัก ในสมัยอยุธยาสักเลขหมายหมู่เพียงบางกรมเท่านั้น คือกรมรักษาพระองค์และกรมล้อมพระราชวัง แต่สมัยธนบุรีการสักหมายหมู่กระทำต่อทุกกรมกองโดยสักท้องมือหมายหมู่เลขไพร่หลวง เลขสังกัดพระองค์และเลขหัวเมืองพร้อมกับให้ส่งบัญชีทะเบียนหางว่าวจำนวนเลขต่อกรมพระสุรัสวดี และกำหนดโทษของผู้ปลอมแปลงเหล็กหรือขโมยเหล็กสักของหลวงไปถึงขั้นประหารชีวิต ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ มาตรการการควบคุมกำลังด้วยวิธีการสักถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ในพ.ศ. 2326 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้มีการสักเลขไพร่หลวงและเลขหัวเมือง และเมื่อพ.ศ.2331 มีการสักเลขทาส เลขสม โดยการสักชื่อมูลนายและชื่อเมืองลงบนข้อมือ ต่อ

มาพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงตั้งประเพณีการส่งข้าราชการชั้นสูงจากหัวเมืองไปทำการสักท้าวพระราชอาณาจักร

สำหรับมาตรการอื่น ๆ เช่น การเกณฑ์แรงงาน จากเดิมซึ่งเกณฑ์เพียงไพร่หลวงมาเกณฑ์ไพร่สมและทาส พระราชกำหนดใหม่ พ.ศ.2326 ระบุว่ามีการเกณฑ์ไพร่สม การเกณฑ์ทาสน่าจะมีมาตั้งแต่พ.ศ.2331 เป็นอย่างน้อยเมื่อมีการสักเลขทาสเกิดขึ้น พร้อมกันนี้ได้กำหนดการเกณฑ์ และอัตราของการเกณฑ์ ส่วนที่แน่นอน มีทั้งอัตราครึ่งหนึ่งของไพร่และอัตราเท่ากับไพร่ อัตราการเกณฑ์ที่แน่นอนปรากฏในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทาสต้องถูกเกณฑ์ส่วยและแรงงาน ทาสเสียครึ่งหนึ่งของไพร่ และเกณฑ์ แรงงาน 8 วันต่อปี นับเป็นอัตราที่ลดลงกว่าเดิม

การสักทาสคือการสักข้อมูลนายของนายเงินหรือเจ้าทาสลงบนข้อมือทาส และเพื่อเป็นเครื่องหมายแสดงถึงสังกัดกรมกองของทาส การสักทาส กระทำพร้อมกับการสักเลขอื่น ๆ คือ การสักเมื่อถึงเกณฑ์สัก เจ้าหมื่นนาคในสังกัดซึ่ง “สมสัก” ได้แก่คนที่มีความสูงตามกำหนดมา สักขึ้นทะเบียน

ในกรณีที่มีการขายตัวหรือไถ่ตัวแล้วขายตัวกับนายเงินใหม่ ต้องมีการสักแปลงเช่นเดียวกับการย้ายสังกัดของไพร่ ตามปกติการขายตัวต้องกระทำกับมูลนายที่ตนสังกัดเนื่องจากมีกฎหมายระบุไว้ แต่ในทางปฏิบัติโดยเฉพาะในสมัยรัตนโกสินทร์แล้วการซื้อขายไถ่ทาสส่วนมากมิได้คำนึงในประเด็นนี้ ดังนั้นจึงต้องมีการเข้มงวดในการสัก สักแปลงและโอนบัญชี ในบัญชีการสักระบุว่า บุคคลนั้นมีฐานะใด เป็นทาสของนายเงินคนใด สังกัดกรมกองหรือมูลนายคนใด มีค่าตัวเท่าใด การสักทาสจึงเกี่ยวกับเงินค่าตัว ในสารกรมธรรม์จะมีชื่อผู้ขาย นายประกัน มูลนายหรือนายเงิน เมื่อนำทาสมาสักต้องมีสารกรมธรรม์ หากไม่มีสารกรมธรรม์วิธีการพิจารณาใช้วิธีการสาบานว่าคนนั้นมีผู้ขาย นายประกัน สารกรมธรรม์กับใคร เมื่อใด

สำหรับคนที่สักเป็นทาส ได้แก่ ไพร่ซึ่งมาขายตัวเป็นทาส ซึ่งคนเหล่านี้จะถูกสักแปลงและโอนบัญชีจากมูลนาย นายเงินเดิมไปอยู่กับมูลนายและนายเงินใหม่ ไพร่เหล่านี้มีทั้งไพร่ส่วย ไพร่หลวงและสมมาขายตัวลงเป็นทาสเสมอ ๆ แม้จะมีพระราชบัญญัติห้ามมิให้เจ้าเมืองกรมการ ราษฎรให้ภูหนี่ยืมสินขายไพร่หลวงสมเป็นทาส พ.ศ.2331 และพ.ศ.2335 นอกจากนี้ยังมีการหลบหนีแอบแฝงหรือลงมาทำมาหากินต่างถิ่นบางคนกู้ยืมเงินและขายตัวด้วย คนเหล่านี้แม้จะเป็นทาสยังคงต้องทำหน้าที่ตามพันธระที่มีต่อรัฐตามสถานะเดิมเช่นการเกณฑ์แรงงานส่วย หรือ เสียเงินค่าราชการ

การขายตัวจากไพร่เป็นทาสนั้น นอกจากปัญหาทางด้านการเมืองและปัญหาภายในระบบไพร่แล้ว สาเหตุทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงก็เป็นปัจจัยที่สำคัญ เช่น การขายตัวเป็นทาสเป็นหนทางหนึ่งในการได้ทุนมาใช้ในการประกอบอาชีพ หรือการขายตัวเป็นแรงงานปริมาณการขายตัวเป็นทาสจึงมีแนวโน้มสูง

การลักลอบทาสซึ่งเป็นชาย คือ เมื่อถึงเกณฑ์สักแล้วนายเงินจะทำสารกรมธรรม์ทาสที่ขายตัวกับนายเงิน แล้วสักเป็นทาสสังกัดมูลนายของนายเงิน

หากทาสเป็นไทแล้ว ทาสจะถูกสักเป็นสมขึ้นสังกัดของนายเงินเดิม หรือตามใจสมัครของทาสซึ่งสามารถโอนไปขึ้นสังกัดอื่นได้ ยกเว้นลูกทาสต้องสักเป็นหมู่หลวง แม้จะนำไปขายต่างหมู่ก็ตาม ทาสนั้นต้องคงหมู่เดิมเสมอ

สำหรับทาสเชลย เดิมทาสเชลยไม่ต้องถูกสักและไม่ปรากฏแน่ชัดว่าเริ่มสักทาสเชลยเมื่อใด ในรัชกาลที่ 3 ปรากฏหลักฐานว่าทาสเชลยต้องสักเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ต่อมาในรัชกาลที่ 5 โปรดให้มีหมายประกาศห้ามสักเลกเชลยให้นำเลกเชลยมาสักเป็นเลกทาสตั้งค่าตัวเป็นทาส

สังกัดของทาสเมื่อเป็นอิสระนั้น ทาสที่พ้นสภาพมาเป็นไททั้งจากการที่นายให้อิสระหรือการส่งค่าตัวต้องสักไว้เป็นสม ยกเว้นในบางกรณี เช่น นายเงินอนุญาตให้บวชเมื่อสึกออกมา คนนั้นสามารถเลือกสังกัดได้ตามสมัคร หากเป็นทาสซึ่งฝากสักทาสสามารถเลือกสังกัดได้ ถ้าไม่ปรารถนาอยู่กับนายเงินเดิมซึ่งถึงแก่กรรม ให้ทาสส่งค่าตัวแล้วหักโอนบัญชีไป

จะเห็นได้ว่าการสักทาสนั้น นอกจากเป็นมาตรการในการควบคุมทาสแล้วยังเป็นช่องทางที่ทำให้รัฐสามารถสร้างพันธะผูกพันระหว่างทาสกับรัฐ โดยการตั้งทาสให้มาช่วยราชการในเวลาปกติได้อย่างเป็นระบบ

อย่างไรก็ตามทาสมีโอกาสในการเคลื่อนไหวโยกย้ายได้มากกว่าไพร่ เนื่องจากทาสมีความสัมพันธ์กับนายเงินโดยตรงมากกว่ามูลนายและรัฐ ทาสมีโอกาสในการขยายตัวผูกคอกและหักโอนบัญชี หรือสับเปลี่ยนนายเงินได้เสมอ ซึ่งจะเป็นหนทางเปิดโอกาสให้ทาสเข้าสู่สภาพเศรษฐกิจแบบใหม่ได้คล่องตัวกว่า

ความเป็นมาของชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น

ในสมัยโจมอน(Jomon, 8,000-300 ปีก่อนคริสตกาล) ระบบชนชั้นยังไม่ปรากฏขึ้นในญี่ปุ่น แต่พอมาถึงปลายสมัยยะโยะอิ(Yayoi, 300ปีก่อนคริสตกาล - ค.ศ.300) จีนบันทึกเกี่ยวกับญี่ปุ่นว่า เมื่อมีคนตายไว้ทุกข์โดยไม่รับประทานเนื้อสัตว์ และยังมีชนชั้นทาสเรียกว่า"เซอิโก (Seiko)" เมื่อฮิมิโกะ (Himiko)ผู้ครองอาณาจักรยะมะไต(Yamatai) ส่งเครื่องบรรณาการให้แก่อาณาจักรเว่ย(Wei)ของจีนได้ส่งเซอิโกจำนวน 400-500 คนด้วย ในหนังสือโคจิกิ(Kojiki)¹ และ

¹ โคจิกิ เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ ที่เป็นทางการครั้งแรกของญี่ปุ่น บันทึกโดยโอโนะ ยะซุมะโระ(O no Yasumaro)และฮิเอะตะ โนะ อะเระ(Hieda no Are) .

นิฮงโชะกิ(Nihonshoki)¹ ได้เล่าถึงเรื่องเกี่ยวกับความแปดเปื้อนหรือเคะเงะระ² ตั้งแต่สมัยนี้จึงมีความรู้สึกแปดเปื้อนต่อสิ่งที่ถ่ายออกมาหรือศพเช่นเดียวกัน และพอมาถึงสมัยนารา ได้รับอิทธิพลจากประเทศจีนระบบการปกครองด้วยหลักกฎหมายและจริยธรรม ญี่ปุ่นจึงได้จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการโทษทัณฑ์และทางการเมืองขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการควบคุมประเทศพร้อมกันนี้ได้จัดชนชั้นทาสที่เรียกว่า ชาวต่ำต้อย 5 ประเภทหรือโงะชิกิโนะเซ็ง(Goshikinosen) และมีการซื้อขายคนในชนชั้นนี้ แต่พวกนี้ก็ได้หมดไปหลังจากเมืองหลวงได้ย้ายจากเมืองนาราไปในเมืองเกียวโต จึงถือว่าชนชั้นพวกนี้ไม่มีความเกี่ยวข้องกับชนชั้นต่ำสมัยเอโดะแต่อย่างใด

พอมาถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 10 ในหนังสือเ็งกิซิกิ(Enkishiki) ที่ทำขึ้นมาพ.ศ. 1470 ได้กำหนดไว้ว่า “ฝั่งทิศใต้ของวัดชินโทคะโมะโนะโอยะโนะยะชิโระ(Kamono Oyano Yashiro) นั้น ถึงแม้ว่าอยู่นอกเขตศักดิ์สิทธิ์ก็จริง แต่พวกโรโซ(Roso)³ โทะชะ(Tosha)⁴ จะอาศัยอยู่ไม่ได้⁵” คือหมายถึงชายน้ำที่กว้างออกไปอยู่ด้านทิศใต้ของจุดแม่น้ำคะโมะ(Kamo)กับแม่น้ำทะกะโนะ(Takano)เข้ารวมกันนั้น เป็นสถานที่ที่ “บริสุทธิ์” ผู้แปดเปื้อนอย่าง”โซโรหรืออิโนงิ และโทะชะจะจึงจะอาศัยอยู่ไม่ได้ แสดงให้เห็นว่าในกลางพุทธศตวรรษที่ 10 ลักษณะดั้งเดิมของชนชั้นถูกละเลยในสมัยกลาง ได้ปรากฏขึ้นแถวแม่น้ำคะโมะ พวกนี้ถูกดูหมิ่นและมีความเกี่ยวข้องกับความแปดเปื้อนหรือเคะเงะระจึงถูกขจัดออกไปจากสังคมโดยทั่วไปด้วย ต่อมาในสมัยเฮอันพวกอิโนงิที่มีชื่อว่าซุกุ(Shuku)⁶ ปรากฏขึ้นมา เป็นพวกที่ถูกไล่ออกจากสังคมชาว

¹ นิฮงโชะกิ เป็นบันทึกประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นเล่มแรกในจำนวน 6 เล่ม บันทึกโดยเจ้าชายโทเนริ(Toneri)และโอโนะ ยะซุมะโระ (Ono Yasumaro) .

² คำว่าเคะเงะระ ปัจจุบันนี้หมายถึงว่าความแปดเปื้อน แต่ที่มาของคำว่าเคะเงะระนั้นมีนักวิชาการคนหนึ่งกล่าวว่า “เคะมาจากคำว่าคิ(ภาษาญี่ปุ่นใช้อักษรตัวเดียวกันว่า) หมายถึงความมีชีวิตชีวา ส่วนคำว่า ะเงะ มาจากคำว่าคะเรรุ(ความเหี่ยวแห้ง) เคะเงะระ จึงหมายถึงหมดความมีชีวิตชีวา ความอ่อนแอลงหรือความตายนั่นเอง.

³ โรโซ เป็นคนขอทานในลักษณะเป็นพระ เพราะพระไม่ต้องเสียภาษีและขอทานโดยอ้างว่าเป็นการรับบิณฑบาต

⁴ โทะชะ โทะจิหรืออะโตะริ ก็คำเดียวกัน ในหนังสือ”วะเมียวโซ” ได้บันทึกว่า โทะชะชื่อญี่ปุ่นว่าอะโตะริ.

⁵ ในสมัยนี้ วัดกิอง(วัดยะซะกะ,Yasaka ในปัจจุบัน) อนุญาตให้พวกซุกุใช้ไรนาในซานแม่น้ำคะโมะที่อยู่ทิศตะวันออกของแม่น้ำสายนี้.

⁶ ซุกุ เป็นผู้คนของอิโนงิซึ่งอยู่ใต้ควบคุมวัดใหญ่ต่าง ๆ โดยอาศัยอยู่ตั้งแต่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือจนถึงภาคใต้ของคิวชู(Kyushu) ของประเทศญี่ปุ่น.

บ้านหรือชาวเมือง พร้อมทั้งคนพิการและคนโรคเรื้อรังก็ให้ร่วมกับพวกอิโนงูเช่นกัน พวกนี้ประกอบอาชีพทำความสะอาดหรือทำหน้าที่รักษาการณ์ในวัดชินโทหรือวัดพุทธศาสนา หรือทำงานเกี่ยวกับความบันเทิง(เล่นดนตรีในวันมงคลเป็นต้น) จัดทำสวนบ้าน ทำความสะอาดก็ถือเป็นงานเกี่ยวกับชำระสิ่งไม่บริสุทธิ์ทั้งนั้น พร้อมทั้งทำการลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบด้วย ตั้งแต่สมัยเอ็งจนถึงมูโระมะชิ งานเหล่านี้เป็นงานของอิโนงู คะวะระโมะโนะ คะตะอิ(Katai)¹ หรืออินุจินิง(Inujinin)² เป็นพวกต่ำต้อยทั้งหลาย โดยอยู่ใต้การควบคุมของเคะบิอิชิ(Kebiishi) เคะบิอิชิเป็นข้าราชการที่มีหน้าที่ทั้งผู้พิพากษาและตำรวจในปัจจุบัน จึงมีอำนาจมากในสังคม พวกอิโนงูหรือคะวะระโมะโนะทั้งหลายแม้ว่าถูกดูถูกดูหมิ่นเพราะเป็นพวกสัมผัสกับสิ่งที่ไม่บริสุทธิ์แต่มีอำนาจในสังคมเช่นกันก็เพราะว่าอยู่ใต้สังกัดเคะบิอิชิประกอบกับประชาชนเชื่อกันว่าพวกต่ำต้อยเหล่านี้มีความสามารถเหนือบุคคลโดยทั่วไป ติดต่อกับพระผู้เป็นเจ้าหรือพระพุทธเจ้าหรือว่าอีกโลกหนึ่งได้

✓ ในสมัยนี้อิโนงูแห่งคิโยมิซุซะกะ(Kiyomizuzaka)ที่ทำงานในวัดกิอง(Gion) โดยทำงานรักษาการภายในเขตวัด เมื่อมาถึงสมัยคะมะคุระ อิโนงูแห่งนะระซะกะ(Narasaka) ได้มีอำนาจขึ้นมาโดยมีอำนาจของวัดโคฟุอยู่เบื้องหลัง จึงมีการปะทะกันระหว่างอิโนงูจากทั้งสองแห่ง และมีชีวกุหรืออิโนงูอีกพวกหนึ่งซึ่งได้ไต่เต้าขึ้นมาจากอีกระบบหนึ่งเป็น"อิโนงูใหม่" มีชื่อว่า โชมงจิ(Shomonji)³ และสถานที่ที่พวกนี้อาศัยเรียกว่า "ซังโจะ(Sanjo, ภายหลังเป็นชื่อเรียกคนต่ำต้อยประเภทหนึ่ง) พวกนี้เชื่อในเรื่องการไล่สาธยายด้วยการตีระฆัง ด้วยเหตุนี้ในเวลาต่อมาพวกนี้จึงกลายเป็นองเมียวจิ(Onmyoji) ทำงานเป็นหมอดูหรือสวดคาถาตามธรรมชาติ เมื่อไม่สบายเป็นโรค หรือมีเหตุการณ์ร้ายขึ้น ก็จะมาเรียกองเมียวจิสวดมนต์ขับไล่สิ่งชั่วร้ายออกไป เรียกว่า เซ็งซุบังไซ(Senzubanzai)⁴ นั่นก็เป็นการแสดงอีกรูปแบบหนึ่งของพวกนี้ เพื่อจะกล่าวคำอวยพรในวันขึ้นปีใหม่ด้วย นอกจากเซียวมงจิ มีพวกทำงานตีระฆัง ตีกระถางหรือพวกเทศน์ชะชะ-

¹ คะตะอิ คนขอทาน.

² อินุจินิง เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า สึรุเมะโซะ(Tsurumeso) ทำงานเกี่ยวกับทำความสะอาด ความแปดเปื้อนแห่งความตาย(ชิเอะหรือเคะงะระแห่งความตาย)ในเขตศักดิ์สิทธิ์ในวัด.

³ โชมงจิ ผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับความบันเทิงเช่น ตีกลองเหล็ก สวดรำยมนต์ หมอดู การเต้นรำตามเพลง.

⁴ เซ็งซุบังไซ ในวันขึ้นปีใหม่ไปตระเวนบ้านต่าง ๆ กล่าวคำอวยพรพร้อมร้องเพลงเต้นรำด้วย.

ระ(Sasara)¹ พวกนี้ได้รวมตัวกันสร้างหมู่บ้านของแต่ละพวกเช่น หมู่บ้านดีกระถาง หมู่บ้านดีระมั่ง หมู่บ้านชะชะระ เป็นต้น

เมื่อได้มาถึงสมัยคะมะคุระ ได้จัดตั้งโรคุกะระตันได(Rokuharatandai)² ที่เมืองเกียวโต และรื้อฟื้นระบบประหารชีวิตขึ้นมาอีก คิโยะเมะทำการช่วยเหลือการประหารชีวิต และงานเก็บศพพวกวัวม้าหมาแมวจึงกลายเป็นของคนพวกนี้ต่อไป คิโยะเมะเป็นพลังอำนาจที่ไต่เต้าขึ้นมาใหม่ แต่ได้มีอำนาจขึ้นโดยอยู่ใต้การควบคุมของชะมุไร ส่วนหนึ่งของคิโยะเมะในสมัยนี้ถูกเรียกว่า "คะวะตะ(Kawata,แปลตามอักษรหมายถึงหนังจำนวนมาก)" ในสมัยสงครามต่อไปทำงานเกี่ยวกับทำหนังสือตรา และกลางสมัยเอโดะพวกนี้ถูกเรียกว่า "เอตะ(Eta)" เป็นพวกที่ถูกไล่เลี่ยดูถูกดูหมิ่นอย่างมาก นอกจากพวกนี้แล้ว ยังมีคนอื่นหลายประเภทที่ถูกไล่เลี่ยจากสังคมไปโดยเฉพาะหมู่บ้านองโบ(Onbo)³ ซึ่งพวกฮินูที่ทำงานเกี่ยวกับงานศพในเมือง จึงถูกแบ่งแยกออกจากสังคมไป และพวกชนชั้นต่ำต้อยที่ได้กล่าวมานี้จะเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะไปตามกาลเวลาและสถานที่ต่างๆ ต่อไป

ในสมัยคะมะคุระ การปกครองประเทศโดยชนชั้นทหารได้เริ่มขึ้น รัฐบาลทหารหรือชะมุไรมีศูนย์กลางอำนาจอยู่ฝั่งทางตะวันออกของญี่ปุ่น แต่อย่างไรก็ตามพวกนี้ยังเป็นพวกที่ถูกเรียกว่ามีบาปหนาตามคำสอนของพุทธศาสนา ซึ่งได้แพร่ไปในสังคมญี่ปุ่น ชะมุไรก็จะพยายามได้รับความช่วยเหลือด้วยคำสอนพุทธศาสนาแต่พวกคะวะระโมะโนะที่ทำงานเกี่ยวกับทำความสะอาดหรือเก็บศพผู้คนและสัตว์ในเมือง จึงถูกไล่เลี่ยไปเพราะเป็นพวกสัมผัสกับสิ่งเปื้อนแห่งความตาย เมื่อเก็บศพของคนหรือสัตว์ก็ตาม พวกนี้ต้องทำความสะอาดด้วยการถอดเสื้อหรือหนังสือตราที่เต็มไปด้วยกรรมชั่ว ทำให้ เสื้อผ้าหรือหนังสือตราก็ต้องเป็นของพวกนั้นไป และมีอีกพวกหนึ่งที่อยู่ภายนอกระบบควบคุมเรียกว่า "เคะไกโนะทะมิหรือชาวนอกกระบบ"⁴ พวกนี้จึงเริ่มถูกไล่เลี่ยเช่นเดียวกันไป

ในสมัยนี้ศาสนาพุทธได้อธิบายว่า การช่วยเหลือคนจนคนที่เปื้อนโรคเรื้อนก็เป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง ฮินูที่ประกอบด้วยนักโทษ พิการ คนโรคเรื้อนก็ได้รับบริจาคเงินบ้างเช่นกัน แต่ในอีกด้านหนึ่ง คำสอนได้อธิบายว่าพวกนี้เกิดมาพร้อมกับร่างกายไม่แข็งแรงสมบูรณ์ก็เพราะ

¹ เทศน์ชะชะระ ถือชะชะระ(หันยอดไม้ไผ่และมัดเอาไว้) ฎุพื้นดิน ไปขอทานพร้อมเทศน์ไปด้วย.

² โรคุกะระตันได เป็นชื่ออาชีพซึ่งรัฐบาลคะมะคุระได้จัดตั้งขึ้นเพื่อควบคุมดูแลพระราชวังและเล่นการเมืองภาคทิศตะวันตกของญี่ปุ่น.

³ องโบ เป็นพวกถูกดูถูกดูหมิ่นที่ประกอบอาชีพงานศพ ผังศพและดูแลสุสาน.

⁴ เคะไกโนะทะมิ เป็นคนล่าสัตว์หรือชาวประมงที่ลอยไปมาอย่างอิสระ.

มีบาปกรรม หรือได้แบ่งแยกอินิงกับโทจิ(Toji)¹ และไม่ให้ความช่วยเหลือโทจิเพราะในหนังสือ "ชิริบุคุโร (Chiri bukuro)"² ได้อธิบายว่าเป็นคนฆ่าสิ่งมีชีวิตเหมือนจันทาลในอินเดีย คำสอนเหล่านี้ทำให้เกิดความคิดความสละเลย ความดูถูกดูหมิ่นต่อพวกชนชั้นต่ำเช่นกัน

หนังสือชิริบุคุโร ยังได้ระบุว่า "อินิง คะตะอิ พวกเอตะ เป็นพวกเดียวกันที่ไม่คบหาสมาคมกับคน" คำว่าเอตะนี้ ได้ปรากฏขึ้นมาในหนังสือเล่มนี้เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ ในหนังสืออธิบายคำ "เอตะ" ว่า "คำว่าเอตะนั้นมาจากคำว่า เอโตะริ"³ ในหนังสือคงจะคุโมะโนะงะตะริ (Konjaku monogatari) ได้บันทึกไว้ว่า เอโตะริดำรงชีพโดยกินเนื้อวัวในสถานที่ห่างไกลจากหมู่บ้าน แต่ไม่มีหลักฐานแน่นอน จึงทำให้คำว่าเอตะนั้นยังไม่ทราบว่ามีมาจากไหน

ความเป็นอยู่ของพวกมีความสามารถในด้านหมอในสมัยกลางตอนต้นนั้น เมื่อถึงสมัย มุโรมะชิแล้ว กลายเป็นผู้ประกอบการอาชีพในด้านบันเทิงมากขึ้น โดยเฉพาะเชี่ยวชาญงานจิที่ทำงานตีระฆัง สวดรำยมนต์ในเทศกาลบง(Bon)⁴ เช่น ชุมังไซ และคุเซะไม เชี่ยวชาญพวกนี้ถูกเรียกว่า "โงะคะเซียวะ" "จิวะเซ" และถูกละเลยในจังหวัดนารา และอยู่ใต้ควบคุมของพวกนั้นมี "อิชิโดโมะโนะ(Hichidomono, ผู้ 7 สาย)" พวกนี้ไม่เพียงแต่ทำงานเกี่ยวกับความบันเทิงเท่านั้น คุเซะไม อิชิโดโมะโนะ ยังขายตัวโสเภณีด้วย

พอมาถึงสมัยสงคราม ชะมูไร ชาวนา ชาวไร่ หรือใครก็ตามมีความเชื่อในเรื่องพระเจ้าหรือพระพุทธรเจ้า มีความเกรงกลัวต่อสิ่งเหล่านี้ ก่อนที่จะไปรบจึงไปวิงวอนอธิษฐานที่วัดชินโต และเสี่ยงทายก่อน และเมื่อเห็นลางดีทุกคนได้กำลังใจสบายใจขึ้น เมื่อปีพ.ศ.2117 ชิมาซุ โยะชิ-อิซะ(Shimazu Yoshihisa) เสี่ยงเชี่ยมชิของวัดชินโตคิริชิมะ(Kirishima)เพื่อจะตัดสินวันโจมตี การสาปแช่งก็แพร่หลายในทั่วประเทศ และในสมัยสงครามนี้ เมื่อมีเทศกาลมงคล ก็เชิญคนในหมู่บ้าน ตั้งแต่ครอบครัว พระสงฆ์ ช่างฝีมือ ชาวนา รวมทั้งพวกชนชั้นต่ำด้วย และในสมัยนั้น ผู้มีอำนาจได้เริ่มมอบหน้าที่แก่ชนชั้นต่ำด้วยเอตะหรือโชริ ด้วยการมอบส่งหนังสือ มีเอกสารเขียนไว้ว่าเมื่อพ.ศ.2369 อุจิชิเกะ อิมะงะวะ(Ujichika Imagawa) มอบ "หน้าที่หนังสือ" ให้แก่อิโคะซะชิ แห่ง"คะวะตะ" จัดการเรื่องหนังสือต่าง ๆ และยังบันทึกไว้ว่า เมื่ออิมะงะวะมีความต้องการหนังสืออย่างเร่งด่วนแล้ว"คะวะตะ"อิโคะซะชิ ต้องไปหาหนังสือจากทั่วประเทศ ด้วย พวกคะวะตะหรือโชริ สมัยนั้นมีหลักฐานชัดเจนว่าประกอบอาชีพทำหนังสือพร้อมกับทำนา

¹ โทะจิ เป็นคนที่ทำการเก็บศพสัตว์และผู้รับใช้ตำรวจ.

² ชิริบุคุโร เป็นพจนานุกรมที่ได้เรียบเรียงในสมัยคะมะกุระในพ.ศ.1821-1831.

³ เอโตะริ ผู้เก็บเนื้อวัวให้คนเหยี่ยว.

⁴ บง เป็นเทศกาลที่มีความเป็นมาจากตำนานความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาจัดตั้งแต่วันที่

ทำไรด้วย พวกนี้จึงได้รับอภิสิทธิ์ในการจัดการซากสัตว์ทั้งหลายและประกอบอาชีพเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์หนังสัตว์ต่อไป

ทาสในสังคมไทย ได้กำเนิดขึ้นตามธรรมชาติตั้งแต่ในสมัยสุโขทัย หรือแม้แต่ในสมัยอยุธยา ได้รับอิทธิพลของขอมบ้างก็ตาม ทาสเป็นพวกหนึ่งหรือชนชั้นหนึ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติสังคมและธรรมชาติของมนุษย์ เช่นเกิดศึกสงครามกวาดต้อนราษฎรจากฝ่ายศัตรู พวกนั้นกลายเป็นทาสเชลย หรือความยากจนจนเลี้ยงชีพด้วยตนเองไม่ได้จึงขายตัวเป็นทาส และลูกทาสก็เป็นทาสตามพ่อแม่ที่เป็นทาสเป็นต้น เจ้าทาสก็ต้องการจะมีบริวาร หรือคนรับใช้ ความจำเป็นและความต้องการเหล่านี้ทำให้เกิดทาส และทำให้เกิดค่านิยมของทาสในสังคมไทย และการเพิ่มจำนวนทาส ทำให้เกิดความจำเป็นในการตั้งกฎระเบียบตามความเหมาะสมของสังคมขึ้น ทาสจึงเป็นที่ยอมรับของสังคมทั้งนิตินัยและพฤตินัย ทำหน้าที่รับใช้นายทาส หรืออาจต้องไปรบแทนเจ้าทาสจนเสียชีวิต หรือว่ารับโทษแทนเจ้าทาส ถือว่าเป็นคนไร้อิสระชนก็จริง แต่ไม่ได้รับความเหยียดหยามจากผู้อื่น

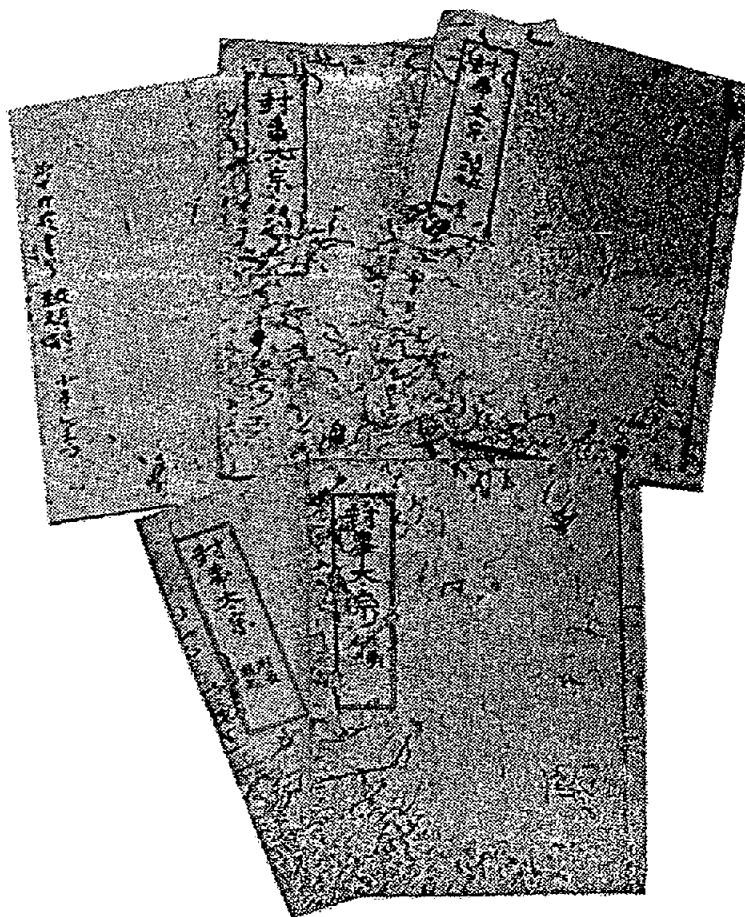
ส่วนเอะตะอีนิงในประเทศญี่ปุ่นนั้น เป็นพวกชาติเดียวกันที่เลี้ยงชีพด้วยตัวเองไม่เป็น หรือคนที่เป็นโรค หรือหลุดออกจากสังคมธรรมดา กลายเป็นอีนิง แต่เดิมพวกนี้เป็นคนรับใช้ของกลุ่มผู้มีอำนาจบ้าง หรือพวกที่ถูกบังคับให้ประกอบอาชีพทำความสะอาดในที่สาธารณะ พวกซัระทุกุขัรายเป็นต้น แต่ด้วยเหตุที่นิสัยของคนญี่ปุ่นที่รังเกียจผู้ที่ไม่ทำให้เกิดผลผลิตหรือสิ่งมีประโยชน์ต่อสังคม พร้อมทั้งความเชื่อในด้านศาสนาพุทธเกี่ยวกับการห้ามฆ่าสิ่งมีชีวิตนั้น เน้นในด้านการก่อให้เกิดบาปกรรมเมื่อสัมผัสสิ่งที่ตายไปแล้ว หรือสิ่งที่เกี่ยวกับความตาย เช่น เลือด ซากสัตว์ เป็นต้น พร้อมทั้งคำสอนการไว้ทุกข์ สังคมจึงรังเกียจสิ่งเหล่านี้พร้อมทั้งพวกที่ประกอบอาชีพที่ต้องสัมผัสกับความตาย เช่นผู้ที่ทำหนังสัตว์ หรือการทำความสะอาดสิ่งสกปรกแยกออกจากสังคม เพราะเชื่อว่าบาปหรือความทุกข์จะติดกัน สังคมจะดูถูกดูหมิ่น เหยียดหยามพวกนั้นในที่สุด

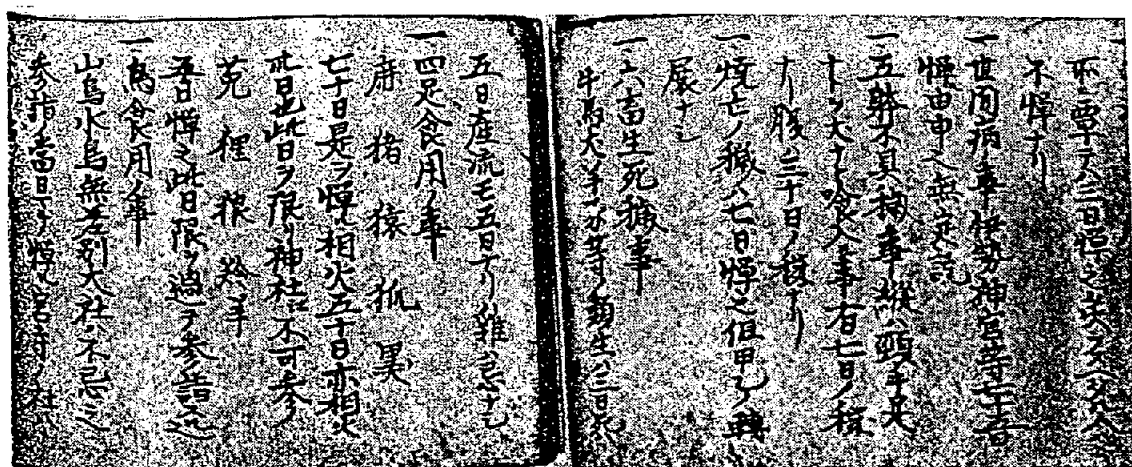
ภาพประกอบ 7 เซะกิโซะโระ ปรากฏตัวออกมาช่วงตั้งแต่ปลายปีถึงต้นปี อธิษฐานความสุข
ในวันขึ้นปีใหม่โดยพูดว่า"เซะกิโซะโระ" และขอเงินบริจาคด้วย
ที่มา : Matsushita, Shiro (1992). แหล่งเดิม p.39.

ภาพประกอบ 8 โมะโนะโยะชิ พวกเขาขอเงินบริจาค
ที่มา : Matsushita, Shiro (1992). แหล่งเดิม p.59.

ภาพประกอบ 9 หนังสือที่บันทึกกฎระเบียบเรื่องเกี่ยวกับชนชั้นล่างสุดของจังหวัดโออิตะ
ที่มา : Matsushita, Shiro (1992). แหล่งเดิม p.39.

ภาพประกอบ 10 กฎระเบียบเกี่ยวกับ "การไว้ทุกข์" อย่างเช่น เมื่อวัว ม้า สุนัขและแพะหมูตายไปแล้วต้อง
ไว้ทุกข์ 3 วันถึง 5 วัน หรือผู้หญิงแต่งงานถูกต้องไว้ทุกข์ 5 วัน แต่โก๋ตายไม่ต้องไว้ทุกข์
ที่มา : แหล่งเดิม p.44.

บทที่ 3

สาเหตุในการเลิกทาสของไทยและชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น

ด้วยอำนาจทางทหารอันเข้มแข็งเป็นปีกแผ่นพร้อมด้วยอาวุธและยุทธภัณฑ์ทันสมัยของประเทศตะวันตก ทำให้ประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและญี่ปุ่นในปลายสมัยเอโดะ ต่างก็ต้องทำการสนธิสัญญาทางการค้าที่ไม่เป็นธรรมกับประเทศตะวันตก โดยเฉพาะการเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตนั้น ทั้งสองประเทศต้องยอมเสียสิทธินั้นก็เพราะตะวันตกอ้างว่ากฎหมายของไทยและญี่ปุ่นยังไม่ถึงขั้นมาตรฐานที่จะตัดสินคดีของชาวตะวันตก หรือยังไม่สามารถรักษาสีทิมมนุษยชนได้ ทำให้ผู้นำทั้งสองประเทศตระหนักถึงความจำเป็นในการปรับปรุงสังคมประเทศของตน การทำสนธิสัญญาเหล่านี้ หรือการคบหาสมาคมกับชาวต่างชาตินี้ อาจไม่ได้เป็นเหตุผลโดยตรงของการเลิกชนชั้นล่างสุดก็ตาม แต่อาจจะเป็นการกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหวในสังคมของทั้งสองประเทศ อย่างไรก็ตาม ปัจจัยโดยตรงและโดยทางอ้อมของการเลิกชนชั้นล่างสุดมีอยู่ดังต่อไปนี้

สาเหตุการเลิกทาสของไทย

ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลัทธิจักรวรรดินิยมได้เริ่มคุกคามประเทศเพื่อนบ้านของไทย และประเทศไทยอย่างเห็นได้ชัด ความสัมพันธ์กับต่างประเทศที่เริ่มด้วยการค้าขายนั้นเปลี่ยนไปเป็นการแสวงหาอาณานิคม ประเทศที่แสวงหาอาณานิคมในแถบภาคพื้นทวีปของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส อังกฤษได้มาะตะมะ ทวาย และตะนาวศรี ตามสนธิสัญญายันตะโบ พ.ศ.2369 (ค.ศ. 1826) ส่วนฝรั่งเศสได้โคจีนจีน (Cochin China) ในพ.ศ.2402 (ค.ศ.1859) ได้กัมพูชาส่วนนอกซึ่งเป็นประเทศราชของไทยไว้เป็นรัฐในอารักขาเมื่อ พ.ศ.2410 (ค.ศ.1858)

เนื่องจากในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นช่วงที่มีความวุ่นวายมากที่สุดของเอเชีย เพราะเมื่อฝรั่งเศสคลองสุเอซสำเร็จเป็นระยะเวลาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครองราชย์ได้เพียง 2 ปี ทั้งเรือรบและเรือสินค้าของฝรั่งเศสก็หลั่งไหลเข้าสู่ภูมิภาคต่างๆ ของเอเชีย อินเดียตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ประเทศทางเอเชีย ที่ยังเหลือคือ พม่าตอนเหนือ ไทย เวียดนาม จีน เกาหลีและญี่ปุ่น ต่างตกอยู่ในภาวะคับขัน และในที่สุด อินเดียทั้งหมดซึ่งประกอบด้วย เวียดนาม กัมพูชาและลาว ก็ตกเป็นของฝรั่งเศส พม่าตกเป็นของอังกฤษ จีนก็ถูกคุกคาม ประเทศไทยจึงมีความจำเป็นจะต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสังคมไปตามแบบประเทศตะวันตก เพราะถ้าปล่อยสังคมให้คงเดิมที่เต็มไปด้วยวัฒนธรรมประเพณีอันสืบมาจากโบราณนั้น จะทำให้ดูเป็นวัฒนธรรมประเพณีอันเก่าแก่ล้าหลังและป่าเถื่อนในสายตาของชาวตะวันตก ไม่เพียงแต่เท่านั้น วัฒนธรรมประเพณีล้าหลังเหล่านี้ ทำให้มีช่องว่างที่ต่างชาติจะ

ใช้เป็นข้ออ้างในการคุกคามประเทศไทย พระองค์จึงมีความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงประเทศ แต่อย่างไรก็ตาม การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงของพระองค์นั้น เป็นไปทีละเล็กละน้อย เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนวุ่นวายในสังคม และเพื่อเป็นผลประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ และประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระองค์ได้เริ่มปรับปรุงประเทศด้วยการเลิกทาสก่อน

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงชำนาญทั้งวิทยาการและภาษาตะวันตก พร้อมทั้งทรงทราบสถานการณ์บ้านเมืองของประเทศตะวันตก เนื่องจากพระองค์ได้ทรงคบหาสมาคมกับชาวต่างชาติ หรือบาทหลวงมาตั้งแต่พระองค์ยังทรงผนวชอยู่เป็นเวลา 27 ปี พระองค์จึงทรงเล็งเห็นความจำเป็นในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเทศสยามไปตามชาติตะวันตก ไม่ต้องการให้มีการกดขี่ข่มเหงซึ่งกันและกันในคนชาติเดียวกัน ทุกคนน่าจะมีความสามัคคีปรองดองกันเพื่อจะไม่ให้ชาวตะวันตกคุกคามเข้ามาในประเทศโดยทรงเห็นว่า "... ได้ตั้งตำราเก่าๆ นั้นไม่ต้องการกับการบ้านเมืองทุกวันนี้เลย คิดดูเถิดเพราะบ้านเมืองทุกวันนี้เปิดแก่ชาวทะเล ไม่ปิดอยู่แต่กันเองเหมือนอย่างแต่ก่อน ถ้าผู้ใหญ่ในแผ่นดินแกล้งนอนถือเอาถือเราต่อกัน ไม่มีสโมสรสามัคคีต่อกันมันคงยังยืนแล้ว ก็จะเป็นที่หมิ่นประมาทได้โดยเร็วทีเดียว"¹

พระองค์ยังทรงเห็นว่า กฎหมายของมณูสाराจารย์ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคม และเศรษฐกิจในสมัยพระองค์และสมัยต่อไปแล้ว² พระองค์จึงได้ทรงแก้ไขกฎหมายให้เหมาะสมกับสภาพในรัชสมัยนั้น โดยอาศัยหลักยุติธรรมตามแบบกฎหมายตะวันตก เช่น เรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชน ได้มีพระราชบัญญัติฉั้วเมียซึ่งให้สิทธิสตรีมากกว่าเดิม คือ สามีจะขายภริยาโดยที่มิได้รับความยินยอมจากภริยาไม่ได้ พระราชบัญญัติมรดกและสินสมรส พระราชบัญญัติลักพาซึ่งให้เสรีภาพแก่หญิงและชายที่รักใคร่พึงใจกัน มิใช่ตามใจบิดามารดาของหญิงชายดังแต่ก่อน เป็นต้น ซึ่งเป็นการแก้ไขทางด้านวัฒนธรรมประเพณีของสยามแต่ก่อน และในเรื่องทาสนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า "... การค้ากับตะวันตกมากขึ้นจะลดความเดือดร้อนของคนจนลงได้ โดยไม่ต้องขายตัวเองลงเป็นทาสมากขึ้น..."³ เพราะข้อตกลงในสนธิสัญญากับต่างประเทศ ทำให้พ่อค้าต่างประเทศสามารถติดต่อค้าขายกับราษฎรได้โดยไม่ต้องผ่านการผูกขาดของรัฐบาล เกษตรกรจึงได้รับผลประโยชน์หรือเงินตราโดยตรง เมื่อความเป็นอยู่ของไพร่ดีขึ้น ไม่มีความจำเป็นต้องขายตัวเป็นทาสอีกต่อไป

¹ ราชกิจจานุเบกษา รัชกาลที่ 4. (2541). หน้า 98.

² Lingat. "Evolution of the Conception of Law in Burma and Siam", *Journal of Siam Society* (XXXVIII pt. I). p. 31.

³ พงษ์นิยม ทองพงษ์นิยม. (2526). *การศึกษาเรื่องทาสในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์*. หน้า 73 (อ้างอิงจาก เฟรด ดับลิว ริกส์. *การปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่ของสยามและพม่า* หน้า 76).

จากการเปลี่ยนแปลงกฎหมายเหล่านี้ สามารถมองเห็นน้ำพระทัยที่เปี่ยมด้วยความเมตตากรุณาห่วงใยราษฎร แม้ในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น ประกาศคนเล่นว่าให้ระวังสายป่าน ประกาศแนะนำเรื่องการก่อเตาให้ถูกต้อง ประกาศเตือนผู้ที่ใช้อักษรผิดให้ถูกแบบ เป็นต้น การที่ประมุขของประเทศใดประเทศหนึ่งเป็นห่วงถึงเรื่องเล็กน้อยของประชาชนนั้น ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย อย่างที่ซะกะโมะโตะ เรียวมะ (Sakamoto Ryoma, ผู้มีอิทธิพลในการปฏิรูปสมัยเมจิของญี่ปุ่น) ได้เคยกล่าวหลังจากไปเยือนประเทศสหรัฐอเมริกาว่า “ประธานาธิบดีของสหรัฐฯ ปวดหัวถึงเรื่องเงินเดือนของแม่บ้านอยู่ แล้วโชกุนหรือเจ้านายของพวกเราเคยเป็นห่วงรายได้ของชาวนาบ้างหรือเปล่า” สายตาของซะกะโมะโตะสามารถมองเห็นประเด็นสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย จึงเสียสละระบบเจ้าขุนมูลนายโดยทางอ้อม ความมีน้ำพระทัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการปรับปรุงประเทศ มีอิทธิพลต่อความคิดของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อไป

ไม่เพียงแต่เท่านั้นรัชกาลที่ 4 ได้ส่งเสริมการศึกษาแบบตะวันตก เริ่มจากพระบรมมหาราชวังก่อนโดยจ้างครูซึ่งเป็นภริยาของมิชชันนารีให้มาสอนภาษาอังกฤษและวิชาอื่นๆ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงศึกษากับครูเหล่านี้ตั้งแต่พระองค์ยังทรงพระเยาว์ และนางแอนนา เลียวโนเวนส์ ชาวอังกฤษมาจากสิงคโปร์ได้เล่าไว้ว่า

“... ขณะที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ประทับอยู่ ณ พระตำหนักอันสวยงามที่เรียกว่า พระตำหนักสวนกุหลาบ (Rose-planting House) นั้น แม้ว่ายังทรงพระเยาว์พระชันษาก็ตาม พอพระองค์ทรงทราบว่า ประธานาธิบดีลินคอล์นแห่งสหรัฐอเมริกา ถูกลอบสังหารถึงแก่กรรม ทรงตรัสว่า ถ้าหากพระองค์ทรงมีโอกาสได้ปกครองประเทศสยามแล้ว พระองค์จะทรงปลดปล่อยทาสทั้งหมดให้เป็นอิสระ ชาติไทยจะต้องเป็นไทสมชื่อนามแห่งชาติ ...”¹

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้รับความรู้และได้รับอิทธิพลของตะวันตกมาแต่ยังเยาว์ ไม่เพียงแต่เท่านั้น พระองค์ยังสนพระทัยเรื่องการปกครองแบบต่างประเทศ จึงเสด็จไปเยือนประเทศใกล้เคียงซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศตะวันตก และได้รับอิทธิพลเช่นกันดังนี้

¹ วิชัย เสวะมาตย์. (2509). *การเลิกทาสในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. หน้า 27-28 (อ้างจาก Anna H. Leonowens. 1952. *Siamese Harem Life*, 2nd ed. London: Artbur Barker, Ltd. P.219).

“... จึงได้ทรงพระราชอุสาหเสด็จพระราชดำเนินทางทะเล ฝ่าคลื่นผืนลมไปประพาศเมืองต่าง ประเทศ เพราะจะได้ทรงทอดพระเนตรบ้านเมือง แลการธรรมเนียมต่างๆ สิ่งใดดี ได้เป็นแบบอย่างแก่บ้านเมืองสยามต่อไป ก็เพราะทรงหวังตั้งพระราชหฤทัย ประสงค์จะทรงจัดการทำนุบำรุงพระนคร จึงได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรบ้านเมือง ซึ่งได้ความเจริญแล้วนั้น ก็ได้ทรงเห็นการดีหลายอย่าง ที่จะเปนคุณเปนประโยชน์แก่แผ่นดิน เปนต้นว่าการกตัญญูแก่กันถ้าเมืองใดประเทศใด ยังถือตามที่เป็นการกตัญญูแก่กันนั้นอยู่แล้ว ก็เห็นว่าประเทศนั้นเมืองนั้นยังไม่มีความเจริญเปนแน่...”¹

การที่ชาวตะวันตกบังคับให้ประเทศสยามเปิดประเทศ ทำสนธิสัญญาทางการค้าขึ้น เพื่อจะแสวงหาตลาดการค้าขายใหม่ พร้อมทั้งแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าที่นิยมของชาวตะวันตกในราคาถูก มากกว่าเข้ามาสั่งสอนความเป็นธรรมแบบชาวตะวันตก ความยุติธรรม สิทธิมนุษยชนให้แก่ประเทศตะวันออก แต่รัชกาลที่ 5 ทอดพระเนตรถึงผลประโยชน์แก่ประชาชน ประเพณีอันเก่าแก่ที่ไม่ยุติธรรมทั้งหลายให้แก้ไขเสียก่อน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะมิได้ทรงให้ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจของสยามที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากการทำสนธิสัญญานั้นก็เป็นสาเหตุที่ทำให้พระองค์ได้ตระหนักถึงการเลิกทาสเช่นกัน เพราะสนธิสัญญากับประเทศตะวันตกทำให้รัฐบาลไม่ได้ผูกขาดการค้าขายกับพ่อค้าต่างประเทศ ไม่เพียงแต่เท่านั้น ค่าธรรมเนียมปากเรือที่เคยทำไว้เมื่อ พ.ศ.2369 จะยกเลิกต่อเมื่อสัญญานี้มีผลใช้บังคับ เมื่อใช้บังคับแล้วจะต้องเสียภาษีเข้าขาออก โดยสินค้าขาเข้าเสียภาษีร้อยละ 3 จะเสียเป็นของหรือเป็นเงินตามแต่เจ้าของจะเสีย ถ้าเสียภาษีขาเข้าแล้วขายสินค้าไม่หมดจะเหลือกลับออกไปมากน้อยเท่าใดต้องคิดภาษีสิ่งของที่เหลือคืนให้แก่เจ้าของให้ครบ ทำให้การเก็บภาษีจากการค้าขายลดน้อยลง แต่ตรงกันข้าม การที่ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทัดเทียมกับประเทศตะวันตกนั้น จะต้องใช้งบประมาณแผ่นดินมหาศาล จึงต้องมองไปที่ระบบทาส เพราะปรากฏว่าในเวลานั้นพลเมืองส่วนใหญ่ยังอยู่ในสภาพของความเป็นทาส² ในสมัยนั้นมีทาสจำนวนมาก และทาสในขณะนั้น เสียภาษีน้อยกว่าไพร่โดยทั่วไป คือทาสเสียภาษีหรือเสียค่าราชการคนละ 6 สลึงต่อปี สำหรับผู้เป็นไพร่ต้องเสียคนละ 6 บาทต่อปีในพ.ศ.2440 ถ้าเลิกระบบทาสเสียแล้วจะได้เป็นกำไรก้อนหนึ่งของรัฐ เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงประเทศด้วย แต่เศรษฐกิจในเรื่องนี้ คงจะเป็นเพียงสาเหตุการเลิกระบบทาสอันดับที่สอง เพราะถ้าคิดจะแก้ไขการเก็บภาษีหรือค่าราชการของทาสเป็นสำคัญ การเลิกทาสของไทยก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่ง คือ

¹ “ว่าด้วยตั้งเกณฑ์ขึ้นพล และพระราชบัญญัติ”, (จุลศักราช 1236, ขึ้น 2 ค่ำ เดือนเจ็ด). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 1. หน้า 3.

² วิชัย เสวะมาตย์. (2509). เล่มเดิม. หน้า 34.

พยายามเร่งรีบให้ทาสหลุดพ้นจากสถานะเป็นทาสแต่พระองค์ก็ไม่ได้ทำเช่นนั้น กลับทำซ้ำๆ "... จะต้องคอยตัดรอนไปที่ละเล็กละน้อย พอให้เบาบางเข้าทุกที เมื่อเป็นอยู่อย่างนี้ การก็คงจะเป็นไปที่ละน้อยๆ เรียบร้อยไปตามเวลาตามกาล..."¹

สาเหตุในเรื่องเศรษฐกิจอีกด้านหนึ่งคือในสนธิสัญญาทางการค้าระหว่างตะวันตกนั้น ระบุว่าพ่อค้าตะวันตกสามารถซื้อขายสิ่งผลิตกับผู้ผลิตโดยตรงได้ ทำให้เงินตราเข้ามาที่ไพร่ ความเป็นอยู่ของไพร่ก็จะดีขึ้นกว่าเดิม เช่นชาวนาเกษตรกรแถบเมืองฉะเชิงเทราสามารถขายข้าวได้เป็นจำนวนมาก ในช่วงพ.ศ.2402 เพราะข้าวกำลังเป็นที่ต้องการของตลาดราคาข้าวจึงสูง ชาวนาพากันขายข้าวจนไม่เหลือ ขายให้แก่ทางราชการและเสียภาษีค่านา ทำให้ชาวนาต้องรวบรวมรายชื่อชาวนาเข้าด้วยกันถึง 130 คน เสนอต่อทางราชการว่าจะขอเสียค่านาเพิ่มให้กับทางราชการอีกไร่ละ 1 เพื้อง² พร้อมทั้งทาสก็ได้ถูกเอาไปขายเป็นแรงงานของนายเงินผู้อื่นหรือชาวตะวันตกบ้าง การเหล่านี้ น่าจะทำให้พวกทาสสามารถหลุดพ้นจากความเป็นทาสเป็นอันมาก แต่กลับมีเรื่องไม่สงบเรียบร้อยทางสังคมที่เนื่องมาจากการมีทาสปรากฏขึ้น เช่น ทาสหลบหนีนายมีมากขึ้น และทางการก็ออกกฎหมายข้อบังคับเข้มงวดขึ้น เป็นการเพิ่มความกดดันทางสังคมมากขึ้นดังปรากฏว่า

"... อ้ายอีผู้หนีไปแอบแฝงในที่แอบแฝงตามตัวยากนั้นจะเอาไปประหารชีวิตเสีย เพราะเป็นผู้คิดอ่านก่อเยี่ยงอย่างจะเกิดชองขึ้นในบ้านในเมือง อนึ่ง เพราะมันวิ่งเข้าไปเปนผงติดไต้รองเท้าผู้มีบุญไม่รู้ตัว แล้วจะเสียมเขาควยให้ชวิดกัน แลเมื่อมีเหตุขึ้น ถ้าอ้ายอีผู้ใดผู้ซึ่งหนีอย่างนี้ต้องรับพระราชอาญาถึงประหารชีวิต ท่านเสนาบดีแลท่านที่รู้พระราชกำหนดกฎหมายจะดำหนิติเตียนว่า พระราชอาญาเกินโทษไปไม่ได้ ด้วยได้มีคำประกาศชี้แจงมาแล้ว เหตุบังเกิดภายหลังคำประกาศนี้ไปแล้ว จะติเตียนไม่ได้..."³

ไม่เพียงแต่เท่านั้น ยังมีการฟ้องร้องกันระหว่างทาสกับนายเงินบ้าง แสดงให้เห็นว่าการกดขี่ข่มเหงกันระหว่างนายกับทาสซึ่งนับได้ว่าเป็นสภาพอันเดือดร้อนทางสังคม พร้อมกันนี้

¹ "ว่าด้วยเรื่องทาส แลกระษียรอายุ", (จุลศักราช 1236, ขึ้นเก้าค่ำ เดือนแปด). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 1. หน้า 110.

² พงษ์นิยม ทองพูนนิยม. (2526). การศึกษาเรื่องทาสในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. หน้า 74 (อ้างอิงจาก หอจดหมายเหตุ., เอกสารรัชกาลที่ 5 ฎีกาเล่ม 2 จ.ศ. 1248, หน้า 77).

³ เสถียร ลายลักษณ์, และ คนอื่นๆ. (2478). ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 6. หน้า 55.

ระบบการมีทาสที่มีมาแต่โบราณกาลนั้น สืบสวนไต่สวนยังมีความอยู่ดีธรรมต่อทาสเป็นอันมาก ทำให้การสลายระบบทาสยากขึ้น เช่น

“... ข้าพเจ้าเห็นว่า ลูกทาสซึ่งเกิดในเรือนเบี้ยตั้งแต่ออกจากท้อง พอสิ้นตา ก็ต้องนับเป็นทาส มีค่าตัวไปจนถึงอายุ 100 หนึ่ง ก็ยังไม่หมดดังนี้ ดูเป็นการมีความกรุณาแก่ลูกทาสไม่ด้วยตัวเด็กที่เกิดมาไม่ได้รู้เห็นสิ่งใดเลย บิดามารดาทำชั่วไปขายตัวท่านแล้ว ยังหาบุตรไปเป็นทาสจนสิ้นชีวิตอีกเล่า เพราะรับโทษทุกข์ของบิดามารดาเท่านั้นเอง หากควรที่จะเอาเป็นทาสจนตลอดชีวิตไม่ ...”¹

“... บางทีก็ตั้งตัวได้บ้างอีกประการหนึ่งเห็นว่าลูกพลเรือน บิดามารดาเกียจคร้านไม่ทำมาหากินก็หันเข้าเป็นนักเลง ครั้นเล่นเบี้ยเสียไปลงแล้ว ก็เอาบุตรไปขายรับใช้การงานของนายเงิน ครั้นบุตรเติบโตใหญ่บิดามารดาก็ขึ้นค่าตัวมากขึ้นทุกทีๆ มีอยู่อย่างนี้ โดยมากถึงบุตรนั้นจะโตใหญ่ขึ้น จะคิดหาเงินทองมาใช้ให้พ้นจากความเป็นทาสนั้นก็ไม่มีใครจะได้ เพราะบิดามารดาขายไว้แพงๆ เหลือกำลังที่จะถูกไถ่ถอนตัวได้ ...”²

นอกจากการกดขี่ข่มเหงของนายเงินต่อทาสแล้ว ยังมีสาเหตุสำคัญๆ ก็คือระบบทาสที่ได้เคยชินมาแต่โบราณกาลนั้น ทำให้คนจนหรือทาสติดนิสัยเป็นคนเกียจคร้าน ระบบทาสจึงกลายเป็นวิถีทางหลีกเลี่ยงความยากลำบาก ไม่รู้จักการทำการมาหากินด้วยตนเอง หรือติดนิสัยผลัดวันประกันพรุ่งหรือชอบการพนัน ทำให้เกิดนิสัยหาเช้ากินค่ำ พอเลี้ยงชีพครอบครัวหรือตัวเองไม่ได้แล้วจะขอพึ่งนายเงิน ขายลูกเมียหรือตัวเองเป็นทาส หรือแม้แต่ทาสเองก็เมื่อมีงานทำก็ทำ ไม่มีงานทำก็เล่นการพนัน ทำให้สร้างนิสัยชอบการพนันหรือไม่รู้จักการแก้ปัญหาให้กับตัวเอง ถือว่าเป็นการเสียประโยชน์ของรัฐอย่างแท้จริง ซึ่งพระองค์ได้กล่าวถึงลักษณะชีวิตทาสพวกนี้ดังนี้

“... เหมือนหนึ่งไม่อยากให้คนเป็นทาส คนก็ยังอยากเป็นทาสอยู่ เพราะเหตุที่การเป็นไม่ต้องเสียค่าราชการมากนัก แล้วไม่ต้องทำการมาหากินสิ่งไร อาศัยกินข้าวของนายมีอยู่ หนึ่ง เมื่อการมาก็ทำ ก็เมื่อไม่มีการกินนอนอยู่เปล่าๆ ถ้ามีทุนรอนบ้างเล็กน้อยก็คิดเล่นไปเล่นหอย ลองเคราะห์ดีเคราะห์ร้ายดูทีหนึ่ง เมื่อมันเสียไปแล้ว อยู่ไปคงมีข้าวกิน การที่จะให้ทาสหมด

¹ “ว่าด้วยเรื่องทาส แลกระเบียดอายุ” (จุลศักราช 1236, ขึ้นเก้าค่ำ เดือนแปด). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 1. หน้า 110.

² แหล่งเดิม. หน้า 111.

ไปนั้น ถ้าต้นเหตุยังไม่สิ้น ปลายเหตุก็คงยังมี แต่คิดเห็นว่าการสิ่งใดเป็นช่องเป็นคราวควรจะไปได้ก็ให้เป็นไปทีละเล็กละน้อยต่อเมื่อไรได้แก้ต้นรากต้นเหง้า ...”¹

ผู้ที่ได้ผลประโยชน์จากการมีทาส ย่อมไม่ยอมปล่อยทาสง่ายๆ และผู้ที่ติดนิสัย เคยชินกับชีวิตทาสซึ่งไม่ต้องกังวลใจในการทำมาหากินหรือเลี้ยงครอบครัวนั้น ก็เป็นอุปสรรคในการเลิกทาสเช่นเดียวกัน ถ้าคิดอย่างผิวเผินแล้ว ผู้ใดไม่ยากหลุดพ้นสถานะจากทาสนั้น ปล่อยทิ้งเอาไว้หรือจะหาวิธีใช้เป็นประโยชน์จากการเป็นทาสไปเลย ซึ่งน่าจะมีหลายๆ วิธีการ แต่พระองค์ก็ไม่ได้ทรงคิดเช่นนั้นพระองค์ต้องการจะปรับปรุงประเทศจากรากฐาน ให้ประเทศไทยเกิดความยุติธรรม ให้เกิดความเท่าเทียมกันในสังคม เพราะนั่นคือความสุขของประชาชนที่แท้จริงและเป็นผลประโยชน์สำหรับประเทศชาติที่แท้จริง เพื่อจะเป็นวางรากฐานความเท่าเทียมกันในสังคมไทย การปรับปรุงความคิดของบุคคลเป็นเรื่องสำคัญ เพราะบุคคลเป็นทรัพย์สินสมบัติของประเทศชาติที่แท้จริง พระองค์จึงได้ตรัสไว้อีกว่า

“... อนึ่ง การซึ่งคิดมานี้ ถ้าสำเร็จไปได้ข้าพเจ้าก็คิดเห็นอยู่ว่ามีการอีกอย่างหนึ่งที่จะต้องจัดพอให้เป็นการช่วยลูกทาสให้พ้นจากเป็นทาสได้จริงๆ บ้าง เพราะลูกทาสนี้แต่เล็กมาก็ได้ให้นายไช้อยู่จนโตไม่ได้ร่ำเรียนวิชาการสิ่งใด ฝึกหัดชำนาญอยู่แต่การที่จะเป็นทาสปฏิบัตินายไม่ได้รู้ในการทำมาหากินสิ่งใด ถ้าเวลาว่างก็หัดเล่นเบี้ยมาแต่เล็กจนโต นิสัยของทาสอบรมตัวแน่นอน เห็นเป็นความสุขสบายดีกว่าไปหากินอย่างอื่น ถ้าจะออกจากทาสจริงๆ เสา่ก็ไม่มีความรู้วิชาการสิ่งใดที่จะพอตัวให้ดี คงวกกลับลงไปเป็นทาสরাไป เห็นว่าการเรียนหนังสือในเมืองเรานี้ ควรจะให้มีขึ้นจริงๆ สักแห่งหนึ่ง เหมือนหนึ่งโรงเรียน พระเจ้าแผ่นดินซึ่งโปรดให้สอนหนังสือมาแต่ก่อนนั้น เด็กๆ ก็ได้รู้หนังสือไปมาก คนที่เป็นเสมียนเขียนหนังสือก็เป็นคนออกจากโรงเรียนโดยมาก แต่ไม่ใคร่จะมากออกได้ไม่ใคร่จะรู้จริงๆ “²

ประชาชนให้มีการศึกษา ให้มีความรู้ ให้รู้จักการแก้ไขปัญหาในทางที่ถูกต้อง นั้น ทำให้ประเทศชาติได้เจริญไปในทางที่ถูกต้อง อีกทั้งถ้าประชาชนได้มีความรู้ในการอ่าน เขียนตัวหนังสือแล้วก็จะได้มีงานทำเพิ่มมากขึ้น ไม่เพียงแต่รู้จักการแก้ไขปัญหาในทางที่ถูกต้องเท่านั้น ยังสามารถประกอบอาชีพได้หลายทางด้วยกัน พร้อมทั้งมีปัญญาที่เจริญก้าวหน้าขึ้นนั้นจะ

¹ แหล่งเดิม. หน้า 112.

² “ว่าด้วยเรื่องทาส แลกระษेत्रอายุ” (จุลศักราช 1236, ขึ้นเก้าค่ำ เดือนแปด). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 1. หน้า 113.

สามารถบุกเบิกหนทางชีวิตไปอย่างกว้างขวางอีกต่อไป เป็นประโยชน์ทั้งกับประชาชนและประเทศชาติด้วย คือ

“... ก็คนซึ่งรู้วิชาอย่างนี้แล้วก็คงจะมีผู้ต้องการเอาไปใช้สอยเป็นขุนหมื่นขุนพัน เป็นเสมียน ทนายหรือจะคิดรับจ้างทำการงานต่างๆ ก็ได้ เห็นว่าคนซึ่งจะชักกลับลงเป็นทาสอีกนั้นจะ น้อยลง ต่อที่ชั่วจริงๆ จึงจะวกกลับไปได้ดังนั้น แต่การที่ใช้สอยในโรงเรียนนั้นจะต้องใช้เงิน ทองมากขึ้นไปทุกคราว ถ้าเราคิดหาเงินอะไรได้สักอย่างหนึ่งพอทำเล็กน้อยไปก่อน แล้วจึง ค่อยใหญ่ๆ ขึ้นไปทุกที เห็นว่าจะเป็นการเจริญแก่ราษฎรในบ้านเมืองอย่างหนึ่ง...”¹

เหตุผลที่ได้กล่าวมานี้ บ้างก็เกิดจากความจำเป็นในการป้องกันประเทศชาติโดยตรง หรือบ้างก็เป็นเหตุผลที่เกิดจากเห็นแก่ประชาชน จึงจะได้มีการเลิกทาสต่อไป แต่นอกจาก เหตุผลดังได้กล่าวข้างต้นนี้ เหตุผลที่ขาดไม่ได้ ก็คือความมีอัจฉริยภาพของผู้บริหารประเทศ ถึง แม้ว่าชาวตะวันตกได้เข้ามาคุกคามในประเทศ เกิดความวุ่นวายในประเทศ หรือได้เกิดปัญหาใน ประเทศก็ตาม ผู้บริหารประเทศไม่สามารถมองเห็นปัญหาดังกล่าว หรือเห็นว่าเป็นปัญหาไม่ สำคัญ ไม่รีบด่วน หรือเห็นว่าเป็นปัญหาที่รุนแรงจำเป็นต้องแก้ไขรีบด่วน จึงแก้ไขไปในทางที่ ไม่ถูกต้อง โดยไม่ได้นึกถึงผู้ที่เดือดร้อนจากการปรับปรุงนั้น หรือไม่เห็นแก่ประชาชนแล้ว การ เลิกทาสในประเทศไทยนี้คงจะปรากฏขึ้นมาในอีกรูปแบบหนึ่ง เพราะพระบาทสมเด็จพระจุล จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้ซึ่งมีพระปรีชาสามารถ อีกทั้งเป็นพระมหากษัตริย์ที่สืบตำแหน่งจากพระ ราชวงศ์ที่ได้ปกครองประชาชนด้วยความเป็นธรรม ความมีเมตตาธรรมตามหลักพระธรรม ศาสตร์และทศพิธราชธรรม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเป็นผู้ทรงพระปรีชา สามารถ สามารถมองเห็นแหล่งกำเนิดของปัญหาในสังคม มีความเป็นห่วงต่อประชาชนอย่าง จริงจัง จึงได้ริเริ่มปรับปรุงและเลิกระบบทาสตามลำดับเป็นขั้นเป็นตอนโดยใช้เวลา 30 กว่าปี จึง เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการเลิกระบบทาส การเลิกทาสของพระองค์ทำให้ยุติปัญหาต่างๆ ที่คาด ว่าจะเกิดขึ้นจากการเลิกทาส เช่นการปะทะกัน การนองเลือดอย่างเป็นในประเทศอื่นๆ หรือ ปัญหาที่ทำให้ระบบทาสได้สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้

สาเหตุการเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น

การปฏิรูปในสมัยเมจิปี พ.ศ.2411 มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ ต้องการสร้างความแข็งแกร่ง มั่งคั่ง และทันสมัย การนำประเทศไปสู่จุดมุ่งหมายดังกล่าว รัฐบาลเมจิได้กำหนดนโยบาย การปรับปรุงประเทศไว้ 5 ประการ ซึ่งเรียกว่า “สัตยาธิษฐาน 5 ประการ” มีสาระสำคัญดังนี้

¹ แหล่งเดิม.

1. จะต้องตั้งสภาราชการขึ้นทั่วประเทศและใช้หลักประชาธิปไตยปรึกษาหารือปัญหาต่างๆ
2. ทุกคนเป็นพลเมืองของรัฐเท่าเทียมกัน มีความสามัคคี ร่วมมือกันในการพัฒนาประเทศ
3. พลเมืองทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการเมือง การประกอบอาชีพ และการแสดงความคิดเห็น
4. จะต้องเลิกขนบธรรมเนียมดั้งเดิมที่ล้าสมัย และดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมตามกฎหมายของสวรรค์และพิภพ
5. จะต้องแสวงหาความรู้และวิทยาการต่าง ๆ ทั่วโลก เพื่อสถาปนาจักรวรรดิญี่ปุ่นให้เข้มแข็งและมีรากฐานที่มั่นคง¹

รัฐบาลเมจิได้วางนโยบายอย่างทันสมัยในต้นสมัยเมจิดังที่กล่าวมาแล้ว และได้ปรับปรุงการปกครองประเทศไปตามนโยบายที่วางไว้ ในปีพ.ศ.2412 สนับสนุนให้ไคเมียวคินสัทธิตุรอบครองที่ดินและประชาชนของตนจนสำเร็จ พ.ศ.2414 ยกเลิกการปกครองระบบแคว้นหรือฮังและตั้งจังหวัดเพื่อจะล้มเลิกการปกครองแบบเจ้าขุนมูลนาย อิโต อิโรบุมิ(Ito Hirobumi) นายกรัฐมนตรีคนแรกของประเทศญี่ปุ่นได้กล่าวเมื่อไปเยือนประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อปีพ.ศ. 2414 ว่า “ระบบเจ้าขุนมูลนายของประเทศญี่ปุ่น ถูกยกเลิกไปโดยไม่ได้ยิงลูกปืนแม้แต่สักลูก และเลือดไม่ไหลแม้แต่หยดเดียว ถ้ามองประวัติศาสตร์ทั่วโลกแล้ว ไม่มีประเทศใดที่ยกเลิกระบบเจ้าขุนมูลนายโดยไม่ผ่านสงครามแม้แต่ประเทศเดียว”² อิโตได้พูดอย่างโอ้อวด ความแตกต่างระหว่างประเทศอื่นกับประเทศญี่ปุ่นก็คือ ไคเมียวทั้งหลายที่เคยเป็นฝ่ายผู้ปกครองนั้น ไม่ได้คัดค้านรัฐบาลแต่อย่างใดจึงไม่ได้เกิดการปะทะกันนั่นเอง การที่ไม่ได้มีการคัดค้านของฝ่ายไคเมียวก็เพราะ เมื่อรัฐบาลเมจิสนับสนุนให้ไคเมียวคินสัทธิตุรอบครองที่ดินและประชาชนให้แก่รัฐนั้น รัฐบาลได้อธิบายในทำนองว่าการคืนสิทธินี้เป็นเพียงแค่ชั่วคราว แล้วจะมอบให้สิทธิครอบครองที่ดินและประชาชนในนามรัฐบาลใหม่ให้อีกครั้งหนึ่ง³ ไคเมียว ทั้งหลายเชื่อคำอธิบายนี้จึงยอมได้คืนสิทธิดังกล่าวอย่างไม่มีการคัดค้าน แต่รัฐบาลก็ไม่ยอมคืนให้ แต่กลับให้ไคเมียว ควบคุมฮังหรือแคว้นในฐานะเป็นผู้ว่าราชการในภูมิภาคหนึ่ง โดยได้รับเบี้ยหวัดเป็นข้าวปริมาณ 1 ส่วน 10 ของปริมาณข้าวในแต่ละปีที่ได้ผลิตจากที่ดินที่เคยได้ครอบครองอยู่ รัฐบาลให้แยกการเงินส่วนตัวของผู้ว่าราชการกับการเงินของฮังออกจากกันอย่างชัดเจน หลังจากนั้น

¹ เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2527). *ประวัติศาสตร์ทั่วไปของญี่ปุ่นสมัยใหม่*. หน้า 121.

² *Nihon Rekishikan* (ตำหนักประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น). (1993). p. 888.

³ Kiyoshi Inoue. (1997). *op. cit.* p. 238-239.

ยกเลิกชนชั้นไดเมียวและขุนนาง กลายเป็นชนชั้นคะโซเกะกุ (Kazoku) และซะมุไรทั้งหลายที่อยู่ใต้สังกัดไดเมียวนั้นกลายเป็นชิบุง(Shibun,ซะมุไร) และซะมุไรชั้นล่างสุดคืออะซิงะรุกลายเป็นชนชั้นโซะสึ(Sotsu) โดยได้รับเบี้ยหวัดจากรัฐบาลโดยผ่านผู้ว่าราชการ และเมื่อปีพ.ศ.2414 รัฐบาลก็ได้ดำเนินการการยกเลิกระบบแคว้น หรือฮังและจัดตั้งจังหวัดด้วยวิธีอย่างเป็นทางการ ปฏิวัติ เพื่อให้สามารถเก็บภาษีจากประชาชนได้¹

พอจะกล่าวได้ว่า ญี่ปุ่นปรับปรุงประเทศ เพื่อจะให้รวมอำนาจทางการเมืองมาสู่ศูนย์กลางก็จริง แต่การดำเนินการพัฒนาประเทศผิดกับประเทศไทย เพราะการปกครองในสมัยตอนต้นเมจินี้ ยังสืบทอดระบบเจ้าขุนมูลนาย พร้อมทั้งผู้ปกครองซึ่งได้เข้ามาจากซะมุไรชั้นล่างในภูมิภาคนั้น ขาดประสบการณ์ในการปกครองประเทศด้วย และขาดบุคลากรที่มีคุณภาพปัจจัยเหล่านี้ จึงบังคับทำให้นโยบายพัฒนาประเทศดำเนินไปทิศทางตรงข้ามกับระบอบประชาธิปไตย ความยุติธรรม และความสามัคคีของประชาชน

สำหรับการเลิกชนชั้นล่างสุดนั้น ในเดือนพฤศจิกายน เมจิ ปีที่ 2 (พ.ศ.2412) ได้จัดตั้งแผนการปรับปรุงแก้ไขระบบ ในกระทรวงพลเรือน เพื่อจะพิจารณาการปฏิรูประบบต่างๆ เช่นการปรับปรุงระบบภาษีอากร การกำหนดระยะทาง การรังวัด การชั่งตวงวัด สำมะโนครัว พร้อมทั้งการเลิกระบบชนชั้นต่ำด้วย โดยชิบูซะวะ เออิชิ(Shibuzawa Eichichi) เป็นผู้รับผิดชอบ ได้มีการประชุมโดยมีข้อเสนอถึงเรื่องการเลิกชนชั้นล่างสุดว่า ด้วยอิทธิพลของประเทศตะวันตก ญี่ปุ่นก็ได้เปิดประเทศให้ชาวต่างชาติอย่างเป็นทางการ และการที่คบหาสมาคมกับคนต่างชาติ กระตุ้นทำให้ผู้ปกครองชาวญี่ปุ่นเกิดความสงสัยว่าผู้อยู่นอกสังคมญี่ปุ่นหรือคนชนชั้นล่างสุดของสังคมญี่ปุ่นนั้นเป็นอะไร พวกชนชั้นนี้ ถูกเหยียดหยามดูถูกดูหมิ่น และไม่สามารถเข้าถึงสังคมของคนสามัญชนได้ เป็นเรื่องที่อับอายแก่คนต่างชาติ เป็นคนที่อยู่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเหมือนเราทุกคน น่าจะมีฐานะเท่าเทียมกัน พวกเราและพวกนั้นก็เป็นคนชาติเดียวกัน เกิดขึ้นใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทพระจักรพรรดิ ควรจะเป็นคนเช่นเดียวกัน ไม่น่าจะมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงแต่อย่างใด แต่ข้อเสนอในการประชุมในหัวข้อ “การปรับปรุงการรังวัดระยะทางใหม่” การรังวัดในระยะทางก่อนสมัยเมจินั้น มีการยกเว้นมาก เช่น ในพื้นที่ของวัดชินโต พื้นที่ที่อยู่อาศัยหรือที่ทำนาของชนชั้นล่างสุด เพื่อให้การยกเว้นเก็บภาษี จึงมีความขัดข้องในการเก็บภาษีของรัฐบาลสมัยเมจิ จึงได้พิจารณากันถึงเรื่องพื้นที่ของชนชั้นล่างสุดและได้มีความคิดเห็นถึงเรื่องชนชั้นล่างสุดในที่สุด ความคิดหรือข้อเสนอเรื่องเกี่ยวกับฐานะของชนชั้นล่างสุดหรือความเป็นอยู่ของชนชั้นล่างสุดในการประชุมครั้งนี้ อาจทำให้ผู้บริหารประเทศคำนึงถึงระบบชนชั้นล่างสุดไม่มากนักน้อย จึงเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งในการปรับปรุงระบบการเลิกชนชั้นล่างสุด แต่ถือว่าเป็นเพียง

¹ Ibid.

ส่วนประกอบในการประชุมหัวข้อ"การปรับการรังวัดระยะทางใหม่" หรือเป็นการปรับภาณีอากร ไม่ได้คิดเรื่องความยุติธรรม หรือเห็นแก่ประชาชนแต่อย่างใด

หลังจากมีการประชุมเรื่องเกี่ยวกับ"การเลิกชนชั้นต่ำต้อย" เมื่อเมจิปีที่ 2 (พ.ศ.2412) ได้มีการเคลื่อนไหวเรื่องเกี่ยวกับชนชั้นต่ำต้อยนั้นอีกเมื่อปลายเมจิปีที่ 3 (พ.ศ.2413) ซึ่งการเสนอเกี่ยวกับชนชั้นต่ำต้อยนี้ได้เสนอขึ้นจากทั้งเมืองเกียวโต(Kyoto)และเมืองโตเกียว(Tokyo) มาสู่ตะโจคัง(Dajokan) หรือศาลารัฐบาลสูงสุดในสมัยนั้นในเดือนธันวาคม ข้อเสนอของเกียวโต มีใจความดังนี้

"---ในประเทศนี้ มีผู้ซึ่งเรียกกันว่าเอตะ อิโนะมาแต่โบราณกาล มีลักษณะอย่างเป็นคนต่างโลก ไม่ให้คบหาสมาคมกับคนสามัญชน จึงเป็นผู้มีความมักมากใจต่ำอำมหิต เมื่อถามถึงที่มาแล้วอ้างว่าเป็นคนโอนชาติ บ้างว่าเป็นลูกหลานของกบฏไม่ยอมอยู่ใต้ปกครองของกษัตริย์ในดินแดนทุรกันดาน พวกนี้ดำรงชีพโดยเก็บหนังศพม้าวัวหรือเขาวัว หรือไปขอเศษอาหารของชาวบ้าน ในที่สุดจึงเรียกกันว่าเป็นผู้มีชีวิตแปดเปื้อน และบรรดาพวกนี้ได้เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ สร้างบ้านเรือนใหญ่โต ทำการค้าขาย ดำรงชีวิตอย่างสุขสบาย หรือใช้ผู้เร่ร่อนไว้ที่อยู่อาศัยให้ทำงาน ทำตัวอย่างเป็นหัวหน้าของพวกนั้น ชีวิตของคนบางกลุ่มจึงดีกว่าสามัญชนด้วย คาดว่าถ้าปล่อยเอาไว้ตามแต่ชอบแล้ว พวกประเภทนี้จะเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ และนิสัยของพวกนี้ก็ยิ่งจะโหดร้ายมากขึ้น"

ในที่นี้ได้กล่าวถึง 1. การเพิ่มขึ้นของจำนวนเอตะอิโนะ ความเจริญในชีวิตและเศรษฐกิจ และสภาพการก้าวก้าวหน้าของหน้าที่หรือฐานะในสังคม 2. เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระเบียบชนชั้นระหว่างสามัญชนกับเอตะอิโนะ 3. ภัยอันตรายต่อสังคม เพราะถ้าจะปล่อยทิ้งไว้แล้ว สถานการณ์จะแยลงจนแนวโน้มนิสัยอันอำมหิตของพวกนั้นจะยิ่งร้ายมากขึ้น ที่เมืองเกียวโตนั้นตระหนักถึงการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจของเอตะอิโนะ และจำนวนคนที่เพิ่มมากขึ้นตามเศรษฐกิจของพวกนี้ จะทำให้ความเป็นระเบียบของชนชั้นในสังคมเสียไป ระเบียบชนชั้นจะแตกสลายไปด้วยพลังของประชาชน ดังนั้นต้องเร่งรีบจัดการเรื่องขัดแย้งกันและปะทะกันระหว่างชนชั้นนั้น ด้วยอำนาจของฝ่ายปกครอง พร้อมทั้งการจัดการเรื่องดังกล่าวนี้ด้วยการเลิกระบบชนชั้นอย่างเดียวยังไม่ได้ เพราะว่าพวกที่มีนิสัยไม่ละอายใจในการขอเศษอาหารหรือใจอำมหิตขนาดประกอบอาชีพทำหนังซากสัตว์นั้น ให้เลื่อนฐานะเป็นคนสามัญชนโดยไม่มีเงื่อนไขแล้วจะทำให้สังคมไร้คุณธรรมด้วย จึงได้เสนอวิธีการการเลิกชนชั้นต่ำต้อยดังนี้

"---การที่เลิกชนชั้นให้เลื่อนฐานะเป็นสามัญชนโดยทันทีนั้น ถ้าจะเป็นเรื่องสำคัญ มีความสุขที่สุดสำหรับพวกเขาแล้ว รัฐก็น่าจะปฏิบัติทันทีเพื่อจะให้พวกนั้นรู้สึกความเมตตาบุญคุณ

ของรัฐจะได้เป็นประโยชน์สำหรับของรัฐต่อไป แต่ขอเสนอว่า พวกนี้เป็นพวกที่ไม่ได้คบหาสมาคมกับคนสามัญชนโดยตลอด การที่ให้เลื่อนฐานะเป็นสามัญชนนั้น แน่نونเป็นเรื่องอันดีใจเลิศของพวกเรา ดังนั้น ขอให้เปิดหนทางให้เอะอะฮือฮือผู้ใดที่ได้ทำสิ่งที่มีประโยชน์ มีความสะดวกต่อประชาชนเท่านั้น เลื่อนเลื่อนฐานะเป็นคนสามัญชน¹

--ผู้มีประโยชน์ มีความสะดวกต่อประชาชนในที่นี้ หมายถึงผู้ที่ฝึกอบรมอาชีพที่มีประโยชน์ต่ออนาคต ผู้ที่บริจาคเงินมากกว่า 100 เรียว² ในการทำการก่อสร้างต่างๆ เช่นทำถนน หรือสะพาน ฯลฯ หรือทำการเปิดทางรถไฟระยะทางเป็นกิโลเมตร หรือผู้มีคุณงามความดีต่อรัฐ ผู้ดีเด่นเป็นตัวอย่างที่ดีในทางพฤติกรรมในสังคม ให้เลื่อนฐานะเป็นสามัญชน ผู้ที่เลื่อนฐานะเป็นสามัญชน จะต้องตัดทิ้งความรู้สึกความแตกต่างระหว่างชนชั้น ให้คบหาสมาคมกับคนอื่นๆ เจียมเนื้อเจียมตัวทุ่มเทความพยายามในการทำงานของตน ให้เป็นประโยชน์แก่สังคม ให้เปลี่ยนนิสัยชั่วร้ายทำร้ายตัวเองนั้นให้กลายมาเป็นสามัญชนแท้จริงที่มีประโยชน์สังคม ทำงานซ่อมแซมถนน ซลประทาน หักล้างทางพงที่ดินว่างเปล่า ให้เกิดผลดีในหลายทางด้วย

คำสามัญชนในที่นี้ แน่نونไม่ได้หมายถึงว่า ให้พวกเอะอะฮือฮือเลื่อนฐานะเป็นชนชั้นชะมูไร, ขุนนางข้าราชการ แต่เป็นการที่ทำให้ "คนนอกสังคม" กลายมาเป็น "คนอยู่ใต้ปกครอง" และคนอยู่ใต้ปกครองที่มีประโยชน์ต่อสังคม เป็นคนดีมีฐานะเป็นคนอยู่ใต้ปกครองนั่นเอง จึงไม่ได้หมายความว่าให้เอะอะฮือฮือเป็นผู้ถูกรังเกียจให้มีฐานะสูงขึ้น แต่เพียงแค่เป็นสิทธิ์ที่ได้รับเมื่อยินยอมรับใช้ในกิจการก่อสร้างของรัฐในสมัยเมจิเพียงอย่างเดียวเท่านั้นเอง ความกังวลใจของเจ้าหน้าที่เมืองเกียวโตต่อการแตกสลายระบบชนชั้นต่ำต่อยด้วยการก้าวหน้าเติบโตของชนชั้นเอะอะฮือฮือ นั้น ก็สามารถกำจัดได้ด้วยการสนับสนุนกิจกรรมของรัฐบาลใหม่ หรือด้วยการที่รัฐบาลมีอำนาจยิ่งใหญ่ขึ้น โดยการเพิ่มจำนวนผู้อยู่ใต้ควบคุมที่มีประโยชน์ต่อสังคม ข้อเสนอนี้จึงถือว่าเป็นการเลิกชนชั้นเอะอะฮือฮือด้วยให้มีเงื่อนไขที่มีประโยชน์ต่อรัฐ จึงไม่ได้เป็นข้อเสนอที่เกิดจากความเป็นธรรมหรือการรักษาสิทธิมนุษยชนแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม การยื่นข้อเสนอจากเมืองเกียวโตนี้ ไม่ได้รับคำตอบมาจากรัฐแต่อย่างใด แม้ว่ามะคิมูระ(Makimura) เจ้าหน้าที่ของเมืองเกียวโตไปยื่นความคิดเห็นในเดือนมีนาคมปีต่อมาก็ตาม เมืองเกียวโตจึงส่งจดหมายเตือนโดยสำเนาข้อเสนอและความคิดของมะคิมูระแนบไว้ไปเมื่อวันที่ 23 สิงหาคม เมจิปีที่ 4 ซึ่งอีก 5 วันต่อมามีการประกาศการเลิกชนชั้นเอะอะฮือฮือ

¹ Satoshi Uesugi. (2534). *Meiji Ishin to Senmin Haishirei* (การปฏิวัติสมัยเมจิ และการเลิกชนชั้นเลวทรามต่ำช้า). p.91.

² เรียว หน่วยเงินตราของญี่ปุ่นในตอนต้นสมัยเมจิ ดูหน้า 14.

ส่วนข้อเสนอของเมืองโตเกียว นั้น มีลักษณะพิเศษก็คือมีการยื่นใบคำขอรับรองของดั่ง-ชะเอะมงหรือดั่งนะโอะคิต่อเมืองโตเกียวได้แนบมาพร้อมกับข้อเสนอของเมืองโตเกียวด้วย ซึ่งมีใจความดังนี้ คือ “ถ้าหากให้พวก โซริ (Chori) หรือผู้ที่ทำหนังสือทั้งหลายทั่วประเทศ ให้อยู่ใต้ควบคุมของข้าแล้ว จะควบคุมสั่งสอนให้ดี ตั้งกฎระเบียบในการค้าขายแล้ว สามารถถวายเป็นเงินก้อนใหญ่ทีเดียว” ซึ่งในตอนนั้น ดั่งนะโอะคิได้ควบคุมเอะฮิซึเนะที่อยู่แถบคันโต-ฮัสชู(kantohasshu เมือง 8 เมืองในภาคตะวันออกของญี่ปุ่น¹) เท่านั้น โดยควบคุมการค้าขายหนังสือประมาณหนึ่งหมื่นตัวต่อปี ได้เสียภาษี 500 เรียวกต่อปีโดยตลอดมา ดั่งนะโอะคิจึงขอรับรองรัฐว่า ขอให้เอะฮิซึเนะทุกคนอยู่ในทั่วประเทศญี่ปุ่น ให้สังกัดอยู่ใต้การควบคุมดูแลของดั่งนะโอะคิต่อไป จะได้ผูกขาดการค้าขายผลิตภัณฑ์หนังสือทั่วประเทศ และเมื่อผูกขาดการค้าขายหนังสือได้แล้ว สามารถเสียภาษีให้รัฐเป็นจำนวนเงินก้อนใหญ่ “พร้อมทั้งถ้าหากท่านได้ให้ความกรุณาเอาชื่ออัครลักษณะ(หมายถึงชื่อว่าเอะตะ)ของพวกเรา(ดั่งนะโอะคิและลูกน้องอีก 65 คน) ออกเหมือนอย่างที่เราลอบปะทุไฟให้เลื่อนฐานะเป็นสามัญชนแล้ว คาดว่าจะถวายเป็นเงินจำนวนมหาศาลให้เป็นการตอบแทน” การขออนุญาตของพวกเขานอกจากชนชั้นต่ำต้อยนั้น ไม่ได้หมายถึงเป็นการเลิกระบบชนชั้นต่ำต้อยแต่อย่างใด ดั่งนะโอะคิโดยให้เหตุผลว่าดังนี้ “ถ้าหากเอาชื่ออัครลักษณะของพวกเอะฮิซึเนะทุกคนออกในเวลาเดียวกันแล้ว นอกจากมีการขัดข้องในการทำงานของเราและของรัฐเท่านั้น ยิ่งเกรงกลัวว่าจะเกิดมีพวกล้มล้างฐานะพองตัวจนทำให้เกิดการสูญเสียประโยชน์ในสังคม จึงกรุณาให้พวกนั้นอยู่ใต้ควบคุมของเราแล้ว เราจะเลือกผู้มีใจซื่อสัตย์ขยัน ถอนชื่อออกจากชนชั้นต่ำต้อย ด้วยจุดมุ่งหมายดังกล่าวนี้ จะกระตุ้นให้ทุกคนมีความพยายามขยันขันแข็ง เจียมเนื้อเจียมตัวโดยไม่บังคับ ตักเตือนซึ่งกันและกัน ให้ทำงานเพื่อประโยชน์ต่อรัฐเป็นอันดับแรก จะก่อให้เกิดผลประโยชน์มหาศาลตลอดไป จึงขอมาด้วยความสมัครใจ” ดูเหมือนว่าเป็นการเลิกชนชั้นเอะฮิซึเนะโดยมีเงื่อนไขซึ่งเป็นความคิดที่กลายเป็นข้อเสนอของเมืองเกียวโต แต่ที่จริงแล้ว ข้อเสนอนี้จะเป็นการขยายอำนาจของดั่งนะโอะคินั่นเอง ถึงแม้ว่าเขาเองก็จัดอยู่ในชนชั้นต่ำต้อยจึงต้องการอย่างที่สุดที่จะให้บรรดาชนชั้นต่ำต้อยถอนตัว

¹ 8 เมืองในภาคตะวันออกของญี่ปุ่นประกอบด้วย ซะกะมิ(Sagami, จังหวัดคะนะงะวะ Kanagawa ในปัจจุบัน) มุซะชิ(Musashi, จังหวัดซะอิตะมะSaitama เมืองโตเกียวและส่วนหนึ่งของคะนะงะวะในปัจจุบัน) อะวะ(Awa, ภาคใต้ของจังหวัดชิบะChiba ในปัจจุบัน) คะซุซะ (Kazusa, ส่วนกลางของจังหวัดชิบะในปัจจุบัน) ชิโมะอุซะ (Shimousa, ภาคเหนือของจังหวัดชิบะและภาคใต้ของจังหวัดอิบะระกิ Ibaragi ในปัจจุบัน) ฮิตะชิ (Hitachi, ส่วนใหญ่ของจังหวัดอิบะระกิในปัจจุบัน) โคซุเกะ(Kozuke,เมืองอุเอะโนะในปัจจุบัน)และชิโมะสึเกะ(Shimotsuke, จังหวัดโทะชิจิ Tochigi ในปัจจุบัน).

ออกจากชนชั้นต่ำต่อยก็จริง แต่หลังจากถอนตัวออกแล้ว ยังให้พวกนั้นประกอบอาชีพเดิม โดยอยู่ใต้ควบคุมของเขา การที่ปล่อยเอตะฮิโนงในเวลาเดียวกันกับดั่งนะโอะคิเองนั้น จะทำให้สิทธิพิเศษหรือฐานะผู้ควบคุมเอตะฮิโนงของเขาสั่นคลอนไป

ข้อเสนอที่ได้กล่าวมานี้ อาจกระตุ้นรัฐบาลเร่งให้การเลิกชนชั้นต่ำต่อยไม่มากนักน้อยบ้างก็จริง แต่ผลกระทบโดยตรงมีเพียงได้นั้น ต้องพิจารณาอีก ส่วนข้อเสนอของเมืองเกียวโต นั้นเน้นถึง การเปิดหนทางเลื่อนฐานะเป็นสามัญชน โดยมีเงื่อนไข หรือด้วยการเลือกผู้มีคุณงามความดี แต่การเลิกชนชั้นต่ำต่อยที่ได้ประกาศในวันที่ 28 สิงหาคมนั้น มีลักษณะการเลิกชนชั้น โดยไม่มีเงื่อนไขแม้แต่หน่อย ส่วนข้อเสนอของเมืองโตเกียวโดยใช้คำร้องของดั่งนะโอะคิเป็นหลัก สำคัญนั้น จะขอรับรองเรื่องควบคุมอาชีพเอตะฮิโนงและขอเลื่อนฐานะเป็นสามัญชนโดยมีเงื่อนไข โดยชี้จุดอ่อนในด้านเศรษฐกิจของรัฐ แต่คำร้องของดั่งนะโอะคิหรือเมืองโตเกียวนั้น ไม่ได้ เป็นที่ยอมรับของรัฐแต่อย่างใด รัฐบาลได้ประกาศการเลิกชนชั้นต่ำต่อยในแนวตรงกันข้ามของ ข้อเสนออีกต่างหาก คือปล่อยชนชั้นต่ำต่อยตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป พวกนี้จะได้มีอิสระในการ ประกอบอาชีพ พร้อมทั้งรัฐได้ประกาศเรื่องเกี่ยวกับงานหนังสือก่อนประกาศการเลิกชนชั้นต่ำต่อยอีกว่า ต่อไปนี้การจัดงานหนังสือเป็นสิทธิของเจ้าของสัตว์นั้น จะจัดการอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับเจ้าของทั้งนั้น" ตั้งแต่นั้นมาการผูกขาดการงานหนังสือก็หลุดลงจากกำมือของดั่งนะโอะคิ

กระทรวงพลเรือนหรือมิงบุ(Minbu, ราชการที่ควบคุมเรื่องเกี่ยวกับสามโนคร้ว ภาษี และการเกณฑ์แรงงาน) ก็ได้เสนอเรื่องเกี่ยวกับการเลิกชนชั้นต่ำต่อยเมื่อเดือนมกราคม เมจิปีที่ 4 ซึ่งมีเนื้อความดังต่อไปนี้คือ

1. จะตั้งชื่อใหม่ของพวก"เอตะ ฮิโนง งบโป ฯลฯ" และให้อยู่ใต้ชนชั้นของสามัญชนเสียก่อน
2. จัดตั้งกรมการพัฒนาคูตสาหกรรม "คังเกียวเซียว(Kangyosho)" ในเมืองโตเกียวและโอซาก้าและจ้างคนต่างชาติให้พวกเขาอบรมอาชีพต่างๆ ให้คนชนชั้นต่ำต่อย และกิจกรรมนี้ให้ขยายออกไปในท้องถิ่นต่างๆตามลำดับ
3. กรมการพัฒนาคูตสาหกรรมให้อยู่สังกัดกระทรวงพลเรือน
4. รัฐบาลจะกู้เงินให้กับกรมการพัฒนาคู และกรมการพัฒนาคูจะผ่อนชำระเงินต่อปี
5. ประเภทอาชีพที่ให้การอบรมคือ การเลี้ยงปศุสัตว์ ทำหนังสือ การผลิตภัณฑนมวัว เป็นต้น
6. ให้ผู้ที่ต้องการเข้ากรมพัฒนาคูจ่ายค่าตอบแทนเล็กน้อย
7. ผู้ที่เข้ากรมนี้ไม่จำกัดเป็นผู้ที่มาจากโตเกียวหรือโอซาก้าเท่านั้น รวมถึงผู้ที่มาจากภูมิภาคอื่นด้วย
8. จากชนชั้นได้สามัญชนให้เลื่อนฐานะเป็นสามัญชนตามลำดับ
9. ยกเลิกการเก็บภาษีดั้งเดิม และให้มีภาระเสียภาษีเหมือนสามัญชนโดยทั่วไป

ข้อเสนอนี้คาดกันว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการการประกาศกฎหมายการลงทะเบียนสามะโนครัว เพราะในขณะนั้น กระทรวงพลเรือนนี้ได้เริ่มเตรียมการการประกาศกฎหมายดังกล่าว พร้อมทั้งได้เริ่มพิจารณาเรื่อง “การให้มีความอิสระในการจัดการศพวัวและม้า” กล่าวคือ

“เท่าที่ผ่านมา เมื่อมีศพม้าและวัว ก็ยื่นให้เอเตจัดการ แต่ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ไม่ว่าศพม้า วัวหรือของสัตว์อื่นๆ เจ้าบองจะจัดการตามใจชอบทุกอย่าง

วันที่ 19 มีนาคม เมจิปีที่4 ตะโจคัง”

คำประกาศของตะโจคังฉบับนี้ก็เป็นร่างของกระทรวงพลเรือน การยกเลิกสิทธิผูกขาดในการจัดการศพม้าวัวของเอเตอิโนงั้น เป็นโอกาสที่ทำให้กระทรวงนี้พิจารณาถึงเรื่องการเลิกชนชั้นต่ำต่อไปด้วยก็ได้ อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอการเลิกชนชั้นต่ำของกระทรวงนี้ ถูกปฏิเสธไปด้วยคำแนะนำของมะคิมุระเจ้าหน้าที่ของเมืองเกียวโตดังต่อไปนี้คือ

1. การที่ให้ “เอเต อิโนง งบโป ฯลฯ” อยู่ได้ชนชั้นสามัญชน โดยตั้งชื่อเรียกใหม่นั้น ไม่มีความหมายแต่อย่างใด
2. กรมพัฒนานั้นให้อยู่ได้บังคับของกระทรวงพลเรือนซึ่งเป็นองค์การที่อยู่เหนือกว่าเมือง แคว้นหรือจังหวัด อาจทำให้คนชนชั้นต่ำต้อยพองตัว และทำให้เกิดสับสนในทางการเมืองด้วย
3. การที่ตั้งกรมพัฒนาในโตเกียวหรือโอซากาซึ่งเป็นที่ยอมรับกันแออัดยัดเยียดนั้น ขัดกันกับหลักเกณฑ์ “การที่ให้ผู้คนเฉลี่ยเจือจางอาศัยไปแต่ละที่” ซึ่งเป็นนโยบายที่รัฐได้สนับสนุนในตอนนั้น
4. การให้เอเตอิโนงจ่ายค่าตอบแทนหรือฝากเงินนั้น เป็นไปไม่ได้ในความเป็นจริง
5. ควรจะใช้วิธีเลือกผู้คนให้เลื่อนฐานะเป็นสามัญชน โดยให้มีเงื่อนไขต่างๆ(คุณงามความดี ทำประโยชน์ต่อสังคม เป็นต้น)

แม้ว่ากระทรวงพลเรือนได้แก้ไขข้อเสนอนี้และยื่นข้อเสนอครั้งที่ 2 ไปก็ตาม ได้ถูกปฏิเสธไปในที่สุด กระทรวงพลเรือนจึงได้ประกาศกฎหมายสามะโนครัวเมื่อเดือนเมษายน เมจิปีที่4 ซึ่งมีการกำหนดว่า “ข้อ 32 พวก เอเตอิโนงผู้ซึ่งไม่ได้เข้าร่วมชื่อกับสามัญชนในสมุดสามะโนครัวนั้น ให้ผู้ใหญ่บ้านในอำเภอที่ตนสังกัด จดชื่อ เอาไว้ ... ” พวกชนชั้นล่างสุดได้ถูกยกเว้นไม่ใหลงชื่อในสมุดสามะโนครัวของคนโดยทั่วไปเสียแล้ว

มีข้อสังเกตเรื่องหนึ่งในคำปฏิเสธหรือคำอธิบายของตะโจคังต่อกระทรวงพลเรือนนั้น คือความคิดในการเลิกชนชั้นล่างสุดของตะโจคังในตอนนั้นกับความคิดการเลิกชนชั้นล่างสุดที่ปรากฏขึ้นในการประกาศจริงเมื่อเดือนสิงหาคม เมจิปีที่4 นั้น มีความแตกต่างกันคือในขณะที่ตะโจคังยังสนับสนุนวิธีการการเลิกชนชั้นล่างสุดโดยเลือกผู้ประกอบคุณความดี ผู้มีคุณ

ประโยชน์ต่อสังคมตามลำดับ แต่การประกาศฉบับจริงนั้น ปล่อยชนชั้นล่างสุดในเวลาวันเดียว โดยไม่มีเงื่อนไขทั้งสิ้น แสดงว่าในระยะเวลาเพียงไม่เกิน 5 เดือนตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงสิงหาคม เมจิปีที่ 4 ตะโจคังก็ได้เปลี่ยนนโยบายไปจากเรื่องหนึ่งไปยังอีกเรื่องหนึ่งอย่างรวดเร็ว

ข้อเสนอตั้งได้กล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุที่เกิดการเลิกระบบชนชั้นล่างสุดไม่มากนักน้อย แต่เมื่อเปรียบเทียบกับ การประกาศชนชั้นล่างสุดฉบับจริงแล้ว มีความแตกต่างกับความคิดในขั้นตอนการเลิกชนชั้นอย่างมาก แสดงว่าสาเหตุเหล่านี้เป็นเพียงสาเหตุทางอ้อมมากกว่าโดยตรง และสาเหตุโดยตรงก็อยู่ที่การขาดแคลนเงินทุนของรัฐบาลนั่นเอง เพราะปัญหาเศรษฐกิจจะเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดปัญหาหนึ่งในช่วงสองสามปีแรกของสมัยเมจิ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2411 ถึง พ.ศ. 2416 ในช่วงปีแรกๆ ของการฟื้นฟู ผู้นำใหม่ได้อุทิศกำลังและเน้นความพยายามไปที่การแก้ปัญหาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นขณะนั้นและการพัฒนาเพื่อวางรากฐานทางเศรษฐกิจที่มั่นคงสำหรับรัฐบาลใหม่ เช่น การเก็บภาษี การผลิตทางอุตสาหกรรม กองทัพสมัยใหม่ พาณิชยนาวี เป็นต้น ดังนั้น ส่วนปัญหาการเมืองเริ่มเป็นที่สนใจอย่างมากของผู้นำเหล่านี้ก็ต่อเมื่อปัญหาเศรษฐกิจขึ้นพื้นฐานเหล่านี้ได้รับการจัดการแก้ไขแล้วหลายประการ และการแก้ไขปัญหาด้วยการเก็บภาษีจากการเลิกชนชั้นล่างสุดนั้นทำให้การเงินของรัฐค่อยดีขึ้นเช่น รายได้จากภาษีที่ดินมีจำนวนเงินทั้งสิ้น ยี่สิบล้านห้าหมื่นเยนในเมจิปีที่ 5 ในปีต่อมารายได้จากภาษีที่ดินเพิ่มขึ้นเป็น หกสิบล้านหกแสนเยน ขั้นตอนในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการเลิกชนชั้นล่างสุดจะกล่าวในบทต่อไป

สาเหตุภายนอกของการเลิกทาสของไทยและเอตะฮิโนงของญี่ปุ่น เพื่อให้ทัดเทียมกับประเทศตะวันตก เพื่อไม่ให้ประเทศตะวันตกดูถูกว่าเป็นประเทศต่ำต้อยที่ยังมีระบบทาสหรือการเหยียดหยามมนุษย์ด้วยกัน และไม่ให้พวกชาวตะวันตกเอาเปรียบ จึงพยายามปรับปรุงประเทศในหลายด้านด้วยกัน พร้อมทั้งความคิดแบบประเทศตะวันตกได้หลั่งไหลเข้ามาในสังคมทั้งสองประเทศ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในความคิดของผู้ปกครองประเทศไทย และชนชั้นซะมุ-ไรของประเทศญี่ปุ่น สาเหตุเหล่านี้ ทำให้เกิดการเลิกชนชั้นล่างสุดของทั้งสองประเทศ

ส่วนสาเหตุภายในนั้น นอกจากประเทศไทยต้องปรับปรุงในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และด้านสังคมแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเล็งเห็นความจำเป็นในการเลิกทาสเสียก่อน ระบบทาสของไทยไม่เพียงแต่ทำความเสียหายต่อเศรษฐกิจของไทย ยังจะสร้างนิสัยติดการพนันหรือการแก้ปัญหาแบบเฉพาะหน้า จากสาเหตุเหล่านี้ทำให้ถูกทาสลูกไทได้รับเดือดร้อนจากการมีทาสเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงเป็นผู้มีพระปรีชาสามารถเห็นแหล่งกำเนิดปัญหาและมองการณ์ไกล พร้อมทั้งได้รับอิทธิพลจากพระมหากษัตริย์องค์ก่อนๆ

พระองค์จึงได้ทรงริเริ่มการเลิกทาสด้วยความเห็นแก่ลูกทาสลูกไท ถือว่าเป็นสาเหตุที่สำคัญอันดับแรกทีเดียว

ส่วนประเทศญี่ปุ่น ได้มีการประชุมปรับปรุงประเทศด้วยสาเหตุจากภายนอกและเนื่องจากรัฐบาลใหม่หรือรัฐบาลสมัยเมจิมีความจำเป็นต้องปรับปรุงประเทศให้เหมาะแก่รัฐบาลใหม่ อย่างเช่นในการเมือง เศรษฐกิจ สังคมฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลเห็นความสำคัญในการปรับการเก็บภาษี เพราะการปรับปรุงประเทศต้องใช้งบประมาณมากทีเดียว รัฐบาลจึงคิดจะเริ่มปรับการเก็บภาษีเสียก่อน ในขณะที่เดียวกัน ด้วยการกระตุ้นของชาวตะวันตก และคนญี่ปุ่นบางคนที่ได้รับอิทธิพลความคิดของชาวตะวันตก จึงต้องการที่จะเลิกชนชั้นล่างสุด เพราะการที่แยกพวกเอตะฮิงซึ่งเป็นคนชาติเดียวกันออกจากสังคมญี่ปุ่นนั้น ทำให้มีความละอายแก่ชาวต่างประเทศ ความคิดเหล่านี้ก็พอมีอิทธิพลต่อการเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่นบ้างก็จริง แต่เมื่อพิจารณาโดยรอบ วางแผน การดำเนินการยกเลิกชนชั้นล่างสุดในบทต่อไปแล้ว จะเห็นได้ว่าสาเหตุการยกเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น มาจากความจำเป็นในด้านการปรับปรุงเศรษฐกิจ และสาเหตุไม่ได้มาจากการเห็นแก่คนชนชั้นล่างสุดหรือประชาชนแต่เพื่ออำนวยความสะดวกในการเมืองมากกว่า

บทที่ 4

การเลิกทาสของไทยและชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น

สาเหตุในการเลิกชนชั้นล่างสุดจะเป็นอย่างไรก็ตาม เมื่อการดำเนินการเลิกเกิดขึ้น เพื่อจะบรรลุถึงเป้าหมายการเลิกชนชั้นล่างสุด ก็ต้องมีการวางแผน นโยบาย ดำเนินการที่รอบคอบที่เหมาะสมแก่สังคมของแต่ละประเทศ และจากนโยบาย วางแผน และดำเนินการของทั้งสองประเทศนี้ ทำให้เห็นความตั้งใจของแต่ละประเทศที่มีต่อการปฏิรูปในด้านสังคม พร้อมทั้งความจริงจังต่อประชาชนของผู้นำของประเทศ เพราะการประพฤติเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความคิด ความตั้งใจของผู้นำประเทศนั่นเอง

การเลิกทาสของไทย

1 นโยบายของการเลิกทาสของไทย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีอำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองแผ่นดิน โดยเลิกผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์ ก็ทรงเริ่มคิดค้นการตั้งที่ปรึกษาราชการแผ่นดินขึ้นซึ่งเรียกว่า เคา์นซิล ออฟ สเตต (Council of State) เมื่อจุลศักราช 1236 (พ.ศ. 2417) นับเป็นการเริ่มต้นการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินครั้งแรก และเป็นการเริ่มต้นของการปฏิรูประบบทาสของไทยด้วย พระองค์ได้ทรงตระหนักถึงความอยู่ดีชั่วร้ายที่ทาสได้รับจากนายเงิน และทรงเห็นว่าการมีทาสเป็นการขัดขวางต่อความเจริญของบ้านเมือง จึงทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ยกเลิกการมีทาสเสีย ทรงนำพระประสงค์ของพระองค์เกี่ยวกับเรื่องนี้เสนอต่อที่ประชุมสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินให้พิจารณา ณ พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ เมื่อวันที่พุธที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2417 โดยวางนโยบายการเลิกทาสมีข้อสำคัญใหญ่ๆ 2 ประเด็นด้วยกันคือ

ประการที่ 1 พระองค์ทรงวางนโยบายว่า จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการระบบทาสแบบไม่รุนแรงหรือรวดเร็วมากเกินไป และไม่อ่อนแอหรือล่าช้ามากเกินไป เพื่อเป็นผลประโยชน์สำหรับทุกฝ่าย หรือไม่ให้เกิดเสียประโยชน์มากเกินไปสำหรับทุกฝ่าย พร้อมทั้งเพื่อให้ประชาชนมีเวลาปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงระบบใหม่ ถึงจะดำเนินการไปได้ด้วยราบรื่น ไม่ให้เกิดความขัดข้องและอุปสรรคหรืออาจมีแต่น้อยที่สุด

“... ก็อยากจะเลิกถอนเสีย แต่จะจู้โจมโหมหักเอาที่เดียวนั้นไม่ได้ จะต้องค่อยตัดรอนไปที่ละ เล็กละน้อย พอให้เบาบางเข้าทุกที เมื่อเป็นอยู่อย่างนี้ การก็คงจะเป็นไปที่ละน้อยๆ เรียบ ร้อยไปตามเวลาตามกาล”¹

หรือ

“...จะเลิกถอนหลุดคำตัวเสียทีเดียว ถ้านายเงินไม่มีเมตตากรณาแก่เด็ก ก็จะไม่เอาเป็นธุระ ให้มารดาเลี้ยงรักษาเพราะเด็กเกิดมาไม่เป็นคุณประโยชน์แก่ตนก็จะเอามารดาไปใช้การงาน ของตนมิให้เลี้ยงเด็ก ๆ นั้นก็จะเป็นอันตรายตายไป เพราะนายเงินไม่มีเมตตากรณา จึงคิด เห็นว่า ถ้าไม่ได้เป็นประโยชน์แก่นายเงินบ้าง นายเงินก็จะไม่มีเมตตากรณาแก่เด็กถ้าจะตัด ลงให้พอมีเวลาหลุดเป็นไทได้บ้าง เห็นว่าจะเป็นการดี บางทีก็จะรอดจากทาสไปได้ เด็กถูก ทาสอายุตั้งแต่ 8 ปีไปนายได้อาศัยขอน้ำขอไฟ ควรจะคิดเอาอายุ 8 ปี เป็นเต็มค่า ตั้งแต่พ้น 8 ปีไปให้นายมีความกรุณาลดเกษียณอายุให้ลูกทาสจนถึง 21 ปี เป็นสิ้นค่าเกษียณอายุ พอ จะได้ไปทันอุปสมบทและคิดทำมาหากินต่อไป ถ้าเป็นหญิงจะได้มีลูกมีผัวไปตามกาล ถ้าจะ คิดแบ่งเกษียณอายุอย่างเช่นว่ามาแล้ว คือ ลูกทาสตั้งแต่เกิดมา คิดตามกรรมศักดิ์เดิมจนถึง อายุ 8 ปี เต็มค่าเป็น 8 ตำลึง ตั้งแต่นั้นต่อไปให้คิดลดเกษียณอายุตั้งแต่ 9 ขวบ 10 ขวบ 11 ขวบ 7 ตำลึง 12 ขวบ 14 ขวบ 5 ตำลึง 2 บาท 15 ขวบ 16 ขวบ 17 ขวบ 3 ตำลึง 2 บาท 18 ขวบ 19 ขวบ 20 ขวบ 3 บาท 21 ขวบ ขาดค่าสิ้นค่าตัว เพราะอายุตั้งแต่ 9 ปี นายได้ใช้ สอยมาจนถึงอายุ 20 ปี ก็เห็นว่าพอแก่ทำไรอยู่แล้ว เพราะลูกทาสนี้คิดเอาเป็นกำไรเปล่าๆ ไม่มีสารภกรรมธรรม์ เสียเงินทองสิ่งใดไปเลย เมื่อใช้ไปจนครบ 20 ปีก็ให้ปล่อยเสีย อย่าให้กดขี่ ถูกทาสไว้ใช้สอยต่อไป เห็นว่าถ้าเมื่อลูกทาสมันจะดีบ้าง พอจะถอนตัวได้ ถึงนายเล้าก็ไม่ เป็นความเดือดร้อนสิ่งไรมากนัก เพราะเป็นการได้เปล่าเสียเปล่า ถึงบ้านผู้มีบรรดาศักดิ์ทุก วันนี้ ก็ไม่ค่อยจะได้คิดค่าเกษียณอายุลูกทาสมากนักเป็นแต่คนตามธรรมเนียมมา ...”²

และ

“... ครั้นนี้เห็นว่าบุตรชายหญิงซึ่งยังไม่ได้เป็นทาส อายุ 15 ปีลงมา ถึงตัวเด็กจะรู้กิติ มิรู้กิติ ก็ให้ขายได้ตามพระราชบัญญัติเดิม เพราะจะได้รับทุกขบิฑามารดา ครั้นจะห้ามไม่ให้ขายเล่า ก็จะเป็นที่โหมนัสเสียใจแก่บิดามารดาว่าเสียแรงเลี้ยงมา เวลาทุกขบิฑามารดาจะขายก็ไม่ได้ การซึ่งยังขัดขวางอยู่ดังนี้ เพราะเหตุซึ่งธรรมเนียมที่ขายตัวเป็นทาสนั้น จะเลิกถอนตัดรอน ไปโดยเร็วไม่ได้ ครั้นตัวบิดามารดาจะไปกู้ยืมเงินผู้ใดก็ไม่มีใครเชื่อถือ เพราะฉะนั้น จึงยอม ให้ขายได้ไปก่อน ...”³

¹ “ว่าด้วยเรื่องทาส แลกระษेत्रรอายุ” (จุลศักราช 1236, ขึ้นเก้าค่ำ เดือนแปด). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 1. หน้า 110.

² แหล่งเดิม.

³ แหล่งเดิม. หน้า 111.

พระองค์ทรงยอมรับนิสัยของนายเงินบางคนว่ามีกตขีต่อทาส จึงต้องดำเนินการสายกลางไว้เพื่อป้องกันชีวิตหรือผลประโยชน์ของฝ่ายทาส และทาสหรือพ่อแม่บางคนก็ยังหาช่องทางทำมาหากินไม่ได้ และเลี้ยงลูกมาโดยหวังว่าเมื่อขาดแคลนลูกก็สามารถช่วยพ่อแม่ได้ด้วยการขายตัวเป็นทาสนั้นเป็นประเพณีตั้งแต่โบราณกาล จึงต้องมีส่วนอนุโลมให้ไว้ก่อน

ประการที่ 2 ลูกทาสลูกไทเป็นแหล่งความมั่นคงของชาติหรืออนาคตของชาติ จึงต้องป้องกันและรักษาอนาคตของลูกทาสลูกไทเอาไว้ พระองค์จึงทรงได้วางนโยบายว่าไม่ให้มีฐานะเป็นทาสนานจนเสียนิสัย หรือจนหมดหวังต่ออนาคตของตน จึงกำหนดค่าตัวทาสในอัตราต่ำ และกำหนดระยะเวลาเกษียณอายุลูกทาส พร้อมทั้ง ไม่ให้วกกลับมาเป็นทาสอีก กำหนดไม่ให้ตกลงเป็นทาสอีกและพยายามหาวิธีทางทำมาหากินหรือวิธีที่ตั้งตัวเองได้ พร้อมทั้งตัดต้นเหตุต่างๆ ของการลดฐานะเป็นทาสดังนี้

“อนึ่ง ถ้าลูกทาสซึ่งได้พ้นค่าตัวในอายุ 21 ปี ดังนี้แล้ว คงได้สักเป็นลูกทาสเสีย ค่าราชการอยู่ปีละหกสลึง ถ้าหลุดพ้นค่าตัวดังนี้แล้ว ตามกฎหมายเดิมต้องสักเป็นสมก็คงไม่สมควร เพราะจะต้องเสียค่าราชการแรงปีละหกบาทก็คงจะกลับทอดตัวลงเป็นทาสเสียอย่างเดิม เสียแต่หกสลึงสบายกว่า การซึ่งเป็นดังนี้ ก็เพราะเงินค่าราชการซึ่งเก็บจากตัวเลขนั้นยังสูงๆ ต่ำๆ หาเสมอกันไม่ หนึ่งนายเงิน เมื่อเวลาทาสหลุดพ้นค่าตัวแล้วก็ต้องรีบส่งตัวไปยังกรมพระสุรัสวดีให้สักแปลง เพราะกลัวจะต้องเสียค่าราชการต่อไป กรมพระสุรัสวดีรับเอาตัวไปไว้ ก็จะเอาไว้ดินเปล่าไม่ได้จะต้องจำไว้ตนมีเจ้าหม่อมขุนนางมารับรองไป...”¹

“... อนึ่ง การซึ่งคิดมานี้ ถ้าสำเร็จไปได้ข้าพเจ้าก็คิดเห็นอยู่ว่ามีการอีกอย่างหนึ่งที่ควรจะต้องพอให้เป็นการช่วยลูกทาสให้พ้นจากเป็นทาสได้จริงๆ บ้าง เพราะลูกทาสนี้แต่เล็กมาก็ได้ให้นายไช้อยู่จนโตไม่ได้ร่ำเรียนวิชาการสิ่งใด ฝึกหัดชำนาญอยู่แต่การที่จะเป็นทาสปฏิบัตินาย ไม่ได้รู้ในการทำมาหากินสิ่งใด ถ้าเวลาว่างก็หัดเล่นเบี้ยมาแต่เล็กจนโต นิสัยของทาสอบรมตัวแน่นอนหนา เห็นเป็นความสุขสบายดีกว่าไปหากินอย่างอื่น ถ้าจะออกจากทาสจริงๆ เล่าก็ไม่มีความรู้วิชาการสิ่งใดที่จะพอตัวให้ดีก็คงวกกลับลงไปเป็นทาสซ้ำไป เห็นว่าการเรียนหนังสือในเมืองเรานี้ ควรจะให้มีขึ้นจริงๆ สักแห่งหนึ่ง เหมือนหนึ่งโรงเรียน พระเจ้าแผ่นดินซึ่งโปรดให้สอนหนังสือมาแต่ก่อนนั้น เด็กๆ ก็ได้รู้หนังสือไปมาก คนที่เป็นเสมียนเขียนหนังสือก็เป็นคนออกจากโรงเรียนโดยมาก ...ก็คนรู้หนังสือแล้วขุนนางขุนนางก็อยากจะหาใช้มาก ถึงจะหาเงินการจ้างก็ได้ คนที่รู้หนังสือจะเป็นทาสตรากตรำอยู่ก็น้อยตัว จึงเห็นว่าการหนังสือนี้ จะช่วยทาสให้เป็นไทได้จริงๆ ถ้าลูกทาสจะหลุดค่าตัวดังนี้แล้ว คิดตั้งโรงเรียนขึ้นได้จริงๆ ก็เป็นการช่วยสงเคราะห์อย่างหนึ่ง คือลูกทาสอายุ 11 ปี 12 ปี ค่าตัวเพียง 7 ตำลึง 5 ตำลึง 2

¹ แหล่งเดิม. หน้า 110.

บาท ถ้าลงทุนคิดซื้อเอาเด็กเหล่านี้มาเข้าโรงเรียน จัดโรงเรียนเสียให้เรียบร้อย ให้ได้สั่งสอนกันจริงๆ อย่าปล่อยให้เด็กไปเที่ยวชุกชุก เลี้ยงให้กินอยู่ในนั้นให้เสร็จ อย่าให้เล่นเบียดเล่นการพนันสิ่งใดเลยเพราะเด็กในอายุ 12 ปี 13 ปี 14 ปีนี้ กำลังฝึกหัดในการเล่นเบี้ยที่ติดเอามากักขังเสียอย่าให้รู้จักเลยทีเดียว ส่วนหนังสือพอให้รู้แล้วให้เรียนวิชาต่างๆ ถึงจะแปลมาจากวิชาชาวยุโรปบ้างก็ได้พอจะรู้การแล้ว อายุได้ 17 ปี 18 ปี ก็ปล่อยให้ไปรับราชการต่างๆ ก็คนซึ่งรู้วิชาอย่างนี้แล้วก็คงจะมีผู้ต้องการเอาไปใช้สอยเป็นขุนหมื่นขุนพัน เป็นเสมียน ทนายหรือจะคิดรับจ้างทำการงานต่างๆ ก็ได้ เห็นว่าคนซึ่งจะชั่วกลับลงเป็นทาสอีกนั้นจะน้อยลง ต่อที่ชั่วจริงๆ จึงจะวกกลับไปได้ดังนั้น แต่การที่ใช้สอยในโรงเรียนนั้นจะต้องใช้เงินทองมากขึ้นไปทุกคราว ถ้าคิดหาเงินอะไรได้สักอย่างหนึ่งพอทำเล็กน้อยไปก่อน แล้วจึงค่อยใหญ่ๆ ขึ้นไปทุกที เห็นว่าจะเป็นการเจริญแก่ราษฎรในบ้านเมืองอย่างหนึ่ง และจะเป็นการชักชวนให้ทาสเบาบางลง ถึงกาลต่อไปข้างหน้าจะเลิกถอนตรอนอย่างไรก็ค่อยง่ายขึ้น การทำมาหากินจะบริบูรณ์ขึ้นได้ละน้อยๆ ...”¹

การลดภาระค่าราชการนั้นเป็นสิ่งมีความจำเป็นและเป็นปัญหาสำคัญของผู้ที่หลุดพ้นจากทาส เพราะหลังจากหลุดพ้นจากความเป็นทาส ก็ต้องหางานทำ ต้องเลี้ยงชีพตัวเองหรือครอบครัวด้วย และสำหรับคนเหล่านั้น ค่าราชการ 6 สิ่งเองก็ยังเป็นภาระหนักเหมือนกันแต่ถ้าภาระจะหนักขึ้นกว่าเดิมอีก 4 เท่าหรือ 6 บาทนั้น ก็จะทำให้คนเหล่านั้นมีโอกาสกลับมาเป็นทาสอีกได้มาก จึงเป็นนโยบายที่สำคัญอย่างหนึ่ง และส่วนการสนับสนุนลูกทาสลูกไทยให้ศึกษาวิชาต่างๆ เป็นการปรับปรุงระบบทาสในทางอ้อม เป็นการพัฒนาบุคคล สามารถแก้ไขวัฒนธรรมประเพณีที่ไม่เป็นยุติธรรมต่างๆ ในประเทศไทยหมดไปได้ จึงถือว่าเป็นนโยบายที่มองการณ์ไกลและมองอนาคตอย่างถูกต้อง เป็นผลดีต่อประเทศชาติอย่างแท้จริง นอกจากนี้ พระองค์ยังคำนึงถึงระบบบ่อนเบี้ย เพราะเป็นต้นเหตุอันสำคัญยิ่งของการที่ทำให้ผู้คนต้องกลายเป็นทาส นโยบายของการเลิกระบบทาสนี้ก็ได้อบรมเรื่องนี้อย่างเรียบร้อย แต่ต้องไปตามสายกลางจะเลิกทันทีไม่ได้เหมือนระบบการเลิกทาสเพราะจากการเลิกบ่อนเบี้ยนี้ก็มีฝ่ายเสียประโยชน์ และได้ประโยชน์ พร้อมทั้งรัฐบาลเองก็ต้องใช้ภาษีอากรจากบ่อนเบี้ยนี้ ไปใช้ในราชการไม่น้อยเลย อย่างไรก็ตาม ด้วยนโยบายดังกล่าวมานี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงวางแผนและดำเนินการการเลิกทาสต่อไป

¹ แหล่งเดิม. หน้า 113.

2 แผนและการดำเนินการเลิกทาสของไทย

หลังจากได้ทรงพิจารณาการวางแผนได้เสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้มีประกาศเรื่องเกี่ยวกับการเตรียมการการดำเนินการของการเลิกทาสเมื่อวันพฤหัสบดีเดือนสิบ แรมสิบสามค่ำ ปีมะโรง จศก จุลศักราช 1236 (พ.ศ.2417) ซึ่งมีข้อความที่สำคัญดังนี้

พระราชราษฎรทุกจังหวัด... บันดาผู้มีข้าทาสและผู้ซึ่งเปนทาสเปนเชลยให้รู้ทั่วกัน ด้วยทรงพระราชดำริห์พร้อมด้วยท่านเสนาบดีแลที่ปรึกษาาราชการแผ่นดินว่า ตั้งแต่นี้สืบไปให้เจ้าเบี่ยนนายเงินผู้มีทาส ... ตรวจตราดูลูกทาสของตัวซึ่งเกิดในเรือนเบี่ยนว่ามันเกิดปีมะโรง สัมฤทธิศก ปีมะโรงเอกศกเปนต้นไป ชายก็คนหญิงก็คน ชื่ออะไร อายุได้เท่าใดให้สลักหลังกรมธรรม์ไว้เปนแผนก... ช่วยได้ผู้คนข้าทาสชายหญิงมาเปนทาส ก็ให้ตรวจดูอายุอีกลูกทาสซึ่งช่วยได้มาใหม่ว่าจะมีลูกทาสเกิดในปีมะโรงหรือไม่ ถ้ามี ... ก็ให้อำเภอ กำนัน พร้อมกันกับตัวทาส สลักหลังสารกรมธรรม์ไว้เปนแผนก ส่วนอายุอีกลูกทาสซึ่งติดมาว่าอายุอีมีชื่อนั้น อายุได้เท่าไรนั้นจงทุกราย ... โปรดเกล้าฯ ให้ออกพระราชบัญญัติเมื่อใด จึงให้เจ้าเบี่ยนนายเงินแบ่งเงินในสารกรมธรรม์มาลงเปนค่าตัวลูกทาสตามพิกัตกระเชียรอายุ ซึ่งมีในพระราชบัญญัติเรื่องลูกทาส มาตรา 3, 4, 5, นั้น...¹

ประกาศนี้เป็นการวางข้อกำหนดเพื่อการเตรียมการโดยให้ประชาชนได้ทราบล่วงหน้า

ต่อมาหลังจากได้มีการสำรวจจดทะเบียนลูกทาสที่เกิดตั้งแต่ปีมะโรง สัมฤทธิศก จุลศักราช 1230 หรือพ.ศ.2411 แล้ว ได้มีการประกาศ “กำหนดประเภทของทาสที่จะได้รับการปลดปล่อยโดยเงื่อนไขเวลาเป็นอันดับแรก²” หรือการประกาศเฉพาะลูกทาสหรือลูกไทที่เกิดปี สัมฤทธิศก พ.ศ.2411 เป็นต้นมา ตามมาตรา 1, 2 และ 3 ของ “พระราชบัญญัติพิกัตกระเชียรอายุลูกทาสลูกไทย” เมื่อวันอาทิตย์ เดือน 11 ขึ้น 8 ค่ำ ปีมะโรง จศก จุลศักราช 1236 กล่าวคือลูกทาสหรือลูกไทที่ถูกขายเป็นทาสก็ตาม ผู้ใดที่ได้เกิดในปีมะโรง สัมฤทธิศก พ.ศ.2411 ซึ่งตรงกับปีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ และผู้ที่เกิดมาหลังปีดังกล่าวนี้ เมื่อถึงอายุ 21 ปี แล้ว ให้ผู้นั้นหลุดพ้นค่าตัวเป็นไท คือไม่ต้องไถ่ตัวแต่สามารถหลุดพ้นจากสถานะเป็นทาสโดยอัตโนมัติ ส่วนลูกทาสหรือทาสที่เกิดก่อนปีนั้น ก็ต้องเป็นทาสตามกฎหมายเดิม ถึงแม้ว่าการประกาศในครั้งแรกนี้ ไม่มีการเลื่อนไหวเป็นจริงเพราะลูกทาสที่เกิด

¹ “ประกาศลูกทาส,” (จุลศักราช 1236, เดือนสิบ). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 1. หน้า 208.

² วิชัย เสวะมาตย์. (2509). การเลิกทาสในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. หน้า 59.

ในปี พ.ศ. 2411 ยังมีอายุเพียง 6 ขวบ การประกาศครั้งนี้จึงไม่น่าจะมีผู้ใดได้รับผลกระทบกระเทือน อย่างไรก็ตาม การประกาศนี้ก็ได้รับเวลาและบุคคลที่เป็นทาสบางประเภทจะได้หลุดพ้นค่าตัวทาสในอนาคตจริง

ไม่เพียงแต่เท่านั้น ทาสที่เกิดปีมะโรง พ.ศ.2411 เป็นต้นมานั้น ยังมีเงื่อนไขพิเศษ กล่าวคือสามารถหลุดพ้นจากทาสได้โดยเสียค่าตัวในอัตราพิเศษดังจะกล่าวต่อไป

ตาราง 1 เปรียบเทียบอัตราค่าตัวเดิมและใหม่ของทาสชาย

อัตราค่าตัวของทาสชาย		
	ค่าตัวเดิมทาสชาย	ค่าตัวใหม่ทาสชาย
อายุ 1 - 3 เดือน	1.5 ตำลึง	1.5 ตำลึง
อายุ 4 - 6 เดือน	2 ตำลึง	2 ตำลึง
อายุ 7 - 9 เดือน	2.5 ตำลึง	2.5 ตำลึง
อายุ 10-11 เดือน	3 ตำลึง	3 ตำลึง
อายุ 1 - 2 ปี	4 ตำลึง	4 ตำลึง
อายุ 3 - 4 ปี	5 ตำลึง	5 ตำลึง
อายุ 5 - 6 ปี	6 ตำลึง	6 ตำลึง
อายุ 7 - 8 ปี	8 ตำลึง	8 ตำลึง
อายุ 9 -11 ปี	11 ตำลึง	7 ตำลึง
อายุ 12 -14 ปี	11 ตำลึง	5.5 ตำลึง
อายุ 15 ปี	11 ตำลึง	3.5 ตำลึง
อายุ 16 -17 ปี	12 ตำลึง	3.5 ตำลึง
อายุ 18 -20 ปี	12 ตำลึง	1 ตำลึง
อายุ 21-100 ปี	มีค่าตัวจนถึงอายุ 100 ปี	หลุดพ้นค่าตัว

ที่มา : “ประกาศลูกทาส,” (จุลศักราช 1236, เดือนสิบ).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 1. หน้า 112.

ตาราง 2 เปรียบเทียบอัตราค่าตัวเดิมและใหม่ของทาสหญิง

อัตราค่าตัวของทาสหญิง		
	ค่าตัวเดิมทาสหญิง	ค่าตัวใหม่ทาสหญิง
อายุ 1 - 3 เดือน	1 ตำลึง	1 ตำลึง
อายุ 4 - 6 เดือน	1.5 ตำลึง	1.5 ตำลึง
อายุ 7 - 9 เดือน	2 ตำลึง	2 ตำลึง
อายุ 10- 11 เดือน	2.5 ตำลึง	2.5 ตำลึง
อายุ 1 - 2 ปี	3 ตำลึง	3 ตำลึง
อายุ 3 - 4 ปี	4 ตำลึง	4 ตำลึง
อายุ 5 - 6 ปี	5 ตำลึง	5 ตำลึง
อายุ 7 - 8 ปี	7 ตำลึง	7 ตำลึง
อายุ 9 - 10 ปี	8 ตำลึง	6 ตำลึง
อายุ 11 ปี	9 ตำลึง	6 ตำลึง
อายุ 12 -14 ปี	9 ตำลึง	5.75 ตำลึง
อายุ 15 ปี	9 ตำลึง	3 ตำลึง
อายุ 16 -17 ปี	10 ตำลึง	3 ตำลึง
อายุ 18 -20 ปี	10 ตำลึง	0.75 ตำลึง
อายุ 21-100 ปี	มีค่าตัวจนถึงอายุ 100 ปี	หลุดพ้นค่าตัว

ที่มา : “ประกาศลูกทาส,” (จุลศักราช 1236, เดือนสิบ).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 1. หน้า 112.

ตามตารางอัตราค่าตัวข้างบนนี้เห็นว่าทาสทั้งชายและหญิงจะได้มีผลพิเศษต่อการหลุดพ้นค่าตัวด้วยไถ่ตัวนั้น ตั้งแต่อายุ 9 ปี เป็นต้นไป จึงยังไม่มีผู้ใดที่ได้รับสิทธิพิเศษภายใน 2 - 3 ปีนี้ แต่หลังจากนั้นทาสเกิดในปีพ.ศ.2411 เป็นต้นมา ก็ได้รับสิทธิพิเศษตามกาลเวลา

ประการที่สาม กำหนดเงื่อนไขในการขายคนลงมาเป็นทาส ในมาตรา 6 ได้ระบุเอาไว้ว่าราษฎรที่เป็นไทย ยังอนุญาตให้ขายตัวเป็นทาสได้ ซึ่งเป็นการอนุโลมอย่างหนึ่งเพื่อไม่ให้ตัดหนทางแก้ไขปัญหาทางการเงินของราษฎรพ่อแม่หรือผู้ปกครองของเด็ก แต่ได้มีการกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าขายไปก็ต้องไปตามเงื่อนไขหรืออัตราเกษียณอายุใหม่ ซึ่งเป็นการป้องกันสิทธิของเยาวชนไม่ให้ขายในราคาแพงอย่างแต่ก่อน เพื่อจะมีโอกาสหลุดพ้นเป็นไทต่อไป ซึ่งมาตรา

นี้มีเนื้อความดังนี้ “ทวยราษฎรซึ่งเป็นไท...จะเอาบุตรหลานที่เกิดตั้งแต่ปีมโรงสัมฤทธิศกอายุต่ำกว่า 15 ปีลงมา¹ ไปขายฝาก... ให้ขายได้ตามพิกัตกระเบียรอายุใหม่ในรัชกาลปัตยุบันนี้”² และในข้อความนี้ก็พยายามป้องกันสิทธิของเด็ก ผู้ซึ่งอ่อนกว่าและมีโอกาสถูกกดขี่ข่มเหงมากกว่าไว้ก่อนผู้อื่น และเด็กยังเป็นสมบัติของประเทศชาติและเป็นผู้ที่มีจิตใจบริสุทธิ์ ได้รับการกระทบกระเทือนได้ง่ายกว่า จึงจำเป็นต้องรักษาไว้เพื่อไม่ให้ติดนิสัยฟุ้งผู้อื่น

เมื่อลูกทาสหรือลูกไทได้เจริญเติบโตขึ้นมากกว่าอายุ 15 ปีขึ้นไปจนถึงอายุ 20 ปี เมื่อขายตัวเป็นทาสหรือถูกขายตัวเป็นทาสก็ต้องมีการยินยอมของผู้ที่ตกสถานะเป็นทาสโดยเขียนชื่อของบุคคลนั้นด้วย พร้อมทั้งการขายตัวเป็นทาสนั้นจะต้องตามพระราชบัญญัติพิกัตเกษียณอายุลูกทาสใหม่ ดังนั้นแม้ว่าเอาไปขายตัวแล้วก็ตาม ได้รับเงินค่าตอบแทนน้อยมากจนไม่คุ้มค่า อย่างเช่นผู้ชายอายุ 15 ปีได้เงินเพียง 3.5 ตำลึง ทำให้ผู้ชายตัวลดน้อยลง หากนำไปตามอิสระก็จะได้เงินมากกว่าก็ได้ จึงเป็นการยกเลิกระบบทาสโดยทางอ้อม หรือเป็นการยกเลิกด้วยสมัครใจก็ได้ และผู้ที่อายุมากกว่า 20 ปีขึ้นไป ห้ามไม่ให้ขายตัวลงเป็นทาสได้โดยมีการปรับไหมกำกับไว้ด้วย อย่างเช่น

“... ไม่ว่าจะเปนลูกทาสลูกไท ถ้ามันเกิดในปีมโรง สัมฤทธิศกเปนต้นไป อายุได้ถึง 21 ปีขึ้นไป ขายตัวเองหรือบิดามารดาจะหาคนมาขายมันลงเปนทาส โดยตัวมันเองหรือผู้ขายกล่าวเท็จว่าตัวเบี่ยนนั้นมิได้เกิดในปีมโรงสัมฤทธิศกเปนต้นไป จะปรับมันผู้หาเท็จฐานกระบัดสินทํานในลักษณะทาสมาตรา 14 ...”³

“... ถ้าเจ้าสินอยากใช้ทาส มิได้ถามเอาปากคำมันตราไว้ในกรรมธรรมิให้แน่ชัด แล้วช่วยไถ่มาเปนทาส ถ้าตัวทาสมันว่ามันเกิดในปีมโรงสัมฤทธิศกเปนต้นไป...ให้ปรับไหมเจ้าเบี่ยนนายเงินเปนภพในเงินค่าตัวทาส ซึ่งมีในสารกรรมธรรมนั้น...”⁴

“... ถ้าผู้มีทรัพย์รับช่วยลูกทาสลูกไทที่เกิดในปีมโรงสัมฤทธิศกเปนต้นไป อายุได้ 21 ปีพ้นหนี้หลุดค่าตัวเปนไทยแล้วนั้น มาเปนทาส มิได้เปนสิทธิ์แก่เจ้าสินโดยพระราชบัญญัติ...”¹

¹ ในที่นี้ระบุว่าอายุต่ำกว่า 15 ปีนั้น เด็กที่เกิดในปีพ.ศ.2411 นั้นมีอายุเพียง 6 ปีในตอนนั้น แต่ในมาตรา 6 ได้ระบุอายุ 15 ปีหมายถึงว่า พระองค์จะใช้มาตรา 6 นี้ไปจนถึงพ.ศ. 2426 ขึ้นไป หรือหมายถึงว่า เด็กที่เกิดในปีพ.ศ.2411 เป็นต้นมาและเด็กที่อายุ 15 ปีทุกคนหรือเพียงระบุไว้เพราะพ่อแม่จะขายเด็กอายุมากกว่า 15 ปีขึ้นไปต้องได้รับยินยอมของเด็กด้วย.

² “พระราชบัญญัติ พิกัตกระเบียรอายุลูกทาสลูกไท,” (จุลศักราช 1236, เดือน 11). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 1. หน้า 217 เป็นหลัก.

³ แหล่งเดิม. หน้า 218.

⁴ แหล่งเดิม.

ดังนั้น ตั้งแต่อีก 2 - 3 ปีต่อมาจนถึง 14 ปี ทาสที่เกิดในปีสัมฤทธิ์ศก พ.ศ.2411 เป็นต้นมาได้มีโอกาสหลุดพ้นจากสถานะเป็นทาสมากขึ้นเรื่อยๆ และนับตั้งแต่ปีนี้ 15 ปีขึ้นไป จะเริ่มมีทาสที่หลุดพ้นค่าตัวเป็นไทโดยอัตโนมัติ จะทำให้ยกเลิกระบบทาสได้โดยประชาชนไม่รู้สึกรู้ส และไม่ได้ได้รับความเดือดร้อนจากการเลิกทาสด้วย นับเป็นวิธีดำเนินการที่ช่างแยบคายทีเดียว

ตั้งแต่มาตรา 1 ถึง 11 นั้นได้พูดถึงลูกทาสหรือลูกไทที่เกิดในปีสัมฤทธิ์ศก พ.ศ.2411 โดยตลอด แต่พอมาถึงมาตรา 12 นั้นเพิ่งได้พูดถึงลูกทาสที่เกิดก่อนปีสัมฤทธิ์ศก พ.ศ.2411 ขึ้นมาดังนี้

“...ลูกชายหญิงที่ติดตามพ่อแม่พี่ป้าน้าอาที่ขายตัวลงเปนทาส แต่มิได้เข้าชื่อเปนตัวเบี้ยในกรรมกรรมท่าน ถึงลูกนั้นจะอายุตั้งแต่ 1, 2, 3, ขึ้นไป จนถึง 7 ขวบ หรือเกินเจ็ดขวบก็ดี ฉะนี้ อย่าให้เจ้าเบี้ยนายเงินคิดเอาค่าน้ำนมข้าวป้อนกับทารกเป็นเงินค่าตัว และอย่าเอาคนนั้นเปนทาสเปนอันขาด”²

เด็ก 7 ขวบหรือเกินเจ็ดขวบขึ้นไปก็หมายถึงว่าเป็นเด็กที่เกิดก่อนปีสัมฤทธิ์ศก พ.ศ. 2411 พระองค์ได้ทรงดำเนินการการปรับปรุงระบบทาสโดยอ้างถึงปีสัมฤทธิ์ศก พ.ศ.2411 เป็นสำคัญ เป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ แต่ทาสที่มีโอกาสคงเหลือระยะเวลานานที่สุดก็คือ ลูกทาสลูกไทที่เกิดก่อน 1 ปีของปีสัมฤทธิ์ศก พ.ศ. 2411 พระองค์จึงระบุไว้อย่างชัดเจนว่าเด็ก 7 ขวบหรือมากกว่านั้นก็พยายามช่วยป้องกันไม่ให้เกิดเป็นลูกทาส โดยยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะทาสเดิมมาตรา 21 มหาศักราช 1359 หรือ พ.ศ.1980 มะแม้นักษัตริ

หลังจากได้ประกาศกฎหมายเกี่ยวกับการเลิกทาสครั้งที่สอง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงอธิบายถึงกฎหมายที่ได้ประกาศไป เพื่อที่จะอธิบายประเด็นสำคัญของกฎหมายพิกัดกระษัยณอายุลูกทาสลูกไท กล่าวคือผลดีและผลเสียสำหรับผู้ที่ได้รับประโยชน์จากระบบทาส หรือผู้มีสันทานอันหนาแน่นอยู่ด้วยธรรมเนียมเดิม และพวกทาส หรือพวกที่ต้องการจะยกเลิกระบบทาส เพราะถ้าไม่ได้อธิบายถึงจุดสำคัญของกฎหมายดังกล่าวอย่างแท้จริงแล้ว อาจทำให้เกิดอุปสรรคในการเลิกทาสที่ได้วางแผนเอาไว้ อย่างเช่น ผู้มีสันทานอันหนาแน่นหรือผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากระบบทาส เข้าใจผิดว่าทาสใกล้จะหมดไป จึงทำร้ายทาสเพื่อจะระบายความรู้สึกไม่พอใจหรือพยายามกีดกันหรือก่อเรื่องวุ่นวายขึ้น หรืออาจอีกฝ่ายที่ต้องการจะเลิกระบบทาสให้หมดไปโดยเร็วนั้น เข้าใจผิดว่าเป็นการเลิกทาสอย่างล่าช้า จึงไม่

¹ แหล่งเดิม.

² แหล่งเดิม. หน้า 218-219.

ร่วมมือสนับสนุนการเลิกทาสอีกต่อไป เป็นต้น แน่นอนแม้ว่ากฎหมายจะระบุใช้นโยบายแบบสายกลางอย่างชัดเจน แต่ผู้กระทำหรือผู้มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับทาสยังไม่เข้าใจดีพอหรือเข้าใจผิด ทำให้เกิดความแตกแยกขึ้นมาระหว่างเจ้านายหรือนายเงินกับทาส หรือฝ่ายปกครองกับฝ่ายถูกปกครอง จนทำให้เกิดอุปสรรคในการเลิกทาสต่อไปได้ นับว่าพระองค์ ทรงเข้าใจจิตใจของชาวไทยทั้งสองฝ่ายจึงได้อธิบายและสรุปประเด็นสำคัญๆ ของกฎหมายอย่างเรียบง่ายด้วยคำพูดธรรมดา เพื่อให้ทุกๆ คนเข้าใจกฎหมายพิกัดกระเชียรอายุลูกทาสลูกไทในครั้งนี้ การดำเนินการก็จะไปได้อย่างราบรื่นต่อไป สำหรับการประกาศนี้ วิชัย เสวะมาตย์. ได้เขียนในหนังสือ “การเลิกทาสในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ว่า “ผู้เขียนเห็นว่าพระบรมราชาธิบายในประกาศดังกล่าว นับว่ามีคุณค่าต่อความสำเร็จในการบริหารงานตามพระราชบัญญัติเป็นอย่างดี¹” เพราะทุกคำในพระราชดำรัสของพระองค์ในนี้มีความสำคัญมากจนไม่อาจยกส่วนใดส่วนหนึ่งมากล่าวได้ จึงขอนำข้อความส่วนใหญ่มาสอนอ ดังนี้

“...ได้ทรงพระราชปฤษาพร้อมด้วยท่านเสนาบดี แล เคาณชีล ออฟ สเตด ให้ตั้งพระราชบัญญัติลูกทาส ซึ่งเกิดแต่ทาสทั้งเจ็ดจำพวกตั้งไว้เป็นพระราชกำหนดกฎหมายสำหรับแผ่นดิน เพื่อให้เป็นคุณเป็นประโยชน์ มีความสุขเจริญแก่ชาวสยามต่อไปภายหน้า แต่ทรงพระราชดำริห์วิตกอยู่ว่า ด้วยบุคคลสองจำพวกจะไม่ทราบชัดเข้าใจกันดีในพระราชดำริห์พระราชประสงค์ ซึ่งทรงจัดเป็นพระราชบัญญัติขึ้นครั้งนี้ คือ คนพวกหนึ่งที่มีสันดานอันหนาแน่นอยู่ด้วยธรรมเนียมเดิม ซึ่งเป็นของชั่วประกอบแต่การกดขี่กัน แลกัน คนมีเงินช้มเหงคนจน คนวาสนามากกดขี่คนวาสนาน้อย ตามอย่างจารีตโบราณมาแต่เดิมๆ มานั้นก็ไม่เป็นที่ชอบใจ พุดกันไปกันมาว่า ซึ่งโปรดตั้งพระราชบัญญัติลิดพิกัดกระเชียรอายุลูกทาสลงชั้นหนึ่งแล้ว เมื่อลูกทาสอายุ 21 ปี หลุดค่าตัวแล้วก็ห้ามมิให้ช่วยไต่กันไต่ต่อไปดังนี้ เจ้านายข้าราชการและผู้มีทรัพย์ทั้งปวงที่ไม่เคยทำกิจการงานด้วยแรงตนเอง ก็จะต้องทนทุกข์ลำบากทำการเอง เพราะไม่มีทาสแลลูกทาสใช้สอยเป็นพาหนะกำลังช่วยทำมาหากิน ประกอบกิจการการต่างๆ จะได้รับความลำบากยากเย็นเป็นอันมาก ฝ่ายพลเรือนแลไพร่พลยากจนขัดสนลง จะเอาบุตรหลานไปขายฝากไว้พอแก้ขัดไปบ้างเหมือนอย่างแต่ก่อนก็ไม่ได้ ฝ่ายคนอีกจำพวกหนึ่งซึ่งเป็นคนดี มีความกรุณาเมตตาตามธรรมเนียม ที่ควรที่ชอบไต่ยินไต่ฟังการศิริไลของใจคนต่างประเทศก็จะนึกไปว่า ซึ่งโปรดตั้งพระราชบัญญัติเรื่องลูกทาสลูกไทไว้ครั้งนี้ ก็เป็นการดีการชอบ คงจะรุ่งเรืองแก่บ้านเมือง ราษฎรจะอยู่เย็นเป็นสุขขึ้นบ้าง แต่ยังจะชั่วอยู่ที่ทาสจะเลิกให้หมดเหมือนเมืองศิริไลเชชนั้นยังไม่ได้ ด้วยพระราชบัญญัติใหม่ยังมิได้ห้ามขาดเรื่องขายทาสซื้อทาส ช่วยไต่ทาสช่วยไต่เชลย เลิกถอนกฎหมายลักษณะทาส

¹ วิชัย เสวะมาตย์. (2509). การเลิกทาสในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. หน้า 67-68.

เก่าขาดทีเดียว กับอึ้งยังมิได้เลิกบ่อนเบี้ยการพนัน ซึ่งเป็นรากเง้ามูลแห่งความที่จะก่อให้เกิดเป็นโทษ ชื้อเนื้อขายตัวกันดังนี้ เมื่อไรโทษจึงจะหมดได้ เห็นจะยังช้าอีกหลายสิบปีจึงจะได้เป็นการดี ไม่กตขี้ข่มเหงกันเหมือนประเทศอื่นๆ ที่สมบูรณ์ ฉะนั้น ก็ที่คนทั้งสองจำพวกที่คิดเห็นต่าง ๆ กัน ดังว่ามานี้ เป็นการถูกด้วยกันทั้งสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าเป็นการดีมีคุณ ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าไม่มีคุณก็จะชี้แจงให้เข้าใจตามความพระราชดำริห์ ความพระราชประสงค์ซึ่งได้ทรงตั้งพระราชบัญญัติไว้เป็นปานกลาง จะได้เป็นทางที่จะได้ดัดแปลงผ่อนผันหันการชั่วมาหาการดีตามการตามเวลา ทีละเล็กละน้อยทุกๆ ครั้ง ทุกๆ คราวๆ ไป ก็ฝ่ายใดคนจำพวกที่มีสันดานเคยตัวในการชั่ว ใช้หาหาอำนาจในการกตขี้ก็จะนิกรพ่นหัวนหวาดกลัวโทษจะสูญหมดไปโดยเร็ว นั้น จงเข้าใจให้ชัดเถิดว่า ลูกหาสุกไทยซึ่งโปรดให้ลดกระเชียรอายุลงเสมอ 7 ปี 8 ปี เต็มค่าเพียง 8 ตำลึง ถึง 21 ปี หมดค่าตัวนั้นที่พันค่าตัวเป็นไทย แล้วช่วยไถ่กันไม่ได้นั้นก็ดี การนี้จำเพาะแต่เด็กที่เกิดในป้อมโรง สัมฤทธิ์สกเป็นต้นไปเท่านั้น ก็ยังเด็กที่เกิดในปีเถาะ นพศก ปีชาน อัฐศกถอยขึ้นไป ก็ยังมีอยู่เป็นอันมาก คงได้ช่วยไถ่เอามาเป็นโทษใช้สอยอยู่นาน แลโทษที่เป็นพ่อแม่ที่ป่าน้ำอาเก่าๆ เหล่านั้นก็ยังมีถมไปคงช่วยไถ่ใช้กันอยู่อีกนาน กลัวจะเกิดอายุท่านผู้มีความวิตกนั้นเสียอีกด้วยคนที่เกิดในปีชาน ปีเถาะนั้น กว่าอายุถึงเจ็ดสิบปี บอกหักชราได้นั้น ยังอีกนาน ถ้าจะคิดตั้งแต่ปีจอนี้ไปยังอีก 61 ปี 62 ปี เพราะฉะนี้ จึงทรงพระราชดำริห์เป็นปานกลาง ภาจะไต่ให้เป็นทางเข้าใจรู้สึกตัวไว้บ้าง จะได้เลือกจ้างคนที่เกิดก่อนปีโรงเป็นต้นไว้ใช้ก่อเข้าใจเสียก่อน จึงมิได้ทรงพระราชดำริห์เลิกถอนโดยเร็วแข็งแรงเหมือนเมื่อคิดกันมาแต่แรกบรมราชาภิเศก ว่าจะให้นายเงินลดค่าตัวให้แก่โทษเดือนละกึ่งตำลึงนั้น ถ้าคิดดูที่จะลดดังนี้ ปีหนึ่งเป็นเงินหกตำลึง โทษค่าตัวธรรมดาคนละ 2 ชั่ง คิดดู 7 ปีเศษโทษก็จะหมดไปโดยเร็ว ผู้ที่ช่วยไถ่มีโทษไว้แต่เดิมก็จะได้รับความลำบากยากแค้นเป็นอันมาก เหมือนผู้ที่อยู่สบายกลับกลายมาถูกร้อนโดยเร็ว ก็คงไม่สบายไปต่างๆ แลก็เป็นทางที่ขาดทุนเสียทรัพย์ของผู้ที่ช่วยไถ่ แต่เดิมนั้น จึงทรงผ่อนผันแก่เรื่องลูกหาที่ไม่เป็นการขาดทุนสิ่งใด เพราะทรงหวังตั้งพระราชหฤทัยแต่ให้เป็นคุณเป็นประโยชน์ ไม่ทรงอยากให้เป็นโทษได้รับความเดือดร้อนรำคาญต่างๆ จึงได้ทรงไว้เป็นปานกลาง เพราะไม่ทรงอยากให้เจ้าของทรัพย์ขาดทุนเดิมสิ่งใดให้เป็นที่ร้อนใจรำคาญในการซึ่งทรงพระราชดำริห์นี้ กับอึ้ง โทษไพร่ใจพาลสันดานดำ ก็ยังรู้จักจะทำมาหากินสิ่งไร จึงต้องผ่อนหย่อนไปภาให้ได้อาไศรยนายเงินได้กินอยู่รุ่มร่ามไปพลางๆ ก่อน กว่าบุตรหลานจะได้หลุดถอนพ้นค่าตัวไป ได้วิชาสิ่งไรภารับจ้างหากินมีทรัพย์สินมาช่วยรับใช้แบ่งไถ่ให้บิดามารดาพ้นค่าหลุดเป็นไทยไปได้บ้างเปรียบเหมือนอย่างบิดาคนหนึ่งบุตร 3 คน ถ้าบุตรหลุดพ้นไปได้ คงคิดเบี่ยงบ่ายรับจ้างหาเงินมาช่วยไถ่บิดามารดาไปให้เป็นไทยบ้าง ก็คงช่วยกับซื้อขายทำมาหากินต่อไป บิดามารดาคงไม่กลับใจไปในการที่ชั่วตามที่เคยตัวมาแต่แรก เพราะบุตรได้ร่ำเรียนวิชา คงชักภาให้ดีมีแต่ชอบทุกประการ จึงได้ทรงพระราชสันนิษฐานเป็นพระราชบัญญัติจัดไว้เป็นปานกลางตามทางดังนี้ อึ้งฝ่ายคนอีกจำพวกหนึ่งที่มีสันดานดี อยากจะไม่ให้มีธรรมเนียมการใช้หาหนี้พินทุราพระราชดำริห์พระราชประสงค์เถิดว่า ซึ่งทรงโปรดมีพระราชบัญญัติครั้งนี้เพื่อจะ

แบ่งหนักให้เป็นเบาไว้ก่อน เพราะจะผ่อนลูกทาสลูกไทยซึ่งเกิดในป้อมโรงเบนต์นั้นอายุได้ 21 ปี พันหนี้หลุดค่าตัวเป็นไทยและไม่ให้ขายกันได้อีกต่อไปนั้น เพราะจะได้หัดทำการหาวิชาเป็นที่ทำมาหากิน รู้ในศิลปศาสตร์ต่างๆ จะได้เป็นลูกจ้างหาเงินต่อไป เมื่อธรรมเนียมการจ้างกันหนาแน่นชุกชุมขึ้นแล้วก็เห็นว่าธรรมเนียมการใช้ทาสก็คงจะลดน้อยถอยลงทุกครั้งทุกที การดีก็จะมากขึ้นรำไป จึงทรงตั้งพระราชบัญญัติให้คนเข้าใจ เคยหูเคยตาด้วยกันมากแล้ว ภายหน้าต่อไปก็คงจะไม่มีใครใช้ทาสก็คงจะไม่เป็นไรนัก เพราะเหมือนชักชวนให้คนมีสันดานอันหนา ตามธรรมดาอยากจะใช้ทาสนั้นให้เคยหูเคยใจเคยตาเสียก่อน ก็คงจะมีความผ่อนหาสิ่งสว่างเสื่อมส่งการที่ชั่วได้ จึงยกย้ายพระราชบัญญัติตัดต่อเติมขึ้นตามการตามเวลาที่จะเป็นไปได้ทุกสิ่งทุกอย่างจนถึงหนทางที่จะตรงนั้น กับหนึ่งการเล่นเบี้ยพนันเอาเงินกันเป็นที่ก่ออันตรายให้เกิดเป็นโทษขึ้นนั้น การอันนี้พระราชหฤทัยรำพึงอยู่เสมอที่จะเลิกถอนผ่อนให้หมดไปนั้นเป็นแน่..."¹

การประกาศนี้ ไม่เพียงแต่ทำให้ผู้ที่ได้รับกระทบกระเทือนจากการปรับปรุงกฎหมายครั้งนี้ เข้าใจพระราชหฤทัยของพระองค์อย่างชัดเจนเท่านั้น ยังมีการเตือนใจสำหรับคนหัวเก่าพวกอนุรักษนิยมทั้งหลาย ให้เข้าใจว่า การที่กดขี่ข่มเหงเป็นสิ่งไม่ดี เป็นการปรับความคิดของคนที่คิดว่าการใช้ทาสหรือประเพณีทาสนั้นเป็นเรื่องธรรมดาทั้งหลาย ให้เข้าใจว่าประเพณีทาสเป็นสิ่งไรจริยธรรมเสียแล้ว ผู้ที่เกาะไว้กับประเพณีทาสนั้นเป็นคนเหมือนสันดานหนาแน่น พร้อมทั้งยังกล่าวถึงอีกฝ่ายหนึ่งโดยใช้คำว่า "ผู้หวังดี"

การเลิกทาสในมณฑลต่าง ๆ

การเลิกทาสหรือการปรับปรุงระบบทาสขั้นที่ 1 และ 2 ที่ได้กล่าวข้างต้นนี้ ดำเนินไปได้ด้วยดีก็จริง เพียงแต่ในบางส่วนของประเทศสยาม เนื่องจากการปกครองส่วนภูมิภาคไม่สามารถรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางตามวัตถุประสงค์ได้อย่างแท้จริง บางครั้งสั่งงานไปจากส่วนกลาง แต่ความที่เจ้าเมืองมีทิวสารถิศา การปฏิบัติตามคำสั่งส่วนกลางจะมีเพียงใดหรือไม่นั้น ทางส่วนกลางไม่อาจรู้ได้เพราะเสนาบดีมีไม่กี่คนและอยู่ที่กรุงเทพ² พร้อมทั้งการกำหนดอาณาเขตของดินแดนไทยสมัยนั้น ยังทำให้แน่นอนไม่ได้ พระราชบัญญัตินี้จึงมิได้ใช้บังคับในมณฑลบางมณฑล คือ มณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ มณฑลตะวันออกและมณฑลไทรบุรี กลันตันและเมือง

¹ "ประกาศกระเบียดอายุลูกทาสลูกไทย" (ขึ้นแปดคำ จุลศักราช 1236, เดือน 11). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 1. หน้า 219-220.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาบำราบปรปักษ์และพระยาราชเสนา. (2494) เทศาภิบาล, หน้า 76.

ตรังกานู และหัวเมืองในมณฑลดังกล่าวนี้ มีความแตกต่างในลักษณะประเภทของทาส ราคาตัว ในการซื้อขายหรือไถ่ทาสโดยทั่วไป ดังนั้นการตราพระราชบัญญัติเลิกทาสในมณฑลต่างๆ ดังกล่าวนี้จึงนับเป็นการวางแผนดำเนินการอีกขั้นหนึ่ง ตามความเหมาะสมของแต่ละมณฑลดังต่อไปนี้

มณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ

ลักษณะของทาสในภาคตะวันตกเฉียงเหนือ นั้น มีความแตกต่างจากของทาสโดยทั่วไปคือทาสมีอยู่เพียง 2 ประเภท ได้แก่ ทาสเชลย และทาสสินไถ่ และค่าตัวทาสเชลยในมณฑลนี้ ก็แตกต่างกันไปตามประเพณีเมือง ดังนี้¹

นครเชียงใหม่	ชายมีค่าตัว 54 บาท	หญิงค่าตัว 72 บาท
นครน่าน	ชายมีค่าตัว 62 บาท	หญิงค่าตัว 62 บาท
นครลำปาง	ชายมีค่าตัว 45 บาท	หญิงค่าตัว 60 บาท
นครลำพูน	ชายมีค่าตัว 54 บาท	หญิงค่าตัว 72 บาท
เมืองแพร่	ชายมีค่าตัว 48 บาท	หญิงค่าตัว 48 บาท
เมืองเถิน	ชายมีค่าตัว 42 บาท	หญิงค่าตัว 64 บาท

และมีการกำหนดหลุดพ้นจากความเป็นทาสเมื่ออายุ 60 ปี และค่าตัวของลูกทาสเชลยก็ตามธรรมเนียมของภาคนี้คือ "...จนอายุครบ 60 ปี จึงพ้นค่าตัวหลุดเป็นไท และบุตรของคนจำพวกนี้ เมื่อเกิดมาคิดค่าตัวอัตราต่างๆ เป็นรายปีๆ ขึ้นไปทุกๆ ปี จนอายุ 3 ปี ถึง 5 ปี ครบกำหนดเป็นเต็มค่าตัวสืบไป ดังนั้นชั่วบุตรหลานเหลน"² สำหรับทาสสินไถ่มีธรรมเนียมปฏิบัติกันอยู่ว่า "...ทาสสินไถ่ในมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ นั้น ยังคงใช้ตามพระราชบัญญัติเดิมอันโบราณราชกษัตริย์ตั้งไว้...เพราะฉะนั้นถ้าทาส ไม่มีเงินมาให้เจ้าทาสครบค่าตัวแล้ว ก็ไม่มีเวลาที่จะพ้นยากจากทุกข์เป็นไทได้ ฝ่ายลูกทาสซึ่งเกิดแต่ทาสสินไถ่นั้น ถ้าเกิดในเรือนเบี้ย พอเกิดมาก็นับว่าเปนทาส..."³

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงกำหนดพระราชบัญญัติเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ.2443 เพื่อจะกำหนดค่าตัวของทาสเชลยสูงสุด คือ ชาย 25 บาท หญิง 32 บาท ให้ซื้อขายกันในราคานี้เพื่อให้มีโอกาสหลุดพ้นจากทาสมากขึ้น และยังกำหนดการจะขายผู้ใด

¹ "พระราชบัญญัติลักษณะทาสมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ," ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 17 (มิถุนายน ร.ศ.119), หน้า 134.

² แหล่งเดิม.

³ แหล่งเดิม. หน้า 135.

เป็นทาส ผู้นั้นต้องลงลายมือยินยอมไว้เป็นหลักฐานด้วย และส่วนลูกทาสเชลยก็ได้มีกำหนดคิดค่าตัวโดยระบุเฉพาะลูกทาสเกิดก่อนวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ.2440 เป็นวันที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกลับจากประเทศยุโรปสู่พระนครโดยสวัสดิภาพ ดังนี้ “บรรดาลูกทาสชะเลยหญิง ซึ่งเกิดก่อนวันที่ 16 ธันวาคม ร.ศ.116 นั้นให้คิดค่าตัวตามรายปีจนอายุ 10 ปี จึงให้เปนทาสเต็มค่าตัว เป็นต้นว่า ลูกทาสชายให้คิดค่าตัวขึ้นตามอายุลูกทาสปีละ 2 บาท 32 อัฐ เพิ่มเปนรายปีจนอายุ 10 ปี เต็มค่าตัวชาย 25 บาท” ส่วนลูกทาสทั้งเชลยและสินไถ่ที่เกิดในวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2440 หรือหลังวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ.2440 นั้น พระราชบัญญัติระบุไว้ว่า ให้หลุดพ้นเป็นไทโดยไม่มีเงื่อนไข พร้อมทั้งห้ามคนที่เกิดในวันนั้นหรือหลังวันภายหลังต่อมา ห้ามไม่ให้เปนทาสอย่างใดๆ ต่อไปโดยเด็ดขาดด้วย พระราชบัญญัติฉบับนี้มีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 21 กันยายน พ.ศ.2443 เป็นต้นไป จึงนับได้ว่าภายในปีพ.ศ.2443 นั้นลูกทาสที่ตั้งแต่เพ็งคลอดออกจนถึงอายุ 3 ขวบได้หลุดพ้นจากทาสเป็นไททุกคน นอกจากนี้ การจะขายผู้ใดเป็นทาส ผู้นั้นจะต้องลงลายมือยินยอมไว้เป็นหลักฐานด้วย

ในการดำเนินการตามพระราชบัญญัตินี้ กำหนดว่า ก่อนอื่นเจ้าของทาสจะต้องมีสารกรมธรรม์ใหม่ภายในวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ.2443 และเมื่อจะทำสารกรมธรรม์ ถ้านายแขวงสงสัยว่าเป็นคนที่เกิดภายหลังวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ.2440 ผู้มาขอทำสารกรมธรรม์จะต้องมีพยานแสดงให้เห็นว่าคนนั้นเกิดก่อนวันดังกล่าวอย่างน้อย 2 คน ซึ่งเขียนไว้ดังนี้

“...ถ้าผู้ใดมีอาสนขอทำหนังสือสารกรมธรรม์ ขายตัวเปนทาสสินไถ่ท่านต่อหน้านายแขวงให้นายแขวงพิจารณาดูไต่สวนจนตระหนักว่าเป็นคนเกิดก่อน หรือภายหลังวันที่ 16 ธันวาคม ร.ศ.116 ถ้านายแขวงมีเหตุผลควรสงสัยว่าเป็นคนเกิดภายหลังวันที่ 16 ธันวาคม ร.ศ.116 แล้วให้บังคับให้ผู้จะขายตัวนั้นนำพยานผู้ซึ่งรู้เห็นว่ามีคนเกิดก่อนวันที่ 16 ธันวาคม ร.ศ.116 มาสาบานตัวไม่น้อยกว่า 2 คน รับรองว่าผู้จะเป็นทาสนั้นเป็นคนที่เกิดก่อนวันที่ 16 ธันวาคม ร.ศ.116 แล้วจึงให้นายแขวงทำสารกรมธรรม์ให้ มิฉะนั้น ห้ามมิให้นายแขวงทำสารกรมธรรม์ให้ขายตัวเปนทาส”¹

อย่างไรก็ตาม การกำหนดเวลาทำสารกรมธรรม์นี้ เนื่องจากมีอุปสรรคในหลายด้าน กล่าวคือ เรื่องทางภูมิศาสตร์ คือมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือเป็นมณฑลกว้างใหญ่จึงจะไปทำสารกรมธรรม์ไม่ทันเวลากำหนด แบบพิมพ์หลวงสำหรับทำสารกรมธรรม์ที่ได้จัดส่งก็ไม่ถึงที่หมายตามกำหนดเวลา และยังมีผู้ร้ายก่อการจลาจลขึ้นในมณฑลแถบนี้ด้วย จึงได้เลื่อนเวลา

¹ แหล่งเดิม. หน้า 135.

กำหนดสารกรรมธรรมเป็น 3 ครั้งคือครั้งแรกจากวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ.2443 เลื่อนมาเป็นในวันที่ 30 กันยายน พ.ศ.2444 ครั้งที่สองเลื่อนมาเป็นวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2445 ครั้งสุดท้ายเลื่อนมาเป็นวันที่ 30 กันยายน พ.ศ.2446 จากกรณีนี้ แสดงให้เห็นว่า พระองค์จะทรงตัดสินพระทัยอย่างเด็ดขาดเพื่อจะให้การปรับปรุงหรือการเลิกทาสเกิดขึ้นจริง และส่วนใดต้องแก้ไขใหม่ ปรับปรุงใหม่ ก็ทรงยอมทำตามอย่างสมเหตุสมผล

การเลิกทาสในมณฑลตะวันออก ซึ่งประกอบด้วยเมืองพระตะบอง เมืองเสียมราฐ, เมืองพนมสกลและเมืองศรีโสภณ ประเทศไทยได้เลียมณฑลตะวันออกให้แก่ฝรั่งเศสตามสัญญาลงวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2449 หลังจากออกพระราชบัญญัติลดค่าตัวทาสในมณฑลบูรพาเมื่อวันที่ 9 เดือนมกราคม พ.ศ.2447 และส่วนมณฑลไทรบุรี กลันตันและเมืองตรังกานูนั้น พระองค์ทรงให้ดำเนินไปตามลัทธิศาสนาของเมืองนั้นๆ และไทยก็เลียมณฑลเหล่านี้ไปให้แก่อังกฤษตามสัญญาลงในวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ.2451 เป็นอันว่าภาระหน้าที่ของไทยในการเลิกทาสมณฑลเหล่านี้ จึงหมดไปโดยปริยาย

ก่อนที่จะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัวจะประกาศพระราชบัญญัติการเลิกทาสขึ้นสุดท้าย พระองค์ก็ได้ทรงปรับปรุงทางสังคมตามที่วางแผนเอาไว้ คือการตั้งโรงเรียน สนับสนุนลูกทาสลูกไทศึกษาวิชาต่างๆ และการเลิกบ่อนเบี้ย ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของทาส ตามลำดับทั้งสองเรื่องนี้เป็น การป้องกันไพร่ ทาส ลูกทาสลูกไท มีโอกาสขายตัวเป็นทาสหรือหวนกลับมาเป็นทาสให้น้อยลง เมื่อมีความรู้ต่างๆ ประชาชนได้เปลี่ยนความคิดความนิยมใหม่ว่าระบบทาสเป็นเรื่อง อุดมคติธรรม ไร้มนุษยธรรม และเป็นระบบล้าหลัง นอกจากนี้ยังได้รู้จักการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง เมื่อไม่มีเงินก็จะหาทางอื่นนอกจากการขายตัวเองหรือขายสมาชิกครอบครัวเป็นทาส เมื่อมีความรู้วิชาต่างๆ รู้จักหนังสือแล้วมีโอกาสประกอบอาชีพได้หลายหนทางด้วยกัน พระองค์จึงได้ตั้งโรงเรียนสำหรับประชาชน ซึ่งเป็นการขยายโรงเรียนที่พระตำหนักสวนกุหลาบมาตั้งที่วัดมหารณพาราม ตำบลเสาชิงช้า เมื่อพ.ศ.2427 ต่อมา มีนักเรียนมากขึ้น จึงขยายโรงเรียนที่วัดมหารณพารามไปตั้งที่วัดราชบูรณะ(วัดเลียบ) โรงเรียนนี้คือโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยและให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นตามวัดทั่วไป เพราะวัดเป็นที่ชุมชนของประชาชนแต่ก่อนอยู่แล้ว และกว้างใหญ่เป็นที่ไปเรียนกันแต่เดิม และยังเป็นสถาบันสอนความดีความชั่ว ศีลธรรมในสังคมด้วย พร้อมทั้งเป็นการประหยัดงบประมาณของรัฐด้วย ถึงแม้ว่าระหว่าง การปรับปรุงหรือส่งเสริมการศึกษานั้น ได้ประสบอุปสรรคหลายอย่างเช่น วิกฤติการณ์วังหน้า พ.ศ.2417-2418 ทำให้การปรับปรุงประเทศหยุดชะงักลงจนถึง พ.ศ. 2430 และวิกฤติการณ์ ร.ศ.112 หรือพ.ศ.2436 ที่ประเทศฝรั่งเศสคุกคามในประเทศไทย แต่พระองค์ก็ได้ทรงทุ่มเทส่งเสริมการศึกษาต่อไปจนทำให้ตั้งโรงเรียนได้จากเพียง 48 โรงเรียน ในพ.ศ.2435 นั้นได้เพิ่มขึ้นเป็น 3,115 โรงเรียน และจากนักเรียน 2,425 คน เพิ่มขึ้นเป็น 83,966 คนในปีสุดท้ายของพระองค์ ซึ่งเป็นผลงานที่ประชาชนไทยน่าจะภาคภูมิใจในพระวิริยะของพระองค์

ส่วนการเลิบบ่อนเบี้ยนั้น เป็นปัญหาสำคัญเช่นกัน ประเพณีขายตัวเป็นทาสนั้นบางส่วนมาจากการติดพนันด้วย เมื่อเล่นพนันหมดตัวแล้วไม่เห็นมีความยากลำบากอะไรเพราะสามารถขายตัวเองหรือครอบครัวเป็นทาส ทำให้ชีวิตคนพวกนั้นไม่ต้องตกยากจนข้นแค้นมากนัก มีที่อยู่มีของกินอย่างกับพึงชีวิตไว้กับเจ้านายหรือนายเงิน จึงไม่ได้ทำงานอย่างเอาจริงเอาจัง ลูกก็ทำตามพ่อแม่หรือผู้ใหญ่ จึงไม่คิดจะสร้างความเจริญให้ตัวเอง นอกจากฝึกฝนให้เก่งขึ้นแต่วิชาการเล่นพนัน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงดำริสว่จะเลิบบ่อนเบี้ยแน่ แต่เนื่องจากประเทศไทยได้รับภาษีอากรจากบ่อนเบี้ยเป็นจำนวนเงินที่สูงมากทีเดียวดังนี้

“...อากรบ่อนเบี้ยมีมาตั้งครั้งกรุงเก่า...ตกมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ อากรบ่อนเบี้ยในรัชกาลที่ 2 ได้ปีละ 260,000 บาท...แต่ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 เงินอากรบ่อนเบี้ยมากถึงปีละ 400,000 บาท...ในรัชกาลที่ 4 ได้ราวปีละ 5,000,000 บาท...”¹

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ เงินอากรบ่อนเบี้ย 11,000 ชั่ง หรือ 880,000 บาทเศษใช้เป็นค่าใช้จ่ายราชการแผ่นดินอยู่เสมอ ถ้ายกเลิกไปทันที ไม่เพียงแต่พวกเปิดบ่อนเบี้ย ซึ่งได้ผลประโยชน์จากบ่อนเบี้ยเท่านั้นจะเดือดร้อน แม้รัฐบาลก็ได้รับความเดือดร้อนมากพอสมควรด้วย

“ ..จะเลิกถอนผ่อนให้หมดไปนั้นเปนแน่ แต่เปนเงินถึง 11000 ชั่ง เสตได้สำหรับจ่ายใช้ราชการแผ่นดินอยู่เสมอ ถ้าจะเลิกถอนเสียโดยรวนี้ เงินซึ่งสำหรับจะใช้จ่ายราชการก็ยังไม่มีความที่จะทำการงานโยธาต่างๆ แทนเงินซึ่งจะเลิกได้นั้น ...”²

จากเงินที่ได้รับจากบ่อนเบี้ยนั้น แสดงว่าบ่อนเบี้ยมีความสำคัญต่อการบริหารประเทศด้วย พระองค์จึงใช้วิธีค่อยเป็นค่อยไปในการเลิบบ่อนเบี้ยนี้ คือเมื่อพ.ศ. 2430 มีจำนวนบ่อนเบี้ยในกรุงเทพฯ รวมกับแขวงนนทบุรีเบ็ดเสร็จ 403 บ่อน ให้เลิกไป 336 บ่อนในปีต่อมา ให้เหลือไว้ 67 บ่อนเมื่อปีพ.ศ.2431 ต่อมาในปีพ.ศ. 2432 โปรดให้เลิบบ่อนเบี้ยในกรุงเทพฯ อีก 10 แห่ง เหลืออีก 57 แห่ง พ.ศ.2433 ให้เลิกอีก 10 เหลือ 47 แห่ง พ.ศ.2435 ให้เลิบบ่อนบรรดาที่มีอยู่ในบริเวณพระนครหมด 31 แห่ง คงเหลืออยู่แค่ 16 แห่ง เมื่อ พ.ศ.2449 คงเหลือ แต่ในกรุง

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. “ตำนานเรื่องหวยแลบ่อนเบี้ยในกรุงสยาม” ประชุมพงศาวดารภาคที่ 17. หน้า 4-11.

² “ประกาศกระษัตริย์ราชายุทธาทิไทย” (ขึ้นแปดคำ จุลศักราช 1236, เดือน 11). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 1. หน้า 220.

เทพฯ 13 บ่อน และในปี พ.ศ.2453 เป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต คงมีบ่อนเบี้ยในกรุงเทพฯ เหลืออีก 9 บ่อนเท่านั้น แสดงว่าการเลิกบ่อนเบี้ยของพระองค์ได้ดำเนินไปได้ด้วยดี จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ช่วยในการเลิกทาสได้สำเร็จ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเทศในด้านต่างๆ อย่างมากซึ่งต้องใช้งบประมาณประเทศอย่างมหาศาล ภาษีอากรจากบ่อนเบี้ยในสมัยนั้นจึงเป็นรายได้อันสำคัญของประเทศพอสมควร แต่พระองค์ก็ทรงให้ความสำคัญต่อการเลิกทาสหรือการพัฒนาบุคลากรมากกว่า นับว่าเป็นผู้ทรงพระปรีชาสามารถมองการณ์ไกลได้เป็นอย่างดี

แผนและการดำเนินการเลิกทาสขั้นสุดท้าย

ในพ.ศ.2448 หลังจากพระองค์ได้กำหนดพระราชบัญญัติสำหรับมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ โดยกำหนดให้ลูกทาสเกิดในวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2440 หรือหลังจากวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2440 ให้หลุดพ้นเป็นไทโดยสิ้นเชิงแล้ว พระองค์ก็ได้ทรงตรา “พระราชบัญญัติทาสรัตนโกสินทร์ศก 124 ขึ้น เพื่อจะไม่ให้ลูกทาสลูกไทเป็นทาสอีกต่อไป และคนที่เป้นไทและคนที่หลุดพ้นจากทาสทั้งหลายไม่ให้ตกเป็นทาสอีกต่อไป พร้อมทั้งทาสที่เหลืออยู่ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากทาสโดยเร็ว ดังนี้

“บรรดาลูกทาสให้นับว่าเป็นไทย มิให้มีพิกัดกระเชียรอายุตั้งว่าไว้ในพระราชบัญญัติลูกทาส ลูกไท จ.ศ.1236 นั้นต่อไป” ในช่วงนี้พระองค์ก็หมดกังวลใจว่า เจ้าทาสนายเงินจะไม่ช่วยเหลือขีพของลูกทาส เพราะตามเงื่อนไขพระราชบัญญัติพิกัดกระเชียรอายุลูกทาสลูกไท มาตรา 1 แล้ว นับตั้งแต่พ.ศ.2432 เริ่มมีการปลดปล่อยโดยไม่ต้องไถ่ถอน พ.ศ.2448 ปีนี้ จึงมีทาสที่หลุดพ้นเป็นไทตั้ง 16 รุ่นก็เท่ากับว่าชาวไทยที่ตั้งแต่อายุ 21 จนถึงอายุ 37 ปีทุกคนไม่มีใครเป็นทาสแม้แต่คนเดียว แสดงว่าลูกทาสที่เกิดในเรือนเบี้ยนั้น ถ้าหากเจ้าทาสนายเงินไม่ยอมดูแลให้ก็ตาม น่าจะมีญาติพี่น้องเป็นไทบางคนสามารถเลี้ยงดูแลลูกทาสบ้าง หรือว่าพ่อแม่ของลูกทาสก็มีค่าตัวถูกมากจนน่าจะไถ่เองหรือมีคนไถ่ให้เพื่อจะเลี้ยงลูกด้วยตนเองบ้าง และอีกประการหนึ่ง “บรรดาคนที่เป้นไทยอยู่ก็ดี หรือทาสที่หลุดพ้นค่าตัวแล้วก็ดี ต่อไปห้ามมิให้เป้นทาส” ทำให้การเคลื่อนไหวจากไทเป็นทาสก็หมดไป เหลือแต่ทาสที่จะหลุดพ้นเป็นไทเพียงอย่างเดียวไป

อีกประการหนึ่ง พระองค์ทรงกำหนดให้ค่าตัวทาสลดน้อยลงตามกาลเวลา ซึ่งเป็นการกำหนดที่มีลักษณะคล้ายกับที่พระองค์เคยทรงคิดจะใช้ในการเลิกทาสในช่วงแรก ซึ่งมีข้อความดังนี้ “บรรดาทาสที่มีอยู่ในเวลาออกพระราชบัญญัตินี้ นอกจากทาสที่หลบหนีหาย ให้เจ้าเงินลดค่าตัวให้คนหนึ่งเดือนละ 4 บาท นับตั้งแต่เดือนเมษายน ร.ศ.124 เป็นต้นไป” หมายถึงว่าทาสที่

อายุระหว่าง 0 - 20 ปี¹ หลุดพ้นเป็นไทยโดยเร็วที่สุดก็คือ ทาสหญิงอายุ 1-3 เดือนและทาสชายหญิงอายุ 18-20 ปี โดยใช้เวลาเพียง 1 เดือนเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2448 อย่างช้าที่สุดก็คือทาสชายอายุระหว่าง 7-8 ปี หลุดพ้นในวันที่ 1 ธันวาคมในปีเดียวกันโดยใช้เวลา 8 เดือนสำหรับทาสที่อายุมากกว่า 38 ปีซึ่งเป็นพวกทาสที่เกิดก่อนพ.ศ.2411 นั้น ในพระราชบัญญัติประกาศกระษेत्रอายุลูกทาสลูกไทย" ได้ระบุว่า ถ้าตัวทาสธรรมดาคนละ 2 ชั่ง หรือ 160 บาท จึงสามารถหลุดพ้นเป็นไทภายใน 40 เดือนหรือ 3 ปีกับ 4 เดือน คือวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2451 นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงกำหนดอีกเพื่อป้องกันไม่ให้ค่าตัวแพงขึ้นจนหลุดพ้นเป็นไทไม่ได้ว่า "ถ้าทาสจะเปลี่ยนเจ้าเงินใหม่ ห้ามมิให้ทำสาธารณธรรมขึ้นค่าตัวกว่าจำนวนเงินค่าตัวในเวลานั้น"² แสดงว่าทาสจะหมดไปในช่วงปีพ.ศ.2451 หรือใกล้เคียงกันนี้ แผนการและการดำเนินการเลิกทาสอันยาวนานตั้ง 31 ปีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็จะเสร็จสิ้นอย่างสมบูรณ์ ส่วนที่เหลืออยู่ก็เพียงทาสในมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับหน้าที่ต่อไป และได้ทรงออกประกาศ "ให้ใช้พระราชบัญญัติลักษณะทาส ร.ศ. 124" ในมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือด้วย ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2454 ชายค่าตัว 25 บาทก็ได้หลุดพ้นเป็นไทเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายนในปีเดียวกัน ชายหญิงค่าตัว 32 บาทก็หลุดพ้นเป็นไทในวันที่ 1 ธันวาคมในปีเดียวกันนี้เอง ทาสในมณฑลนี้ก็หมดไปอย่างเรียบร้อยภายในพ.ศ.2454 ซึ่งก็เหมือนกับว่าเป็นผลงานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเช่นเดียวกัน

การเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น

1 นโยบายของการเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น

การยกเลิกชนชั้นต่ำต้อยหรือชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น ได้ดำเนินไปโดยมีขั้นตอนอย่างไร มีความจำเป็นอะไรนั้น ได้กล่าวมาในบทก่อนแล้ว แต่เป็นเพียงส่วนประกอบของการกระตุ้นการริเริ่มยกเลิกชนชั้นล่างสุดเท่านั้น เพราะประเด็นสำคัญ คือปัจจัยที่กำหนดให้การเลิกชนชั้นล่างสุดนั้นออกมาในลักษณะเรียบง่าย และยกเลิกโดยไม่มีเงื่อนไขใดๆ ทั้งสิ้นนั้น มีสาเหตุความจำเป็นอย่างอื่นที่จะกล่าวต่อไป

¹ แม้จะมีการกำหนดให้ลูกทาสทุกคนเป็นไทยก็ตาม กรณีที่สามีขายเมียอายุ 18 ปี พร้อมกับลูกทาสไปแล้ว ต้องเป็นทาสจนถึงได้ไถ่ตัวหรือหลุดพ้นตามเงื่อนไขเวลา.

² "พระราชบัญญัติทาสรัตนโกสินทรศก 124," ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 21 (เมษายน ร.ศ.124), มาตรา 6 หน้า 9.

รัฐบาลเมจิ เมื่อได้ประกาศ"การยกเลิกฮังและจัดตั้งจังหวัด" เมื่อเดือนกรกฎาคม เมจิปี ที่ 4 แล้วได้ประกาศคำประกาศของตะโจคังเรื่อง "สังวิธีการเก็บภาษีตามการยกเลิกฮังและจัดตั้ง จังหวัด" ทันที คือได้ริเริ่มเตรียมการสำหรับปรับปรุงภาษีที่ดิน ซึ่งได้วางแผนไว้และผ่านการ พิจารณารอบคอบแล้ว กล่าวคือ ด้วยการทำโนนดที่ดินเพื่อให้แน่ชัดเจ้าของที่ดิน อนุญาต ซื้อขายที่ดิน และให้ราคาที่ดินที่เกิดจากการซื้อขายที่ดินนั้นเป็นพื้นฐานของการเก็บภาษีที่ดิน ซึ่งเป็นขั้นพื้นฐานของการปรับปรุงภาษีที่ดินนั้น ได้ริเริ่มขึ้นในช่วงนั้นพอดี ในเดือนกันยายน รัฐบาลได้ตั้งนโยบายใหม่ การเก็บภาษีด้วย "วิธีโนนดที่ดิน" ดังนั้นเพื่อจะดำเนินการ"วิธีทำ โนนดที่ดิน" ตั้งแต่ตอนต้นเมจิปีที่ 5 (พ.ศ.2415) ต้องจัดการเรื่องปัญหาการเก็บภาษีที่ดินไม่เท่า เทียมกัน หรือที่ดินที่ยกเว้นภาษี เช่น ที่อยู่อาศัยของพวกเอตะฮิโนง พื้นที่ของวัดชินโต ก็ต้อง ปรับระเบียบใหม่ภายในเดือนกรกฎาคมจนถึงเดือนธันวาคมในเมจิปีที่ 4 อะริโอะ(Ario) ข้าราชการในกระทรวงการคลังที่ได้เข้าร่วมทำการปรับปรุงภาษีที่ดินได้กล่าวในหนังสือ "ความเป็น มาของภาษีที่ดินของประเทศ" ว่า

"... เตรียมการปรับปรุงภาษีที่ดินไปเป็นขั้นเป็นตอน และเมื่อตรวจพื้นที่ต่างๆ ของแคว้น หรือฮังแล้ว วางระบบภาษีอากรที่จัดการได้ยาก รัฐบาลเมจิจึงรู้สึกลำบากใจมากพอสมควร แล้วได้ลงมติกันว่า จะจัดให้วางระบบภาษีอากรในอัตราเท่าเทียมกัน จึงได้เริ่มการปรับปรุง ขึ้นมา... แต่การปรับปรุงระบบภาษียังอยู่ในขอบเขตของการปรับปรุงแบบเก่าเหมือนกัน" "พื้นที่ยกเว้นภาษี" นั้นจะเป็นอุปสรรคในการปรับปรุงภาษีที่ดิน ก็เพราะว่า หลังจากได้เริ่ม ซื้อขายที่ดินกันแล้ว แต่ถ้ายังมีที่ดินที่ยกเว้นภาษีแม้แต่พื้นที่เล็กน้อยก็ตาม ที่ดินนั้นจะซื้อ ขายกันไปเรื่อยๆ จนทำให้ระบบภาษีอากรใหม่ของรัฐบาลเกิดส่วนขาดตกบกพร่องขึ้น และ แบ่งแยกออกไป สำหรับรัฐบาลใหม่ที่ได้พยายามระมัดระวังการควบคุมประชาชนไม่ให้เกิด การกบฏขึ้นมา โดยอ้างว่า "... ป้องกันอุปสรรคล่วงหน้าไว้ และจัดระเบียบอย่างละเอียด รอบคอบ..." การยกเลิกระบบ พื้นที่ชายเมือง หรือพื้นที่ยกเว้นภาษีของเอตะฮิโนงนั้นเป็น เรื่องจำเป็นเพื่อไม่ให้ระบบภาษีที่ดินเกิดพังทลายทั่วประเทศ แม้ว่าจากการยกเลิกดังกล่าว นั้นเก็บภาษีได้เพียงเล็กน้อยก็ตาม "

จากการดังกล่าวนี้ ยังมองไม่เห็นความจำเป็นการเลิกชนชั้นล่างสุด ก็เพราะเพียงการ ปรับปรุงระบบภาษีที่ดินหรือการยกเลิกระบบยกเว้นภาษีที่ดินของพวกเอตะฮิโนงเท่านั้นก็ได้ และตะโจคังก็ยังไม่นึกถึงความสัมพันธ์ระหว่างการปรับปรุงระบบภาษีที่ดินใหม่ กับระบบชนชั้น ล่างสุดหรือเอตะฮิโนง ตะโจคังจึงยังสนับสนุนวิธีการการเลิกชนชั้นล่างสุดโดยเลือกผู้คุณความดี ผู้มีผลประโยชน์ต่อสังคมตามลำดับ แต่เมื่อการปรับปรุงระบบภาษีที่ดินแบบเก่าซึ่งอะริโอะกล่าว อยู่นั้นทำให้คำกล่าวข้างบนนี้ กลายมาเป็นปรับปรุงเพื่อระบบภาษีที่ดินใหม่ แล้ว สถานการณ์ จะเปลี่ยนอย่างเป็นหน้ามือเป็นหลังมือ เพราะระบบชนชั้นล่างสุดเอตะฮิโนง ได้มีอภิสิทธิ์ในที่ดิน

หรือได้รับการยกเว้นภาษีที่ดินเพราะเป็นสถานที่ที่รัฐบาลให้มาเป็นการตอบแทนการรับใช้ข้าราชการ หรือเป็นสถานที่ที่รัฐบาลหรือเจ้านายบังคับให้อยู่ในสถานที่นั้นโดยแยกออกจากคนสามัญชนโดยทั่วไป เอตะฮิโนจึงไม่สามารถย้ายที่ได้หรือสามัญชนก็ไม่สามารถย้ายเข้ามาอยู่ในสถานที่นี้ได้เช่นกัน แต่การยกเลิกพื้นที่ยกเว้นภาษีด้วยการปรับปรุงระบบภาษีที่ดินแบบใหม่เพื่อเก็บภาษีที่ดินจากเอตะฮิโนนั้น ก็หมายถึงไม่เพียงแต่ให้พวกเอตะฮิโนถือกรรมสิทธิ์ที่ดินเท่านั้น ยังต้องหมายถึงการอนุญาตการซื้อขายที่ดินด้วย รัฐบาลจึงต้องปรับการควบคุมประชาชนหรือพวกเอตะฮิโนไปตามกันด้วย

การประกาศระบบสามโนคริวที่ได้ประกาศเมื่อเดือนเมษายนเมจิปีที่ 4 นั้น ยังไม่ได้ครอบคลุมพวก เอตะฮิโนในสามโนคริว เอตะฮิโนยังต้องเป็นคนนอกคน หรือสังคมนอกสังคม ซึ่งยังอยู่ใต้ระบบการควบคุมแบบเก่าเหมือนกัน สถานที่อาศัยของพวกนั้นจึงยังเป็นสถานที่นอกสถานที่ของสามัญชน ต้องอยู่แยกออกจากสถานที่อาศัยของสามัญชนโดยทั่วไป แต่การปรับปรุงระบบภาษีที่ดินใหม่จะทำให้ถือกรรมสิทธิ์ที่ดิน มีการซื้อขายที่ดินเกิดขึ้นแล้ว ทำให้การควบคุมด้วยระบบแยกชนชั้นนั้น แตกสลายไป เพราะด้วยการซื้อขายที่ดินนั้นต้องให้เกิดการยกเลิกการบังคับแห่งสถานที่อาศัยของเอตะฮิโน เพราะถ้าไม่ยกเลิกแล้วไม่สามารถซื้อขายที่ดินอย่างอิสระได้ และเมื่อมีการยกเลิกการบังคับที่อยู่อาศัยแล้ว ผู้อยู่อาศัยก็กระจายออกไปสู่ในที่ต่างๆ และสามารถปะปนอาศัยอยู่กับคนสามัญชนในเมืองหรือที่ต่างๆ เพื่อเป็นการปรับปรุงภาษีที่ดินใหม่ จึงเกิดความจำเป็นของการยกฐานะของเอตะฮิโนขึ้นเป็นสามัญชน และขึ้นชื่อในสามโนคริวด้วย

สำหรับระบบภาษีที่ดินใหม่นั้น จะต้องทำให้เกิดอิสระในการประกอบอาชีพด้วย เพราะที่อยู่อาศัยของพวกเอตะฮิโน เป็นที่เหมาะสมแก่การทำหนังสือตัวบ้าง ดังนั้นการซื้อขายที่ดินหรือย้ายที่อยู่อาศัยไปอยู่ที่อื่นได้ก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตความมีอิสระในประกอบอาชีพด้วย หรือสถานที่อยู่ของเอตะฮิโนบางที่เป็นที่ได้รับมาเป็นค่าตอบแทนงานรับใช้ของข้าราชการ เช่น ยามในเรือนจำ หรืองานพิเศษสำหรับเอตะฮิโน การเก็บภาษีจากสถานที่อยู่อาศัยเอตะฮิโนพวกนี้ ก็หมายถึงการยกเลิกงานรับใช้หรืองานพิเศษของเอตะฮิโนด้วย ด้วยเหตุนี้การประกอบอาชีพของเอตะฮิโนก็ต้องเหมือนกับคนสามัญต่อไป

ก่อนหน้านี้ รัฐบาลก็ได้พิจารณาถึงการยกเลิกระบบชนชั้นล่างสุดโดยได้รับข้อเสนอจากที่ต่างๆ อย่างที่ได้กล่าวมาในบทก่อน และรัฐบาลก็มีความคิดเห็นว่าจะเลิกระบบหรือปล่อยเอตะฮิโนไปเป็นชั้นเป็นตอน เพื่อเป็นผลดีต่อประเทศชาติบ้าง แต่การยกเลิกระบบชนชั้นเอตะฮิโนยังไม่ได้รับสนใจจากรัฐบาล เพราะรัฐบาลมัวแต่ทำการเตรียมการวางระบบภาษีที่ดินใหม่ และเตรียมที่จะประกาศการยกเลิกระบบภาษีเก่าหรือระบบที่ดินยกเว้นภาษีของเอตะฮิโนดังนี้

“ที่ดินที่ปลูกบ้านของพวกเอตะฮิโนะที่สังกัดอยู่ในแต่ละจังหวัดนั้น มีที่ต้องเสียภาษีบ้าง ยกเว้นเสียภาษีบ้าง ในแต่ละที่ไม่มีมาตรฐานตายตัว จึงควรที่จะเก็บภาษีจากที่ดินทุกแห่งตามระบบการเก็บภาษีที่ดินโดยทั่วไป ยกเว้นสถานที่ที่เป็นสุสาน จึงเรียนมาพร้อมร่างคำประกาศแนบมาด้วย เพื่อจะได้รับการพิจารณา จากท่าน

เดือน 7 ปีมะแม

กระทรวงพลเรือน

เรียน หน่วยการส่งข่าวแห่งตะโจคัง

ร่างคำประกาศ

สถานที่ที่อยู่อาศัยและที่ดินที่ยกเว้นภาษีที่ดินของพวกเอตะฮิโนะที่สังกัดอยู่ในแต่ละจังหวัด จะเป็นที่ดินต้องเสียภาษีที่ดินโดยทั่วไป ยกเว้นสุสาน จงรับทราบไว้ให้ดี¹

หนังสือฉบับนี้ออกจากกระทรวงพลเรือนก็จริงแต่ข้อมูลอยู่ในหนังสือ “บันทึกหนังสือทางราชการ” ในหัวข้อ“คำเสนอของกระทรวงการคลัง” จึงถือว่าเป็นเอกสารที่กระทรวงการคลังได้รับหน้าที่ต่อ และหนังสือฉบับนี้ไม่ได้ระบุวันเวลาที่ชัดเจน แต่ในเนื้อความนั้นมีคำว่า“จังหวัด”แต่ไม่มีคำว่า อัง หนังสือน่าจะเป็นที่ออกหลังคำประกาศ“การยกเลิกฮังและจัดตั้งจังหวัด” ในวันที่ 14 เดือน 7 เมจิปีที่ 4 และกระทรวงพลเรือนได้ยกเลิกไปเมื่อวันที่ 27 เดือน 7 ในปีเดียวกัน จึงเป็นหนังสือออกระหว่างวันที่ 14 ถึง 27 เดือน 7 และวันที่ 9 เดือน 8 ปีเดียวกัน กรมองคมนตรี ได้ตอบคำเสนอดังกล่าวว่า ถ้าพูดถึงที่ดินยกเว้นภาษีแล้ว ไม่เพียงแต่ที่ดินของพวกชาวต่ำต้อยเท่านั้น ยังมีที่ดินชายเมือง หรือที่อื่นๆ ด้วย ถ้าหากจะเก็บภาษีจากพวกเอตะฮิโนะก็เป็นเรื่องไม่ยุติธรรม ต่อมาในวันที่ 19 เดือน 8 กระทรวงการคลังได้ออกหนังสือเสนอเกี่ยวกับการปรับปรุงภาษีที่ดินว่า ให้ยกเลิกที่ดินยกเว้นภาษีทั้งหมดตามคำกล่าวของกรมองคมนตรี แต่ต่อมาในวันที่ 22 เดือน 8 ในปีเดียวกัน กระทรวงการคลังได้เสนอหนังสือดังนี้

“เรื่องการยกเลิกเรียกชื่อของเอตะฮิโนะ และให้ทุกคนเลื่อนฐานะเป็นสามัญชน จึงเรียนมาพร้อมร่างคำประกาศแนบมาด้วย เพื่อจะได้รับการพิจารณา”

และรัฐบาลก็ได้ตัดสินใจยอมให้ยกเลิกภายในวันเดียวกันนี้ ต่อมา ในวันที่ 28 เดือน 8 เมจิปีที่ 4 ตะโจคังได้ประกาศการยกเลิกชนชั้นเอตะฮิโนะและให้อิสระในการประกอบอาชีพ พร้อมทั้งที่ดินที่ยกเว้นภาษีต้องได้รับการตรวจที่ดินเพื่อจะเสียภาษีต่อไป ซึ่งมีคำประกาศในวันที่ 28 มีดังต่อไปนี้

¹ Satoshi Uesugi. (2534). *op. cit.* p. 118.

ประกาศ

เนื่องจากประกาศการยกเลิกชื่อเรียกของพวกเอตะ อิโนะ ดังนั้น ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ทั้งสถานะและอาชีพจะเหมือนกับคนสามัญชน

ประกาศต่อจังหวัด

เนื่องจากประกาศการยกเลิกชื่อเรียกของพวกเอตะ อิโนะ ดังนั้น ให้เข้าร่วมในสามโนครวัโดยทั่วไป ทั้งสถานะและอาชีพทุกอย่างจัดการให้เป็นอันเดียวกันกับคนสามัญชน ถ้าหากมีประเพณียกเว้นภาษีที่ดินหรืออย่างอื่นแล้ว ขอให้ตรวจตามสมควร และส่งรายการให้กระทรวงการคลังต่อไปด้วย¹

2 การวางแผนและการดำเนินการยกเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น

ตั้งแต่วันที่ 19 ถึงวันที่ 22 เดือน 8 ภายในกระทรวงการคลังเกิดอะไรขึ้นนั้น ไม่สามารถค้นหาหลักฐานได้เนื่องจากเกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ของบริเวณคันโตในประเทศญี่ปุ่น เอกสารภายในของกระทรวงการคลังในช่วงนี้ ถูกเผาไหม้เกือบทั้งหมด และเอกสารที่เหลืออยู่นั้นไม่ได้บ่งบอกถึงสาเหตุการตัดสินใจในช่วงนั้นแม้แต่น้อย แต่จากขั้นตอนในการพิจารณาการยกเลิกที่ดินยกเว้นภาษีและการยกเลิกชนชั้นล่างสุดแล้ว ปรากฏว่า ในช่วงแรกรัฐบาลพิจารณาถึงเรื่องที่ดินยกเว้นภาษีของเอตะอิโนะ เพียงอย่างเดียว แต่เมื่อวันที่ 19 เดือน 8 รัฐบาลก็ได้ตัดสินใจการยกเลิกที่ดินยกเว้นภาษีในทั่วประเทศทั้งหมดแล้ว ปรากฏว่า การยกเลิกที่ดินยกเว้นภาษีนั้นจะมีความเกี่ยวเนื่องกับระบบชนชั้นล่างสุดด้วย จึงให้กระทรวงการคลังทำหนังสือเกี่ยวกับการประกาศการยกเลิกชนชั้นล่างสุดภายใน 3 วันนับตั้งแต่วันที่ 19 ถึงวันที่ 22 และรัฐบาลก็ได้ตัดสินใจภายในวันเดียวกันทันที และในวันที่ 28 เดือน 8 ได้ประกาศการยกเลิกชนชั้นล่างสุดโดยเรียบเรียงต้นฉบับคำประกาศของกระทรวงการคลัง ตั้งแต่ทำร่างคำประกาศจนถึงประกาศจริง มีเวลาเพียง 9 วันนับว่าเป็นการตัดสินใจอย่างรวดเร็วมาก

ความรวดเร็วของการตัดสินใจการประกาศ และการยกเลิกภายในเวลาวันเดียว และการยกเลิกโดยไม่มีเงื่อนไขนั้น เป็นลักษณะพิเศษของการยกเลิกในครั้งนี้ ซึ่งมีความแตกต่างกับข้อเสนอการยกเลิกจากที่อื่นๆ ก็เพราะด้วยเหตุดังกล่าวนี้แน่นอน กล่าวคือสำหรับระบบโฉนดที่ดินหรือระบบภาษีที่ดินใหม่ ที่จะดำเนินการตั้งแต่ปีต่อมา คือเมจิปีที่ 5 การปรับปรุงแก้ไขหรือการเตรียมการเป็นเรื่องเอาเป็นเอาตายของระบบนี้ด้วย จึงมีความจำเป็นต้องจัดการให้เรียบร้อยภายในเมจิปีที่ 4 ในกรณีเช่นนี้จึงจะยอมรับการยกเลิกแบบ "ตามขั้นตอน" หรือ "ตามการเลือกคนดี" นั้นไม่ได้อย่างเด็ดขาด เมื่อรัฐบาลตระหนักว่าระบบชนชั้นล่างสุดเป็นอุปสรรคอันยิ่งใหญ่สำหรับการวางระบบภาษีที่ดินใหม่ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานของรัฐบาลใหม่แล้ว จึงรีบทำร่างการ

¹ Satoshi Uesugi. (2534). *op. cit.* p. i .

ประกาศการยกเลิกระบบชนชั้นล่างสุด และได้ตัดสินใจไปอย่างรวดเร็ว เมื่อเป็นเช่นนี้ ตะโจกังซึ่งมีความคิดเห็นฝ่าย "การยกเลิกโดยเลือกเอา" จึงกลับเปลี่ยนเป็นฝ่าย "การยกเลิกทันทีโดยไม่มีเงื่อนไข" ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าภายในรัฐบาลไม่มีผู้ใดมองเห็นความสำคัญของการยกเลิกโดยเลือกคนดีไปเป็นชั้นเป็นตอน แต่ในสมุดบันทึกเมื่อวันที่ 28 เดือน 8 เมจิปีที่ 4 ของซะซะกิ ทะกะยุกิ(Sasaki Takayuki) รัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรมในขณะนั้นกล่าวไว้ว่า

"... ประกาศข้างต้นนี้ (การยกเลิกชนชั้นต่ำต้อย) คิโดะ ทะกะโตะชิ(Kido Takatoshi) กล่าวในที่ประชุมว่า ส่วนใหญ่เห็นชอบด้วย แต่อย่ายกเลิกในเวลาเดียวกัน ให้เอาผู้มีความประพฤติดีให้เลื่อนฐานะเป็นสามัญชน(เข้าส่ามะโนครว)ตามลำดับ จะได้เป็นกำลังใจของพวกนั้นตามธรรมชาติอีกด้วย แต่ถ้าปล่อยพร้อมกันทีเดียวแล้ว เพราะมีผู้เลวทรามต่ำช้ามากจะก่อให้เกิดอันตรายต่อพลเมืองดี คำอธิบายนี้น่าสนใจ ข้าฯจึงเห็นชอบด้วย" แต่ในที่สุดลงเอยตามคำประกาศดังกล่าว

นอกจากการประกาศต่างๆ ข้างบนนี้แล้ว ยังมีเอกสารที่กล่าวถึงความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างการยกเลิกระบบชนชั้นต่ำต้อยและการปรับปรุงภาษีที่ดิน ดังนี้

"เอตะฮิโนงซึ่งอยู่ในแคว้นหรือฮังต่างๆ นั้น จะอยู่นอกส่ามะโนครวของคนโดยทั่วไปมาแต่โบราณ สถานที่ที่อยู่อาศัยของพวกนั้น จึงเสียภาษีบ้าง ไม่เสียภาษีบ้างไม่มีอัตราการเสียภาษีที่ตายตัว ตะโจกังจึงได้ประกาศว่า "ข้อที่การยกเลิกชื่อเรียกเอตะฮิโนง ให้เข้าร่วมชื่อในส่ามะโนครวโดยทั่วไป ฐานะและการประกอบอาชีพก็เช่นเดียวกันกับคนสามัญชน ขึ้นชื่อไว้ในส่ามะโนครวของสามัญชนโดยทั่วไป และการประกอบอาชีพก็เช่นเดียวกับคนสามัญชน และถ้าส่วนใดมีประเพณีการยกเว้นการเสียภาษีที่ดิน จะตรวจจริงวัดใหม่ และไปแจ้งกระทรวงการคลังต่อไปด้วย" ให้ชนชาวต่ำต้อยเข้าชื่อในทะเบียนส่ามะโนครว เพื่อจะเก็บภาษีที่ดินและอื่นๆ ด้วย"¹

ข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่า การยกเลิกชนชั้นพวกเอตะฮิโนงและอื่นๆ นั้นเป็นเพียงอยู่ในกระบวนการการปรับปรุงภาษีที่ดินใหม่ของรัฐบาลสมัยเมจินั้นเอง แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่มีผู้ใดคิดเห็นแก่ความเป็นธรรม ความยุติธรรมต่อชนชั้นล่างสุดนี้ หรือไม่มีผู้ใดคำนึงถึงผลร้ายจาก

¹ Ibid. p.131 (citing Meiji Zaiseishi Dai 5 kan (ประวัติศาสตร์การคลังในสมัยเมจิ ฉบับที่ 5). 1904. p. 337-338).

การยกเลิกระบบชนชั้นล่างสุดในเวลาอันสั้นรวดเร็ว แต่คนในรัฐบาลสมัยเมจิส่วนใหญ่เห็นแก่ผลประโยชน์รัฐบาลมากกว่าของประชาชน หรือปัญหาอันสำคัญๆ ที่เกิดจากการยกเลิกระบบชนชั้นล่างสุดในเวลาทันที รัฐบาลยังมองไม่เห็นในตอนนั้น

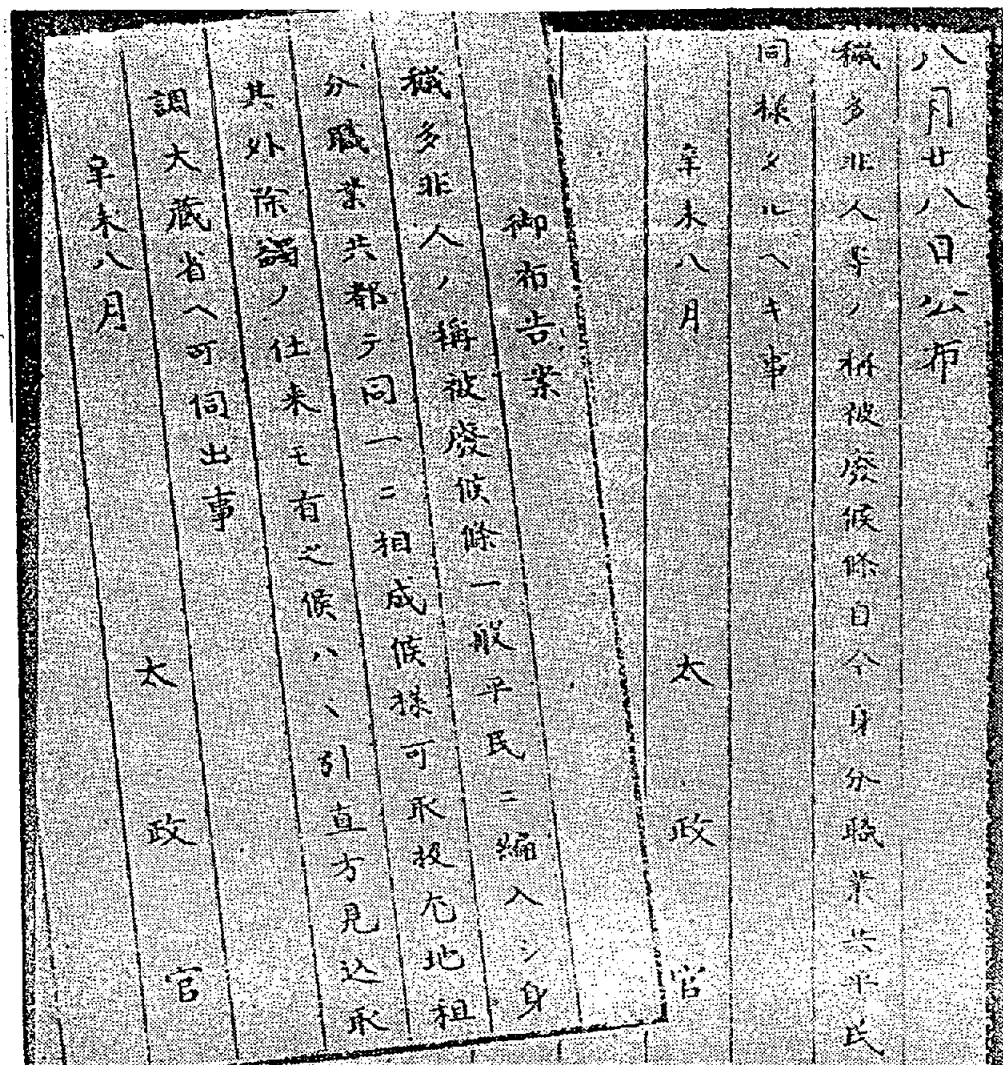
ตั้งแต่การจัดตั้งที่ประชุมที่ปรึกษาการปรับปรุงประเทศของทั้งสองประเทศมีความแตกต่างออกไป กล่าวคือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เปิดประชุมสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินหรือ เคาน์ซิล ออฟ สเตต (Council of State) เพื่อจะพิจารณาเรื่องต่างๆ ด้วยการประชุมร่วมความคิดของหลายคน โดยไม่ถือกันว่าใครใหญ่ใครเล็ก ทุกคนมีอิสระในการเสนอความคิด และจะพูดอะไรก็จะไม่ได้รับโทษแต่อย่างใด พร้อมทั้งนำความคิดที่มีผลประโยชน์ต่อสังคม ต่อประชาชนมากที่สุดมาใช้ด้วย ส่วนประเทศญี่ปุ่นนั้น มีนโยบายว่าจะเปิดประชุมอย่างเสรี โดยถือหลักการบอบประชาธิปไตยและความยุติธรรม แต่ที่จริงแล้วเป็นการประชุมระบบเจ้าขุนมูลนายดั้งเดิม ผู้ใดเสนอความคิดเห็นแปลกๆ ใหม่ๆ หรือเหนือความเข้าใจของผู้เป็นใหญ่แล้ว ต้องถูกลงโทษ เช่น ในการประชุมเรื่อง"การล้มเลิกพกดาบ" นั้น โมะริ ยูเรอิ(Mori Yurei) ได้เสนอว่า การอนุมัติพกดาบหรือไม่นั้นแล้วแต่ความเห็นชอบของแต่ละคน ปล่อยให้แต่ละคนตัดสินใจเอง ข้อเสนอนี้ถูกคัดค้านอย่างรุนแรง แม้แต่ยูริ โคเซอิ(Yuri Kosei) ผู้ซึ่งได้ชื่อในสมัยนั้นว่าเป็นคนทันสมัย ก็ยังคัดค้านอย่างรุนแรง และผลที่ตามมาคือโมะริ ยูเรอิถูกยึดตำแหน่งข้าราชการทุกตำแหน่งและถูกลงโทษ ทำให้ต้องเก็บตัวอยู่ในบ้านที่จังหวัดคะงะชิมะ(Kagoshima)¹ และต้องหยุดชีวิตนักการเมืองเป็นเวลาชั่วคราว

ฉันใดก็ฉันนั้น นโยบาย วางแผนและการดำเนินการของการเลิกทาสของไทยและชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น ถือว่าเป็นการกระทำที่แตกต่างกัน ประเทศไทยนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่เพียงแต่ได้จัดประชุมที่ปรึกษาเท่านั้น ยังได้เสนอนโยบาย วางแผนดำเนินการ เพื่อประโยชน์ต่อประเทศชาติ โดยเน้นความยุติธรรม ไม่ก่อให้เกิดปัญหาทั้งนายเงินและทาส นับเป็นการวางแผนที่มีความเห็นแก่ประชาชน เพื่อเป็นการพัฒนาประชาชน ดำเนินการเลิกทาสด้วยป้องกันสิทธิของลูกทาส หาช่องทางดำรงชีพของผู้ที่หลุดพ้นจากทาส ขจัดเงื่อนไขที่ทำให้ตกเป็นทาส เช่น ยกเลิกอากรป้อนเบี้ยซึ่งเป็นนโยบายและดำเนินการการเลิกทาสที่เห็นแก่ทาส และพระองค์ไม่ได้ทรงเร่งรีบเลิกทาสภายในเวลาอันสั้น แม้ว่าจะมีความจำเป็นในทางการ

¹ Ibid.. p.150 (citing Hiroshi Hanzawa. Meiji Jidairon ทฤษฎีแห่งสมัยเมจิ. Nippon Bunkashi 2 ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมญี่ปุ่น 2.).

เมืองหรือทางการเงินบ้างก็ตาม ทั้งนี้ก็เพราะเห็นว่าการเร่งรีบปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสังคมนั้น ทำให้สังคมสับสนวุ่นวาย เกิดผลเสียแก่ราษฎรมากกว่าผลดี พระองค์จึงระมัดระวังไม่ให้เกิดการจลาจล หรือไม่ให้มีอุปสรรค โดยดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป ดูเหมือนว่าเสียสละให้แก่ประชาชนมากกว่าฝ่ายผู้ปกครอง เพราะพระองค์ทรงตระหนักดีว่าทุกคนเป็นอนาคตของชาติ เมื่อประชาชนมีความรู้ความสามารถในตัวเอง จะสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง ประเทศชาติก็จะเจริญก้าวหน้า ถือว่าการเลิกทาสของไทยเป็นการมองการณ์ไกล และการวางนโยบาย วางแผน และดำเนินการมีความละเอียดรอบคอบมาก

ส่วนญี่ปุ่นนั้น เนื่องจากต้นสมัยเมจิ ผู้นำในรัฐบาลญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงบ่อยจึงขาดประสิทธิภาพ และเพิ่งเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ จึงไม่สามารถมองเห็นอนาคต ทำให้การเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่นนั้น ออกมาในลักษณะไม่มีนโยบาย และขาดการวางแผนดำเนินการ พร้อมทั้งยกเลิกไปโดยไม่มีเงื่อนไข ถึงแม้ว่าได้เคยมีข้อเสนอจากที่ต่างๆ ว่าควรจะยกเลิกไปตามความเหมาะสมของสังคมบ้าง การยกเลิกที่มีความเด็ดขาด เป็นการตัดสินใจดำเนินการให้เสร็จในเวลาอันรวดเร็วด้วยความจำเป็นในด้านเศรษฐกิจ โดยไม่ได้ประมวลผลร้ายที่จะเกิดขึ้นในภายหลังด้วย เพราะผลร้ายนั้นไม่ได้เกี่ยวเนื่องกับรัฐบาลโดยตรง แต่ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับชนชั้นล่างสุด ทั้งชนชั้นเอตะฮิโนะและชาวนาฮาวไรฟ้อคำซังฝีมือทั้งหลาย ได้รับความเดือดร้อนมากจนทำให้เกิดชนชั้นใหม่ขึ้นในญี่ปุ่นอีก ทำให้เกิดความวุ่นวายระหว่างชนชั้นมากขึ้นกว่าเดิม อาจกล่าวได้ว่าการเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่นไม่สำเร็จเพราะเป็นการดำเนินการที่ไม่คำนึงถึงประชาชนดังจะกล่าวในบทต่อไป

ภาพประกอบ 11 ประกาศการยกเลิกพวกเอตะ อีนิง ในวันที่ 28 เดือน 8 พ.ศ.2414 โดยมีเนื้อความดังนี้
ที่มา : Matsushita, Shiro (1992). แหล่งเดิม p.120.

(รูปด้านขวา) ประกาศ วันที่ 28 เดือน 8

เนื่องจากประกาศการยกเลิกชื่อเรียกของพวกเอตะ อีนิง ดังนั้น ตั้งแต่บัดนี้
เป็นต้นไป ทั้งสถานะและอาชีพจะเหมือนกับคนสามัญชน
เดือน 8 ปีมะแม ตะโจคัง

(รูปด้านซ้าย) ร่างคำประกาศ

เนื่องจากประกาศการยกเลิกชื่อเรียกของพวกเอตะ อีนิง ดังนั้น ให้เข้าร่วมใน
สามโนครัวโดยทั่วไป ทั้งสถานะและอาชีพทุกอย่างจัดการให้เป็นอันเดียวกัน
กับคนสามัญชน ถ้าหากมีประเพณียกเว้นภาชีที่ดินหรืออย่างอื่นแล้ว จัดให้
ตรวจความสมควร และส่งรายการให้กระทรวงการคลังต่อไปด้วย¹
เดือน 8 ปีมะแม ตะโจคัง

¹ ในแต่ละจังหวัดจะต้องจัดการประกาศตามความสมควรของแต่ละจังหวัด ตะโจคังจึงทำ
ฉบับร่างประกาศส่งไปพร้อมกับประกาศการเลิกชนชั้นเอตะอีนิงไปยังแต่ละจังหวัดด้วย.

บทที่ 5

ผลและปัญหาของการเลิกทาสของไทยและชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น

ไม่เพียงแต่ความเป็นมา ฐานะ หน้าที่ ค่านิยมที่มีต่อชนชั้นล่างสุดในสังคมทั้งสองประเทศมีความแตกต่างกันแล้ว นโยบาย วางแผน การดำเนินการการเลิกชนชั้นล่างสุดของไทย และญี่ปุ่น มีความแตกต่างกันอย่างมากดังที่ได้กล่าวในบทก่อน ทำให้ผลและปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเลิกชนชั้นล่างสุดของไทยและญี่ปุ่น ย่อมมีความแตกต่างออกไป และความแตกต่างเหล่านี้ทำให้ส่งผลกระทบต่อระบบชนชั้นล่างสุดในสังคมต่อไปอย่างมากทีเดียวดังจะกล่าวต่อไป

ผลและปัญหาของการเลิกทาสของไทย

1. ผลของการเลิกทาสของไทย

ผลของการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพยายามมาโดยตลอด ทั้ง 31 ปี ประการแรกคือ ทาสได้หมดไปจากประเทศไทยในเชิงนิตินัย ทำให้จุดมุ่งหมายของพระองค์ที่ได้ทรงตั้งเอาไว้แต่เริ่มแรกได้บรรลุถึงเป้าหมาย คือ วางรากฐานแห่งความยุติธรรม ความเท่าเทียมกันในประเทศไทย นับเป็นจุดมุ่งหมายประการแรกและสำคัญของพระองค์ดังนี้

“...การสิ่งใดที่เป็นธรรมเนียมบ้านเมืองมาแต่โบราณ แต่ไม่สู้เป็นยุติธรรม ก็อยากจะเลิกถอนเสีย ... ข้าพเจ้าเห็นว่า ลูกทาสซึ่งเกิดในเรือนเบี้ยตั้งแต่ออกจากท้อง พอลืมตา ก็ต้องนับเป็นทาส มีค่าตัวไปจนถึงอายุ 100 ปีหนึ่ง ก็ยังไม่หมดดังนี้ ดูเป็นการมีความกรุณาแก่ลูกทาสไม่ ด้วยตัวเด็กที่เกิดมาไม่รู้เห็นสิ่งใดเลย บิดามารดาทำชั่วไปขายตัวท่านแล้ว ยังภาบุญตรไปเป็นทาสจนสิ้นชีวิตอีกเล่า เพราะรับโทษทุกข์ของบิดามารดาเท่านั้นเอง หากควรที่จะเอาเป็นทาสจนตลอดชีวิตไม่ ...”¹

พระองค์ทรงห่วงใยลูกทาสที่เกิดในเรือนเบี้ย เด็กบางคนเป็นทาสตั้งแต่ยังไม่ลืมตาจนถึงอายุ 100 ปี ด้วยการกระทำของพ่อแม่ เป็นการกดขี่ข่มเหงสิทธิมนุษยชน หรือเป็นเรื่องไม่ยุติธรรมมากจนเกินไป แต่ด้วยการยกเลิกระบบทาสให้หมดไปจากประเทศไทย โอกาสที่เด็กจะถูกกดขี่ข่มเหงน้อยลงมาก เพราะเมื่อแต่ก่อนกฎหมายจะรับรองการกดขี่ข่มเหง แต่ต่อไปไม่มีสิ่งได้รับการขายตัวของเด็กต่อไป และการยกเลิกบ่อนเบี้ยซึ่งเป็นต้นเหตุของการล่มจมทำ

¹ “ว่าด้วยเรื่องทาส และกระษัตริย์อายุ” (จุลศักราช 1236, ขึ้นเก้าค่ำ เดือนแปด). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 1. หน้า 110.

ให้ต้องขายตัวเป็นทาสมีน้อยลง นอกจากนี้การส่งเสริมการศึกษาขยายไปทั่วประเทศ ทำให้เด็กหรือเยาวชนได้มีโอกาสได้เรียนรู้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรู้ มีความคิด สามารถดำรงชีวิตโดยไม่พึ่งผู้อื่น

แน่นอนมีพวก “สันดานหนาแน่น” ผู้ต้องการผลประโยชน์จากระบบทาสจากการกดขี่ข่มเหงผู้อื่น อย่างเช่นใช้ทาสให้ขายตัวเป็นโสเภณี พวกนี้พยายามหาช่องทางหนีกฎหมายหรือนัดฉลพระราชบัญญัติ หรือบางคนกู้เงินล่วงหน้าทำงานให้กับเจ้าเงิน ซึ่งพระองค์เคยเรียกว่า “คนอยากเป็นทาส” เพราะแม้ว่าเลิกระบบทาส หรือออกพระราชบัญญัติห้ามทำงานรับใช้ให้กับนายเงิน เมื่อกู้เงินก็คืนด้วยดอกเบี้ยเงิน แต่พยายามอยู่กับนายเงิน ทั้งสองจำพวกนี้ ไม่ใช่เป็นปัญหาที่เกิดจากการเลิกทาส แต่เป็นปัญหาของคน ยากที่จะขจัดออกให้หมดจากสังคม การเลิกระบบทาสนั้น ยังจะเปิดโอกาสให้กับพวก “อยากเป็นทาส” หรือ “สันดานหนาแน่น” ทั้งหลายได้เปลี่ยนเป็นคนดี มุ่งงานทำ จึงอาจจะถือว่าการเลิกระบบทาสเป็นการวางรากฐานของประชาธิปไตย

2. ปัญหาของการเลิกทาสของไทย

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากภายหลังการเลิกทาสนั้นถือว่าไม่มี แต่ในระหว่างดำเนินการของการเลิกทาสนั้นเกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น การวิพากษ์วิจารณ์ในทำนองคัดค้าน ซึ่งได้เสนอผ่านหนังสือพิมพ์ “จดหมายเหตุสยามไสมย์” ว่า

“ข้าพเจ้าซื้ออ้ายจีนสุด เมียซื้ออีกลีน มีทุกข์อยากขายตัวเป็นทาสอยู่กับจีนฮวดสุน... ครั้นพูดจาทกลงแล้ว อีกลีนก็พาหนีหายไป...ท่านผู้มีบันดาศักดิ์ดูตัวชอบใจ จึงให้หาอำเภอมารวม จะคิดแก้ไขอย่างไรจึงจะเอาตัวเด็กนี้ไว้ได้...อำเภอมว่าผิดด้วยหมายประกาศทำหนังสือไม่ได้...อีกลีนก็พาถูกไปขายหลายแห่ง เขาก็พูดตั้งนั้นว่า เด็กอายุต่ำกว่าปี มะโรง หมายประกาศห้าม...”

หรือเป็นปัญหาที่เกิดความกดขี่ข่มเหงต่อลูกทาสที่หวังจะได้ตัวออกไป นายเงินไม่ยอมปล่อยให้โดยใช้วิธีการฟ้องร้องหลอกลวงศาลกรมพระนครบาล หรือตรงกันข้าม

“...ด้วยการพิจารณาความทาสเด็กในปีมะโรง สัมฤทธิศกฟ้องร้องทุกข์ส่งเงินค่าตัว ตามเกษียรอายุ ตามพระราชบัญญัติซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งไว้เมื่อ จ.ศ.1236 ปีจอฉศก. เพื่อทรงพระกรุณาแก่นาปะราชราษฎรจะผ่อนผันให้ทาสเบาบางลง กว่าที่จะเลิกได้เด็ดขาดนั้นทุกวันนี้ผู้มีทรัพย์ซึ่งรับช่วยไถ่เป็นนายเงินมีความคิดแลอุบาย ที่จะป้องกันต่อสู้ศาลร้องทุกข์โดยเข้าอาไศรยบุญ แลอำนาจศาลกรมพระนครบาลมาขัดขวาง แจ้งความไปให้พันอำนาจศาลร้องทุกข์ได้หลายอย่างหลายประการคือ - ว่านายเงินรู้ว่าทาสฟ้องร้องทุกข์ส่ง

เงินค่าตัวตามเกษียณอายุ นายเงินแลพรรคพวกนายเงินก็ไปทำเรื่องร่ายยื่นต่อกรมพระนครบาลกล่าวโทษต่อทาสว่าลักทรัพย์สิ่งของผู้รับเรื่องราว กรมพระนครบาลมิได้พิจารณา สอดด้วยลักษณะพระธรรมนูญที่ข้อ ข้ำลักของเจ้า บ่าวลักของนาย เป็นกระทรวงแพ่งเกษม ได้พิจารณาคือ เอาแต่ว่าผู้ร้ายลักเองก็รับเรื่องราวผิดกระทรวงไว้สั่งให้มีตระลาการชำระโดย จาริคนครบาลหมายเกาะบ้าง ให้ไปลิดจับบ้างเอาตัวเด็ก ซึ่งเป็นโจทในความร้องทุกข์ ไปจำ ตรวนข้างตารางกตี่ต่างๆ จนตัวเด็กทนไม่ได้ ต้องยอมคืนไปอยู่กับนายเงิน นายเงินก็ ยักย้ายขายส่งต่อๆ ไปในชั้นความร้องทุกข์จะพิจารณาต่อไปก็มีได้... บางเรื่องความกำลัง พิจารณาอยู่ที่ศาลร้องทุกข์ นายเงินเห็นจะฟ้องที่ก็แต่งพรรคพวกไปยื่นเรื่องราวที่ศาลกรม พระนครบาล หากความอื่นเด็กตัวทาสเป็นผู้ร้ายลักของแล้วชี้ตัวให้ไปลิดจับ ส่งที่ศาลกรมพระ นครบาลตระลาการผู้คุมเอาตัวเด็กจำตรวนข้างตารางไว้ แล้วนายเงินก็รับประกันไป ถ้าตัว ทาสกลับจะว่าความร้องทุกข์ขึ้นเมื่อใด นายเงินก็มีช่องที่จะถอนประกันส่งตัวเด็กกลับไปจำ ตรวนไว้ที่ศาลกรมพระนครบาลอีก เด็กผู้ยากซึ่งหมายพึ่งอำนาจ พ.ร.บ.ก็ครั้นคร้ามระอาลง ทุกที ไม่ใคร่มีใครอ้างฟ้องร้องทุกข์เหมือนแต่ก่อน..."¹

ปัญหาที่เกิดจากพระราชบัญญัติอีกเรื่องหนึ่ง คือทาสที่ตอนขายตัวบอกว่าเกิดก่อนปี มะโรง สัมฤทธิศกเพื่อจะกู้เงินจำนวนมาก แต่พอขายตัวเสร็จอ้างว่าเกิดหลังปีมะโรง สัมฤทธิศกและคืนเงินตามอัตราค่าตัวทาสใหม่ เมื่อนายเงินไม่ยอมก็ฟ้องร้องเป็นความกันขึ้น

ปัญหาดังกล่าวนี้นับเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาในการเลิกทาสที่คาดหมายไว้อยู่แล้ว อย่างเช่นการวิพากษ์วิจารณ์ในทำนองคัดค้านที่ได้ลงในหนังสือพิมพ์นั้น พระบาทสมเด็จพระจุล จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงห้ามด้วยอำนาจระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ได้ แต่กลับทรงยอม รับฟังคำคัดค้าน ทั้งนี้ก็เพราะเพื่อจะทรงทราบความคิดเห็นความรู้สึกของประชาชนที่แท้จริงและใช้ เป็นประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาคือต่อไป ส่วนปัญหาการหลีกเลี่ยงไม่ทำตามพระราชบัญญัติทั้ง นายเงินและทาสนั้น เป็นปัญหาที่เกิดจากพวกที่คัดค้าน เช่นกัน พระองค์จึงทรงตั้งนโยบาย วาง แผนและดำเนินการอย่างรอบคอบโดยรวบรวมปัญหาจากหลายๆ คนเพื่อจะให้ทาสหมดไปจาก ประเทศไทยหรือเพื่อเป็นผลประโยชน์ส่วนมากของประชาชน และอีกประการหนึ่ง ถึงแม้ว่ามีผู้ คัดค้านมาก แต่ก็ไม่ได้มีการปะทะกันหรือเกิดการนองเลือดแต่อย่างใด จึงพูดได้ว่าการเลิกทาส ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้สำเร็จไปด้วยดี

¹ เบ็ดเตล็ดเรื่องราวฎีกาและคำปฤกษาตัดสิน (ไมโครฟิล์ม มร.5 ย/4). (22 มิ.ย. ร.ศ. 108-23 พ.ย. ร.ศ.111). หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 3, หมวดจดหมายเหตุ 1/105.

ผลและปัญหาของการเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น

1. ผลของการเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น

การประกาศของตะโจคังเรื่องการเลิกชนชั้นต่ำต้อยของญี่ปุ่น เมื่อวันที่ 28 เดือน 8 พ.ศ. 2414 นั้น ได้ส่งไปยังจังหวัดในทั่วประเทศ 309 จังหวัด และประกาศออกไปให้แก่ประชาชนที่อยู่ในแต่ละจังหวัด และแต่ละจังหวัดก็จะได้ประกาศไปยังพวกเอตะฮิโนงตามความเหมาะสมกับสถานะความเป็นอยู่ของพวกเอตะฮิโนงหรือชนชั้นต่ำต้อยในแต่ละจังหวัด เพราะในสมัยนี้มีพวกเอตะฮิโนงมีหลายประเภทด้วยกัน ดังที่ในหนังสือ"สรุปประวัติศาสตร์สมัยเมจิ"(พิมพ์ในเมจิปีที่ 9)ได้เขียนไว้ว่า ในวันที่ 28 เดือน 8 ปีมะแม ... ยกเลิกชื่อเรียกพวกเอตะฮิโนงให้หมดไปเข้าร่วมในสามะโนครัวโดยทั่วไป และเลิกการยกเว้นภาษี เอตะ 280,311คน ฮิโนง 23,480คน พวกทำหนังสือและอื่นๆ 79,095 คน รวมทั้งหมด 382,886 คน" อย่างเช่นในการประกาศของจังหวัดเกียวโตมีดังนี้

คราวนี้ เนื่องจากได้มีประกาศว่ายกเลิกชื่อเรียกของพวกเอตะฮิโนง และสถานะและอาชีพก็ต้องเหมือนเป็นคนสามัญชนไป ดังนั้นผู้ที่มีชื่อเรียกดังต่อไปนี้ ไม่ได้คบหาสมาคมกับคนสามัญชนมาแต่ก่อน แต่เป็นเรื่องไม่มีเหตุผล ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จึงถือเป็นเหมือนคนสามัญชนทั่วไป

เซียวคุ งบโอบะ เรคิได เซียวโอบะ ชังโจะ มิโคะ

วันที่ 19 เดือน 9 ปีมะแม พ.ศ.2414 จังหวัดเกียวโต¹

การประกาศในแต่ละจังหวัดนั้นส่วนใหญ่ ไม่ค่อยมีความขัดข้องเท่าไร จึงได้รับรู้กันทั่วประเทศภายในวันที่ 30 เดือน 10 เมจิปีที่ 4 อย่างไรก็ตามบางแห่งก็ไม่ปฏิบัติตาม เช่น ในหมู่บ้านใหญ่คะมิซะกะ(Kamisaka) จังหวัดโอสึ(Otsu) หรือจังหวัดชิเงะ(Shiga)ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวนาได้ปฏิเสธการส่งข่าวให้แก่หมู่บ้านเล็กยะงิยะมะซึ่งเป็นหมู่บ้านของเอตะฮิโนงที่สังกัดอยู่ได้หมู่บ้านใหญ่นั้น ศาลากลางจังหวัดจึงต้องส่งคำประกาศให้โดยตรงในวันที่ 16 เดือน 6 เมจิปีที่ 5 หมู่บ้านนี้ปฏิเสธได้ก็อาจจะเป็นเพราะหมู่บ้านใหญ่มีบ้านของชาวนามากกว่า 2,000 หลังคาเรือน

หลังจากได้ส่งประกาศในจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศญี่ปุ่นเสร็จแล้ว ทั้งฝ่ายผู้ปกครองและฝ่ายผู้ถูกปกครองก็มีการเคลื่อนไหว ฝ่ายผู้ปกครองนั้น ได้มีการประกาศเรื่องเกี่ยวกับ

¹ Satoshi Uesugi. (1991). op. cit. p. 250 (citing "kyotofu Shiryo ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดเกียวโต", Kindaiburaku Shiryo shusei dai 1 kan หนังสือรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านบุระคุสมัยใกล้ปัจจุบัน เล่มที่ 1. p. 262).

งานราชการต่างๆ ที่พวกเอตะอิโนะ เคยทำหน้าที่มาก่อนให้ยกเลิกสิทธิพิเศษหรือยกเลิกการทำงานที่พวกนั้นทำมาก่อน แต่ไม่มีการประกาศหรือคำแนะนำเรื่องเกี่ยวกับการทำงานหรืออาชีพต่อไปของพวกนั้นแต่อย่างใด อย่างเช่นหน่วยงานราชการของดั่งนะโอะอิหรือดั่งชะเอะมงที่เคยทำหน้าที่เป็นหัวหน้าสูงสุดของเอตะนั้นได้ประกาศส่งยังในที่ต่างๆ พร้อมกับการประกาศการยกเลิกระบบชนชั้นล่างสุดว่า จะยกเลิกการงานของหน่วยงานดังต่อไปนี้

ตามที่ไดกล่าวก่อนหน้านี้ ฐานะและอาชีพให้เป็นหนึ่งเดียวกับคนสามัญชน ดังนั้นตั้งแต่ผู้ดูแลที่อยู่สังกัดหมู่บ้านหรือผู้รับใช้ทั้งหลายที่เคยได้ควบคุมมาทุกคน จงให้ทราบทั่วกันว่า จะเลิกถอนเสียแต่บัดนี้ และต่อไปก็จะได้รับการควบคุมของศาลรัฐบาลในที่ต่างๆ จงจัดการอย่าให้เกิดความขัดข้อง

แต่ว่า

ใบสำคัญการควบคุม บัตรอนุญาตฯลฯ ที่แจกให้หัวหน้าเล็กในหมู่บ้านต่างๆ ต้องรีบส่งคืนมา และส่วนความระเบียบ สัญญาต่างๆ เกี่ยวกับสถานะและอาชีพนั้นจะยกเลิกทุกประการ จงอย่าได้มีความขัดข้องใดๆ ต่อไป

วันที่ 17 เดือน 9 ปีมะแม

หน่วยราชการอดีต นะโอะอิ¹

ก่อนหน้านี้ การควบคุมของชนชั้นล่างสุดนั้นเป็นภาระหน้าที่ของดั่งชะเอะมงหรือว่าหน่วยงานพิเศษในที่ต่างๆ จึงได้มีการประกาศให้เปลี่ยนสังกัดใหม่และยกเลิกหน้าที่ต่างๆ ของผู้ควบคุมชนชั้นล่างสุด พวกนั้นจึงต้องประกอบอาชีพใหม่ และยังมียกเลิกการงานของชนชั้นล่างสุดโดยตรงดังนี้

1. ห้ามการเล่นริมถนน การแสดงที่ประตูรั้วเมือง (จังหวัดเกียวโต)
2. พวกอะชิยะ(Hachiya, เป็นพวกขอทานประเภทหนึ่ง) อิโนะ ... หรือพวกคันจิง(Kanjin, พวกขอเงินบริจาคสร้างบุญ)ที่เคยอนุญาตให้มานั้น ยับยั้งไป จงหาหนทางตั้งตัวทำมาหากินเองต่อไป (จังหวัดโทโตจิ)

เป็นการยกเลิกการทำมาหากินแต่ก่อน แต่ไม่ได้จัดการให้พวกเอตะอิโนะมีงานทำอย่างสามัญชน เพียงประกาศว่า “จงหาหนทางตั้งตัวเอง” นั้นเป็นการหนีความรับผิดชอบของรัฐนั่นเอง แต่ในบางส่วนเกี่ยวกับการทำงานหนังสือ หรือการรับราชการชั้นล่างเป็นคนรับใช้ตำรวจ

¹ Ibid. p. 253-254 (citing Toshio Komaru. “Sagamikoku ni okeru Kinsei senminshakai no Kozo โครงสร้างสังคมชนชั้นต่ำต้อยในสมัยใกล้ปัจจุบัน ในเมืองซะงะมิ”, Kinsei Kanto no Hisabetsuburaku หมู่บ้านที่ถูกกละเลยในภาคคันโตสมัยใกล้ปัจจุบัน).

นั้น รัฐบาลก็อนุญาตให้ทำต่อไปโดยอ้างว่า เป็นงานของคนสามัญชนเช่นกันดังนี้

1. หน้าที่ที่ศาลาว่าราชการมอบให้ทำตามสถานะแต่ก่อนนั้น ให้ยกเลิกทุกประการ
 2. ด้วยเหตุนี้ รับค่าแรงงานจากหน้าที่ดังกล่าวหรืออื่นๆ ห้ามทำต่อไปทุกประการ
 3. แต่ก่อนจ่ายเงินให้ 300 เรียวต่อปีนั้น ให้ยกเลิกตั้งแต่บัดนี้
- ...แต่ว่า ผู้รับใช้สำหรับศาลากลางจังหวัด จะปรับให้ใหม่ให้ได้รับรายได้ตามสมควร แต่
ว่า การงานของพวกนี้ที่ทำมาแต่ก่อนนั้น เป็นอาชีพของสามัญชนเช่นกัน ไม่ต้องปรับใหม่
จ่งทำงานขยันขันแข็งให้มากกว่าแต่ก่อนด้วย

เดือน 9 ปีมะแม

จังหวัด เกียวโต ¹

จากประกาศเห็นได้ชัดเจนว่า การยกเลิกสิทธิพิเศษตามหน้าที่ของพวกเอตะฮิโนะ
พร้อมทั้งค่าตอบแทนที่เคยได้รับมาด้วย แต่ส่วนการรับใช้ราชการที่ไม่เกี่ยวเนื่องกับฐานะก็จะ
อนุญาตให้รับทำไป แต่ในที่สุด รัฐบาลจะปรับปรุงโครงสร้างสังคม โดยจัดตั้งและปรับปรุง
องค์กรตำรวจใหม่ พวกเอตะฮิโนะจึงถูกไล่ออกจากอาชีพข้าราชการชั้นล่าง การทำอุตสาหกรรม
หนังสือพิมพ์ ก็ถูกยึดไปด้วยนายทุนใหญ่ พร้อมทั้งระบบเสียภาษีที่ดินใหม่ ทำให้พวกเอตะฮิโนะไม่
สามารถทำอาชีพใดๆ ได้

2. ปัญหาของการเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น

อย่างไรก็ตามการประกาศหรือการยกเลิกชนชั้นของญี่ปุ่นนั้น ได้ริเริ่มจากฝ่าย
ปกครองโดยไม่มีการประกาศหรืออธิบายอย่างชัดเจน จึงทำให้เอตะฮิโนะ และชาวนาฮาวไรก็
เข้าใจเพียงพอที่จะจัดตัวเองอย่างไรดี ความเข้าใจของเอตะฮิโนะต่อการประกาศการเลิกชนชั้น
ล่างสุดเป็นอย่างไร พอจะสังเกตได้จากคำสัญญาดังต่อไปนี้

“คราวนี้ ได้รับคำประกาศ ยกเลิกชื่อเรียกเอตะฮิโนะ ให้เป็นสามัญชนนั้น รู้สึกขอบพระคุณ
และน่ายกย่องเป็นอย่างยิ่ง ตั้งแต่นี้ไปจะไม่มีผู้ใดสักคนจัดการศพมาหรือทำงานแปดเปื้อน
ต่อไป และรับทราบฐานะอาชีพของตน ตกลงกันว่าจะพยายามมุ่งสู่การทำนาทำไร่
และรักษาสัญญานี้จนลูกหลานตลอดไป จึงเรียนส่งคำสัญญามา ณ ที่นี้ด้วย
เดือน 10 ปีมะแม เมจิปีที่ 4

¹ Ibid. p. 256 (citing “kyotofu Shiryo ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดเกียวโต”,
Kindaiburaku Shiryo shusei dai 1 kan หนังสือรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านบุระคุ
สมัยใกล้ปัจจุบัน เล่มที่ 1. p. 263).

หัวหน้าหมู่บ้านอิเคโอะ อำเภอนิชิโนะ เมืองทังปะ มะโงะชะบุโร
ผู้แทนชาวบ้าน อิเฮ

หน่วยราชการ จังหวัดอิคุโนะ¹

พวกเอตะอิโนะในที่นี้ เข้าใจว่าการประกาศของรัฐบาลครั้งนี้ เป็นการให้ยกเลิกการทำงานที่ไม่บริสุทธิ์ และให้ทำนาทำไร่ต่อไป จึงส่งใบสัญญาให้แก่จังหวัด ทุกคนเข้าใจว่าประกาศนี้เป็นการประกาศ “การเลื่อนฐานะเป็นชาวนาชาวไร่” นั่นเอง จึงปรึกษาภายในเอตะอิโนะต่อไป เพื่อจะสัญญากันว่าจะไม่ทำงานเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่บริสุทธิ์ต่อไป ในหมู่บ้านบางแห่งจะปรับค่าผิดสัญญาว่า ใครทำงานเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่บริสุทธิ์ก็ต้องปรับหรือ ถ้าผู้นั้นไม่ยอมเสียค่าปรับและไม่เลิกทำงานเหล่านี้แล้ว จะเลิกคบหาสมาคมกันต่อไป สัญญาเหล่านี้ พบในจังหวัดหรือหมู่บ้านหลายๆ แห่งทีเดียว อย่างไรก็ตาม พวกเอตะอิโนะ มั่นใจว่ารัฐบาลจะรับรองฐานะใหม่ของพวกเขาจึงเริ่มทำตัวอย่างคนสามัญชนต่อไป

แต่ความเข้าใจของเอตะอิโนะดังกล่าวนี้ หรือการทำตัวเหมือนคนสามัญชน จะทำให้ชาวนาชาวไร่ รู้สึกไม่พอใจและเกิดความคับแค้นใจขึ้นมา ดังจะเห็นได้จาก

“พวกเอตะเดิมที่สังกัดเมืองบิชชู หมู่บ้านชิโมะนะคะซุอิ ได้กล่าวกับสามัญชนเดิมว่า เนื่องจากการได้รับการเลื่อนฐานะในคราวนี้ จึงจะขอปฏิเสธการงานไร่ เป็นโจรหรือขอลาน พร้อมทั้งการเก็บศพมาไว้ต่าง ๆ ทุกประการนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป สามัญชนเดิมก็ไม่ชอบทำงานแบบนี้ด้วย สามัญชนเดิมจึงรู้สึกขัดแย้ง และปรึกษากันว่า ถ้าหากพวกเอตะที่บอกว่าเลื่อนฐานะในคราวนี้ และปฏิเสธการงานที่ทำมาก่อนทุกประการ พวกเราก็จะไม่ยอมให้พวกเขาทำไร่ทำนาอีกต่อไป และไม่ให้นำมาในดินแดนที่แบ่งให้เก็บหญ้าหรือเก็บฟืนแม้แต่หน่อย พร้อมทั้งไม่ให้วางขายสิ่งของใดๆ ในร้านขายของด้วย”²

¹ *Ibid.* p.260-261 (citing “Onoke Bunsho เอกสารของบ้านตระกูลโอะโนะ”, Hyogoken Dowakyoikukankei Shiryoshu Dai 3 kan หนังสือรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการศึกษาโตวะหรือปัญหาสังคมญี่ปุ่นเกี่ยวกับบุระคุเล่ม 3. p.1232).

² *Ibid.* p. 262 (citing “Okayamaken Shiryo 54 kyuodaken Rekishijihen-sojo 8 ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดโอะกะยะมะ 54 เหตุการณ์จำลองในจังหวัดโอะตะวะระเกะ 8”, Kindaiburaku Shiryo shusei dai 2 kan หนังสือรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านบุระคุสมัยใกล้ปัจจุบัน เล่มที่ 2. p. 382).

การปฏิเธรงานการของเอเตะฮิโนงั้น ชาวนาซาว่าไร่เข้าใจว่าเป็นการปฏิเธรความสัมพันธ์ที่เคยมีมา ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอมมนุษย์ เพราะชาวไร่ชาวนาคิดว่พวกเขาเอง เป็นกระดูกสันหลังของชาติ เป็นแหล่งความมั่นคงของชาติ จึงมีความภูมิใจต่อการงานและได้ออดทนยากลำบากแสนสาหัสทำงานมาโดยตลอด ส่วนพวกเอเตะฮิโนงเป็นผู้แปดเปื้อนทำงานเก็บศพ แปดเปื้อนด้วยความตาย ไม่เหมือนกับชาวนาซาว่าไร่ ความรู้สึกเหล่านี้ทำให้ชาวนาซาว่าไร่ไม่สามารถยอมรับได้ง่ายๆ ว่เอเตะฮิโนงกับพวกเขาต่อไปเป็นพวกเดียวกัน อีกทั้งเห็นว่า การปฏิเธรการงานของเอเตะ ฮิโนงก็เท่ากับว่ ต่อไปจะกลายเป็นการงานของพวกชาวนาซาว่าไร่เอง จึงรู้สึกว่ ไม่ใช่เป็นการเลื่อนฐานะพวกเอเตะฮิโนงแต่เป็นการลดฐานะของชาวนาซาว่าไร่เป็นพวกเอเตะฮิโนงมากกว่า ขณะที่สภาพชีวิตของชาวนาซาว่าไร่โดยทั่วไปกำลังก้าวไปสู่ความยากจนข้นแค้นอยู่นั้น การประพฤติของเอเตะฮิโนงกลายเป็นการอวดตัว ทำให้ชาวนาซาว่าไร่รู้สึกไม่พอใจ เดือดร้อนใจ ประกอบกับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็วของรัฐบาลใหม่ ทำให้ชาวนาสับสนมากขึ้น กล่าวคือเมื่อรัฐบาลประกาศการปฏิรูปการใช้ภิกิณ การยกเลิกการมัดผมเป็นปอย การประกาศให้ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่ถูกต้องตามกฎหมาย การตั้งโรงเรียน การเกณฑ์ทหาร การสำรวจที่ดิน การให้หมายเลขบ้านและอะไรทำนองนั้น บรรดาชาวนาซาว่าไร่หรือผู้อื่น ต่างตื่นตื้นกับข่าวลืออย่างครึกโครมว่ การให้หมายเลขบ้านเป็นมาตรการขั้นต้นที่จะลักพาตัวภรรยาและลูกสาว “การเก็บภาษีเลือด” ในพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหาร ปี พ.ศ. 2416 จะต้องเป็นไปตามตัวอักษร ดังนั้นในการเข้าประจำการ เลือดของพวกตนก็จะต้องถูกดูดออกไป และส่งไปต่างประเทศเพื่อใช้ย้อมผ้าห่มสีแดง นอกจากนี้ยังว่มีการนำสายโทรศัพท์และสายโทรเลขมาใช้ในการถ่ายเลือด และเด็กๆ ที่ถูกด้อนเข้าโรงเรียนแบบใหม่ จะต้องถูกสูบเลือดออกไปด้วย อย่างไรก็ตาม ประกาศอันไม่รอบคอบ ปราศจากคำอธิบายอย่างถูกต้องชัดเจนของรัฐบาล ทำให้เกิดการจลาจลระหว่างพวกเอเตะฮิโนง กับชาวบ้านรุนแรงขึ้น ดังจะกล่าวต่อไป

ในวันที่ 13 เดือน 10 เมจิปีที่4 ชาวบ้านในจังหวัดเฮียวโงะประมาณ 5,000-6,000 คน ประท้วงคัดค้าน การประกาศการยกเลิกชนชั้นต่ำต้อยพวกกันมาที่ศาลากลางจังหวัด ยื่นข้อเรียกร้องให้เอเตะมีฐานะเหมือนเดิม อย่าทำการรังวัดที่ดิน ให้ลดค่าภาษี และอื่นๆอีก 5 ข้อ และขู่ว่ถ้าไม่ยอมรับทำตามแม้แต่ข้อเดียวจะเผาทั้งให้หมด จังหวัดอิคุโนะ(Ikuno)และยะมะซะคิ(Yamasaki) จึงได้ยกเลิกประกาศยกเลิกชนชั้นต่ำต้อยชั่วคราว และการประท้วงในรูปแบบเหล่านี้เกิดขึ้นในที่ต่างๆ จึงมีหลายจังหวัดที่ยกเลิกการประกาศชั่วคราว นอกจากนี้ ความเสียหายโดยตรงของหมู่บ้านเอเตะฮิโนงั้น เท่าที่มีรายงาน คือ บ้านเรือนที่ถูกเผาไหม้ 2,068 เรือน และยุ้งฉาง ฯลฯ 19 แห่ง มีผู้บาดเจ็บ 28 คน และผู้เสียชีวิต 24 คน แต่จำนวนนี้เป็นจำนวนที่ได้รับรายงานและพิสูจน์ได้จริงๆ ความจริงแล้วอาจมีความเสียหายและผู้คนเสียชีวิตไปมากกว่านี้หลายเท่าก็ได้

ถึงแม้ว่าดูจากจำนวนนี้ จะเห็นว่ามีผู้ที่เสียชีวิตไปไม่มากเท่าไร แต่สิ่งสำคัญ คือความโหดเหี้ยมของการปะทะกันระหว่างชาวบ้านกับพวกเอตะฮิโนะ ซึ่งมีการบันทึกไว้ดังนี้

“ขณะที่ความขัดแย้งกันระหว่างชาวบ้านและเอตะฮิโนะเริ่มรุนแรงขึ้น เนื่องจากการเคลื่อนไหวของพวกเอตะฮิโนะได้เพิ่มมากขึ้นตั้งแต่มีการประกาศการยกเลิกชนชั้นล่างสุด ในวันที่ 14 เดือนอ้าย เมจิปีที่ 5 (พ.ศ.2415) มีผู้ชาย 2 คนจากหมู่บ้านละเลย¹ มาซื้อเหล้าในหมู่บ้านของสามัญชน การปะทะกันได้เริ่มรุนแรงขึ้นด้วยเรื่องหนึ่ง คือ ผู้คนจำนวนหนึ่งพันกว่าคนได้เรียกหัวหน้าเอตะเด็มโซเบ(Chobe) หัวหน้าเล็กคิคุมะซุ(Kikumatsu) มะซะคิชิ(Masakichi) เทะอิโซ(Teizo) และอีกคนหนึ่ง(สองคนสุดท้ายเป็นคนที่มาซื้อเหล้า) มาที่อาคารชมรมของหมู่บ้านในเวลากลางคืน เมื่อมาถึง พวกชาวบ้านต่างเข้ามาล้อมรอบ และโจมตีกันอย่างรุนแรงมาก เมื่อเทะอิโซ พยายามหนีออกไปข้างนอก ผลักดันให้เกิดการล้มตาย และวันรุ่งขึ้น ในวันที่ 15 ชาวบ้านได้รวมตัวชุมนุมกันถล่มคลองตรงข้ามของหมู่บ้านเอตะเด็ม ยิงปืนใหญ่ต่อเนื่องกันเรื่อย ๆ ไปทางสามัญชนใหม่ พวกสามัญชนใหม่สู้ไม่ไหวจึงหนีเข้าไปในภูเขาทั้งหมด แต่พวกชาวบ้านเดิมก็วางเพลิงเผาป่าภูเขาเพื่อไล่ออกมา และยิงปืนใส่ผู้ที่หนีออกมาทีละคน หรือใช้หอกไม้ไผ่แทง จนเสียชีวิตหรือบาดเจ็บในจำนวนนี้รายงานว่ามี 4 - 5 คน”²

หรือเรื่องต่อไปนี้

“ตั้งแต่เดือน 5 ถึงเดือน 6 พวกชาวบ้านประท้วงรัฐบาล ได้ปะทะกันกับฝ่ายจังหวัดอย่างรุนแรงมาก พร้อมทั้งพวกนี้ทำร้ายชาวบ้านละเลยอย่างโหดเหี้ยมที่สุดในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านเหล่านี้คือ ในวันที่ 29 เดือน 5 มีชาวบ้านจำนวนมากมาชุมนุมกันที่หมู่บ้านสามัญชนใหม่ในหมู่บ้านซุงะวะฮะระ(Tsugawahara) อำเภอกะชิคิตะ(Kachikita) แต่หมู่บ้านสามัญชนใหม่ได้เตรียมอาวุธ ดาบต่างๆ ไว้ล่วงหน้า ทำท่าว่าจะเตรียมตัวพร้อมที่จะต่อสู้ตลอดเวลา ฟุ่ชนที่เข้ามานั้น รู้สึกตื่นเต้น จึงเข้ามาในหมู่บ้านใหม่และวางเพลิงเสียทั้งหมด มีบ้านเรือนถูกเผาไหม้ 100 กว่าหลังคาเรือน หลังจากนั้น ฟุ่ชนต่างพากันไปตามสามัญชนใหม่ในภูเขาโดยตะโกนว่า “เอาอย่าให้เหลือแม้แต่คนเดียว” ผู้ที่ถูกพบก่อนคือผู้หญิงชื่อ ซุยะ(Tsuya) และพ่อชื่อโชจิโร(Chojiro) ที่ซ่อนตัวอยู่ในหุบเขา เพราะซุยะ

¹ หมู่บ้านละเลยหรือหมู่บ้านบุระคุ.

² Satoshi Uesugi. (1991). op. cit. p. 293. (citing “Okayamaken Shiryo 54 ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดโอคะยะมะ 54”, *Kindaiburaku Shiriyoshusei dai 2 kan* (หนังสือรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านบุระคุสมัยใกล้ปัจจุบัน เล่มที่ 2.) p. 381-384).

ดาบอด โซจิโร่ผู้เป็นพ่อแบกซุยะไว้บนหลังจึงหนีลำบาก ในที่สุดถูกพวกชาวบ้านหาพบ ชาวบ้านใช้จอบจิกและจอบเหล็กขุดหินใหญ่ออกมาโยนลงไปที่หลังซุยะ โดนที่ขาอ่อนได้บาดเจ็บสาหัส

ก่อนหน้านั้น เมื่อฝูงชนถึงหุบเขาตรวจดูโดยรอบดูแล้ว พบผู้ที่ซ่อนตัวอยู่ 4-5 คนวิ่งหนีออกมา แต่ผู้หญิงชื่อฟูยุ(Fuyū) หนีไม่ทัน จึงโดนผู้ชาย 2 คนที่ถือหอกมาแทงขาอ่อนข้างซ้าย บาดแผลกว้าง 12 ซม. และลึก 9 ซม.

สามีภรรยาชื่อชิเงเฮ(Shigehe) และโรคุ(Roku) พร้อมด้วยลูกชาย 2 คน ได้หลบหนีออกไปจากหุบเขาก่อนที่ชาวบ้านจะมาถึง แต่ขณะที่กำลังข้ามภูเขาทางด้านหลังของหมู่บ้าน ถูกชาวบ้านค้นพบ สามีโดนปักด้วยหอกไม้ไผ่ตรงหัว ภรรยาโดนแทงตรงขาจึงกลิ้งตกลงไปในหุบเขาพร้อมกับทารกที่แบกอยู่บนหลัง หุบเขานั้นลึกถึง 180 เมตร จึงสลบไป และในบริเวณหุบเขานั้นมีสามัญชนใหม่อีก 3 คน ได้รับบาดเจ็บสาหัสเช่นเดียวกัน

ในคืนนั้น สามีภรรยาชื่อชินมะซุ(Shinmatsu)และโมะโตะ(Moto) ซ่อนตัวอยู่ในไร่สาละ แต่เวลาประมาณ 2 ทุ่มกว่า ชาวบ้านพบ 2 คนนี้ โมะโตะหนีไม่ทันจึงโดนแทงด้วยหอกไม้ไผ่ทั้งซ้ายและขวา เขาพยายามหลบหนีไปแต่ในที่สุดโดนแทงที่ศีรษะและขา เลือดไหลออกมามากโดยเฉพาะจากแผลที่ศีรษะ ทำให้ชาวบ้านชาย 3 คนคิดว่าเสียชีวิตแล้วจึงเดินจากไป สามีจึงกลับมาช่วยโมะโตะ

ส่วน ชะตะโซ อุจิ(Sadazo Uji) ที่อยู่หมู่บ้านอุโนะ(Unō) อำเภอโทโฮคุโจ(Tohokujo) นั้นได้เข้าร่วมกับกลุ่มประท้วงชาวบ้านตั้งแต่วันที่ 27 และในวันที่ 28 ประมาณ 5 โมงเย็น เข้าร่วมมือกับคะเฮจิ ควะตะ(Kaheji Kawada) เริ่มล่าสามัญชนใหม่ในภูเขา แต่หาไม่พบจนกระทั่งกลางคืน และหลงทางเพราะอยู่ในป่าที่ไม่คุ้นมาก่อน สองคนนอนหลับในภูเขา แต่บังเอิญตรงนั้น เป็นที่ที่สามัญชนใหม่แห่งซุวะระ(Tsugawara) ซ่อนตัวอยู่กันหลายคนพอดี ในวันรุ่งขึ้นเมื่อฟ้าสว่าง 2 คนตื่นขึ้นมา และกำลังจะกลับบ้านพอดี ได้พบโคเอชิโร(Koichiro) หญิงชราชื่อ ซุยะ(Tsuya) พร้อมกับพวกผู้หญิงชื่อ ชิโมะ(Shimo) ฮะซุ(Hatsu) โคะมุเมะ(Komume) และคนอื่นๆ อีกหลายคน ชะตะโซกับคะเฮจิ ทั้ง 2 คนจึงโยนหินใส่ลงไปในปลาน้ำจืดโกะว่า "ได้พบเอตะเก้แล้ว ขอให้ช่วยกัน อย่าปล่อยให้หลบหนีไป" ผู้ชาย 4 คนจากหมู่บ้านแห่งโอะคุซุคะวะ(Okutuskawa) เข้ามาร่วมด้วยทันที และชาวบ้านจำนวนมากพากันเข้ามาอย่างต่อเนื่องกัน โยนหินลงไปที่โดนผู้หญิงพวกนี้เลือดไหลล้มลงไปตามในคำให้การของชะตะโซ บันทึกไว้ว่า "ใช้หอกไม้ไผ่แทงซี่ข้างของฮะซุจนตาย ต่อไปปักหอกไม้ไผ่ตรงหน้าอกของโคะมุเมะจนขาดใจตาย" ซุยะและชิโมนั้น มีคนอื่นๆ มาช่วยกันแต่อย่างอุตลุดจนตาย ส่วนโคเอชิโรนั้น วิ่งหนีไปแต่เห็นพวกชาวบ้านเข้ามาล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน เขาหมดหวังจึงใช้ผ้าพันเอวไปผูกที่ต้นไม้แขวนคอฆ่าตัวตาย คำให้การของศาลพิเศษจังหวัด

โฮโจ(Hojo)รายงานว่า ศพ 5 รายนั้น “มีบาดแผลหลายแห่ง รอยท่อนั้นยากที่จะบันทึกไว้ได้”¹

และอีกที่หนึ่ง เพื่อจะไล่พวกที่ซ่อนตัวอยู่ในภูเขาให้ออกมา จึงวางเพลิงภูเขา ป่าถูกเผาไหม้ไปจำนวนมากถึง 60 ตารางกิโลเมตรทีเดียว และไม่ได้พบศพถูกเผาไหม้ตายเองสักราย พบแต่คนที่ถูกทำร้ายก่อนจะถูกเผาทั้งสิ้น คนที่ถูกเผาไหม้คนหนึ่งเป็นหญิงชราชื่อ ซะคิถูกชาวบ้าน 4 -5 คนแทงด้วยทอกไมไ่ ผลักลงไปในไร่ข้างล่าง และไฟคลอกตายในที่สุด ส่วนหญิงอีกคนชื่อ คะทะ(Kata) ไฟไหม้เสื้อผ้า โทคิชิ อะชิดะ(Tokichi Ashida) คิดว่าหมดหนทางที่จะรอดชีวิตได้เสียแล้ว เขาจึงทุบคอด้วยจอบจนตาย หรือในเอกสารอื่นได้ระบุไว้ว่า “จับหญิงชราและสาวที่หนีไม่ทัน ผูกฟางไว้บนหลัง วางเพลิงไปให้ตายไป”

ส่วนครอบครัวของคิอิชิโร(Kiichiro) ถูกกล่าวหาว่าเป็นพวก“ลืมนตลิมฐานะ” “ดูถูกชาวบ้านใกล้เคียงกัน” จึงถูกแทงตายด้วยทอกไมไ่ด้วยวิธีโหดร้ายที่สุด ภรรยาของเขาชื่อมิเอะ(Mie) ได้แต่จ้องมองดูเหตุการณ์ ณ ที่ตรงนั้น มิเอะขอร้องว่า “คะเอเป็นเด็กเล็กอยู่ ขอความกรุณาช่วยชีวิตด้วย” แต่ไม่ได้ผลเลยแต่อย่างใด คนแรกฮังโนะโจ(Hannojo หรือคิอิชิโร) ถูกผลักลงไปในอ่างเก็บน้ำ แม้ว่าจะร้องขอความช่วยเหลือแต่ ก็ถูกแทงทะลุร่างกายด้วยทอกจนและ อีกทั้งยังโยนหินใส่ลงไปที่ขังจนตาย” “สามีก็ถูกฆ่าตายไปด้วยวิธีเดียวกัน ส่วนจิซะบุโร(Jisaburo) หลบหนีไป แต่ขณะที่กำลังจะหนีเข้าไปในแม่น้ำคะโมะ(Kamo) ชาวบ้านก็ทุบด้วยหินจากด้านหลังจนตายไป” ถึงแม้จะมีบันทึกในที่นี้มี 6 คน แต่ในเอกสารปรากฏว่าทั้งหมดมีจำนวนถึง 8 - 9 คน และข้อความบันทึกของศาลจังหวัดโฮโจว่า “ศพมีบาดแผลอย่างกับรังผึ้ง”²

ที่ยกตัวอย่างมานี้เป็นเพียงส่วนน้อยของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง การประกาศของรัฐบาลพร้อมกับการปรับปรุงอันรุนแรงและอย่างรวดเร็วของรัฐบาล ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์น่าเศร้าโศกเสียใจอย่างที่ยกมาขึ้นนี้ แนนอนไม่ได้หมายถึงว่าเป็นเพราะรัฐบาลสมัยเมจิฝ่ายเดียว แต่ระบบชนชั้นตั้งแต่ครั้งโบราณ โดยเฉพาะในสมัยเอโดะ ทำให้ปลุกความเหลื่อมล้ำต่ำสูงระหว่างชนชั้นอย่างชัดเจน จนไม่สามารถลบทิ้งไปได้ง่ายๆ แม้ว่าโดยวิธีใดก็ตาม จึงทำให้เกิดเหตุการณ์นองเลือดอันโหดเหี้ยมขนาดนี้ขึ้นในที่สุด

¹ Ibid. p. 295. (citing “Okayamaken Shiryo 54 ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดโอกะยะมะ 54”, *Kindaiburaku Shiryoshusei dai 2 kan* (หนังสือรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านบุระคุสมัยใกล้ปัจจุบัน เล่มที่ 2.) p. 489-502).

² Ibid. p. 298. (citing “Bisaku Sojoki บันทึกจลาจลในบิชะกุ”, *Bizen Bicchu Bisaku Hyakushoikki Shiryo dai 5 kan* (ข้อมูลประวัติศาสตร์ของการประท้วงด้วยกำลังของชาวนาในบิเซ็น บิชะกุ เล่มที่ 5.) p. 2117).

การกระทำอย่างโหดร้ายของพวกชาวบ้านดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นเพราะความไม่พอใจ รัฐบาล ความไม่เข้าใจ ความเป็นห่วงกังวลในอนาคตของพวกเขา ประกอบกับนิสัยที่อึดปมกัน มาแต่โบราณ และรัฐบาลใหม่ยังกดขี่ ช่องทางระบายความไม่พอใจของพวกชาวบ้าน จึงมุ่งไปสู่ ในทางที่ข่มเหงรังแกผู้ที่อ่อนแอกว่า และประเมินแล้วว่า จะได้รับโทษน้อยกว่า ยิ่งไปกว่านั้น ชาว บ้านไม่ได้มีความรู้สึกว่าการฆ่าคนด้วยกันแต่คิดว่าฆ่าสิ่งมีชีวิตอีกประเภทหนึ่ง โดยใช้คำว่า “การล่าเอ็ดตะ(หรือเอตะ)” จะมีอยู่บ้างเหมือนกันที่ หมู่บ้านบางแห่งที่พวกเอตะอิโนงบางคนไม่ ได้รับภัยจากพวกชาวบ้าน ก็เพราะพวกเหล่านั้น ยอมทำตามคำสั่งของชาวบ้านหรือทำหนังสือ สัญญาหรือทำหนังสือขอภัยตามคำสั่งชาวบ้านว่า จะประพฤติดนเหมือนแต่ก่อนต่อไป จึงรอด จากการวางเพลิงในหมู่บ้าน พวกเอตะในหมู่บ้านดังกล่าวข้างต้น ปฏิเสธที่จะประพฤติดนให้ เหมือนเดิมและปฏิเสธชาวบ้านไม่ยอมเข้าร่วมประท้วงต่อจังหวัด จึงถูกโจมตีอย่างโหดร้าย คุ- เมะโซ โคะบะยะชิ (Kumezo Kobayashi) ที่ถูกประหารชีวิตหลังจากนำการประท้วงและฆ่าคน ในหมู่บ้านบุระคุ ได้กล่าวไว้ในคำให้การว่า

“พวกเอตะในหมู่บ้านซุงะฮะระ หลังจากยกเลิกชื่อเรียกว่าเอตะแล้ว มีพฤติกรรมหมิ่น ประมาทชาวบ้านไม่น้อย ทำให้พวกเขาทำตามประเพณีเหมือนเดิม คือไม่ให้สวมรองเท้าแตะเกะตะ (Geta, รองเท้าแตะ ทำด้วยไม้ สันสูง) เมื่อออกไปนอกหมู่บ้านของพวกเขา เมื่อ มีธุระกับชาวบ้านสามัญชนแล้วต้องถอดรองเท้าแตะไว้ข้างนอก หรือว่าเมื่อพบกับชาว บ้านกลางทาง ให้ก้มหัวลงบนพื้น แต่พวกเอตะไม่ยอมทำตาม จึงจับผู้ประพฤติดน 2 คนมา ฆ่า”

การปะทะกันระหว่างชาวบ้านกับพวกเอตะอิโนงนั้น ทำให้รัฐบาลสามารถควบคุม สามัญชนทั้งหลายรวมทั้งสามัญชนใหม่ได้ง่ายขึ้น เพราะแต่ก่อนความไม่พอใจของชาวบ้านจะ มุ่งไปสู่ฝ่ายควบคุมเพียงฝ่ายเดียว แต่ในคราวนี้ จะแบ่งแยกออกไปเป็นสองส่วนคือฝ่ายผู้ ปกครองและฝ่ายสามัญชนใหม่ รัฐบาลก็สามารถปราบปรามและลงโทษอย่างหนักโดยอ้างว่าทำ ร้ายสามัญชนใหม่ ทำให้ความไม่พอใจของชาวบ้านหรือสามัญชนมุ่งไปสู่ทางสามัญชนใหม่ มาก ยิ่งขึ้น พร้อมทั้งรัฐบาลยังได้อำนาจมั่นคงยิ่งขึ้นโดยการปลอมโยนสามัญชน และสั่งสอนสามัญ ชนใหม่ รัฐบาลจะอธิบายวิธีคบหาสมาคมกับสามัญชนใหม่ให้กับสามัญชนหรือชาวบ้านว่า “การประกาศครั้งนี้ ไม่ได้หมายความว่าให้แต่งงานกับเอตะ และไม่ได้หมายถึงว่าให้คบหาสมา คมกันเหมือนเป็นเพื่อนสนิท” และสั่งสอนให้แก่สามัญชนใหม่ว่า “เมื่อจะคุยกับคนอื่น ต้อง สำนึกถึงฐานะเดิมของตน จงอย่าประพฤติดนไม่เรียบร้อย และเจียมเนื้อเจียมตัวทุกประการด้วย” จากข้อความนี้ ทำให้ทราบว่ารัฐบาลเอาเปรียบกับทุกฝ่ายและ ไม่ยอมรับผิดชอบต่อเหตุการณ์ที่ เกิดขึ้นแต่อย่างใด

การที่สามัญชนใหม่ต้องทำตามประเพณีเท่านั้น ส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของสามัญชนใหม่อีกต่อไปในหลายๆ ด้าน อย่างเช่น หลังจากรัฐบาลประกาศตั้งโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการศึกษาของเยาวชน ประกาศระบบการศึกษาในปีพ.ศ. 2415 ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา รวมทั้ง 8 ปี โดยที่การเรียน 4 ปีแรกเป็นการบังคับ ให้ประชาชนในวัยนี้จะต้องเรียนทุกคน ต่อมาปีพ.ศ.2436 การศึกษาภาคบังคับขยายขึ้นมาเป็น 6 ปี แต่นโยบายของรัฐบาลนั้น ไม่อำนวยความสะดวกในด้านการเงินแก่โรงเรียนหรือสามัญชนใหม่แต่อย่างใดทั้งสิ้น ดังเช่นในหมู่บ้านสามัญชนใหม่โฮะริงุชิ(Horiguchi) จังหวัดฟุกุโอกะ(Fukuoka) หลังจากได้ประกาศระบบการศึกษาเมื่อพ.ศ.2415 สามัญชนใหม่ก็รีบตั้งโรงเรียนในหมู่บ้านตนเองและสนับสนุนการศึกษาโดยตลอด ตั้งแต่ประมาณพ.ศ.2422 การบริหารโรงเรียนลำบากมากขึ้นเพราะขาดแคลนเงินทุน และในปี พ.ศ.2426 ต้องทำหนังสือขอยกยุดสถาบันการศึกษาในที่สุด เพราะค่าใช้จ่ายของโรงเรียนเป็นภาระแก่แต่ละครอบครัวนั้นหนักมาก แม้แต่ภาษีที่ดินเองก็จ่ายไม่หมดตามกำหนดด้วย¹ หรือในหมู่บ้านบางแห่งที่ไม่มีโรงเรียนของตน ต้องไปเข้าร่วมเรียนด้วยกันกับสามัญชนด้วย ทำให้เกิดการดูถูกดูหมิ่นต่อสามัญชนใหม่ และเมื่อมีครูที่เป็นสามัญชนใหม่ หรือนักเรียนสามัญชนใหม่ได้รับการเลือกตั้งเป็นหัวหน้าชั้นแล้ว ผู้ปกครองของนักเรียนสามัญชนจะประท้วงไม่ให้ไปโรงเรียน แต่ในทางตรงกันข้ามความรู้สึกของเด็กสามัญชนใหม่นั้น ตีใจเหลือเกินที่ได้เข้าร่วมเรียนด้วยกันกับสามัญชน

ได้มีรายงานว่าไม่เพียงแต่ในแต่ละภูมิภาคเท่านั้น ภายในกองทัพของรัฐบาลเองก็ยังมี การหมิ่นประมาทสามัญชนใหม่เช่นกัน จนพวกสามัญชนใหม่ประท้วงและไปขอความเป็นธรรมต่อจักรพรรดิในที่สุด² แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไม่ค่อยเอาใจใส่ต่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการประกาศยกเลิกชนชั้นต่ำด้วย เพราะรัฐบาลยังเห็นว่า ญี่ปุ่นยังมีชนชั้นพวก “ชะมุไร” “ชาวนา พ่อค้า ช่างฝีมือ” และพวก “เอตะ อินิง” ดังที่บันทึกไว้ในหนังสือของกระทรวงยุติธรรมที่ได้รวบรวมในเดือน 7 พ.ศ.2423 ในหัวข้อองค์ประกอบของสังคมว่า “ชนชั้นประเภทที่ 1 ชะมุไร ประเภทที่ 2 ชาวนา ช่างฝีมือ พ่อค้า ประเภทที่ 3 เอตะ อินิง และในประเภทที่ 3 นี้ได้อธิบายไว้ว่า “เป็นชนต่ำต้อยที่สุดในหมู่ประชาชน เกือบใกล้เคียงกับสัตว์”³ และในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2444 ได้พิมพ์หนังสือ “สังคมอยู่นอกของสังคม เอตะอินิง” และหนังสือเสริมชื่อว่า

¹ Shiro Matsushita. (1992). *Minshu to Sabetsu no Rekishi* (ประวัติศาสตร์ของประชาชนกับความเหลื่อมล้ำต่ำสูง). หน้า 133-134.

² *Ibid.* หน้า163.

³ Shigeru Kobayashi and Yoshikazu Akisada. (1989). *Burakusih Kenkyu Handbook* (คู่มือการวิจัยประวัติศาสตร์บุระกุ). หน้า184.

“อดีตและอนาคตของสามัญชนใหม่”¹ แสดงให้เห็นว่า การแบ่งแยกชนชั้นหรือระบบชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่นไม่หมดไปจากประเทศญี่ปุ่นจนถึงปลายปีเมจิด้วย ผลดีสำหรับรัฐบาลนั้น มีหลายประการด้วยกันคือ สามารถเก็บภาษีที่ดินจากประชาชนทุกคน ควบคุมประชาชนได้ง่ายขึ้น เพราะความแตกแยกระหว่างชาวนาชาวไร่กับสามัญชนใหม่ การงานที่อันตรายต่อสุขภาพหรือแม้แต่วิถีชีวิตของคนทำงาน สามัญชนใหม่จะยินดีทำให้เพราะหางานทำยาก ทำให้อุตสาหกรรมของญี่ปุ่นเจริญรุ่งเรืองเท่ากับประเทศตะวันตก รัฐบาลก็ได้มีงบประมาณมากขึ้นจนน่าพอใจ อย่างไรก็ตาม อนาคตไม่เป็นผลดีต่อประชาชนนัก โดยเฉพาะสามัญชนใหม่ทั้งหลาย มีแต่ผลเสียหรือปัญหาทั้งสิ้น

การเลิกทาสในประเทศไทย แม้ว่าในระหว่างดำเนินการอยู่นั้นเกิดปัญหาเล็กน้อยเช่น นายทาสไม่ยอมให้ทาสถ่ายตัวออก หรือทาสจะขายตัวในราคาที่สูงกว่าราคาที่กำหนดโดย หลอกผู้ซื้อบ้างเป็นต้น แต่เป็นเพียงปัญหาเล็กน้อย และในที่สุดประเทศไทยได้บรรลุถึงเป้าหมาย ทาสได้หมดไปจากในสังคมไทยโดยไม่มีการปะทะนองเลือดกันแม้แต่หยดเดียว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสถานะของทาสมีความแตกต่างกับคนชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น หรือเพราะว่านิสัยใจคอชาวไทย มีน้ำใจต่อกัน มีความเมตตาธรรมซึ่งกันและกัน แต่สาเหตุนี้เป็นเพียงสาเหตุส่วนประกอบมากกว่า นโยบาย การวางแผน การดำเนินการการเลิกทาสอย่างรอบคอบ พร้อมทั้งพระปรีชาสามารถของพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงเล็งเห็นประเด็นสำคัญของปัญหาระบบทาสและมีน้ำใจต่อประชาชน ทำให้การเลิกทาสของไทยได้บรรลุถึงเป้าหมายโดยไม่มีการนองเลือด

ส่วนประเทศญี่ปุ่น ไม่เพียงแต่ช่องว่างระหว่างสามัญชนกับพวกเอตะ อิโนะที่ห่างกันอย่างมาก และมีความดูถูกดูหมิ่นต่อพวกเอตะ อิโนะ พร้อมทั้งนโยบาย วางแผน การดำเนินการ ก็แทบจะไม่มี เพราะการเลิกพวกเอตะ อิโนะนั้น เป็นส่วนประกอบของการปรับปรุงระบบการเก็บภาษี ทำให้เกิดการปะทะกันระหว่างสามัญชนกับพวกเอตะอิโนะ พร้อมทั้ง รัฐบาลยังฉวยโอกาสในการปะทะกัน โดยการพยายามกดขี่พวกเอตะอิโนะ และเอาใจปลอบโยนสามัญชน ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการยกเลิกพวกเอตะอิโนะเหล่านี้ ทำให้ช่องว่างระหว่างสามัญชนกับเอตะอิโนะหรือสามัญชนใหม่เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม และส่งผลต่อสถานะของพวกสามัญชนใหม่ในสมัยต่อๆ มาด้วย

¹ Ibid.

บทที่ 6

สรุป

การเลืกหาสของไทยเมื่อเปรียบเทียบกับ การเลืกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่นจะเห็นว่ามีความแตกต่างกันหลายประการ ถึงแม้ว่าจะมีช่วงเวลาของการดำเนินการที่ใกล้เคียงกันและได้รับอิทธิพลจากประเทศตะวันตกเหมือนกัน แต่ด้วยโครงสร้างทางสังคม หรือฐานความคิดของผู้ปกครอง การวางนโยบาย วิธีดำเนินการและความพร้อมของสังคมที่แตกต่างกัน ทำให้เห็นผลที่เกือบจะตรงกันข้าม โดยแยกประเด็นได้ดังนี้

สังคมไทยและสังคมญี่ปุ่นมีความแตกต่างกันด้านวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ ในสมัยที่มีการเลืกหาสนั้น สังคมไทยมีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข อำนาจสิทธิขาดการตัดสินใจขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น แต่ลักษณะพิเศษของพระมหากษัตริย์ไทยที่นับถือศาสนาพุทธ ยึดถือพระธรรมศาสตร์และทรงรักษาทศพิธราชธรรมมาโดยตลอด ความดีความงามเหล่านี้เมื่อผสมผสานกับพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในยุคการคุกคามจากประเทศตะวันตก การปฏิรูปสังคม การปฏิรูปประเทศจึงปรากฏออกมาในลักษณะมีความเห็นแก่ประชาชน เห็นแก่ความยุติธรรม ด้วยการมองการณ์ไกลของพระมหากษัตริย์ ถึงแม้ว่าการเลืกหาสนี้มาจากพระราชดำริทั้งสิ้น และการสั่งการเป็นไปตามพระประสงค์ แต่พระองค์ได้ทรงปรึกษาข้าราชการ เพื่อร่วมวางนโยบาย พระองค์ทรงพระกรุณาให้วิจารณ์ได้ นับเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยมาก ในสมัยนั้น นอกจากนี้การแบ่งชนชั้นในสังคมไทยยังไม่เด็ดขาด ดังจะเห็นได้จากหาสสามารถไต่ตัวออกไปเป็นสามัญชนได้ หรือหาสที่แต่งงานกับนายหาสก็เลื่อนฐานะได้ ในบางกรณีถึงแม้ว่ามีการกดขี่ข่มเหงบ้างแต่ไม่ถึงกับเอาเป็นเอาตาย ดังนั้นเป็นต้น เหล่านี้แสดงว่าความรังเกียจเหยียดฉันท์หาสไม่ได้มีอยู่ในความคิดของคนไทยอย่างแท้จริง

ลักษณะดังกล่าวข้างบนตรงข้ามกับสังคมญี่ปุ่น เนื่องจากก่อนสมัยเอโดะมีสงครามภายในบ่อยครั้ง พอถึงรัฐบาลสมัยเอโดะจึงต้องควบคุมประชาชนทั้งฝ่ายปกครองและฝ่ายถูกปกครองอย่างเข้มงวด การปกครองจึงมีความแตกต่างกันโดยเริ่มตั้งแต่การปกครองมีระบบชนชั้นควบคุมอย่างชัดเจน เช่น โชกุน ซะมุไร ชาวนา ช่างฝีมือ พ่อค้า ตลอดจนไปจนถึงเอตะฮิโนง หรือชนชั้นล่างสุด การเลื่อนฐานะชนชั้นก็แทบไม่มี ถือเป็นความผิดใหญ่หลวง นอกจากนี้ยังมีการแบ่งอาชีพ การงานที่ชัดเจน คือการงานของเอตะฮิโนงหรือพวกชนชั้นล่างสุดมีแต่ทำงานเกี่ยวกับการชำระสิ่งสกปรกที่คนธรรมดารังเกียจและเชื่อกันว่าทำแล้วแปดเปื้อนด้วยบาปกรรม เช่น เก็บซากสัตว์ ทำหนังสัตว์ เก็บศพ การฝังศพ ดูแลผู้ยากไร้หรือคนโรคเรื้อน และยังมีทำการเกี่ยวกับงานรับใช้ตำรวจ เช่น ช่วยการประหารชีวิตนักโทษ หรือเป็นสายลับเพื่อจะจับผิดการกระทำของชาวบ้าน การงานเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านชาวเมืองเกิดความรู้สึกรังเกียจพวกชนชั้นนี้

มากขึ้น ผังแนบในใจตามกาลเวลา ทำให้เกิดการดูถูกเหยียดหยามชนชั้นล่างสุด เห็นเป็นสิ่งที่สกปรกบ้าง ไม่ใช่คนบ้าง ด้วยการปลูกผังเช่นนี้ ช่องว่างระหว่างสามัญชนกับพวกชนชั้นล่างสุดนี้เพิ่มมากขึ้น ความรู้สึกที่มีต่อชนชั้นล่างสุดของของชนชั้นอื่นในสังคมไทยและญี่ปุ่น มีความแตกต่างกันมากดังเช่นนี้

เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความคิดที่จะพัฒนาพระราชกรณียกิจและสร้างความเจริญให้กับประเทศชาติเป็นหลัก ทรงเล็งเห็นว่าคนที่เป็นทาสนั้นเป็นการสร้างสันดานอย่างหนึ่ง คือ ความเกียจคร้านและรักสบาย ไม่คิดจะศึกษาหาความรู้ หรือทำมาหากินอื่นใด มีงานที่นายใช้ก็ทำ ไม่มีงานก็เล่นห่วยเล่นไฟ ถ้าเป็นเช่นนี้อยู่สังคมไทยคงไม่เจริญอย่างแน่นอน และยิ่งไปกว่านั้น พระองค์ทรงเล็งเห็นว่าความอยู่ดีศรีธรรมที่มีต่อลูกทาสลูกไทยนั้นต้องยอมไม่ได้ จึงทรงดำริที่จะเลิกทาส แต่กว่าจะเลิกทาส ให้ทาสหมดไปจากประเทศไทยนี้ มีปัญหาอยู่หลายประการเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะการคัดค้านจากผู้ไม่เห็นด้วยกับการเลิกทาส ไม่เพียงแต่ฝ่ายนายทาสที่ใช้ทาสเป็นประโยชน์ของตนเท่านั้น ยังมีฝ่ายทาสหรือประชาชนที่ต้องการจะใช้ระบบทาสเป็นการรับรองความสะดวกสบายในเลี้ยงชีพของครอบครัวของตนด้วย เพราะเป็นวิถีชีวิตของคนเหล่านี้แต่ไหนแต่ไรมา พระองค์จึงไม่ได้เลิกทันที ทรงมีนโยบายรองรับการเลิกทาสหลายประการ ที่สำคัญก็คือการขยายการศึกษา เพื่อรองรับลูกทาสที่เป็นไท ให้มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียน เพื่อจะได้ไปทำงานต่อไป ส่วนนโยบายอื่น ๆ ที่ดำเนินการเป็นเรื่องแรก ๆ ก็คือ ไม่ทรงหักหาญน้ำใจนายทาส โดยประกาศเลิกทาสทันที และเมื่อประกาศแล้ว พระองค์ก็ทรงติดตาม ทำความเข้าใจกับนายทาสอย่างสม่ำเสมอ จะเห็นได้จากการประกาศเลิกทาสของพระองค์เป็นขั้นเป็นตอน และใช้เวลานานถึง 31 ปี นอกจากนี้นายทาสยังสามารถใช้ลูกทาสได้จนอายุครบ 20 ปี ซึ่งนับว่าเป็นการเพียงพอแล้ว การเลิกทาสของไทยนี้ ในบางครั้งอธิบายจากความจำเป็น ความสำคัญในการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ จึงได้เริ่มปรับระบบทาสบ้าง แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเริ่มปฏิบัติการเกี่ยวกับการเลิกทาสตั้งแต่พระองค์ได้ครองราชย์เมื่อพระชนมายุ 15 พรรษาดังนี้

“ในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2411 คือพระราชบัญญัติเรื่องกู้เงินและขายตัว บังชี้พระราชประสงค์ ความปรารถนาที่จะช่วยมิให้ลูกหนี้ต้องตกเป็นทาสจากจำนวนดอกเบี้ยเงินกู้ ด้วยการเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ขึ้นสูง ไว้ข้างละ 1 บาท ต่อเดือน หรือร้อยละ 15 ต่อปี ในขณะที่กฎหมายเดิมกำหนดอัตราดอกเบี้ยต่ำลงละ 1 เฟื้อง ซ้ำละ 1 ตำลึง หรือร้อยละ 37.50 เป็นสาเหตุที่ลูกหนี้ที่ไม่สามารถชำระดอกเบี้ยได้ตามระยะเวลาจะทำให้ดอกเบี้ยทบทวีขึ้นอย่างรวดเร็ว จนลูกหนี้หมดหนทางใช้คืน ต้องตกเป็นทาสใช้หนี้ กฎหมายใหม่ให้

เขียนลูกหนี้แทนการเรียกคืนดอกเบี้ยที่ค้างชำระอยู่ในอัตรา 3 ที่ ต่อ 1 แสนเบี้ย¹ ซึ่งหนึ่งแสนเบี้ยเท่ากับ 1 ตำลึง “

จากเรื่องดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นห่วงต่อลูกทาสลูกไทอย่างแท้จริงตั้งแต่ต้น และความพยายามตลอด 42 ปีนั้นทำให้การเลิกทาสของประเทศไทยได้สำเร็จสมบูรณ์

การยกเลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่นนั้น อาจจะมีความคิดความตั้งใจของผู้ที่ริเริ่มแต่แรก ดังจะเห็นได้จากให้สิทธิกับผู้ประพฤติดีมีประโยชน์ต่อสังคม ได้เลื่อนฐานะเป็นคนสามัญชน เพราะว่าถ้าปล่อยไว้ก็เป็นปมด้อยของญี่ปุ่นในสายตาของชาวต่างชาติ จึงทำให้ศาลรัฐสูงสุดหรือผู้ปกครองในสมัยนั้นตัดสินใจเลื่อนฐานะเอตะฮิโนะ แต่เมื่อลงมือปฏิบัติจริง เนื่องจากความจำเป็นในการปรับปรุงภาษีที่ดินเพราะรัฐบาลใหม่ต้องการงบประมาณ และขาดประสบการณ์ขาดความรอบคอบ ขาดการมองการณ์ไกลของผู้ปกครองประเทศเนื่องจากรัฐบาลใหม่นี้เพิ่งได้ยึดอำนาจทางการเมืองจากโชกุนในสมัยเอโดะไม่กี่ปีนี่เอง รัฐบาลใหม่จึงประกาศอย่างรวดเร็วโดยไม่มีขั้นตอน ทำให้ทั้งสามัญชนเก่าและสามัญชนใหม่ปรับตัวไม่ได้ เมื่อมีประกาศยกเลิกเอตะฮิโนะ จึงมีผลทำให้ฝ่ายที่เคยใช้งาน คือ กลุ่มสามัญชนก็รู้สึกเดือดร้อนที่จะไม่มีคนทำงานสกปรก หรือบ้างก็เกรงว่าเอตะฮิโนะจะมาแย่งงานทำ แย่งไร่นาที่ทำกิน เสมือนลดฐานะเดิมของชาวไร่ชาวนา ทำให้ไม่พอใจ ขณะเดียวกันกลุ่มเอตะฮิโนะก็คิดว่าตนเองจะได้ทัดเทียมคนอื่นแล้วจะสบายขึ้น บางคนก็วางตัวมากขึ้น เกิดความขัดแย้งกันทั้ง 2 ฝ่าย จึงเกิดปะทะกันจนเกิดเรื่องน่าเศร้าใจมากมาย เกิดความเข้าใจผิดกันจนทำให้เกิดการปะทะกัน ที่สำคัญรัฐก็มีได้รับผิดชอบแก้ไขให้ฝ่ายใด ไม่มีมาตรการรองรับ หรือให้ความช่วยเหลือเอตะฮิโนะให้ประพฤติดี การประกาศเลื่อนฐานะครั้งนี้จึงไม่ประสบผลสำเร็จกลับทำให้เกิดความคับแค้นใจระหว่างกันมากกว่าเดิม แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าเพราะการวางแผน ดำเนินการของรัฐบาลไม่ดีเพียงด้านเดียว แต่ความแตกต่างระหว่างชนชั้น ความรู้สึกไม่พอใจต่อสังคม ความเกลียดชังต่อชนชั้นล่างสุดที่ปลูกฝังอยู่ในใจของพวกชาวนาชาวไร่ ได้ปรากฏออกมาในโอกาสนี้ ทำให้เกิดการปะทะกันรุนแรงมากขึ้นและทำให้ช่องว่างระหว่างสามัญชนและสามัญชนใหม่ เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม

อย่างไรก็ตาม การเลิกทาสของไทยได้สำเร็จไปอย่างสมบูรณ์ ทาสได้หมดไปจากประเทศไทย และเป็นการปูพื้นฐานความเท่าเทียมกันของประชาชนในสังคมไทย ส่วนการยก

¹ “ประกาศว่าด้วยทาสลูกหนี้ไม่มีเงินดอกเบี้ยเสียแก่เจ้าหนี้”, (จ.ศ. 1230) เสถียร ลายลักษณ์, และ คนอื่นๆ. (2478). *ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 8*. หน้า 17-18.

เลิกชนชั้นล่างสุดของญี่ปุ่น ไม่เพียงแต่ไม่สำเร็จเท่านั้น ยังเป็นสาเหตุหนึ่งในการก่อให้เกิดปัญหาระหว่างสามัญชนกับสามัญชนใหม่ที่สืบเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ด้วย การยกเลิกชนชั้นล่างสุดทั้งสองประเทศนี้ ต่างก็มีความจำเป็น เช่น ความจำเป็นด้วยสาเหตุการคุกคามของประเทศตะวันตก ความจำเป็นด้วยสาเหตุการเปลี่ยนแปลงทาสเศรษฐกิจ หรืออะไรก็ตาม ถ้าหากว่าประเทศไทยเลิกทาสโดยเน้นในด้านเศรษฐกิจ หรือไม่ได้คำนึงถึงวัฒนธรรมประเพณี เลิกทาสในเวลาอันสั้นและรวดเร็ว อาจจะทำให้เกิดการนองเลือด และการปะทะกันภายในประเทศอย่างประเทศญี่ปุ่นบ้าง หรือถ้าหากว่าประเทศญี่ปุ่น ได้ยกเลิกชนชั้นล่างสุดโดยเป็นขั้นเป็นตอน ค่อยเป็นค่อยไปอย่างประเทศไทย ผลที่ออกมาอาจจะเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ดีกว่าก็ได้เช่นกัน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

หลักฐานชั้นต้นที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

เบ็ดเตล็ดเรื่องราวภูิกาและคำปฤกษาคัดสิน. (ไมโครฟิล์ม มร.5 ย/4). (22 มิ.ย. ร.ศ.108-23 พ.ย. ร.ศ.111). หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 3, หมวดจดหมายเหตุ 1/105.

หลักฐานชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1-5. (2515). พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา.

กฎหมายในรัชกาลที่ ๕ (เล่ม ๑-๕). (2540). ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ นายจิตติ ดิงศภักดิ์ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส. กรุงเทพฯ : สำนักราชเลขาธิการ.

กฎหมายลักษณะ ทาษ ตั้งแก้ไขใหม่รวมเป็นเล่ม 1. (2423). กรุงเทพฯ : คุรุสมิทที่บางคอแหลม. กรมศิลปากร. (2527). จารึกสมัยสุโขทัย เนื่องในโอกาสฉลอง 700 ปี ลายสือไทย พ.ศ.2526. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

กรมศิลปากร, กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. (2540). เอกสารของเฮนรี่ เบอร์นี เล่ม ๒ ตอนที่ ๔. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2511). ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2394-2404, 2405-2411. จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระมหาโพธิวงศาจารย์ อินทโชตเถระ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส. พระนคร : กรมศิลปากร.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2466). “พระราชดำรัส พระราชทานพระบรมราโชวาทในการที่องคมนตรีรับพระราชทานน้ำพิพัฒน์สัตยา,” พระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : โสภณพิพรรฒธนากร.

———. (2496). พระบรมราชาธิบายเรื่องสามัคคี. พระนคร : พระจันทร์.

———. (2506). พระธรรมเทศนาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : กรมศิลปากร.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2540). พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน และพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีไปมากับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายกัลย์ อิศรเสนา ณ อยุธยา. กรุงเทพฯ : ราชเลขาธิการ.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระกรมพระยา. (2495). เทศาภิบาล. พระนคร : คลังวิทยา.

———. (2503). ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๗ เรื่องตำนานการเลียบ่อนเบี้ย และเลียบหอย. พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ นายทองอยู่ พัฒน์พงศ์พานิช ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร พระนคร. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

———. (2511). ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ สร้างตลาดสำหรับเมือง สร้างเมือง. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๓ ตำนานการเกณฑ์ทหารกับตำนานกรมทหารราบที่ ๔. (2509). พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ หม่อมเจ้าหญิงวิไลกัญญา ภาณุพันธุ์ ท.จ. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1. (2526). กรุงเทพฯ : บรรณกิจ.

ประเสริฐ ณ นคร. (2521). มังรายศาสตร์หรือกฎหมายพระเจ้ามังราย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

พระยาศรีสหเทพ(เส็ง วิริยศิริ). (2541). จดหมายเหตุเสด็จประพาสยุโรป ร.ศ.116. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา.

ราชกิจจานุเบกษา ในรัชกาลที่ 5 (เล่ม ๑-๔). (2540). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ต้นฉบับ.

ราชบุรีดิเรกฤทธิ์, กรมหมื่น. (2446). พระราชบัญญัติในบัดยบัน เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : กองลหุโทษ.

เสถียร ลายลักษณ์ และ คนอื่นๆ. (2478). ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 1-24. พระนคร : เดลิเมล์.

ลาตูแบร์, เดอ. (2510). จดหมายเหตุลาตูแบร์ ฉบับสมบูรณ์ 2 เล่ม = Du Royaume de Siam. สันต์ ท. โกมลบุตร แปล. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า.

สมิท, แชนมวล เจ. (จ.ศ.1242). *กฎหมาย ลักษณะ ทาษ. เส้นหมึก. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.*
เลขที่ น2/147.

หลักฐานชั้นรอง

ขจร สุขพานิช. (2519). *ฐานันดรไพร่*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี.
(2525). *ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 2 รัชกาลที่ 4 - พ.ศ.2475*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ชัย เรื่องศิลป์. (2539). *ประวัติสังคมไทยสมัยโบราณ ก่อนศตวรรษที่ ๒๕*. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพฯ : ดันอ้อ แกรมมี่.

———. (2541). *ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ.๒๓๕๒-๒๔๕๓ ด้านเศรษฐกิจ*. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

ชาติ เอี่ยมกระสุนธุ์. (2539). *ร.๕ กับกรุงสยาม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ดันอ้อ แกรมมี่.

ณรงค์ พ่วงพิศ. (2526). *พื้นฐานอารยธรรม.พื้นฐานอารยธรรมไทยและอารยธรรมตะวันตกยุคใหม่*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

———. (2528). *ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์เฉพาะกรณี*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

———. (2530). *การเมืองไทย ความเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน*. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

———. (2531). *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ เอกสารการสอนวิชาประวัติศาสตร์ 212*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร. (2519). *พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.

- นอร์แมน, อี. เอช. (2526). ญี่ปุ่น : การก่อตัวเป็นชาติสมัยใหม่ = *Japan's Emergence as a Modern State*. พรรณี จัตรพลรักษ์ แปล. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- นิยม รัฐอมฤต และ อนุสรณ์ ลิ้มมณี. (2521). พัฒนาการเมือง เปรียบเทียบกรณีญี่ปุ่นกับไทย. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- บังอร ปิยะพันธุ์. (2538). ประวัติศาสตร์ไทย การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์กับต่างประเทศก่อนสมัยสุโขทัยจนถึง พ.ศ.2475. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรี้นติ้งเฮ้าส์.
- บอร์ตัน, ฮิวจ์. (2526). ศตวรรษใหม่ของญี่ปุ่น จากเปอร์ถึงปัจจุบัน = *Japan's Modern Century*. วุฒิชัย มูลศิลป์, สุภัทรา นิลวัชร บรรณาธิการแปล. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล. (2522). ผลกระทบของแนวคิดตะวันตกที่มีต่อแนวคิดทางการเมืองไทย ช่วง พ.ศ.2369-2454. กรุงเทพฯ : พาสโก.
- ประเสริฐ ณ นคร. (2534). งานจารึกและประวัติศาสตร์ของประเสริฐ ณ นคร. นครปฐม : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน.
- ประเสริฐ จิตดิวัฒน์พงศ์. (2526). ญี่ปุ่น การแสวงหาฐานะเท่าเทียม. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปาลเลกัวซ์, สังฆราช. (2520). เล่าเรื่องกรุงสยาม = *Description du Royaume Thai ou Siam*. ลันด์ ท. โกมลบุตร แปลและเรียบเรียง. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า.
- ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ. (2526). ระบบไพร่ในสังคมไทย พ.ศ. 2411-2453. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ เบเคอร์, คริส. (2539). เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ : ตรัสวิน(ซิลคเวอร์มบุคส์).
- พิพาดา ยังเจริญ. (2535). ประวัติอารยธรรมญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ : สมาคมนักเรียนเก่าญี่ปุ่นในพระบรมราชูปถัมภ์.
- ริกส์, เฟรด ดับบลิว. (2519). การปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่ของสยามและพม่า = *The Modernization of Siam and Burma, Thailand, the Modernization of a Bureaucratic Polity*. อมร โสภณวิเชษฐวงศ์และเอกวิทย์ ณ ถลาง แปล. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

ไรเซาเออร์, เอ็ดวิน โอ. (2524). ญี่ปุ่น = *The Japanese*. วุฒิชัย มุลศิลป์และสุภัทรา นิลวัชรบรรณาธิการแปล. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย.

ลิขิต ธีรเวคิน. (2529). การพัฒนาของประเทศญี่ปุ่น เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 29 (การศึกษา การวิจัยและการถ่ายทอด). กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วอลเตอร์, เอฟ. เวลลา. (2530). แผ่นดินพระนั่งเกล้า = *Siam Under Rama III*. นิจ ทองโสภิต แปลและเรียบเรียง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

วิชัย เสวะมาตย์. (2509). การเลิกทาสในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

วุฒิชัย มุลศิลป์. (2540). การปรับตัวของไทยและจีน ในสมัยจักรวรรดินิยมใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ดันอ้อ แกรมมี่.

———. (2541). พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการวางรากฐานประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : ๒๐๒๐ เวิลด์ มีเดีย.

———. (2541). เมื่อเริ่มปฏิรูปการศึกษา ในสมัยรัชกาลที่ ๕ - รัชกาลที่ ๗. กรุงเทพฯ : ๒๐๒๐ เวิลด์ มีเดีย.

เวลส์, ควอริตซ์ ฮอเรซ เจฟฟรีย์. (2519). การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ = *Ancient Siamese Government and Administration*. กาญจน์ สมเกียรติกุล และยุพา ชุมจันทร์ แปล. ม.ป.ท. : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ศิลปากร, กรม. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ (2531). สัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

———. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. (2533). ประวัติและผลงานของชาวต่างชาติในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

———. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. (2539). ประวัติและผลงานของชาวต่างชาติในประเทศไทย เล่ม 2. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

สตอร์รี, ริชาร์ด. (2525). ญี่ปุ่นกับความเสื่อมของจักรวรรดินิยมตะวันตกในเอเชีย 1894-1943 = *Japan and Decline of the West in Asia*. วุฒิชัย มุลศิลป์ และสุภัทรา นิลวัชรบรรณาธิการแปล. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย.

สมสมัย ศรีสุทรพรรณ(นามแฝง). (2519). *โฉมหน้าศักดินาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : ชมรมหนังสือแสงตะวัน.

สีดา สอนศรี. (2526). *ทาสในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.

เสาวนิต. (2515). *สยามในอดีต*. พระนคร : แพร์พิทยา.

วิจิตรวาทการ, พลตรี หลวง. (2505). *วิจิตรวาทการอนุสรณ์ 2 เล่ม*. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส 16 สิงหาคม 2505. พระนคร : รัชดารมภ์การพิมพ์.

อकिन รพีพัฒน์, ม.ร.ว. (2527). *สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์(พ.ศ.2325-2416) = The Organization of Thai Society in The Early Bangkok Period 1782-1873*. ปรกาศทอง สิริสุข, ม.ร.ว. และพรณี จัตรพลรักษ์ แปล. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2541). *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ ถึงพุทธศักราช ๒๔๗๕*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วารสาร

คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักนายกรัฐมนตรี. (2531, ธันวาคม). "ทาสและสังคมทาส สมัยสุโขทัยมีหรือไม่," *ศิลปวัฒนธรรม*. 10 (2) : 76 - 82.

ชลดา โกพพัฒนา. (2534, มกราคม-มีนาคม). "ทาสกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2325 - 2448," *เมืองโบราณ*. 17 (1) : 118 - 121.

ชาติชาย พณานานนท์. (2532, กรกฎาคม). "ทาสอยุธยาในประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑," *ศิลปวัฒนธรรม*. 10 (9) : 96 - 113.

———. (2536). "Economic Change and Its Impact on the Abolition on Slavery in Siam During the Second Half of the 19th Century," ใน *วารสารประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. หน้า 1-23.

วุฒิชัย มูลศิลป์. (2540, เมษายน-มิถุนายน). "พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการวางรากฐานประชาธิปไตย," *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*. 22 (3) : 3-18.

วิทยานิพนธ์

ดวงดาว ยังสามารถ. (2534). พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่อง
บทบาทของพระมหากษัตริย์ในสังคมสยาม : ศึกษาจากพระราชหัตถเลขาส่วน
พระองค์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ศิลปศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

ทองสุข จารุเมธีชน. (2527). การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องทาสในคัมภีร์พระไตรปิฎกเถรวาท
คัมภีร์มานวธรรมศาสตร์และกฎหมายตราสามดวง. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (วิชาภาษา
ตะวันออก). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

พงษ์เนียน ทองพงษ์เนียน. (2526). การศึกษาเรื่องทาสในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์.
วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

พัชรินทร์ เปี่ยมสมบุญ. (2516). การปฏิรูปกฎหมายของประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๑ จน
ถึง พ.ศ. ๒๔๗๘. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

สุวรรณา สัจจวีรวรรณ. (2519). เปรียบเทียบการดำรงรักษาเอกราชของประเทศไทยโดย
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ของพม่าโดยพระเจ้ามินดง และของญวนโดย
จักรพรรดิคือติก. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

Chatchai, Panananon. (1982). *Siamese "Slavery": The Institution and Its Abolition*.
Ph.D. Dissertation. (History). Ann Arbor : The University of Michigan at Ann
Arbor. Photocopied.

หลักฐานภาษาต่างประเทศ

Asahina, Masayuki and others. (1986). *Shinhen Nippon Shi* (ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น ฉบับ
เรียบเรียงใหม่). Tokyo : Hara Syobo.

Asao, Naohiro and others. (1992). *Nihon no Kinse Dai 7 Kan Mibun to Kakushiki*
(ยุคใหม่ของญี่ปุ่น เล่มที่ 7 ขนชั้นและตระกูล). Tokyo : Chuo Koron.

De La Loubere, Simon. (1969). *The Kingdom of Siam*. Kuala Lumpur : Oxford
University Press.

- Harada, Tomohiko. (1973). *Hisabetsuburaku no Rekishi* (ประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านบุระคุที่ถูกแบ่งแยก). 3rd ed. Tokyo : Asahi shinbunsha.
- Inoue, Kiyoshi. (1997). *Nihon no Rekishi 20 Meijiishin* (ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น 20 การปฏิรูปสมัยเมจิ). 26th ed. Tokyo : Chuo Koron.
- Ishii, Ryosuke. (1993). *Edo no Kebatsu* (โทษทัณฑ์สมัยเอโดะ). 53th ed. Tokyo : Chuo Koron.
- Ishii, Takashi. (1991). *Meiji Ishin no Butaiura* (เบื้องหลังการปฏิรูปสมัยเมจิ). 19th ed. Tokyo : Iwanami Books.
- Izawa, Motohiko. (1999). *Gyakusetsu no Nihonshi 4 Cyusei Meidohen* (ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นฉบับทวนกระแส 4 สมัยกลาง). Tokyo : Syogakkan.
- Kan, Takayuki. (1986). *Senminbunka to Tennosei* (ประเพณีเชิงมโนกับระบบจักรพรรดิ). 2nd. Tokyo : Akashi Books.
- Kobayashi, Shigeru and Akisada, Yoshikazu. (1989). *Burakusih Kenkyu Handbook* (คู่มือการวิจัยประวัติศาสตร์บุระคุ). Tokyo : Yuzankaku.
- Kojima, Kezo. (1996). *Boshin Senso kara Senan Senso e* (จากสงครามโบะชิงสู่สงครามเซนน). Tokyo : Chuo Koron.
- Lingat, R. (1950, January). "Evolution of the Conception of Law in Burma and Siam," *The Journal of the Siam Society*. (XXXVIII pt. 1). 9-31.
- Matsuo, Masahito. (1993). *Haihan Chiken* (การเลิกระบบการปกครองเจ้าเมืองและจัดตั้งจังหวัด). 7th ed. Tokyo : Chuo Koron.
- Matsushita, Shiro. (1992). *Minshu to Sabetsu no Rekishi* (ประวัติศาสตร์ของประชาชนกับความเหลื่อมล้ำต่ำสูง). Tokyo : Akashi Shoten.
- Nihon Rekishi Dai Jiten Henshu linkai. (1985). *Nihon Rekishi Dai Jiten Dai 1-12 Kan* (พจนานุกรมใหญ่ ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น เล่ม 1-12). Tokyo : Kawade Shobo Shinsha.
- Nihon Rekishikan* (ตำหนักประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น). (1993). Tokyo : Shogakkan.
- Saito, Yoichi. and Oishi, Shinzaburo. (1998). *Mibun Sabetsushakai no Shinjitsu* (ความจริงแห่งสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงชนชั้น). 8th ed. Tokyo : Kodansha.

- Shiba, Ryotaro. (1989). *"Meiji" to Iu Kokka* (ประเทศที่มีชื่อว่า "เมจิ"). Tokyo : Nihon Hoso Shuppan Kyokai.
- Tsukada, Takashi and others. (1994). *Senminmibunron* (ทฤษฎีเซ็งมิน). Tokyo : Akashi Books.
- Uesugi, Satoshi. (1991). *Meiji Ishin to Senmin Haishirei* (การปฏิรูปสมัยเมจิและการเลิกเซ็งมิน). 2nd. Osaka : Kaiho.
- Uesugi, Satoshi, Teraki, Nobuaki and Nakao, Kenji. (1998). *Burakushi o Yominaosu* (อ่านประวัติศาสตร์หมู่บ้านบุระกุ ใหม่). 4th ed. Osaka : Kaiho.
- Watanabe, Nobuo and others. (1993). *Kinse Nihon no Minshu Bunka to Seiji* (วัฒนธรรมของประชาชนและการเมืองยุคใหม่ของญี่ปุ่น). 2nd ed. Tokyo : Kawade Syobo Shisha.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
พระราชบัญญัติ
พิกัดกระเชียรอายุลูกทาสลูกไทย

พระราชบัญญัติ พิกัดกระเชียรอายุลูกทาสลูกไทย¹

ศุภมัสดุ จุลศักราช 1236 โสณสังวัจระสาวนมาศขุนปากษ นวมิตติศุกรวารปริเนทกาล กำหนด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์มดินทรเทพยมหามงกุฎบุรุษรัตนราชรวิวงษ วรุตมพงษ์บริพัตรวรราชติยราชินิกโรตมจาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหาราชาธิราชบรมนารถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม รัชกาลที่ 5 ในพระบรมราชวงษ ซึ่งประดิษฐานแลดำรงศรีราชสมบัติรัตนไชมหัยสวริยาธิปัตติณ กรุงเพมหานครอมรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยามหาดิลกภพนพรัตนราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชธานีเวศมहाสฐาน ซึ่งเป็นพระมหานครบรมราชธานีใหญ่ในราชอาณาจักรแดนสยามฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ แลเป็นบรมราชาธิราชอันใหญ่ในประเทศราชที่ใกล้เคียง คือลาวกะเหรี่ยงมลายูประเทศและอื่น ๆ ผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จออกพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ เบื้องบูรพาทิศภาคแห่งพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงสถิตเหนือวราชอาสน์อันพิจิตรบันเทิงแปรพักตร์ทักษิณทิศาพิมุข พร้อมด้วยท่านปลุกราชการแผ่นดิน เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทโดยลำดับ ทรงพระอนุสรคำนึงถึงธรรมเนียมบ้านเมืองมาแต่โบราณ ธรรมเนียมใดเป็นการเจริญมีคุณมีประโยชน์เป็นยุติธรรมแล้ว อยากจะทรงทำนุบำรุงให้วัฒนาการเจริญยิ่งขึ้น ให้ดำรงไปได้สืบกาลนาน ถ้าธรรมเนียมใดไม่เป็นการเจริญแก่ประชาชนชาวพระนคร ไม่เป็นคุณประโยชน์ ไม่เป็นยุติธรรม ก็อยากจะทรงเลิกถอนเสีย แต่จะต้องค่อยตัดรอนผ่อนไปทีละเล็กทีละน้อย ตามกาลตามเวลากว่าจะเรียบร้อยไปได้ ก็แต่ในพระราชบัญญัติเดิมอันโบราณราชกระษัตริย์ตั้งไว้ตามคำภีร์พระธรรมสาตร ว่าด้วยลักณทาส 7 จำพวก คือ ทาสสินไถ่ 1 ลูกทาสเกิดในเรือนเบี้ย 1 ทาสไถ่มาแต่บิดามารดา 1 ทาสท่านให้ 1 ทาสอันได้ด้วยความช่วยเหลือกังวลทุกข์ร้อน 1 ทาสไถ่เลี้ยงมาเมื่อกาลทุกข์ภิกขไทย 1 ทาสไปรบศึกได้มาเป็นเชลย 1 เป็น 7 จำพวกด้วยกันดังนี้ อันทาส 7 จำพวกนี้ นับว่าเป็นทาสโดยกระบนเมืองท่าน ถ้าไม่มีเงินมาให้แก่เจ้าทาสครบค่าแล้ว ก็ไม่มีเวลาที่จะพ้นยากจากทุกข์เป็นไทยได้ ฝ่ายลูกทาสซึ่งเกิดแต่ทาสทั้ง 7 จำพวกนั้น ตั้งแต่ออกจากครรภ์ภอสมิตาก็ต้องนับว่าเป็นทาสมีค่าตัวไป จนอายุถึงร้อยปีแล้วก็ยังไม่หมดค่าตัว คือท่านคิดอายุตั้งแต่เดือนหนึ่ง 2 เดือน 3 เดือน ชาย 6 บาท หญิงด่ำลึง 1 จนชายอายุ 26 ปี ถึง 40 ปี เติมค่า สิบสี่ด่ำลึง หญิงอายุ 21 ปี ถึง 30 ปี เติมค่า สิบสองด่ำลึง ถ้าชายอายุเกิน 40 ปี หญิงอายุเกิน 30 ปี จึงได้ลดถอนค่าตัวลงจนอายุถึง 100 ปี ยังมีค่าตัวชายด่ำลึง 1 หญิงสาม

¹ “พระราชบัญญัติ พิกัดกระเชียรอายุลูกทาสลูกไทย,” (จุลศักราช 1236, เดือน 11).
ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 1. หน้า 215-219.

บาท ยังหาขาดค่าตัวไม่ เป็นธรรมเนียมเดิมมีมาดังนี้ ดูประหนึ่งหามีความกรุณาแก่ลูกทาสไม่ ด้วยลูกทาสที่เกิดมาไม่ได้รู้ไม่ได้เห็นสิ่งใดเลย บิดามารดาชั่วไว้แล้วยังภาลูกให้เป็นทาสไปจนสิ้นชีวิตอีกเล่า เพราะรับโทษทุกข์ของพ่อแม่เท่านั้น หากควรที่จะเอาเป็นทาสจนตลอดชีวิตไม่ ถ้าจะไม่โปรดถอนให้ลูกทาสหลุดค่าตัวเสียทีเดียว นายเงินผู้ไม่มีความเมตตากรุณา ก็จะไม่ให้ ทาสมารดาเลี้ยงรักษาลูก เพราะเห็นว่าลูกทาสเกิดมาไม่เป็นคุณไม่เป็นประโยชน์แก่นายเงินๆ ก็เอาทาสที่เป็นพ่อแม่ไปใช้การงานของตัวมิให้เลี้ยงรักษาลูกนั้นๆ ก็จะเป็นอันตรายตายเสียเป็นอันมาก เพราะนายเงินจะแก่งัดฉนี้ จำต้องผ่อนให้เป็นประโยชน์แก่นายเงินบ้าง ให้ลูกทาสภอ มีเวลาหลุดเป็นไทยได้บ้าง ถ้าลูกทาสเป็นชายครั้นหลุดพ้นค่าตัวแล้ว จะได้รับจ้างทำมาค้าขาย ฝึกหัดวิชาการศึกษาจะได้บรรพชาอุปสมบทได้บ้าง ถ้าเป็นหญิงหลุดพ้นเป็นไทย ได้ผ้าได้ลูกมีช่อง ที่จะประกอบกิจการทำมาหากินได้บ้าง เมื่อเป็นดังนี้จะเป็นการรุ่งเรืองเจริญแก่ประชาชาวพระนคร สยามโดยแท้ จึงมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสรุสังหนาทดรัสเหนือเกล้าฯ สั่งให้ที่ ปฤกษาราชการแผ่นดินตราพระราชกฤษฎีกาเป็นพระราชบัญญัติไว้ ให้พระบรมวงษานุวงศ์แล ข้าราชการทุกกระทรวงทบวงกรมฝ่ายทหารพลเรือน แลอาณาประชาราษฎร์ในกรุงเทพฯ แลหัว เมืองเอก โท ตรี จัตวา ฝ่ายใต้ฝ่ายเหนือได้ทราบทั่วกันว่า จุลศักราช 1230 ปีมโรงสัมฤทธิ์ศกนี้ เป็นปีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเศก ในพระมหาเส วตฉัตรเป็นปีมหามงคลอันประเสริฐ จึงโปรดเกล้าให้ตั้งปีมโรงสัมฤทธิ์ศกเป็นต้น พระชา บัญญัติลักษณะลูกทาสนี้ว่า ตั้งแต่นี้สืบไป

มาตรา 1 ถ้าลูกทาสชายหญิงเกิดเมื่อจุลศักราช 1230 ปีมโรงสัมฤทธิ์ศกนี้เป็นต้นไป ให้คิดค่ากระเชียรอายุตั้งแต่เดือนหนึ่ง 2 เดือน 3 เดือน จน 8 ปีเต็มค่าตัว ตั้งแต่ 8 ปีต่อไป ให้ลดกระเชียรอายุลงทุกปี ถึงอายุ 21 ขาดค่าให้ลูกทาสพ้นค่าตัวเป็นไทย

มาตรา 2 ตารางกระเชียรอายุลูกทาสทรงพระราชบัญญัติตั้งใหม่ ให้ใช้แต่ลูกทาสแลบุตร ราษฎรที่ยังเป็นไทยไม่เป็นทาสจำเพาะแต่ที่เกิดในปีมโรงสัมฤทธิ์ศก แลปีมเสงเอกศกต่อๆ ไป คือ ชายอายุเดือนหนึ่ง 2 เดือน 3 เดือน กระเชียรอายุเงินตำลึงถึง 4 เดือน 5 เดือน 6 เดือน สองตำลึง 7 เดือน 8 เดือน 9 เดือน สองตำลึงถึง 10 เดือน 11 เดือน สามตำลึง 1 ปี 2 ปี สี่ ตำลึง 3 ปี 4 ปี ห้าตำลึง 5 ปี 6 ปี หกตำลึง 7 ปี 8 ปี แปดตำลึง 9 ปี 10 ปี 11 ปี เจ็ดตำลึง 12 ปี 13 ปี 14 ปี ห้าตำลึงถึง 15 ปี 16 ปี 17 ปี สามตำลึงถึง 18 ปี 19 ปี 20 ปี ตำลึง 1

หญิงอายุเดือนหนึ่ง 2 เดือน 3 เดือน สี่ถึงหนึ่ง 4 เดือน 5 เดือน 6 เดือน ตำลึงถึง 7 เดือน 8 เดือน 9 เดือน สองตำลึง 10 เดือน 11 เดือน สองตำลึงถึง 1 ปี 2 ปี สามตำลึง 3 ปี 4 ปี สี่ตำลึง 5 ปี 6 ปี ห้าตำลึง 7 ปี 8 ปี เจ็ดตำลึง 9 ปี 10 ปี 11 ปี หกตำลึง 12 ปี 13 ปี 14 ปี ห้า ตำลึงสามบาท 15 ปี 16 ปี 17 ปี สามตำลึง 18 ปี 19 ปี 20 ปี สามบาท ถึง 21 ปี หมดค่าตัวทั้ง ชายหญิง ตารางกระเชียรทั้งขึ้นทูลดดังนี้ ถ้าคนเกิดในปีเถาะนพศกขึ้นไป แลจะตัดสินคดีด้วย ความอื่นๆ ให้ใช้กระเชียรอายุในกรมศกคดีเดิม เมื่อจุลศักราช 955 ปีรกาเบญจศกโน้น

มาตรา 3 ลูกทาสชายหญิงที่เกิดในเรือนเบี้ยนายเงินตั้งอดีตปีมโรงสัมฤทธิ์ศกต่อไปจะอยู่นายเงินเดิมตลอดไปจนถึงอายุ 21 ปีก็ดี ไม่ได้อยู่กับนายเงินเดิมจะยกย้ายวางเงินไปอยู่กับนายเงินที่ 2 ที่ 3 ที่ 4 ที่ 5 ที่ 6 ในระหว่างยังไม่ถึง 21 ปีก็ดี ให้คิดพิกัตกระษียรอายุตามขึ้นตามลดต่อไปทุก ๆ นายเงิน กว่าลูกทาสชายหญิงจะอายุได้ถึง 21 ปีพ้นค่าตัวเป็นไทย

มาตรา 4 ลูกทาสเป็นชายก็ดี เป็นหญิงก็ดี ที่เกิดในปีมโรงสัมฤทธิ์ศก แลในปีอื่นๆ ซึ่งจะช่วยไต่กันต่อๆ ไปนั้น ให้คิดกระษียรอายุขึ้นลดตามพิกัตแบบนี้ คือ ค่าตัวเดิมจ่ายกอหัว อีขอเมีย 2 คนเงิน 3 ชั่งห้าตำลึง เกิดลูกในเรือนเบี้ยนายเงินที่หนึ่ง 2 คน ชายชื่ออ้ายคอหญิงชื่ออิงอ อยู่กับนายเงินที่หนึ่งจนอายุอ้ายคอได้สามปี อิงอได้ 3 เดือน วางเงินไปอยู่กับนายเงินที่สอง ๆ ต้องเติมเงินค่ากระษียรอายุส่วนลูกทาสติดมาอ้ายคอ 3 ปีห้าตำลึง อิงอ 3 เดือนค่าตำลึง 1 ตราไว้ในกรรมธรรมเป็นแผนกส่วนค่าเกษียรอายุลูกทาสเงินหกตำลึง รวมทั้งค่าตัวอ้ายกอ อีกขอพ่อแม่ เป็นเงิน 3 ชั่งสิบเอ็ดตำลึง ถ้าอยู่กับนายเงินที่สอง 5 ปี อายุอ้ายคอได้ 8 ปี เติมค่า 8 ตำลึง อายุอิงอได้ 5 ปี 3 เดือน ห้าตำลึง แล้ววางเงินไปอยู่กับนายเงินที่สามๆ ต้องเพิ่มค่าเกษียรอายุอ้ายคอสามตำลึง เก้าใหม่เป็น 8 ตำลึง อิงอสี่ตำลึง เก้าใหม่เป็นห้าตำลึง ตราไว้ในกรรมธรรมเป็นแผนก ส่วนอ้ายคอ อิงอ รวมทั้งค่าตัวอ้ายกอ อีขอ พ่อแม่ เป็นเงิน 3 ชั่ง สิบแปดตำลึง อยู่กับนายเงินที่สาม 8 ปี กับ 6 เดือน อายุอ้ายคอได้ 16 ปี 6 เดือน ค่าตัวลดอยู่แต่สามตำลึงกึ่ง อายุอิงอได้ 13 ปี 9 เดือน ค่าตัวอยู่แต่ห้าตำลึงกึ่ง แล้ววางเงินไปอยู่กับนายเงินที่ 4 นายเงินที่ 3 ต้องลดเงินค่าตัว ส่วนอ้ายคอสี่ตำลึงกึ่ง เอาแต่สามตำลึงกึ่ง ส่วนอิงอเอาขึ้นกึ่งตำลึง เป็นห้าตำลึง เป็นห้าตำลึง รวมเก้าตำลึง นายเงินที่ 4 ต้องออกเงินช่วยไต่ตราไว้ในกรรมธรรมเป็นแผนก ส่วนลูกทาส อ้ายคอเก้าแปดตำลึง ลดสี่ตำลึงกึ่งคงสามตำลึงกึ่ง อิงอเก้าห้าตำลึงขึ้นกึ่งตำลึงคงห้าตำลึงกึ่ง รวม 9 ตำลึง รวมทั้งค่าตัวอ้ายกอ อีขอ เป็นเงิน 3 ชั่ง 14 ตำลึง ถ้าอยู่กับนายเงินที่ 4 ได้ 3 ปี กับ 7 เดือน อายุอ้ายคอได้ 20 ปี กับเดือน 1 ส่วนอ้ายคอหลุดพ้นค่าตัวเป็นไทย แต่อิงออายุได้ 17 ปีกับ 4 เดือน ย่างเข้าใน 18 ปี พิกัตกระษียรอายุลดลงอยู่สามบาท แล้วนายเงินที่ 5 ต้องออกเงินช่วยไต่ รวมทั้งค่าตัวอ้ายกอ อีขอ อิงอ เป็นเงินตรา 3 ชั่ง 5 ตำลึง สามบาท ถ้าอยู่กับนายเงินที่ 5 ได้ 2 ปี กับ 8 เดือน อายุอิงอได้ 20 ปีกับ 2 เดือน ส่วนอิงอหลุดพ้นค่าตัวเป็นไทย แต่อ้ายกออีขอพ่อแม่ค่าตัวคง 3 ชั่ง 5 ตำลึง ตามเดิม ถ้าอ้ายกอ อีขอ อ้ายคอ อิงอ คนใดคนหนึ่งตายเสียในระหว่างนายเงินใดนายเงินหนึ่ง ก็ให้คิดยกส่วนค่าตัวผู้ตายผู้ยังเป็นภพแก่นายเงิน ตามพระราชกำหนดกฎหมายเดิม

มาตรา 5 ว่าตั้งแต่จุลศักราช 1236 ปีจอฉศกนี้ไป ผู้มีสินทรัพย์จะรับช่วยไต่คนยากจนขาดแคลนมาเป็นทาสลงใหม่ก็ดี ทาสเก่าที่วางเงินมาแต่นายอื่นๆ ก็ดี ซึ่งมีลูกทาสเกิดในปีมโรงสัมฤทธิ์ศกติดมาด้วยไซ้ ให้ผู้เป็นเจ้าของนายเงินพร้อมกันกับอำเภอกำนันแลตัวทาส ทำสารกรรมธรรมเขียนด้วยเส้นหมึกให้ชัดเจนเป็นส่วนออกว่าลูกทาสชายหญิงเกิดในปีนั้นๆ อายุ

ได้เท่านั้น เงินค่าตัวตามกระษेत्रอายุใหม่เท่านั้น ให้ตัวทาสเขียนชื่อมันเอง ถ้าจางวานเขาเขียนชื่อมันไว้ในท้ายกรรมธรรม แล้วประทับตราอำเภอกำหนดไว้เป็นสำคัญทุกฉบับ

มาตรา 6 ทวยราษฎรซึ่งเปนไทยยังมีได้ทุกขยากลงเปนทาสผิว่าขัดสนชั้นจนขาดแคลน บิดามารดาปู่ย่าตายายลุงป้าน้าอาว์ พี่ชายพี่หญิงจะเอาบุตรเอาหลานที่เกิดตั้งแต่ปีโรงสัมฤทธิ์ศก อายุต่ำกว่า 15 ปีลงมา ไปขายฝากประจำเชิงกระยาดอกเบี้ยไว้กับท่าน ลงชื่อในกรรมธรรมเจ้าสินตัวเบี้ยจะรู้ก็ดี มิรู้ก็ดี ว่าเป็นสิทธิโดยกระป็นเมืองท่านเพราะบิดามารดาญาติผู้ใหญ่เปนอิสระภาพ ตามพระราชกำหนดใหม่ในแผ่นดินสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อจุลศักราช 1229 ปีเถาะนพศก แต่ให้ขายได้ตามพิกัดกระษेत्रอายุใหม่ในรัชการปัตยุบันนี้

มาตรา 7 ถ้าบุตรหลานที่เกิดตั้งแต่ปีโรงสัมฤทธิ์ศก จำริญไวยอายุได้ 15 ปี ขึ้นไปถึง 20 ปี นับว่ารู้เตียงสาการผิดชอบแล้วบิดามารดาญาติผู้ใหญ่จะเอาไปขายประจำเชิงกระยาดอกเบี้ย ท่านใส่ชื่อในกรรมธรรมไซร์ ต้องให้มันตัวเรือนเบี้ยรู้เห็นลงกำหนดแกงใดเขียนชื่อไว้เป็นสำคัญ จึงเปนสิทธิได้แก่เจ้าสินค่าตัวมัน ตัวเบี้ยขึ้นเบี้ยลดตามพิกัดกระษेत्रอายุใหม่ในรัชกาลปัตยุบันนี้ ถ้าตัวเบี้ยมิรู้เห็นไม่ได้เขียนชื่อด้วยลายมือเอง แลไม่ได้จางไม่ได้วานเขาเขียนชื่อไซร์ อย่างนับว่าเป็นทาสเลย

มาตรา 8 ลูกทาสกิติ ลูกไทยกิติ ที่เกิดปีมตรงสัมฤทธิ์ศกเปนต้นไป อายุได้ถึง 21 ปี บิดามารดาวงษาคณาญาติ ถ้าตัวมันเองกิติ ขาดแคลนลงจะไปขายฝากประจำเชิงกระยาดอกเบี้ยไว้กับท่านไซร์ ห้ามมิให้เจ้าสินผู้มีทรัพย์รับช่วยไถ่มาเป็นทาสตนเปนอันขาด ถ้าลูกทาสลูกไทยที่เกิดในปีโรงสัมฤทธิ์ศกเปนต้นไป อายุถึง 21 ปีแล้วกิติ ถ้าอาจจะมากเกินขึ้นไปถึง 25 ปี กิติ ถึง 30 ปี กิติ 35 ปี กิติ 40 ปี กิติ 45 ปี กิติ 50 ปี กิติ ยากจนขาดแคลนลง ก็จะกล่าวเท็จหลอกลวงท่านว่า ข้าพเจ้ามิได้เกิดในปีโรงสัมฤทธิ์ศก ในปีมเสงเอกศกเปนต้นไป ข้าพเจ้าเกิดในปีเถาะนพศก ถ้าปีขานอัฐศก ถ้าปีฉลูสัปตศก พ้นขึ้นไปแล้วมันมีอาสนไปขายตัวประจำเชิงเบี้ย ท่านไซร์ให้ท่านผู้มีทรัพย์รับช่วยไถ่เปนเจ้าเบี้ยนายเงินชำระไถ่ตามผู้ซึ่งมาเป็นตัวเบี้ยว่าเกิดปีใด จุลศักราชท่านไรแล้วเขียนหมายปากคำไว้ให้เปนแนในสารกรรมธรรมว่ามันเกิดปีนั้น นักษัตริศกเท่านั้น ถ้าภายหลังมันกลับถ้อยคินคำเปนอย่างอื่นไซร์ จงปรับโทษมันผู้ทาสเท็จโดยถานกระษेत्रสินกำหนดในลักษณทาสมาตรา 14 โนน ถ้าเจ้าสินอยากใช้ทาสมิได้ตามเอาปากคำมันตราไว้ในกรรมธรรมให้แนชัด แลรับช่วยไถ่มาเป็นทาส ถ้าตัวทาสว่ามันเกิดในปีโรงสัมฤทธิ์ศกเปนต้นไป ซึ่งเป็นปีที่ห้ามในพระราบบัญญัติไซร์ ให้รับไหมเจ้าเบี้ยนายเงินเปนภพในเงินค่าตัวทาส ซึ่งมีในสารกรรมธรรมนั้น

มาตรา 9 ถ้าผู้มีทรัพย์รับช่วยไถ่ทาสลูกไทยที่เกิดในปีโรงสัมฤทธิ์ศกเปนต้นไป อายุได้ 21 ปี พ้นหนี้หลุดค่าตัวเปนไทแล้วนั้น มาเปนทาสมิได้เปนสิทธิแก่เจ้าสินโดยพระราชบัญญัติถึงกรรมธรรมมีศุภมาศวันคิน ชื่อตัวเบี้ยจำนวนเงินประการใด ตัวเบี้ยจะไปจากเบี้ยเจ้าเงินได้

ตามลำพังใจ เจ้าเบี้ยเจ้าเงินจะตามกุมเกาะมาว่ากล่าวไม่ได้เงินค่าตัวเป็นภัพแก่เจ้าเบี้ยเจ้าเงิน โดยโทษล่วงพระราชกฤษฎีกา

มาตรา 11 ทวยไพร่หลวงจ่ายไพร่หลวงสู่ส่วนไพร่หลวงคงเมืองกองอัทมาท กองมหันตโทษ วิเศษ โรงสี สดิ่งโรงไหม โขลน โรงทาน บันดาคคนหลวงลักลอบปลอมแปลงไป ทำสาธารณกรรมขายประจำเชิงกระยาดอกเบี้ยไว้กับท่าน มันเกิดลูกในเรือนเบี้ยท่านตั้งแต่ปี มโรงสำฤทธิศกเป็นต้นไป อายุลูกเรือนเบี้ยถึง 21 ปีไซ้ ให้เจ้าเบี้ยนายเงินไปแจ้งความต่อกรม ศุรัสวดี ให้เจ้าหมุ่พาเอามันไปสักคงหมุ่ ส่วนพ่อมันส่วนแม่มันคงออกเดือนไซ้เจ้า เข้าเดือนไซ้ นาย ตามพระราชกำหนดเดิม

มาตรา 12 ว่าในลักษณะทาสเดิม มาตรา 20 ครั้งมหาศักราช 1359 ปีมแม้นักษัตริย์นั้น คือตรงกับจุลศักราช 799 ปีมแม้นพศกโน้น มีความว่า ชายหญิงมีอาสนะขายตัวเองไว้กับท่าน ให้ท่านไซ้ ถ้าลูกชายลูกหญิงอายุตั้งแต่ 1 เดือน 2 เดือน ติดตามพ่อแม่พี่ป้าน้าอาอยู่ด้วย มิ ได้เข้าในอาสนตัวเบี้ยซื้อขาย ลูกนั้นโตใหญ่ขึ้นจะไปให้นายเงินคิดแบ่งค่าเข้าป้อนสองส่วนดังนี้ อย่าไซ้ต่อไปให้ยกเลิกมาตรา 20 นั้นเสีย แต่นี้สืบไป ทวยราษฎรชายหญิงขาดแคลนขันจน มี อาสนมาขายตัวอยู่กับท่าน ถ้าลูกชายลูกหญิงติดตามพ่อแม่พี่ป้าน้าอาอยู่ด้วย แต่มิได้เข้าชื่อ เป็นตัวเบี้ยอยู่ในกรมธรรม์ท่านถึงลูกชายหญิงนั้นจะติดตามอยู่ตั้งแต่อายุได้ 1 เดือน 2 เดือน 3 เดือนขึ้นไปจนถึง 7 ขวบก็ดี ถ้าอายุเกิน 7 ขวบขึ้นไปก็ดี อย่าให้เจ้าเบี้ยนายเงินคิดเอาค่าน้ำนม เข้าป้อนกับทารกเป็นเงินค่าตัว อย่าเอาทารกนั้นเป็นทาสต่อไปเป็นอันขาด

พระราชบัญญัติลูกทาสลูกไทยนี้ ให้เจ้าเบี้ยนายเงินผู้มีทาสจะช่วยไต่ทาส ให้ตั้งอายุ ลูกทาสลงเรือนเงินไว้ในสาธารณกรรมไว้ให้ชัดดังในมาตรา 5 ให้เสร็จแต่ในปีจอฉศกนี้ ต่อไป ตั้งแต่ ณ วันเดือนห้า ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีกุนยังเปนฉศก ให้ผู้ชำระตัดสินคดีของผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยลูก ทาสลูกไทย ทำตามพระราชบัญญัติใหม่จงทุกข้อทุกประการ

ภาคผนวก ข
พระราชบัญญัติ
ทาส รีดนโกสินทร ศก 124

พระราชบัญญัติ โทษ รัตนโกสินทรศก 124¹

มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ประกาศจงทราบทั่วกันว่า ตั้งแต่ได้เสด็จอวตารบรมราชาภิเศกมาได้ทรงพระราชดำริห์เห็นว่า ประเพณีโทษที่มีอยู่ในพระราชอาณาจักรสยามถึงเป็นวิธีโทษทำสาธารณธรรมชยตัวด้วยใจสมัคร มิใช่โทษชดเชยที่เป็นการกดขี่อย่างร้ายแรงก็จริง แต่ก็เป็เครื่องกีดขวางความเจริญประโยชน์ และสุขสำราญของมหาชนอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งจำเป็นจะต้องเลิกถอนอย่าให้มีประเพณีโทษภายในพระราชอาณาจักรนี้ กรุงสยามจึงจะมีความเจริญสมบูรณ์เท่าทันประเทศอื่น แต่ประเพณีโทษของมิสิบเนื่องมาแต่โบราณคนทั้งหลายทุกชั้นบรรดาศักดิ์ ได้คุ้นเคยแลมีประโยชน์ทรัพย์สินบัติเกี่ยวเนื่องอยู่ในวิธีโทษโดยมาก จะเลิกถอนเสียทันทีก็เห็นว่าเกิดความลำบากในประชุมชนทั้งหลายได้มากอยู่ การเลิกโทษสมควรจะต้องผ่อนผันเลิกถอนไปเป็นลำดับตามควรแก่การ จึงจะเป็นประโยชน์ดีด้วยประการทั้งปวง ทรงพระราชดำริห์เห็นดังนี้ เมื่อปีจอฉศกจุลศักราช ๑๒๓๖ คือรัตนโกสินทรศก ๙๓ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ตราพระราชบัญญัติผ่อนเพียงห้ามมิให้คนเกิดในรัชกาลปัตยุบันนี้เป็นโทษ ต่อแต่นั้นมาก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้มีพระราชบัญญัติลดหย่อนถอนวิธีโทษลงโดยลำดับมาจนบัดนี้ ทรงพระราชดำริห์เห็นว่า ถึงเวลาอันสมควรแล้ว ที่จะตราพระราชบัญญัติเพื่อลดหย่อนประเพณีโทษให้ยิ่งน้อยลงได้อีกชั้นหนึ่ง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติไว้สืบไปดังนี้ ว่า

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้ให้เรียกว่า “พระราชบัญญัติโทษ รัตนโกสินทรศก ๑๒๔”

มาตรา ๒ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๔ ทัวพระราชอาณาจักร เว้นแต่มณฑลพายัพและมณฑลบูรพา ซึ่งได้ตราพระราชบัญญัติโทษไว้สำหรับมณฑลนั้นๆ แล้วกับมณฑลไทรบุรี และเมืองกลันตัน เมืองตรังกานู ซึ่งใช้กฎหมายตามลัทธิศาสนาของเมืองนั้นๆ

มาตรา ๓ บรรดาโทษโทษให้นับว่าเป็นไทยมิให้มีพิกตเกษียณอายุดังว่าไว้ในพระราชบัญญัติโทษโทษไทย จุลศักราช ๑๒๓๖ นั้นต่อไป

¹ เสถียร ลายลักษณ์ และ คนอื่นๆ. (2478). *ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 20*.

มาตรา ๔ บรรดาคนที่เป้นไทยอยู่ก็ดี หรือทาสที่หลุดพ้นค่าตัวแล้วก็ดี ต่อกไปห้ามมิให้
เป้นทาส

มาตรา ๕ บรรดาทาสที่มีอยู่ในเวลาออกพระราชบัญญัตินี้ นอกจากเวลาที่ทาสหลบ
หลีกหนีหาย ให้เจ้าเงินลดค่าตัวให้คนหนึ่งเดือนละ ๔ บาท นับเดือนเมษายน รัตนโกสินทรศก
๑๒๔ เป็นต้นไปมาตรา ๖ ถ้าทาสจะเปลี่ยนเจ้าเงินใหม่ ห้ามมิให้ทำสารกรรมธรรมขึ้นค่าตัวกว่า
จำนวนเงินค่าตัวในเวลานั้น

ประกาศมาณวันที่ ๑ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๔ ตรงกับวันที่ ๑๓๒๙๐ ใน
รัชกาลปัตยุบันนี้

ภาคผนวก ค
ประกาศ ลูกหาบ

ประกาศ ลูกทาส¹

มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม ให้ประกาศแก่พระบรมวงษานุวงศ์ เลขาฑูลล่องธูลิพระบาท ฝ่ายทหารพลเรือนชายช้วน่านำในกำนันอำเภอรวัแขวง แลพระราชราษฎรทุกจังหวัด ในกรุงเทพฯ หัวเมืองฝ่ายใต้ฝ่ายเหนือบันดาผู้ที่มีข้าทาส และผู้ซึ่งเป็นทาสเป็นเชลยให้รู้ทั่วกัน ด้วยทรงพระราชดำริห์พร้อมด้วยท่านเสนาบดี แลที่ปรึกษาการแผ่นดิน ว่าตั้งแต่บัดนี้สืบไป ให้เจ้าเบี่ยนนายเงินผู้มีทาสตั้งแต่คนหนึ่ง สองคน เก้าคนสิบคน เก้าครัว สิบครัว ให้ตรวจตราดูลูกทาสของตัวซึ่งเกิดในเรือนเบี้ย ว่ามันเกิดในปีมโรงสัมฤทธิศก ปีมเสงเอกศก เป็นต้นไป จะมีชายหญิงสักกี่คนแล้วให้พร้อมด้วยอำเภอกับตัวทาสสักหลังสารกรมธรรม์ไว้เป็นแผนก ว่าอ้ายอิมี่ชื่อเกิดในปีมโรงสัมฤทธิศก เป็นต้นไป อายุได้เท่าไรนั้นปี จงให้มีไว้ทุกๆ ฉบับ สารกรมธรรม์ ถ้าลูกทาสเกิดในเรือนเบี้ย ตั้งแต่ปีมโรงสัมฤทธิศกมาไม่มีฤกษ์มีแต่ลูกทาสซึ่งเกิดไปเถาะนพศก ปีชานอัฐศก พ้นขึ้นไปก็ต้องสักหลังสารกรมธรรม์ไว้ อนึ่งตั้งแต่ปีมโรงสัมฤทธิศกต่อไปผู้มีสินทรัพย์รับช่วยไถ่ผู้คนข้าทาสชายหญิงมาเป็นทาส ก็ให้ตรวจตราดูอ้ายอิมี่ลูกทาสซึ่งช่วยไถ่มาใหม่ ว่าจะมีลูกทาสเกิดในปีมโรงสัมฤทธิศก เป็นต้นมาบ้างฤาไม่ ถ้ามีติดมาบ้างแล้วไซ้รก็ให้อำเภอกำนันพร้อมกันกับตัวทาส สักหลังสารกรมธรรม์ไว้เป็นแผนก ส่วนอ้ายอิมี่ลูกทาสซึ่งติดมาว่าอ้ายอิมี่ชื่อนั้น อายุเท่าไรนั้นจงทุกราย อย่าละเมินเพิกเฉยเสียเป็นอันขาด ครั้นโปรดเกล้าฯ ให้ออกพระราชบัญญัติเมื่อใด จึงให้เจ้าเบี่ยนนายเงินแบ่งเงินในสารกรมธรรม์มาลงเป็นเงินค่าตัว ส่วนลูกทาสตามพิกัดกระเชียรอายุซึ่งมีในพระราชบัญญัติเรื่องลูกทาส มาตราที่ 3 ที่ 4 ที่ 5 นั้น ต่อไปภายนำตัวทาสจะวางเงินไปๆ มาๆ จะได้คิดราคากะเชียรอายุลูกทาสขึ้นๆ ลงๆ ให้ถูกต้องกันโดยง่ายตามพระราชกำหนดบัญญัติไว้ในมาตรา 3 โน้น กับอนึ่ง เจ้าเบี่ยนนายเงินซึ่งมีสารกรมธรรม์ประทับตราอำเภอยู่แล้ว จะสักหลังสารกรมธรรม์แบ่งลูกทาสครั้งนี้ ห้ามอย่าให้อำเภอเรียกเอาเงินค่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดกับเจ้าเบี่ยนนายเงินฤาตัวทาส ถ้าเจ้าเบี่ยนนายเงินเอาสารกรมธรรม์มาให้สักหลังเมื่อใดอย่าให้อำเภอแกลังชักช้าทำให้เสียเวลาของผู้ที่มาทำเป็นอันขาด

ประกาศมา ณ วันพฤหัสบดี เดือนสิบ แรมสิบสามค่ำ ปีจอ ฉศก 1236

¹ “ประกาศลูกทาส,” (จุลศักราช 1236, เดือนสิบ). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 1. หน้า 208.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นายโนบะ โนกุชิ
วันเดือนปีเกิด	14 สิงหาคม 2508
สถานที่เกิด	เมืองเทนรี จังหวัดนารา ประเทศญี่ปุ่น
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	ไทย : 6 ซอย 69 ถนนลาดพร้าว เขตวังทองหลาง กรุงเทพฯ 10310 โทร.933-0727 ญี่ปุ่น : 183 Toyoda, Tenri, Nara, Japan tel.0743-63-4688
ตำแหน่งหน้าที่การงานในปัจจุบัน	แผนกแปลหนังสือ กองการต่างประเทศ ศาสนาเทนรีเคียว
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	271 มิชิมะ เมืองเทนรี จังหวัดนารา ที่ทำงาน แผนกแปลหนังสือ กองการต่างประเทศ ศาสนาเทนรีเคียว
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2524	มัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนมัธยมเทนรี
พ.ศ. 2527	มัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนมัธยมเทนรี
พ.ศ. 2528	จบการศึกษาภาษาจีน ภาคพิเศษ มหาวิทยาลัยเทนรี
พ.ศ. 2529	จบการศึกษาภาษาไทยหลักสูตรเพิ่มเติม จากมหาวิทยาลัยเทนรี
พ.ศ. 2537	ศศ.บ. (ภาษาไทย) จากมหาวิทยาลัยกรุงเทพ
พ.ศ. 2543	ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์ไทย) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ